

Изследване на насилието над деца в България

Част I: Разпространение на насилието
над деца и на свързаните с него познания,
нагласи и практики сред децата и
възрастните в България

©Shutterstock

Съдържание

Съдържание	2
Списък на фигурите	5
Благодарности	6
Списък на съкращенията	7
1 Въведение	9
1.1 Цели на изследването	9
1.2 Контекст и предистория на изследването	9
1.2.1 Демографски и социално-икономически контекст в България.....	9
1.2.2 Глобален контекст на явлението „насилие над деца“	14
1.2.3 Насилието над деца в България.....	17
1.3 Въпроси за изследване	19
2 Основни понятия и определения	20
2.1 Дете.....	20
2.2 Насилие.....	20
2.3 Основни определения на насилието, съдържащи се в българското законодателство	21
3 Методология	23
3.1 Подход за изготвяне на извадката	23
3.1.1 Многостепенен дизайн на извадката	23
3.2 Пилотни дейности, тестване и обучение	25
3.3 Работа на терен	25
3.3.1 Въвеждане на данните и мерки за контрол на качеството	26
3.4 Анализ на данните	26
3.5 Ограничения и предизвикателства.....	26
3.6 Етични съображения	28
3.6.1 Информирано съгласие	28
3.6.2 Преглед на етичните аспекти	28
3.6.3 Етични стандарти.....	28
4 Демографски характеристики на участниците в изследването	29
5 Физическо насилие	35
5.1 Правен контекст и контекст на политиките	35
5.2 Констатации: физическо насилие	36
5.2.1 Физическо насилие у дома.....	38
5.2.2 Физическо насилие в училище.....	44
5.2.3 Физическо насилие в общността	46
5.2.4 Физическо насилие над деца: познания и нагласи	47

6	Емоционално насилие	49
6.1	Правен контекст и контекст на политиките.....	49
6.2	Констатации: емоционално насилие.....	49
6.2.1	Емоционално насилие у дома.....	50
6.2.2	Емоционално насилие в училище.....	53
6.2.3	Емоционално насилие в общността.....	54
6.2.4	Следене.....	55
6.2.5	Онлайн тормоз и злоупотреба.....	56
6.2.6	Емоционално насилие над деца: познания и нагласи.....	57
7	Сексуално насилие	59
7.1	Правен контекст и контекст на политиките.....	59
7.2	Констатации: сексуално насилие.....	60
7.2.1	Извършители на сексуално насилие.....	61
7.2.2	Сексуално насилие: рискови и защитни фактори.....	62
7.2.3	Сексуално насилие над деца: познания и нагласи.....	64
8	Пренебрегване	66
8.1	Правен контекст и контекст на политиките.....	66
8.2	Констатации: negliжиране.....	66
9	Множествени форми на насилие	69
10	Въздействие на насилието: безопасност и благосъстояние	71
10.1	Чувство за безопасност.....	71
10.2	Благосъстояние.....	72
10.3	Психично здраве и рисково поведение.....	73
10.4	Извършване на насилие.....	75
11	Търсене на помощ във връзка с ННД	77
11.1	Познания и нагласи към ресурсите за помощ сред децата и младите хора.....	77
11.2	Предпочитания сред децата по отношение на търсенето на помощ.....	78
11.3	Нагласи към услугите и органите, натоварени да предоставят закрила на децата от насилие.....	79
11.4	Знания и нагласи по отношение на търсенето на помощ: родители и полагащи грижа лица.....	80
12	Заклучения	83
13	Приложение А: Подробна методология	87
13.1	Подход за изготвяне на извадката.....	87
13.1.1	Проучване сред възрастните.....	87
13.1.2	Проучване сред децата и младите хора.....	89

13.2	Работа на терен за събиране на количествени данни	90
13.2.1	Пилотни дейности, тестване и обучение	90
13.2.2	Работа на терен	91
13.3	Постигната извадка	91
13.3.1	Количествени проучвания	91
13.4	Анализ на данните	92
13.4.1	Анализ на количествените данни	92
13.5	Ограничения и предизвикателства	93
13.6	Етични съображения	94
13.6.1	Информирано съгласие	94
13.6.2	Преглед на етичните аспекти	94
13.6.3	Доброволно участие	95
13.6.4	Анонимност и поверителност	95
13.6.5	Реакция в случай на загриженост за закрилата на детето	95
14	Приложение Б: Инструменти за провеждане на проучванията	97
14.1	Проучване сред възрастните	97
14.2	Проучване сред децата	132
14.3	Проучване сред младите хора	159
14.4	Формуляри за информирано съгласие	184
15	Приложение В: Етичен протокол	190
16	Приложение Г: Регресионни таблици	197

Списък на фигурите

Фигура 1: Преживяно физическо насилие, съобщено от децата и младите хора	38
Фигура 2: Извършители на физическо насилие у дома	40
Фигура 3: Дял на родителите, използвали различни методи за дисциплиниране през последната година, по възрастова група на децата	43
Фигура 4: Извършители на физическо насилие в училище	45
Фигура 5: Извършители на физическо насилие в общността	47
Фигура 6: Преживяно емоционално насилие, съобщено от децата и младите хора.....	50
Фигура 7: Извършители на емоционално насилие у дома	51
Фигура 8: Дял на родителите, използвали различни форми на емоционално насилие през последната година, по възрастова група на детето.....	52
Фигура 9: Извършители на емоционално насилие в училище.....	54
Фигура 10: Извършители на емоционално насилие в общността.....	55
Фигура 11: Извършители на следене	56
Фигура 12: Платформи, в които децата съобщават, че са преживели онлайн тормоз	57
Фигура 13: Преживяно сексуално насилие, съобщено от децата и младите хора	61
Фигура 14: Извършители на сексуално насилие.....	62
Фигура 15: Множествени форми на насилие	70
Фигура 16: Чувство за опасност у дома, в училище и в общността, по пол.....	71
Фигура 17: Показател за благосъстояние (високо, средно или ниско), по преживявания на различни видове насилие.....	73
Фигура 18: Честота на тютюнопушенето, консумацията на алкохол и употребата на наркотици за развлечение сред децата и младите хора	74
Фигура 19: Данни за извършване на насилие през последния месец от собствения опит на извършителите.....	75
Фигура 20: Информираност сред децата и младите хора къде да търсят помощ.....	77
Фигура 21: Ресурси за помощ в различни ситуации, посочени от децата.....	78
Фигура 22: Нагласи към услугите и органите, натоварени да предоставят подкрепа на деца — жертви на насилие	79
Фигура 23: Действия, които респондентите биха предприели в отговор на загриженост за закрилата на дете.....	81

Благодарности

Настоящото изследване беше осъществено по поръчка на УНИЦЕФ България от „Coram International“ в сътрудничество с национални изследователи.

Докладът е написан от Елизабет Яроу и д-р Софи Хеджис под ръководството на проф. дейм Каролин Хамилтън. На всички етапи на изследването техническа помощ предоставиха Рут Барнс, д-р Ана Макин и Йорун Арнд. Изказаните становища и мнения в настоящия доклад са отговорност единствено на авторите и не отразяват непременно мненията и политиките на УНИЦЕФ. Докладът следва да бъде цитиран при всяко преиздаване на материала – целия или части от него.

Бихме искали да благодарим и на Миглена Балджиева и Блага Банова, които осъществиха дейността по събиране на качествени данни за изследването, както и на Йоана Ангелова и изследователския екип на „ЕСТАТ“, които реализираха събирането на количествените данни и предоставяха техническа помощ във връзка с изготвянето на извадката. Изразяваме нашата благодарност и към Радостина Ангелова за нейния технически принос на различните етапи на изследването.

Дейностите, свързани с координацията, изпълнението и наблюдението на изследователския проект, бяха реализирани от следните служители на УНИЦЕФ България: Любомир Крилчев, консултант по въпросите на насилието над деца, Кремена Чобанова, програмен директор „Достъп до правосъдие“, Дани Колева, програмен директор „Закрила на детето“ и Елена Атанасова, програмен директор „Наблюдение на правата на детето“.

Консултативният съвет се състоеше от експерти от Министерството на труда и социалната политика, Министерството на вътрешните работи, Министерството на правосъдието, Министерството на образованието и науката, Държавната агенция за закрила на детето, Агенцията за социално подпомагане, Националното сдружение на общините в Република България, Националният статистически институт, Националният център за обществено здраве и анализи, и неправителствени организации (ИСДП и „Асоциация Деметра“). Те взеха участие в изготвянето на техническото задание за изследването и предоставяха информация, консултации и принос за реализирането на свързаните с изследването инструменти и анализи и описания на случаи.

Също така сме задължени на многобройните заинтересовани партньори, които включват представители на правителството, НПО, академични институции и медиите, членове на екипа на УНИЦЕФ, както и специалисти от областите на образованието, здравеопазването, правосъдието, правоприлагането и социалната закрила, които предоставиха своето време и експертен капацитет чрез участието си в интервюта, дискусии във фокус групи и проучвания.

Не на последно място, бихме искали да благодарим на децата и възрастните, които взеха участие в изследването. Техните мнения стоят в основата на резултатите от настоящото изследване и формулираните въз основа на тях препоръки.

Списък на съкращенията

БХК	Български хелзинкски комитет
ДАЗД	Държавна агенция за закрила на детето
ДСП	Дирекция „Социално подпомагане“
ЕС	Европейски съюз
ЗЗДет.	Закон за закрила на детето
ЗЗДН	Закон за защита от домашното насилие
ЗПУО	Закон за предучилищното и училищното образование
КПД	Конвенция за правата на детето
МВР	Министерство на вътрешните работи
МЗ	Министерство на здравеопазването
МОН	Министерство на образованието и науката
МПГПП	Международен пакт за граждански и политически права
МПИСКП	Международен пакт за икономически, социални и културни права
МТСП	Министерство на труда и социалната политика
ННД	Насилие над деца
НПО	Неправителствена организация
НППНЗД	Национална програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца в България
НСЗД	Национален съвет за закрила на детето
ОЗД	Отдел „Закрила на детето“
ОПЛ	Общопрактикуващ лекар
СЗО	Световна здравна организация
ТЗ	Техническо задание

УНИЦЕФ	Детски фонд на ООН
ЦОП	Център за обществена подкрепа
ЦУР	Цел за устойчиво развитие
CEDAW	Конвенция за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените
ECARO	Регионален офис на УНИЦЕФ за Европа и Централна Азия
FRA	Агенция на Европейския съюз за основните права
HBSC	Поведение и здраве при деца в училищна възраст
NUTS	Обща класификация на териториалните единици за статистически цели, класификация по NUTS
OPAC	Факултативен протокол към Конвенцията за правата на детето относно участието на деца във въоръжен конфликт
OPIC	Факултативен протокол към Конвенцията за правата на детето за процедурата по комуникация
OPSC	Факултативен протокол към Конвенцията за правата на детето относно търговията с деца, детската проституция и детската порнография
PPS	Вероятност, пропорционална на размера

1 Въведение

Настоящото национално изследване на насилието над деца (ННД) е разработено по поръчка на УНИЦЕФ България от „Coram International“, като данните за него са събрани от изследователска и консултантска компания „ЕСТАТ“.

В настоящия заключителен доклад са разгледани използваната за провеждане на изследването методология и най-важните констатации и резултати, получени от него. Наред с настоящия е изготвен и втори доклад относно капацитета на институциите за превенция и реакция на насилието над деца, в който са включени и поредица препоръки за промяна на законодателството, политиките и практиките, формулирани въз основа на данните, представени в двата доклада.

1.1 Цели на изследването

Прекратяването на насилието над деца е основен приоритет за УНИЦЕФ, който обхваща всички програмни области.¹ В България УНИЦЕФ работи съвместно с правителството за разработването и изпълнението на Националната програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца 2017-2020 г. Събирането на данни и изследователските дейности са важни елементи от целите на програмата за по-добро разбиране на явлението насилие, включително в каква среда възниква то, в какви форми се реализира и кои са най-уязвимите деца. По-пълното разбиране на насилието над деца и събирането на надеждни данни за неговите проявления са първите стъпки към неговата превенция и прекратяване.

С оглед на горното, целите на изследването са, както следва:

1. да се изготви изчерпателна картина на актуалното състояние на нагласите, знанията, вярванията и практиките във връзка с насилието над деца (ННД) в България;
2. да се изготви оценка за разпространението на насилието над деца в България (детайлизирана по „видове“ насилие и средата, в която възникват отделните видове насилие) и да се проучат съответните рискови и защитни фактори с цел идентифициране на по-уязвимите групи деца.

1.2 Контекст и предистория на изследването

1.2.1 Демографски и социално-икономически контекст в България

Република България е държава в югоизточна Европа,² член на Европейския съюз от 1 януари 2007 г.³ Към 31 декември 2019 г. населението на България наброява 6 951 500 души, което е с почти 50 000 души по-малко в сравнение с 2018 г.⁴ Децата на възраст от 0 до 17 години съставляват 17,5% от населението (1 215 800).⁵ Подобно на други страни в Югоизточна Европа този спад в броя на

¹ Детски фонд на Организацията на обединените нации, „[A Familiar Face: Violence in the lives of children and adolescents](#)“ (Познато лице: насилието в живота на децата и юношите), УНИЦЕФ, Ню Йорк, САЩ, 2017 г., стр. 12.

² Макар да няма точно определен списък на държавите в Югоизточна Европа, тук използваме десетте държави, които най-често се разпознават като част от този регион, а именно: Албания, Босна и Херцеговина, България, Хърватия, Косово, Северна Македония, Черна гора, Румъния, Сърбия и Словения.

³ Официален уебсайт на Европейския съюз, „България“, Европейски съюз, 2019 г., <https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/bulgaria_en>, прегледано на 27 февруари 2020 г.

⁴ Национален статистически институт, „Статистически справочник 2020“, НСИ, София, България, 2020 г., <www.nsi.bg/sites/default/files/files/publications/StatBook2020.pdf>, стр. 21.

⁵ World Population Review, „[Bulgaria Population 2020](#)“ (Населението на България 2020 г.), прегледано на 3 декември 2020 г.; изчислено въз основа на оценката на възрастовите групи.

населението се обуславя от високите нива на външна миграция, съчетана с нисък коефициент на раждаемост. Преходът от социализъм към демокрация, започнал в началото на 90-те години на XX в., води до социална и икономическа трансформация, придружена с високо равнище на безработица. За Румъния и България членството в ЕС отвори границите за емиграция, като много хора напуснаха тези страни в търсене на по-добри икономически перспективи.⁶ Към последствията от миграцията се добавя и много ниският коефициент на раждаемост, който се задържа на ниво под коефициента на възпроизводство⁷ от 1980 г.⁸ насам.

В България има общо 28 области, 265 общини и 5 256 населени места⁹, като по-голямата част (73,7%) от населението на страната живее в градски райони.¹⁰ През 2017 г. приблизително една трета (34,1%) от населението живее в един от шестте големи града: София (столицата), Пловдив, Варна, Бургас, Русе и Стара Загора.

През 90-те години на XX в. и в началото на XXI в. равнището на безработица в България е високо като следствие от икономическия преход, последвал края на социализма. Проблемите включват нисък коефициент на създаване на работни места, стагниращ пазар на труда, който затруднява наемането и освобождаването от работа и липса на квалификация на работещите.¹¹ През последното десетилетие, обаче, коефициентът на заетост на лицата на възраст 20—64 години стабилно нараства, достигайки 75%, което превишава средния за ЕС-27 коефициент от 73,1%.¹² Въпреки това коефициентът на заетост за лицата на възраст 15—24 години остава нисък — 21,8%.¹³

В България делът на младите хора, които не работят, не учат и не се обучават (т.н. „NEET“) е един от най-високите в ЕС: 15% в сравнение с 10,6% средно за ЕС.¹⁴ Съгласно резултатите от изследвания сред младите хора в България, попадащи в категорията NEET, за този проблем допринасят множество различни фактори. Липсата на образование и квалификация е важен фактор, като 47% от тези млади хора са напуснали училище преждевременно. Насилието и нестабилността в семейната среда също се свързват в много голяма степен с попадането в категорията NEET. Делът на младите хора от турски или ромски произход сред попадащите в категорията NEET е непропорционално голям. За момичетата от ромски произход ранният брак е често срещана причина за попадането в тази категория, тъй като

⁶ Malnar, D. и Malnar, A., „Demographic security trends in Southeastern Europe“ (Тенденции по отношение на демографската сигурност в Югоизточна Европа), *Croatian International Relations Review*, 2015 г., 21(73), стр. 57—87.

⁷ Обикновено за такъв се счита тотален коефициент на плодовитост от 2,1.

⁸ Malnar, D. и Malnar, A., „Demographic security trends in Southeastern Europe“ (Тенденции по отношение на демографската сигурност в Югоизточна Европа), *Croatian International Relations Review*, 2015 г., 21(73), стр. 57—87.

⁹ НСИ, „Население и демографски процеси през 2017 г.“, НСИ, София, България, 2017 г., стр. 4—5.

¹⁰ Национален статистически институт, „Статистически справочник 2020“, НСИ, София, България, 2020 г., <www.nsi.bg/sites/default/files/files/publications/StatBook2020.pdf>, стр. 23.

¹¹ Rutkowski, J., „Why is unemployment so high in Bulgaria?“ (Защо безработицата в България е толкова висока?), World Bank Policy Research Working Paper, април 2003 г., <<https://doi.org/10.1596/1813-9450-3017>>

¹² Евростат, „Employment — annual statistics“ (Трудова заетост — годишна статистика), април 2020 г., <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Employment_-_annual_statistics>, прегледано на 22 юли 2020 г.

¹³ Национален статистически институт, „Статистически справочник 2020“, НСИ, София, България, 2020 г., <www.nsi.bg/sites/default/files/files/publications/StatBook2020.pdf>, стр. 43.

¹⁴ Евростат, „NEET rate at lowest point for ten years“ (Делът на попадащите в категорията „NEET“ е най-нисък за последните десет години), юли 2018 г., <<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20180712-4>>, прегледано на 22 юли 2020 г.

сключването на брак ги принуждава да напуснат училище.¹⁵ Попадането в тази категория ограничава възможностите на младите хора да изградят социален капитал и да участват пълноценно в обществото, и намалява икономическите им перспективи, засилвайки неравностойното им положение. Това също така причинява загуби на икономиката като цяло, като изчисленията показват, че икономическата загуба на България е в размер 2,4% от БВП.¹⁶

В България се наблюдават високи равнища на бедност, материални лишения и неравенство по отношение на доходите при сравнение с други държави — членки на Европейския съюз. През 2018 г. почти една трета от българските граждани (32,8%) са били в риск от бедност или социално изключване, най-високата стойност на този показател в държавите от Европейския съюз, като 22% са били в риск от доходна бедност, а 21% са били засегнати от тежки материални лишения.¹⁷ Тези материални лишения се отразяват на качеството на жилищата в страната, където се наблюдава един от най-високите коефициенти на пренаселеност в ЕС (41,1% в сравнение със средния за ЕС-27 показател от 17,2%).¹⁸ Коефициентът на изключително лоши жилищни условия е над два пъти по-висок от средния за ЕС през 2019 г. (8,9%, в сравнение с 4,0%).¹⁹ През 2018 г. в България коефициентът на Джини е най-високият в ЕС, което показва значително неравенство по отношение на доходите.²⁰

Официалният език в страната е българският език и той е посочен като майчин език от 85,2% от населението при преброяването през 2011 г.; 9,1% посочват като майчин език турския език, а 4,2% посочват за техен майчин език ромския език.²¹ В България има три основни етнически групи, като най-големият дял от населението (84,8%) се самоопределя като българи, следван от дела на хората, които се самоопределят като турци (8,8%) и като роми (4,9%).²² Поради затрудненията при провеждане на преброяването сред ромското население (например на лицата без постоянен адрес) има вероятност данните за техния дял да са занижени. Оценката на Съвета на Европа за броя на ромите в България е, че техният брой е между 700 000 и 800 000 души, или малко под 10% от общата численост на населението.²³

На въпроса за вероизповеданието в преброяването от 2011 г. не са отговорили приблизително една пета от населението (21,8%). Сред отговорилите 76% се самоопределят като източноправославни, 0,8%

¹⁵ УНИЦЕФ, „Оценка на състоянието и анализ на профила на подрастващите и младежите, които не работят, не учат и не се обучават (NEETs)“, 2015 г., София, България, стр. 3—8.

https://www.unicef.org/bulgaria/sites/unicef.org.bulgaria/files/2018-09/NEETs_ENG_Summary.pdf

¹⁶ УНИЦЕФ, „Оценка на състоянието и анализ на профила на подрастващите и младежите, които не работят, не учат и не се обучават (NEETs)“, 2015 г., София, България, стр. 115,

https://www.unicef.org/bulgaria/sites/unicef.org.bulgaria/files/2018-09/NEETs_BG_Final.pdf

¹⁷ Евростат, „[Downward trend in the share of persons at risk of poverty or social exclusion in the EU](#)“, 16 октомври 2019 г.

¹⁸ Евростат, „[Overcrowding rate by age, sex and poverty status — total population — EU-SILC survey](#)“, 2 декември 2020 г., прегледано на 3 декември 2020 г.

¹⁹ Евростат, „[Severe housing deprivation rate by age, sex and poverty status — EU-SILC survey](#)“, 2 декември 2020 г., прегледано на 3 декември 2020 г.

²⁰ Евростат, „Gini coefficient of equivalised disposable income — EU-SILC survey“, 2020 г., <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>, прегледано на 27 февруари 2020 г.

²¹ НСИ, „2011 Population Census — Main results“ (Преброяване на населението — 2011 г., основни резултати), НСИ, София, България, 2011 г., www.nsi.bg/census2011/PDOCS2/Census2011final_en.pdf, стр. 3—4.

²² НСИ, „2011 Population Census — Main results“ (Преброяване на населението — 2011 г., основни резултати), НСИ, София, България, 2011 г., www.nsi.bg/census2011/PDOCS2/Census2011final_en.pdf, стр. 3.

²³ Съвет на Европа, „Estimates of Roma population in European countries“ (Оценки на ромското население в европейските държави), 2 юли 2012 г., <https://www.coe.int/en/web/roma-and-travellers/publications>

— като католици, 1,1% — като протестанти, 10% — като мюсюлмани и 0,2% са декларирали друго вероизповедание. 4,7% са посочили, че нямат вероизповедание, а 7,1% не са се самоопределили.²⁴ Наблюдава се значително припокриване между принадлежността към турската етническа група и мюсюлманското вероизповедание, като 88% от респондентите, посочили турска етническа принадлежност, се самоопределят като мюсюлмани.²⁵

Ромското население в България се намира в изключително неравностойно социално-икономическо положение. Според резултатите от изследване сред ромското население от 2015/2016 г. 86% от ромските семейства живеят под прага на бедността в съответната страна, в сравнение с 22% от общото население.²⁶ Ромските семейства също така по-често имат лоши жилищни условия без достъп до течаща вода и други удобства.²⁷ Макар че участието в задължителното образование сред ромското население е високо, преждевременното отпадане от училище е често срещано явление и едва 40% от подрастващите от ромски произход са посещавали средно училище в сравнение с 83% от общото население. Почти две трети от ромите на възраст 16—24 години не работят, не учат и не се обучават (NEET).²⁸ Наред с това децата от ромски произход по-често посещават „ромски“ училища в кварталите с преобладаващо ромско население, с по-ограничена материална база и по-нисък стандарт на обучение в сравнение с този в училищата, в които по-голямата част от децата са от български произход.²⁹ Министерството на образованието и науката не събира данни по етнически групи, което затруднява придобиването на представа за разликите в областта на образованието сред ромските общности.

Наред с тези социално-икономически неравенства ромите в България се сблъскват също и със социално изключване и дискриминация. Според резултатите от проучване от 2015/2016 г. 22% от респондентите са изпитали расова дискриминация през последните пет години, а 14% са преживели това през изминалата година.³⁰ През 2019 г. 68% от българите са имали неодобрителна представа за ромите.³¹ Други етнически малцинства също се сблъскват с дискриминация; Комитетът на ООН за премахване на расовата дискриминация изразява опасения относно ръста на езика на омразата и престъпленията от омраза, насочена към турци, роми, мюсюлмани и бежанци. Някои политици също използват расистки дискурс, за да печелят подкрепа по време на предизборни кампании.³²

²⁴ НСИ, „2011 Population Census — Main results“ (Преброяване на населението — 2011 г., основни резултати), НСИ, София, България, 2011 г., <www.nsi.bg/census2011/PDOCS2/Census2011final_en.pdf>, стр. 4.

²⁵ НСИ, „2011 Population Census — Main results“ (Преброяване на населението — 2011 г., основни резултати), НСИ, София, България, 2011 г., <www.nsi.bg/census2011/PDOCS2/Census2011final_en.pdf>, стр. 27.

²⁶ FRA, „Второ проучване на положението на малцинствата и дискриминацията в Европейския съюз Роми — Избрани резултати“, Люксембург, Белгия, 2016 г., стр. 14.

²⁷ FRA, „Второ проучване на положението на малцинствата и дискриминацията в Европейския съюз Роми — Избрани резултати“, Люксембург, Белгия, 2016 г., стр. 31—35.

²⁸ FRA, „Второ проучване на положението на малцинствата и дискриминацията в Европейския съюз, Роми — Избрани резултати“, Люксембург, Белгия, 2016, стр. 21 и 25.

²⁹ Институт „Отворено общество“, „Равен достъп на ромите до качествено образование: България“, 2007 г., стр. 18

³⁰ FRA, „Второ проучване на положението на малцинствата и дискриминацията в Европейския съюз Роми — Избрани резултати“, Люксембург, Белгия, 2016 г., стр. 36.

³¹ Pew Research Center, „European Public Opinion Three Decades After the Fall of Communism“ („Европейското обществено мнение, три десетилетия след падането на комунизма“, 15 октомври 2019 г., стр. 86.

³² Комитет за премахване на расовата дискриминация, „Concluding observations on the combined twentieth to twenty second periodic reports of Bulgaria“ (Заключителни препоръки към Република България във връзка с прегледа на консолидираните XX-XXII периодични доклади на България), 12 май 2017 г., стр. 3.

Училищното образование в България е задължително от 6/7-годишна до 16-годишна възраст. От 2010 г. децата в България трябва да преминат две години предучилищно образование в детска градина, преди да започнат училище. Родителите трябва да плащат месечна такса за посещението на детска градина, което може да затрудни достъпа за някои семейства. Таксите се определят от общините и съответно са различни в различните общини.³³ През 2019/2020 г. 78,7% от децата на възраст от 3 до 6 години са били записани в детска градина.³⁴ Образователната система в България е разделена на основно образование (I—VII клас) в два етапа, както следва: начален — от I до IV клас и прогимназиален — от V до VII клас, и гимназиално образование (VIII—XII клас). Средното образование може да бъде общо (в общообразователни и профилирани училища) и професионално.³⁵ Висшето образование в България включва университети и специализирани висши училища, като всички те предлагат бакалавърски, магистърски и докторски програми и самостоятелни колежи, които предлагат програми за придобиване на степен „професионален бакалавър по...“.³⁶ През 2019 г. 32,5% от българите на възраст 30—34 години имат завършено висше образование, което е много по-нисък от средния за ЕС процент — 41,6%.³⁷

През 2019 г. в България 931 деца на възраст от 14 до 17 години са осъдени за престъпление, което представлява 4,1% от общия брой осъдени.³⁸ Като се вземе предвид, че делът на населението на възраст от 14 до 17 години е 3,7% от общото население на България³⁹, децата изглежда са непропорционално широко представени сред осъдените.

³³ Eurydice, „България: Предучилищна подготовка и възпитание“, Европейска комисия, април 2018 г., <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/early-childhood-education-and-care-12_bg>, прегледано на 22 юли 2020 г.

³⁴ Национален статистически институт, „Статистически справочник 2020“, НСИ, София, България, 2020 г., <www.nsi.bg/sites/default/files/files/publications/StatBook2020.pdf>, стр. 81.

³⁵ Eurydice, „[Bulgaria: Единен етап: начална и прогимназиална степен](#)“, 29 декември 2019 г., прегледано на 3 декември 2020 г.; Eurydice, „[Средно образование и продължаващо обучение след средно образование](#)“, 8 декември 2019 г., прегледано на 3 декември 2020 г.

³⁶ Eurydice, „България: Видове висши училища“, Европейска комисия, декември 2018 г., <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/types-higher-education-institutions-12_bg>, прегледано на 22 юли 2020 г.

³⁷ Евростат, „Population aged 30-34 by educational attainment level, sex and NUTS 2 regions (%)\", април 2020 г. (Население на възраст 30—34 години по образователно равнище, пол и регион на ниво NUTS 2 (%)), <<https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>>, прегледано на 22 юли 2020 г.

³⁸ Национален статистически институт, „Статистически справочник 2020 г.“, НСИ, София, България, 2020 г., <<https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/publications/StatBook2020.pdf>>, стр. 119.

³⁹ Индекс Mundi, „[Bulgaria Demographics Profile 2019](#)“ (Демографски профил на България, 2019 г.), юли 2018 г.

© UNICEF/UN0214471/Babajanyan VII Photo

Обществени нагласи към правата на детето

Засилващата се през последните години в България поляризация и популизъм са допринесли за разрастване на движение против правата на децата. Наблюдава се осезаемо влошаване на обществените нагласи към правата на децата, като за противопоставяне на либералните реформи се използва дезинформация в медиите и откровени атаки. Например, ратификацията на Конвенцията на Съвета на Европа относно предотвратяването и борбата с насилието срещу жените и домашното насилие (известна като Истанбулската конвенция) през 2018 г. е блокирана, а впоследствие е обявена за противоречаща на Конституцията от Конституционния съд на Република България. През 2019 г. подобни атаки доведоха до прекратяване на процедурата по приемане на Националната стратегия за детето (2019 – 2030 г.), която беше подготвена от правителството в сътрудничество с организациите на гражданското общество (ОГО), и до отлагане на влизането в сила на новия Закон за социалните услуги. Имаше и организирани атаки на антиреформаторски групи срещу утвърдени ОГО, работещи по въпросите на пола, правата на ЛГБТИ, закрилата и правата на детето.

1.2.2 Глобален контекст на явлението „насилие над деца“

Конвенцията за правата на детето (КПД), която определя детето като всяко човешко същество на възраст под 18 години, разглежда насилието над децата в чл. 19. С тази разпоредба се въвежда задължение за държавите — страни по Конвенцията, да предприемат мерки за закрила на детето от всички форми на физическо или умствено насилие, посегателство или злоупотреба, липса на грижи или небрежно отношение, малтретиране или експлоатация, включително сексуални престъпления. България е подписала КПД на 31 май 1990 г. и я е ратифицирала на 3 юни 1991 г., като с този акт демонстрира своята ангажираност и поема задължението да изпълнява разпоредбите на Конвенцията,

включително чл. 19. Чл. 39 от КПД предвижда допълнително задължение за държавите — страни по нея: да гарантират, че децата, преживели насилие, имат достъп до защита и възстановяване и до мерки за реинтеграция.

Независимо от този ясен ангажимент за превенция и работа за справяне с насилието над деца, който се споделя в целия свят от 196 държави — страни по Конвенцията⁴⁰, децата по света продължават да стават жертви на насилие във всички видове среда, където живеят, учат и се социализират. Насилието може да приеме множество различни форми, включително прибягване до физически наказания с цел дисциплиниране на детето, когато е непослушно, тормоз от страна на връстници в училище, сексуален тормоз над тийнейджъри, заплахи, изнудване и обиди, отправени лично или онлайн, и несправяне от страна на този, който се грижи за детето, да го защити и да удовлетвори основните му физически и емоционални потребности.⁴¹

Най-новият доклад на УНИЦЕФ по темата за насилието над деца „Едно познато лице: Насилието в живота на децата и подрастващите“⁴² съдържа констатацията, че близо 300 милиона (3 от всеки 4) деца на възраст от две до четири години по целия свят редовно са подложени на възпитание с насилие⁴³ от тези, които се грижат за тях, а спрямо 250 милиона (близо 6 от всеки 10) се прилага физическо наказание. Тези преживявания са свързани с високата степен на приемане на физическото наказание в много страни, като всеки четвърти полагащ грижа за деца заявява, че физическото наказание е необходимо за правилното отглеждане или възпитание на децата.⁴⁴ В световен мащаб повече от половината от децата на възраст 2—17 години, или над 1 милиард деца, са преживели насилие през последната година. Равнището на разпространение на преживяно през последната година насилие варира от 12% в Европа до 64% в Азия.⁴⁵ Приблизителната оценка за глобалното разпространение на сексуалното насилие над деца е 11,8%.⁴⁶

Към 2020 г. 59 държави са забранили напълно телесното наказание, като още 29 са поели ангажимент за реформиране на нормативната си уредба с цел постигане на пълна законова забрана.⁴⁷ Това оставя 88% от децата по света без правна защита от насилствено наказание.⁴⁸ Половината от децата в

⁴⁰ United National Treaty Collection, „Конвенция за правата на детето, състояние към 27.11.2017 г.“, https://treaties.un.org/pages/viewdetails.aspx?src=ind&mtmsg_no=iv-11&chapter=4&clang=en.

⁴¹ Детски фонд на ООН, „[Hidden in plain sight: A statistical analysis of violence against children](#)“ (Скрити пред очите ни: статистически анализ на насилието над деца), УНИЦЕФ, Ню Йорк, САЩ, 2014 г., стр. 4.

⁴² Детски фонд на ООН, „[A Familiar Face: Violence in the lives of children and adolescents](#)“ (Едно познато лице: Насилието в живота на децата и подрастващите), УНИЦЕФ, Ню Йорк, САЩ, 2017 г.

⁴³ Възпитание с физическо или емоционално насилие

⁴⁴ Детски фонд на ООН, „[A Familiar Face: Violence in the lives of children and adolescents](#)“ (Едно познато лице: Насилието в живота на децата и подрастващите), УНИЦЕФ, Ню Йорк, САЩ, 2017 г., стр. 19.

⁴⁵ Hillis, S., Mercy, J., Amobi, A. and Kress, H. (2016) „Global Prevalence of Past-year Violence Against Children: A Systematic Review and Minimum Estimates“, *Pediatrics*, 137(3): e20154079. doi: [10.1542/peds.2015-4079](https://doi.org/10.1542/peds.2015-4079).

⁴⁶ Stoltenborgh, M., van Ijzendoorn, M. H., Euser, E. M. & Bakermans-Kranenburg, M. J., 2011, „A Global Perspective on Child Sexual Abuse: Meta-Analysis of Prevalence Around the World“, *Child Maltreatment*, 16(2), стр. 79—101. doi: [10.1177/1077559511403920](https://doi.org/10.1177/1077559511403920)

⁴⁷ Глобална инициатива за премахване на телесното наказание на деца, [Global Progress: Countdown to universal prohibition](#) (Глобален напредък: отброяване на времето до всеобщата забрана), 2018 г., прегледано на 5 юни 2020 г.

⁴⁸ Глобална инициатива за премахване на телесното наказание на деца, „[Global report 2019: Progress towards ending corporal punishment of children](#)“ (Глобален доклад за 2019 г.: напредък за премахване на телесното наказание на деца), февруари 2020 г., Лондон, Обединеното кралство.

училищна възраст (от 6 до 17 години) живеят в държави, където телесното наказание в училище не е изцяло забранено.⁴⁹

Международните усилия да се сложи край на насилието над деца включват „Световен доклад относно насилието над деца“ (2006 г.); Общ коментар на Комитета по правата на детето № 8 (2006 г.)⁵⁰ относно правото на детето на закрила от телесно наказание и други жестоки или унижителни форми на наказание и Общ коментар на Комитета по правата на детето № 13 (2011 г.) относно правото на детето на свобода от всички форми на насилие,⁵¹ и последно, включване в Целите за устойчиво развитие (ЦУР) на:

- задача 5.2: Премахване на всички форми на насилие спрямо всички жени и момичета;
- задача 5.3: Премахване на всички вредни практики като детски, ранни и принудителни бракове и гениталното осакатяване на жени;
- задача 16.1: Значително намаляване навсякъде на всички форми на насилие и свързаната с насилие смъртност;
- задача 16.2: Слагане край на злоупотребата, експлоатацията, трафика и всички форми на мъчения и насилие над деца.⁵²

През 2016 г. Световната здравна организация, в сътрудничество с УНИЦЕФ и други агенции на ООН и международни организации, публикува наръчника INSPIRE, който представя седем стратегии за прекратяване на насилието над деца, както следва: 1) изпълнение и прилагане на закони; 2) норми и ценности; 3) безопасна среда; 4) подкрепа за родители и полагащи грижа лица; 5) увеличаване на доходите и икономическо укрепване; 6) механизми за реакция и услуги за подкрепа; 7) образование и житейски умения.⁵³

Последствията и разходите, свързани с насилието над деца, са значителни, като е възможно те да се отразят на целия по-нататъшен живот на децата. Също както физическата травма, насилието в детството може да засегне развитието на детето и трайно да увреди нервната, ендокринната и имунната му система, което от своя страна може да причини хронични здравословни проблеми, като например сърдечносъдови заболявания, диабет и злокачествени заболявания по-късно през живота. Преживяното насилие също така повишава риска от неблагоприятни последствия за психичното здраве, които могат да продължат и след навършване на пълнолетие, включително депресия, тревожност, посттравматично стресово разстройство, разстройство на съня и храненето и суицидно поведение.⁵⁴ Насилието в детството може да се отрази също и на икономическия потенциал, като всички форми на насилие имат сериозен негативен ефект върху резултатите от образованието, включително системно отсъствие от училище, проблеми със завършване на образованието и

⁴⁹ Детски фонд на ООН, „[A Familiar Face: Violence in the lives of children and adolescents](#)“ (Едно познато лице: Насилието в живота на децата и подрастващите), УНИЦЕФ, Ню Йорк, САЩ, 2017 г., стр. 37.

⁵⁰ UN Doc. CRC/C/GC/8.

⁵¹ UN Doc. CRC/C/GC/13.

⁵² Цели за устойчиво развитие, <http://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>. [6-12-18].

⁵³ Световна здравна организация, [INSPIRE: Седем стратегии за прекратяване на насилието над деца](#), 2016 г., СЗО, Женева, Швейцария.

⁵⁴ Hillis, S. D., Mercy, J. A. и Saul, J. R., 2017 г., „The enduring impact of violence against children“, *Psychology, Health & Medicine*, 22(4), стр. 393—405, doi: [10.1080/13548506.2016.1153679](https://doi.org/10.1080/13548506.2016.1153679)

получените резултати от стандартните тестове.⁵⁵ Съществуват категорични данни за предаването на насилието между поколенията, като децата, чиито родители са преживели малтретиране в своето собствено детство, почти три пъти по-често стават жертви на насилие в сравнение с децата, чиито родители не са били малтретирани.⁵⁶

Освен, че е пагубно както на индивидуално равнище, така и за цялото семейство, насилието над деца има и икономически последици за общностите и държавите. Преките разходи включват разходите на здравната система за справяне с проблемите на физическото и психичното здраве, причинени от насилието, и разходите на системата за социална закрила и системата на наказателното правосъдие за защитата на децата и мерките за реакция на случаите на насилие. Непреките разходи произтичат от отражението на насилието върху здравето и образованието на лицето, а оттук и върху неговата производителност.⁵⁷ Разходите, свързани с физическото, психическото и сексуалното насилие в глобален мащаб, се изчисляват на между 3 и 8% от глобалния БВП.⁵⁸

1.2.3 Насилието над деца в България

Липсват изчерпателни данни за всички форми на насилие над деца в България. Макар да има изследвания на конкретни аспекти на насилието, като например сексуалното насилие или тормоза, никой досега не е събирал данни за всички форми на насилие. Агенцията за социално подпомагане събира статистически данни за броя случаи на насилие над деца, за които са подадени сигнали в отделите „Закрила на детето“, и за откритите от тях случаи за закрила на дете в риск, но това са по-тежките инциденти и вероятно те отразяват само малка част от случаите на насилие над деца в България. Настоящият раздел обобщава данните, които са налични към настоящия момент по отношение на насилието над деца в България.

Сериозни случаи на злоупотреба, насилие и negliжиране на деца

Съгласно данните на Агенцията за социално подпомагане през 2019 г. в отделите „Закрила на детето“ са регистрирани 1 171 сигнала за насилие над деца и са открити 446 случая. Това представлява голямо намаление както на сигналите, така и на случаите в сравнение с 2015 г., когато са били регистрирани 2 741 сигнала и са открити 957 случая. Броят на сигналите през 2016 г. е нараснал на 3 158, последвано от рязък спад на същия показател през 2017 г., който след това се е задържал на същото равнище до 2019 г. Броят на откритите случаи от 2015 до 2019 г. обаче постоянно намалява, което означава, че коефициентът на превръщане на сигнала в случай през 2016 г. е много нисък; причините за тази тенденция не са ясни.⁵⁹

⁵⁵ Fry, D., Fang, X., Elliott, S., Casey, T., Zheng, X., Li, J., Florian, L и McCluskey G., 2018, „The relationships between violence in childhood and educational outcomes: A global systematic review and meta-analysis“, *Child Abuse & Neglect*, 75, стр. 6—28, doi: [10.1016/j.chiabu.2017.06.021](https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2017.06.021)

⁵⁶ Assink, M., Spruit, A., Schuts, M., Lindauer, R., van der Put, C. E. и Stams, G.-J. J. M., 2018, 84, стр. 131—145, doi: [10.1016/j.chiabu.2018.07.037](https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2018.07.037)

⁵⁷ ООН, Специален представител на Генералния секретар на ООН по въпросите на насилието над деца, 2015 г., „[The economic costs of violence against children](#)“ (Икономическите разходи, свързани с насилието над деца), 13 юли 2015 г., Организация на обединените нации.

⁵⁸ Perezniето, P., Montes, A., Routier, S. и Langston, L., 2014 г., „[The costs and economic impact of violence against children](#)“ (Разходите и икономическият ефект, свързани с насилието над деца), Overseas Development Institute, Лондон, Обединеното кралство.

⁵⁹ Naarr, R., „Оценка на Детските центрове за застъпничество и подкрепа, реализирани с подкрепата на УНИЦЕФ България: Окончателен доклад“, май 2020 г., стр. 5—9.

Изследване на катедрата по съдебна медицина в болница в Пловдив дава известна информация за сериозните случаи на злоупотреба с деца, довели до хоспитализация. Изследването обхваща 121 деца, прегледани от 2011 до 2014 г., от които 72 момчета и 49 момичета, което говори за по-високото равнище на насилие, водещо до хоспитализация, сред момчетата. Средната възраст на жертвите е 13 години за момчетата и 12 години за момичетата, като само седем деца са били на възраст до 7 години. Само едно дете е имало сериозна травма, докато 20 са били с охлузвания и одрасквания, а 80 са били с натъртвания; нараняванията са били причинени в общия случай от удар с предмет като нож, бухалка или колан. Общо 23 деца (19%) са идентифицирани като жертви на сексуална злоупотреба, като това се е срещало много по-често при момичетата, отколкото при момчетата. Най-често срещаната форма на сексуална злоупотреба е била, че извършителят се е „опитал да те целуне или прегърне по смущаващ начин против волята ти“.⁶⁰ Прокуратурата регистрира броя „пострадали от незаконно брачно съжителство“ всяка година. Този брой нараства — от 629 през 2016 г. на 717 през 2019 г.⁶¹

Децата във възрастовата група 14—17 години са по-уязвими за престъпления и насилие — 58% от всички престъпления са срещу тях. Момчетата по-често стават жертви на престъпления от момичетата, но момичетата по-често от момчетата стават жертви на престъпления против личността — в частност изнасилвания, трафик на хора, блудство и отвлечане.⁶²

Тормоз и кибертормоз

По отношение на насилието в училище данните от административната статистика показват, че за учебната 2016/2017 г. в училищата са били регистрирани над 8 000 случая на тормоз и насилие. От тях 4 500 са регистрираните случаи на физическа и вербална агресия. През 2017 г. над 80% от българските училища са подали поне един сигнал за насилие над дете.⁶³ По данни от изследването „Поведение и здраве при деца в ученическа възраст“ (HBSC) от 2018 г., проведено сред 11-, 13- и 15-годишни деца в 45 държави в Европа и Канада, в България степента на разпространение на тормоза е по-висока от средното ниво за всички възрастови групи и мерки, обхванати от изследването. При сравнение със съседните страни България и Румъния имат сходни нива на тормоз, докато в Албания, Северна Македония, Гърция и Сърбия се отчитат по-ниски нива по този показател. Нивата на кибертормоз в България също са по-високи от средното, като за разлика от обичайното момчетата по-често от момичетата съобщават, че са станали жертви на кибертормоз във всички възрастови групи; в другите страни се наблюдава по-скоро обратното съотношение.⁶⁴ Според резултатите от проучване на изследователската мрежа „Global Kids Online“, проведено през 2016 г., към 29% от децата е имало

⁶⁰ Timonov, P., Tsranchev, I., Hadzhieva, K. & Dineva, P., „Child abuse: Knowledge, attention and diffusion in the university hospital “Saint George”, Plovdiv in Bulgaria“ (Насилие над деца: знания, внимание и разпространение в университетската болница „Св. Георги“ в Пловдив, България), 2018 г., *Journal of Public Health and Policy Planning*, бр. 2(1), стр. 61—63.

⁶¹ Главен прокурор, „Доклад за прилагането на закона и за дейността на прокуратурата и на разследващите органи“, 2019 г.

⁶² УНИЦЕФ, „Ситуационен анализ на децата и жените в България“, 2017 г., УНИЦЕФ, София, България, стр. 107.

⁶³ Национална програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца (2017—2020 г.): Концепция, стр. 18.

⁶⁴ Inchley, J., Currie, D., Budisavljevic, S., Torsheim, T., Jåstad, A., Cosma, A., Kelly, C., Arnarsson, Á. M. & Samdal, O., „Spotlight on adolescent health and well-being: Findings from the 2017/2018 Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) survey in Europe and Canada“ (Здравето и благосъстоянието на подрастващите в центъра на вниманието: резултати от изследването „Поведение и здраве при деца в училищна възраст“ (HBSC)), том 2, Световна здравна организация, Копенхаген, Дания.

злонамерено отношение през последната година, като с почти 30% от тях са се отнасяли зле редовно. Приблизително към едно от всеки десет деца е имало лошо отношение онлайн.⁶⁵

1.3 Въпроси за изследване

С оглед на описания контекст пред изследването беше поставена целта да отговори на следните ключови въпроси (структурирани в съответствие с посочените по-горе цели на изследването):

Цел 1: Да се изготви изчерпателна картина на актуалното състояние на нагласите, знанията, вярванията и практиките във връзка с насилието над деца (ННД) в България;

1. В каква степен обществеността, родителите, полагащите грижа лица и децата разбират какви действия съставляват ННД и познават отделните видове ННД?
2. В каква степен обществеността и родителите познават рисковете и последствията, свързани с ННД?
3. Доколко обществеността и родителите знаят кои са държавните ведомства с компетентност в областта на превенцията и реакцията на ННД?
4. Доколко децата знаят какво да предприемат и къде да отидат, когато са изложени или станат свидетели на престъпления?
5. Доколко обществеността, полагащите грижа лица, родителите и децата смятат, че ННД е проблем?
6. Какво е нивото на подкрепа за насилствените форми на дисциплиниране сред обществеността, родителите, полагащите грижа лица и децата?
7. Кои са основните извършители на отделните форми на ННД (например насилие между връстници, насилие от страна на полагащи грижа лица с цел дисциплиниране и т.н.)?
8. Кои са най-разпространените методи за дисциплиниране, използвани от родителите и полагащите грижа лица?
9. В каква степен обществеността, родителите, специалистите и децата съобщават за съмнения за ННД?

Цел 2: Да се изготви оценка за разпространението на насилието над деца в България (детайлизирана по „видове“ насилие и средата, в която възникват отделните видове насилие) и на съответните рискови и защитни фактори с цел идентифициране на по-уязвимите групи деца;

1. Какво е разпространението на отделните форми на насилие (например физическо, емоционално, сексуално насилие и negliжиране) в различните видове среда (например у дома, в училище, в общността и онлайн)?
2. Кои демографски и социално-икономически фактори се свързват с повишен риск от преживяване на ННД (т.е. кои са изложените на най-висок риск групи деца) и кои фактори се свързват с по-ниско ниво на риск („защитни фактори“)?
3. Какви са някои от най-важните резултати или последствия от ННД за децата?

⁶⁵ Хайдиняк М., Кънчев П., Георгиев П., Апостолов Г., [„Онлайн поведението на децата в България: рискове и вреди, национално представително изследване“](#), 2016 г., България, стр. 18–20

2 Основни понятия и определения

2.1 Дете

Съгласно член 1 от Конвенцията за правата на детето (КПД) дете „означава всяко човешко същество на възраст под 18 години, освен ако съгласно закона, приложим за детето, пълнолетието настъпва по-рано“. Според съдържащото се в българското законодателство определение дете е „всяко физическо лице до навършването на 18 години“, както е посочено в член 2 от Закона за закрила на детето от 2000 г., изм. и доп. 2020 г.

2.2 Насилие

В настоящия доклад са използвани определения за насилие, включени в доклада на УНИЦЕФ „Hidden in Plain Sight“ (Скрити пред очите ни),⁶⁶ които са адаптирани от текста на Общ коментар № 13 (2011 г.) на Комитета по правата на детето на ООН:

- физическото насилие над деца включва всички телесни наказания и всички други форми на изтезания, жестокост, нечовешко или унижително отношение или наказание, както и физически тормоз или „посвещаване“ от страна на възрастни или други деца;
- сексуалното насилие включва принуждаването на дете от възрастен да извършва всякакви сексуални действия, от които детето има право на защита съгласно наказателното законодателство, включително:
 - подтикване или принуждаване на дете да участва в каквото и да е противозаконно или психологически навреждащо сексуално действие;
 - използване на деца за сексуална експлоатация с комерсиална цел;
 - използване на деца в аудио или видео изображения на сексуално насилие над деца; и
 - детска проституция, сексуално заробване, сексуална експлоатация при пътуване и туризъм, трафик с цел сексуална експлоатация, продажба на деца за сексуални цели и принудителен брак.
- емоционалното насилие е описано като психологическо малтретиране, психологическо насилие, словесно поругаване и емоционално малтретиране или negliжиране, включително:
 - продължително увреждащо общуване с детето;
 - всяване на ужас, тероризиране и отправяне на заплахи; експлоатиране и покваряване; отблъскване и отхвърляне, изолиране, пренебрегване и протезиране;
 - емоционална неотзивчивост или пренебрегване на психическото здраве, здравните и образователните нужди;
 - наскърбяване, обиждане, унизяване, омаловажаване, осмиване и уязвяване;
 - подлагане на домашно насилие;
 - задържане в единична килия, изолация или задържане при унижителни или уронващи достойнството условия; и
 - психологически тормоз или „посвещаване“, упражнявани от възрастните или от други деца, включително чрез информационни и комуникационни технологии (ИКТ), като мобилни телефони и интернет („кибертормоз“)

⁶⁶ Детски фонд на Организацията на обединените нации, „[Hidden in plain sight: A statistical analysis of violence against children](#)“ (Скрити пред очите ни: Статистически анализи на насилието над деца), УНИЦЕФ, Ню Йорк, САЩ, 2014 г., стр. 4.

- пренебрегването означава, че физическите и психологическите нужди на децата не са удовлетворени, не им е предоставена закрила срещу опасностите или не е обезпечено здравно обслужване, не е извършена регистрация при раждането на детето или не са осигурени други услуги, когато лицата, отговорни за полагането на грижи за децата, разполагат със средствата, познанията и достъпа до услуги да сторят това. Тази категория включва:
 - неполагане на физически грижи — детето не е защитено от посегателства, включително поради липсата на надзор, или на детето не са предоставени средства от първа необходимост, включително храна, подслон, дрехи и основни медицински грижи;
 - неполагане на психологически или емоционални грижи — липса на емоционална подкрепа и любов, системно пренебрегване на детето и излагане на насилие от страна на интимния партньор и на употреба на наркотици или алкохол;
 - небрежно отношение към физическото и психическото здраве на детето посредством неполагане на основни здравни грижи;
 - небрежно отношение към образователните нужди — неспазване на законите, които изискват от полагащите грижи лица да осигурят образование на децата си чрез посещаване на училище или по друг начин; и
 - изоставяне.

Механизмът за противодействие на тормоза и насилието в институциите в системата на предучилищното и училищното образование определя тормоза като „повтарящи се във времето негативни действия от страна на един или повече ученици, когато някой умишлено причинява или опитва да причини травма или дискомфорт на друго дете чрез физически контакт, чрез думи или по друг начин“.⁶⁷

2.3 Основни определения на насилието, съдържащи се в българското законодателство

В България Правилникът за прилагане на Закона за закрила на детето определя насилието над деца като „всеки акт на физическо, психическо или сексуално насилие, пренебрегване, търговска или друга експлоатация, водеща до действителна или вероятна вреда върху здравето, живота, развитието или достойнството на детето, което може да се осъществява в семейна, училищна и социална среда“.⁶⁸ В Националната програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца (НППНЗД) това определение е разширено, като се посочва, че в българското законодателство определение на понятието „насилие“ е дадено в параграф 1 от Допълнителните разпоредби на Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето, както следва:

1. „насилие“ над дете е всеки акт на физическо, психическо или сексуално насилие, пренебрегване, търговска или друга експлоатация, водеща до действителна или вероятна вреда върху здравето, живота, развитието или достойнството на детето, което може да се осъществява в семейна, училищна и социална среда;
2. „физическо насилие“ е причиняване на телесна повреда, включително причиняване на болка или страдание без разстройство на здравето;
3. „психическо насилие“ са всички действия, които могат да имат вредно въздействие върху психичното здраве и развитие на детето, като подценяване, подигравателно отношение,

⁶⁷ Министерство на образованието и науката, „Механизъм за противодействие на тормоза и насилието в институциите в системата на предучилищното и училищното образование“, 2012 г., изм. и доп. 2017 г., стр. 3.

⁶⁸ Глобална инициатива за премахване на телесното наказание на деца, национален доклад за България, <https://endcorporalpunishment.org/reports-on-every-state-and-territory/bulgaria/> [6.12.2018 г.].

заплаха, дискриминация, отхвърляне или други форми на отрицателно отношение, както и неспособността на родителя, настойника и попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури подходяща подкрепяща среда;

4. „сексуално насилие“ е използването на дете за сексуално задоволяване;
5. „пренебрегване“ е неуспехът на родителя, настойника и попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури развитието на детето в една от следните области: здраве, образование, емоционално развитие, изхранване, осигуряване на дом и безопасност, когато е в състояние да го направи.⁶⁹

Наред с това в НППНЗД са използвани и определения, заети от други български законодателни документи, включително определението за „домашно насилие“, съдържащо се в член 2, алинея 1 от Закона за защита от домашното насилие (ЗЗДН):

„Домашно насилие е всеки акт на физическо, сексуално, психическо, емоционално или икономическо насилие, както и опитът за такова насилие, принудителното ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права, извършени спрямо лица, които се намират в родствена връзка, които са или са били в семейна връзка или във фактическо съпругеско съжителство.“⁷⁰

Важно е да се отбележи, че в член 2, алинея 2 от ЗЗДН определението за домашно насилие е разширено с цел осигуряване на защита от други, по-прикрити и често по-малко отчитани форми на домашно насилие: „За психическо и емоционално насилие върху дете се смята и всяко домашно насилие, извършено в негово присъствие.“⁷¹ Тази концепция е включена и в НППНЗД. И накрая, в НППНЗД са включени определения, заимствани от Общ коментар № 13, където е използвано определението за насилие в член 19, точка 1 от Конвенцията за правата на детето: „всички форми на физическо или умствено насилие, посегателство или злоупотреба, липса на грижи или небрежно отношение, малтретиране или експлоатация, включително сексуални престъпления“.

⁶⁹ Национална програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца 2017—2020 г., стр. 2.

⁷⁰ Член 2, алинея 1 от Закона за защита от домашно насилие, 2009 г.

⁷¹ Член 2, алинея 2 от Закона за защита от домашно насилие, 2009 г.

3 Методология

Дизайнът на изследването е количествен, с цел да бъдат събрани обективни, измерими и национално представителни данни за разпространението на знанията, нагласите и практиките във връзка с ННД в България.

Данните бяха събрани посредством три структурирани проучвания (пълните въпросници са поместени в приложение Б), които бяха разработени с цел събиране на данни за показатели, отнасящи се до разпространението, практиките, знанията, нагласите и резултатите, свързани с ННД. Тези проучвания са, както следва:

1. Проучване сред деца на възраст от 13 до 17 години („проучването сред децата“);
2. Проучване сред млади хора на възраст от 18 до 24 години („проучването сред младите хора“);
3. Проучване сред възрастни, включително родители („проучването сред възрастните“).

Въпросниците бяха попълвани чрез лични интервюта с респондентите, проведени от анкетьорите на подходящи места, осигуряващи поверителност. Инструментите за провеждане на проучванията бяха разработени на английски език от „Coram International“ в сътрудничество с УНИЦЕФ, които организираха превода на инструментите на български език. Проучванията бяха проведени от националната изследователска и консултантска компания „Естат“, на която УНИЦЕФ възложи дейността по събиране на количествените данни.

3.1 Подход за изготвяне на извадката

Беше разработен многостепенен подход за изготвяне на национално представителна извадка от общото население (възрастни над 18-год. възраст, деца на възраст между 13 и 17 години и млади хора на възраст между 18 и 25 години).

3.1.1 Многостепенен дизайн на извадката

Процесът на изготвяне на извадката се осъществи в следните степени: 1) групиране на населените места в географски слоеве, 2) подбор на населените места в рамките на стратите, 3) подбор на избирателни секции в рамките на населените места, 4) подбор на домакинствата в обхвата на съответните избирателни секции и 5) подбор на отговарящ на изискванията за участие възрастен от всяко от избраните домакинства.

1) Групиране на населените места в географски слоеве:

Населените места в България бяха групирани въз основа на съответния регион на ниво NUTS 3 и техния географски тип, т.е. село, малък град или областен град, с изключение на кварталите в София — град. В България съществуват 27 административни области плюс област София — град. Област Видин има много малко население, поради което за нея не е предвидена страта „град“, докато за област София не е предвиден страта „областен град“ поради липсата на областен град и наличието на Столица. Така са получени 79 страти извън София — град. В рамките на Област София — град са обособени три страти: град София, други градове в областта и села. Така са получени общо 82 страти. 2) Подбор на населените в рамките на стратите:

Населените места или районите бяха избрани чрез изготвяне на извадка, базирана на вероятност, пропорционална на размера (Probability Proportional to Size, PPS), при която по-големите населени места е по-вероятно да бъдат избрани. По този начин се осигурява еднаква вероятност за включване в извадката на отделните лица, независимо дали живеят в малко или в голямо населено място, тъй като

в противен случай за живеещите в по-големи населени места вероятността да бъдат избрани за включване в извадката би била по-малка. В големите областни градове с население от поне 90 000 души в рамките на тази страта бяха избрани два или повече района, докато в стратите за по-малките областни градове, малките градове и селата беше избрано по едно населено място. В София бяха избрани седем района на територията на София — град, два други градски и един селски район или общо 10 района.

3) Подбор на избирателни секции в рамките на населените места или районите:

Беше избрана по една избирателна секция в населено място/район по метода на простата случайна извадка.

4) Подбор на домакинствата в обхвата на избирателните секции:

В обхвата на всяка избирателна секция бяха избрани по 12 домакинства по метода на случайното обхождане.⁷²

В рамките на проучването сред възрастните беше постигнат дял на отговорилите от 30%, като стойността на същия показател за проучванията сред децата и младите хора беше 17%. Окончателният постигнат размер на извадката беше 1 174 деца, 837 млади хора и 1 411 възрастни.

В таблица 1 са поместени данни за броя на интервюираните деца, възрастни и млади хора във всяка област.

Таблица 1: Окончателна постигната извадка по области

Област	Брой деца	Брой възрастни	Брой млади хора
Благоевград	54	60	36
Бургас	66	83	44
Варна	72	84	42
Велико Търново	42	48	28
Видин	12	12	8
Враца	36	36	24
Габрово	18	24	12
Добрич	30	36	20
Кърджали	24	24	16
Кюстендил	18	24	12
Ловеч	24	35	16
Монтана	24	36	16
Пазарджик	48	48	32
Перник	24	24	16
Плевен	42	48	28
Пловдив	108	131	72
Разград	24	24	16
Русе	36	48	24

⁷² Тази процедура, основана на метода на случайното обхождане, е адаптирана от метода, описан в публикацията „Interviewer and Supervisor Training Manual National Study of Financial Services in Rwanda“, 2014. World Bank Survey — Intermedia.

Област	Брой деца	Брой възрастни	Брой млади хора
Силистра	21	24	15
Сливен	36	36	24
Смолян	18	24	12
София	181	264	180
София (област)	42	46	28
Стара Загора	54	60	36
Търговище	24	24	16
Хасково	42	48	28
Шумен	30	36	20
Ямбол	24	24	16
Общо	1 174	1 411	837

3.2 Пилотни дейности, тестване и обучение

Преди да се пристъпи към изпълнението на работата на терен в пълен обем, беше осъществен предварителен кръг от дейности за валидиране на проучванията от националния експерт Радостина Ангелова, с цел въпросите за изследването да бъдат предварително тествани посредством когнитивни интервюта. Методът на когнитивното интервю помага да се прецени дали въпросите за изследването отразяват правилно предвидените характеристики и дали са разбираеми за респондентите.

След това супервайзерите на екипите от анкетьори за трите проучвания (сред възрастните, децата и младите хора) пристъпиха към подготвителна работа в София с продължителност от три до пет дни, която включваше участие в обучение относно изследователската методология и инструменти. Темите, обхванати от обучението, включваха целта на изследването, подробно разясняване на всички раздели от проучванията, използването на таблети за събиране на данни и етичния протокол, който трябва да бъде следван в процеса на събиране на данни. Дейностите за обучение включваха попълване от участниците на инструментите за провеждане на проучванията, както и интервюиране на колегите при използване на инструментите за проучванията.

След приключването на обучението супервайзерите проведоха ограничени по обем пилотни проучвания с участието на 40 деца, 40 млади хора и 40 възрастни в София, за да се упражняват в използването на инструментите за проучванията и да ги тестват допълнително. След приключването на пилотния етап инструментите бяха окончателно утвърдени и националната изследователска агенция организира обучението за пълния екип от анкетьори и пристъпи към работата на терен.

3.3 Работа на терен

Проучването сред възрастните беше проведено между 23 юли и 29 август 2019 г., като беше постигнат дял на отговорилите от 30%. Отказите бяха разпределени равномерно между подгрупите. Проучванията сред децата и младите хора бяха проведени между 3 август и 11 октомври 2019 г., като беше постигнат дял на отговорилите от 17%. Анкетьорите посетиха адресите на избраните респонденти до четири пъти, преди да документират липса на отговор или отказ. Макар че е възможно ниските равнища на отговорили да станат причина за известно статистическо изкривяване, поради това че вероятността за определени групи да бъдат включени в извадката е по-малка, демографският профил

на респондентите е сходен с този, регистриран в рамките на последното преброяване на населението в България, което показва, че извадката е представителна за общото население в България.

3.3.1 Въвеждане на данните и мерки за контрол на качеството

Националната изследователска агенция беше натоварена с упражняване на надзор върху работата на терен, осъществяване на контрол върху качеството и въвеждането на данните и първоначалното им изчистване. Проучванията сред възрастните, децата и младите хора бяха проведени чрез попълване на въпросници на хартия, а проучването сред специалистите беше проведено с помощта на таблети, като попълнените данни бяха зареждани в сървър. Националната изследователска агенция предостави данните на „Coram International“ във вид на електронни файлове във формат .csv.

3.4 Анализ на данните

Количествените данни не бяха претеглени, тъй като дизайнът на проучването осигурява представителна извадка. Анализът на данните беше извършен с помощта на софтуерния пакет „Stata“, версия 14, като бяха използвани функциите за проучване, за да бъдат внесени необходимите корекции с оглед на стратифицирания дизайн и групирането в гнезда на домакинствата в рамките на населените места и на населените места в рамките на областите. Данните бяха изчистени и проверени за липса на отговор на отделни въпроси. Бяха извършени проверки, за да се установи, доколкото е възможно, дали липсващите данни са равномерно разпределени. Проучванията бяха допълнени, когато е възможно, за да се създадат масиви от данни, които съчетават наблюдения от три проучвания и наблюдения от проучванията сред децата и младите хора, с цел да се улесни сравнението на съответни въпроси между различните видове респонденти.

Беше извършен първоначален дескриптивен анализ с цел изследване на данните и беше осъществен анализ на двумерните разпределения, за да се провери за наличие на взаимовръзки и зависимости между независимите променливи и променливите, описващи резултатите. Беше приложен метод на главните компоненти, с цел да се изготви индекс на материалното състояние и индекс на благосъстоянието, които бяха допълнително кодирани в категорични променливи.⁷³ След това беше извършен статистически анализ с използване на линейна регресия, логистична регресия и медиационен анализ, за да се проучат по-подробно рисковите и защитните фактори, свързани с насилието.

3.5 Ограничения и предизвикателства

Методологията на изследването се характеризира с ограничения по отношение на няколко аспекта. Първо, както при по-голямата част от изследванията по чувствителни теми като насилието над деца, може да се очаква, че резултатите ще бъдат повлияни от статистическо изкривяване на отговорите. С оглед на това, че преживяванията на насилие са травматизиращи за децата, е възможно преживелите насилие да не желаят да разкрият, че са били жертви на насилие, което ще доведе до занижена оценка

⁷³ Методът на главните компоненти е статистическа техника за редуциране на размерността на данните, при която наблюденията, основани на набор от променливи, между които е налице корелация, се преобразуват в набор от стойности на променливи, между които липсва линейна корелация, наречени главни компоненти. Първият главен компонент отразява във възможно най-голяма степен неравномерността на данните. Следователно чрез този процес се намалява броят на променливите, необходими за описание на дисперсията на съответната характеристика, като например социално-икономически статус или благосъстояние. В рамките на нашия анализ ние изготвихме стандартизиран резултат от първия главен компонент, за да получим единна променлива, отразяваща обобщено социалната подкрепа или благосъстоянието на децата.

за разпространението на насилието над деца. С цел да се ограничи такова изкривяване на отговорите, всички интервюта с деца бяха проведени в места, осигуряващи поверителност. Освен това въпросите, свързани с преживявания на насилие, бяха поместени по-назад във въпросника, за да бъде дадена възможност децата да изградят взаимно доверие с анкетъора, преди да бъдат засегнати чувствителни теми. Въпреки това следва да се очаква, че представените резултати от изследването представляват консервативни оценки за разпространението на насилието над деца.

Освен това е вероятно отговорите на въпросите, свързани с нагласите на респондентите към насилието, да са повлияни от определен вид статистическо изкривяване на отговорите (изкривяване, свързано със социалната желателност). Възможно е някои респонденти да са мотивирани да дадат отговори, които считат за „правилни“, например да заявят, че приемат в по-малка от действителната степен насилието над деца. С цел да се ограничи такова поведение, анкетъорите бяха целенасочено обучени да запазват неутралност по време на интервюто, за да се гарантира, че те не влияят на респондентите.

Може да се очаква, че част от липсващите данни в изследването не са равномерно разпределени. Например, за да могат да участват в изследването, всички деца се нуждаеха от съгласието на родителите си. Вероятно родители, които извършват насилие, по-често няма да са съгласни да позволят на децата си да участват в изследването, което ще доведе до изкривяване в посока на занижаване на оценките за разпространението на насилието. В анализа е отчетена вероятността липсващи данни за някои стойности да не са равномерно разпределени. В рамките на анализа беше разгледан моделът на липсващите данни, за да се определи дали за някои групи е налице по-голяма вероятност за липсващи данни. Последствията от липсващите данни са разгледани по-подробно, където е уместно, в раздела „Резултати от изследването“.

Подизвадката от родители се различава от основната извадка по редица профилни характеристики. Родителите по-често са жени, средната им възраст е по-ниска, сред тях е по-малък дялът на лицата с увреждания и лицата от български етнически произход, но е по-голям дялът на лицата от по-богати домакинства. Подизвадката от полагащи грижа лица също се различава от основната извадка, като тези лица са на по-висока средна възраст, по-често са жени и по-често имат висше образование. Тези различия следва да се вземат предвид, когато се обсъждат отговорите на родителите и полагащите грижа лица относно използваните от тях мерки за дисциплиниране. Също така трябва да се отбележи, че не е възможно да се сравняват пряко действията, предприемани спрямо деца на различна възраст, тъй като те се предприемат от различни групи родители.

Първоначално дейностите по събиране на количествени данни от деца и родители бяха планирани, с цел да се получи по-многогранна и подробна информация за социалните норми и нагласи към насилието над деца и да се осигури по-добро разбиране на факторите, свързани с преживяванията на насилие на децата. Бяха разработени съответни инструменти, които бяха пилотно приложени в София, и за 2020 г. беше планирано събиране на данни. Поради пандемията от COVID-19 и свързаното с нея извънредно положение обаче не беше възможно да се осъществи работата на терен с деца и млади хора. Освен това, поради чувствителния характер на темата и някои логистични затруднения преценихме, че не е уместно интервюта да се извършат дистанционно. Това е, следователно, ограничение на тази част от изследването, като тази тема може да бъде предмет на бъдещи изследователски дейности.

И накрая, настоящото изследване предоставя „моментна снимка“ на разпространението на насилието над деца и нагласите към него в България, отразяваща определен момент във времето, и не може да предостави информация за това как разпространението и нагласите се променят във времето.

Посредством редовни проучвания или използване на данни от наблюдение може да бъде получена по-дългосрочна картина на насилието над деца и неговата динамика във времето.

3.6 Етични съображения

3.6.1 Информирано съгласие

В началото на всички дейности по събиране на данни на участниците в изследването беше предоставена информация за целта и характера на изследването, техния принос, и по какъв начин събраните от тях данни ще се използват в рамките на изследването, посредством формуляр за информация и съгласие (приложение Б). Формулярът за информация и съгласие съдържа формулирана на разбираем и съобразен с възрастта език информация за характера на изследването, очаквания принос на участника и факта, че участието е изцяло доброволно. Анкетъорите бяха обучени да разясняват на участниците съдържанието на формуляра за съгласие и да се уверяват, че участниците разбират това съдържание, преди да пристъпят към събирането на данните.

Бяха положени специални усилия да се гарантира предоставянето на информирано съгласие, по-специално от уязвимите деца. За целите на тази дейност уязвимите деца включват децата с увреждания и децата с обучителни трудности или проблеми с психичното здраве. Информирано съгласие беше получено чрез използване на алтернативни адаптирани инструменти за комуникация и/или с помощта на възрастни, които работят с участниците.

Във връзка с интервютата, които бяха проведени дистанционно, информационният документ и формулярът за съгласие бяха предварително изпратени на участниците, за да бъдат подписани по електронен път и да бъдат върнати на анкетъора. В началото на всяко интервю анкетъорът проверяваше дали участникът разбира информационния документ, предоставяше възможност за задаване на допълнителни въпроси и повторно устно задаваше въпроса дали участникът все още желае да участва в изследването.

3.6.2 Преглед на етичните аспекти

Всички методологии и инструменти за събиране, обобщаване и анализ на данни, използвани в рамките на изследователския проект, бяха одобрени от директора или от ръководителя на изследването, преди да бъдат използвани на терен. Освен това Консултативната група по изследователска етика и управление към „Coram“, която е орган за управление/надзор, функциониращ *независимо* от изследователския екип, извърши преглед на всички инструменти за събиране на данни и изследователската методология, преди те да бъдат използвани в рамките на изследването. Наред с това Консултативната група извърши преглед на съответствието на изследователската методология и инструменти с широко приети рамки за изследователска етика. И накрая, окончателната методология и инструменти бяха предмет на преглед на етичните аспекти, извършен от независимо външно дружество, ангажирано от УНИЦЕФ.

3.6.3 Етични стандарти

Възприетите в рамките на настоящото изследване етични стандарти се основават на Етичните стандарти на УНИЦЕФ и Насоките относно етичните аспекти на „Coram International“. Бяха въведени етични процедури за управление на очакванията на участниците, гарантиране, че участието в изследването е доброволно, осигуряване на поверителност и анонимност и реакция в случаи на загриженост за закрилата на детето. По-подробна информация може да се намери в пълния текст на Насоките относно етичните аспекти на „Coram International“ (Приложение В).

4 Демографски характеристики на участниците в изследването

Основни демографски характеристики

В проучванията взеха участие общо 1 174 деца (на възраст между 13 и 17 години), 837 млади хора (на възраст между 18 и 24 години) и 1 411 възрастни (на възраст между 18 и 91 години). Извадката включва участници от всичките 28 административни области в България.

Жените и момичетата са 53% от участниците в извадката (съответно 52% от децата, 53% от младите хора и 55% от възрастните респонденти са от женски пол). Макар че съотношението между половете сред пълнолетното население в България е леко изместено в полза на жените⁷⁴, съотношението между половете сред децата е изместено в полза на мъжкия пол, като стойността на съотношението е 1,06.⁷⁵ Това означава, че вероятно в извадката респондентите от женски пол са непропорционално широко представени в неголяма степен, може би защото те са по-склонни да участват или по-често са у дома.

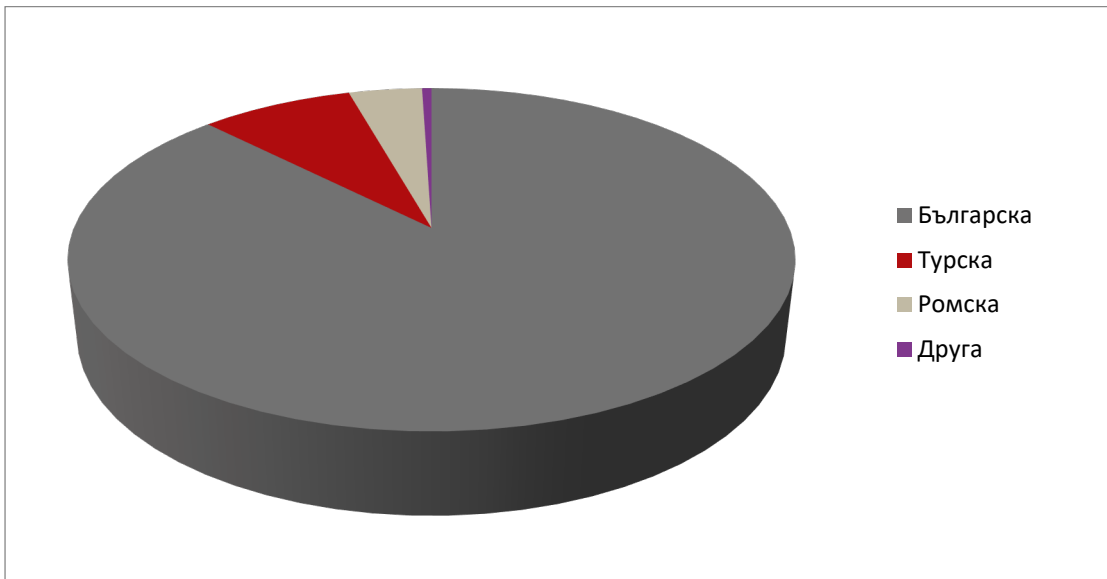
Мнозинството от участниците (87,5%) декларира българска етническа принадлежност, като след тях се нареждат участниците от турски произход (8,1%) и тези от ромски произход (3,9%) (вж. фигура 1) — това разпределение е като цяло представително за населението на България.⁷⁶ Почти всички респонденти от български произход (99,3%) говорят само български език. Сред участниците от турски произход 72% говорят само турски език, 18,5% говорят български и турски език, а 9,2% говорят само български език. Сред респондентите от ромски произход 54,9% говорят само ромски език, 21,1% говорят ромски и български език, а 17,3% говорят само български език. Сред участниците с различна от българска етническа принадлежност владеенето на български език е по-разпространено сред децата и младите хора, отколкото сред възрастните. Общо 290 участници или 8,5% от респондентите посочват, че не говорят български език.

⁷⁴ Knoema World Data Atlas, „Bulgaria — Male to female ratio of the total population“ (Съотношение жени/мъже сред общото население), 2015 г., <<https://knoema.com/atlas/Bulgaria/topics/Demographics/Population/Male-to-female-ratio#:~:text=In%202015%2C%20male%20to%20female,per%20100%20females%20in%202015.>>

⁷⁵ Knoema World Data Atlas, „Bulgaria — Male to female ratio for people aged 0—24 years“ (Съотношение жени/мъже сред хората на възраст между 0 и 24 години), 2015 г., <<https://knoema.com/atlas/Bulgaria/topics/Demographics/Population/Male-to-female-ratio-for-people-aged-0-24-years>>; Transmonee Database, „Country: Bulgaria“ (Профил на страна: България), Регионален офис на УНИЦЕФ за ЦИЕ/ОНД, 2018 г.

⁷⁶ Национален статистически институт, „2011 Population Census — Main results“ (Преброяване на населението през 2011 г. — Основни резултати), НСИ, София, България, 2011 г., <www.nsi.bg/census2011/PDOCS2/Census2011final_en.pdf>, стр. 3—4.

Фигура 1: Етническа принадлежност на респондентите

Съгласувано с оценките, направени въз основа на данните от преброяването на населението по отношение на вероизповеданието, по-голямата част от респондентите (83,1%) се самоопределят като източноправославни. На второ място по численост се нареждат лицата с мюсюлманско вероизповедание, което е посочено от 9% от респондентите. Шест процента от респондентите заявяват, че нямат вероизповедание или са атеисти; този отговор е по-разпространен сред младите хора, отколкото сред възрастните (съответно 9,6% и 4,1%⁷⁷). Осемдесет и трима респонденти (2%) посочват, че предпочитат да не отговарят на този въпрос, а значително малцинство (6,5%) от децата казват, че не знаят какво е вероизповеданието им. Установява се значително припокриване между турската етническа принадлежност и ислямската религиозна принадлежност — 87% от респондентите от турски произход се самоопределят като мюсюлмани.

170 участници (5,1% от респондентите), включително 130 възрастни, 16 млади хора и 24 деца, съобщават, че имат увреждания. Установява се корелация между уврежданията и богатството на респондентите, тъй като тези от тях, които страдат от увреждания, са от значително по-бедни домакинства. Налице е корелация и с образованието, като почти една трета (31%) от респондентите с увреждания са завършили само начално образование (в сравнение с едва 11,7% от респондентите без увреждания).⁷⁸ Тези констатации свидетелстват за относителната маргинализация и неравносложно положение, в които се намират респондентите с увреждания.

Социално-демографски характеристики

Една трета (34,3%) от участниците в проучването сред възрастните имат завършено висше образование, около половината посочват, че са завършили средно образование, а 6,7% имат завършено образование след средно, но не висше. Тези данни са сходни с отчетените в рамките на преброяването на населението.

⁷⁷ $\chi^2=66,69$, $p<0,0001$

⁷⁸ Налице е статистическа корелация между отговорите „няма достатъчно пари за храна“, „няма пари за задоволяване на основни потребности“, „няма пари за луксозни покупки“ и за притежаване на по-малко активи и наличието на увреждане; приложение Д, „Увреждане“.

36,5% от респондентите в проучването сред младите хора все още учат, а 14% са безработни или търсят работа. Последният отговор е даден от едва 3,1% от респондентите в проучването сред възрастните, което показва, че младите хора са особено засегнати от безработица.

Средният личен доход на респондентите в проучването сред възрастните е 794 лева и 716 лева на участниците в проучването сред младите хора. Данните отразяват значително неравенство в доходите, обусловено от демографските характеристики. Участвалите в проучването мъже съобщават, че печелят 77 лева средно на месец повече от жените.⁷⁹ Участниците от етнически малцинствен произход съобщават, че печелят средно 200 лева по-малко от респондентите от български произход, а респондентите с увреждания посочват, че печелят средно 323 лева по-малко от респондентите, които нямат увреждания.

Средният общ доход на домакинствата, деклариран от участниците в проучването сред възрастните, е 1 227 лева месечно срещу 1 921,5 лева за участниците в проучването сред младите хора.⁸⁰ (Голям дял от респондентите, 26,2% от младите хора и 13,0% от възрастните, не посочиха своя месечен доход, вероятно защото това се счита за лична информация или защото не знаят какъв е техният месечен доход).

Респондентите бяха запитани колко често тяхното домакинство е имало достатъчно пари за различни стоки. Възрастните посочват по-често от децата или младите хора, че не са имали достатъчно пари, което показва, че децата или са по-слабо запознати с икономическото състояние на своето домакинство, или са от по-богати домакинства. Повече от една четвърт от възрастните (28%) посочват, че невинаги са имали достатъчно пари за храна, което включва 11%, които посочват, че са имали рядко или никога не са имали достатъчно пари за храна.⁸¹ 35% съобщават, че не са имали достатъчно пари за задоволяване на основни потребности,⁸² а 44% съобщават, че не са имали достатъчно пари за луксозни покупки.⁸³ Това показва, че значителен дял от домакинствата, представени в проучването, се затрудняват да свържат двата края.⁸⁴

Почти всички респонденти посочват, че тяхното домакинство има електричество, течаща вода, телевизор и хладилник. Повече от 90% от респондентите посочват, че имат отделно легло за всеки в жилището, вътрешна баня и тоалетна, пералня и готварска печка. 88% от респондентите посочват, че имат собствена къща или апартамент, 81% посочват, че имат мобилен телефон, а 74% казват, че имат лек автомобил. Децата по-често от възрастните съобщават, че разполагат с няколко актива, свързани с технологиите, включително смартфон, таблет, интернет, компютър и сателитна антена.⁸⁵ Възможно е домакинствата с по-млади членове да инвестират по-често в подобни активи.

Данните разкриват значителни различия между респондентите по отношение на богатството, обусловени от демографските характеристики. Сред възрастните респонденти се наблюдава оформена като буквата „J“ крива на съотношението между възрастта и богатството, като много от възрастните в

⁷⁹ $t=6,92$, $p<0,001$. Вж. приложение Д, „Доход“

⁸⁰ Като цяло данните показват, че респондентите в проучването сред младите хора са от по-богати домакинства в сравнение с участниците в проучването сред възрастните. Причините за тази констатация не са ясни, но тя може да се дължи на известна грешка при изготвянето на извадката.

⁸¹ Приложение Д, „Възможност за задоволяване на основни потребности“.

⁸² Учебни пособия, лекарства или дрехи.

⁸³ Подаръци, ваканции, пътувания и забавление, компютърно оборудване или устройства като смартфони или таблети.

⁸⁴ Приложение Д, „Възможност за задоволяване на основни потребности“.

⁸⁵ Приложение Д, „Активи“.

по-млада и в по-напреднала възраст са по-бедни в сравнение с тези на средна възраст. Респондентите с увреждания съобщават по-често, че не са имали достатъчно пари за задоволяване на основни потребности и за луксозни покупки, а също така имат по-малко активи от останалите. Домакинствата от ромски произход са значително по-бедни от домакинствата от турски произход, които на свой ред са по-бедни от домакинствата от български произход. Повече от една трета (36,9%) от домакинствата от ромски произход съобщават, че не са имали достатъчно пари за задоволяване на основни потребности като закупуване на храна, лекарства и учебни пособия, а преобладаващата част от тях (83,8%) съобщават, че не са имали достатъчно пари за допълнителни покупки като подаръци, ваканции, пътувания и забавление.

Сред респондентите в проучването сред възрастните се наблюдава ясна зависимост между високото образователно равнище и получаването на по-високи доходи и притежаването на повече активи, както и изпълнението на работа срещу заплащане през последната година. Средният доход на домакинствата на респондентите, които имат завършено основно или по-ниско образование, е 714,1 лева месечно в сравнение с 1 381,6 лева за респондентите, които имат завършено средно или след средно (професионално) образование, и с 1 860,6 лева месечно за респондентите със завършено висше или по-високо образование.

Семейно положение

Около две трети (66,8%) от респондентите в проучването сред възрастните съобщават, че са семейни или живеят в съжителство, а останалите 33,2% са несемейни (9,5% са разведени или разделени, 9,2% са овдовели, а 14,5% никога не са встъпвали в брак).⁸⁶ Установява се, че домакинствата с един възрастен са значително по-бедни от домакинствата, чиито членове са семейни или живеят в съжителство.⁸⁷

Малко повече от една трета (36%) от възрастните посочват, че са родители или се грижат за дете до 18-год. възраст. Сред възрастните, които се грижат за дете под 18-год. възраст: 60% имат 1 дете, 36% имат 2 деца, 4% имат 3 деца и едва двама възрастни имат 4 деца под 18-год. възраст.⁸⁸ Нито едно от участващите в проучването домакинства няма повече от 4 деца, живеещи в домакинството. 5,6% съобщават, че се грижат за деца, с които нямат биологична връзка, но над които имат законно попечителство (включително осиновени деца, деца, за които се грижат като приемни родители, или доведени деца).⁸⁹

Освен това възрастните бяха запитани колко често се грижат за деца, които не са техни собствени или над които нямат законно попечителство. Мнозинството (84%) от респондентите дават отговор „никога“, 7% отговарят, че се грижат за такива деца всеки ден или всяка седмица, 2% полагат такава грижа всеки месец, а 27% — рядко.

Децата бяха запитани с кого живеят, а респондентите в проучването сред младите хора бяха запитани с кого са живели до навършване на 18-год. възраст. По-голямата част (81%) от респондентите живеят или са живели с двамата си родители, докато 12,8% живеят или са живели с майка си, но не и с баща си, а 2,6% живеят с баща си, но не и с майка си. Подобен дял (2,4%) живеят или са живели с други

⁸⁶ Приложение Д, „Семейно положение“.

⁸⁷ Възрастните, които посочват, че живеят в домакинства с един възрастен, отговарят по-често, че понякога не са имали пари за задоволяване на основни потребности или за луксозни покупки, а също така имат значително по-нисък показател за активите и среден доход на домакинството.

⁸⁸ Приложение Д, „Родител или полагащо грижа лице“.

⁸⁹ Приложение Д, „Родител или полагащо грижа лице“.

роднини, най-често с бабата и дядото или с възрастни братя и/или сестри. Три деца и трима млади хора посочват, че са живели в дом за деца, други трима млади хора са живели с приемни родители, а две деца отговарят, че са живели предимно сами.⁹⁰

Измежду децата и младите хора, които живеят или са живели с майка си, 31% посочват, че баща им участва в полагането на грижата за тях. От онези, които живеят с баща си, 23% казват, че майка им участва в полагането на грижата за тях. Една четвърт (25%) от респондентите, живеещи с други роднини, и половината (56%) от тези, които живеят с други възрастни, казват, че единият или и двамата им родители остават основните лица, които се грижат за тях.⁹¹

Малък брой (54) деца и млади хора съобщават, че имат само един жив родител, а осем респонденти съобщават, че нямат живи родители. Сред респондентите, чиито родители са живи, 88% посочват, че родителите им са семейни или живеят в съжителство, а 12% съобщават, че родителите има са несемейни, разведени или разделени.⁹²

Полагане на труд и посещаване на училище от децата

Децата бяха запитани колко часа домакинска работа като готвене, чистене и грижи за деца извършват обичайно седмично. Две трети (66%) от децата отговарят, че извършват поне един час от този вид работа седмично. Общото посочено време за изпълнение на тези дейности варира от 1 час до 56 часа седмично, като средното посочено време е 4 часа седмично.⁹³ Според отговорите момичетата извършват по-често този вид работа в сравнение с момчетата (съответно 73% и 59%) и отделят повече време за извършването ѝ от тях (средно 4,9 часа за момичетата в сравнение с 3 часа). Децата, и особено момичетата от по-бедните домакинства, отделят средно повече часове седмично за тези дейности, вероятно защото тези домакинства имат по-малко възможности да наемат помощници или по-често възрастните им членове работят на смени или на повече от едно място.⁹⁴ Тъй като индексът на активите включва позиции като съдомиялни машини, тази корелация може също така да отразява факта, че членовете на по-бедните домакинства вероятно са натоварени с повече домакинска работа поради липса на спестяващи време домакински уреди.

Малко повече от една пета (22%) от децата посочват, че са извършвали работа срещу заплащане през последната седмица, като времето, отделено от децата за работа срещу заплащане, варира между 1 и 70 часа и е средно 2,5 часа. За разлика от домакинската работа, не се наблюдава зависимост между пола на респондентите и извършваната работа срещу заплащане: както момичетата, така и момчетата съобщават, че са извършвали сходен обем работа срещу заплащане през последната седмица. По-големите деца, децата от турски и ромски произход и децата от по-бедни домакинства са извършвали по-често работа срещу заплащане през предходната седмица. Освен това по-големите деца отделят повече време от по-малките за извършване на работа срещу заплащане.⁹⁵

Преобладаващата част (97%) от децата казват, че ходят на училище всеки ден през една обичайна седмица. 18 деца (1,5%) посочват, че не посещават училище, а други 18 деца казват, че ходят на училище само през някои дни. Частичното или цялостно непосещаване на училище е по-разпространено сред по-големите деца, децата от ромски произход (които пропускат учебни занятия

⁹⁰ Приложение Д, „С кого живеят респондентите“.

⁹¹ Въпросът беше формулиран по следния начин: „Кой се грижи основно за теб в семейството?“

⁹² Приложение Д, „Отношения с родителите“.

⁹³ 95% доверителен интервал: 3,7—4,4 часа.

⁹⁴ Приложение Д, „Домакинска работа“.

⁹⁵ Приложение Д, „Работа срещу заплащане“.

повече от десет пъти по-често в сравнение с децата от български произход), децата, които живеят отделно от родителите си, и децата от по-бедни домакинства. Децата, които не посещават училище или пропускат да отидат на училище през някои дни, съобщават също така, че отделят повече време за готвене, чистене и грижи за деца, както и за извършване на работа срещу заплащане, което вероятно означава, че работата пречи на децата да посещават училище или че и двата вида преживявания са свързани със сходни елементи на уязвимост.⁹⁶

В рамките на проучването сред младите хора респондентите бяха запитани колко често са отсъствали от училище по неизвинителни причини, преди да навършат 18 г. Половината от тях отговарят, че това се случва „понякога“, 44% посочват, че това не се случва никога, а 6% казват, че това се случва „често“. Момчетата казват по-често от момичетата, че понякога отсъстват от училище, а освен това децата от по-бедни домакинства и децата, които извършват домакинска работа, посещават сравнително по-нередовно училище.⁹⁷

Като цяло констатациите от демографския компонент на изследването разкриват редица силно изразени модели/застъпващи се форми на неравносйно положение и уязвимост, които дават важен контекст за тълкуването на резултатите във връзка с преживяванията и възприятията на ННД, описани по-долу.

© UNICEF/UN040571/Cybermedia

⁹⁶ Приложение Д, „Училище“.

⁹⁷ Приложение Д, „Училище“.

5 Физическо насилие

5.1 Правен контекст и контекст на политиките

В българската нормативна уредба има няколко разпоредби, които защитават децата от физическо насилие. Най-общият нормативен акт е Наказателният кодекс (НК), който инкриминира насилствените действия, включително извършените срещу деца. Глава втора от Наказателния кодекс обхваща престъпленията срещу личността и инкриминира наред с други деяния и причиняването на телесна повреда (раздел II), като при такова деяние, причиняването на телесна повреда на малолетно лице е утежняващ фактор (чл. 131, ал. 4). Чл. 187 от НК криминализира също така изтезаването на дете от лицето, под чиито грижи се намира или на което е възложено възпитанието на детето, ако извършеното не представлява по-тежко престъпление съгласно НК.⁹⁸

С измененията и допълненията към Наказателния кодекс от 2019 г. са въведени специални разпоредби и завишени наказания, когато жертвата е пострадала от престъпление, извършено „в условията на „домашно насилие“, което е особено относимо към децата предвид положението им на зависимост. Престъплението се счита за извършено „в условията на домашно насилие“, ако „е предшествано от системно упражняване на физическо, сексуално или психическо насилие, поставяне в икономическа зависимост, принудително ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права“. Макар децата да не са изрично посочени като категория потенциални жертви, разпоредбата засяга насилие спрямо всяко „лице, с което живеят или е живяло в едно домакинство“.⁹⁹

Допълнителни мерки за защита от насилие над деца в домашна среда са предвидени в Семейния кодекс от 2009 г., и по-конкретно в разпоредбата на чл. 125, ал. 2¹⁰⁰, която гласи (донякъде неясно), че: „Родителят няма право да използва насилие, както и методи на възпитание, които уронват достойнството на детето.“ Освен това, съгласно чл. 3 от Закона за защита от домашното насилие (ЗЗДН) всяко лице, „пострадало от домашно насилие“, има право да търси защита от съда. Това включва децата, които са станали свидетели на домашно насилие, извършено в тяхно присъствие¹⁰¹, и децата, които са преживели домашно насилие, упражнено пряко върху тях (извършено от техните родители, роднини, бивши роднини или партньори или съжителители на техните родители, или родители или деца на партньора или съжителя).¹⁰²

В училищата и в другите образователни институции физическото насилие в контекста на налагането на дисциплина и наказания е забранено по-категорично. В член 129 от Правилника за прилагане на Закона за народната просвета се посочва, че учителят „не може да нарушава правата на детето и ученика, да унижава личното им достойнство, да прилага *форми на физическо и психическо насилие върху тях*“¹⁰³ (подчертаването е добавено). Освен това със Закона за предучилищното и училищното образование (ЗПУО) от 2016 г. се забранява телесното наказание от страна на учителите и персонала и се предвижда подкрепа за дейности по превенция на насилието и преодоляване на проблемното поведение в

⁹⁸ Член 187 от Наказателния кодекс (1968, изм. и доп. 2019 г.).

⁹⁹ Член 93, алинея 31, Наказателен кодекс (1968 г., изм. и доп. 2019 г.).

¹⁰⁰ Член 125, алинея 2, ЗЗДН 2009 г. и Наказателен кодекс (1968 г., изм. и доп. 2017 г.).

¹⁰¹ Член 2, алинея 2, ЗЗДН, 2009 г.

¹⁰² Член 3, Закон за защита от домашното насилие, 2009 г.

¹⁰³ Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children, Country Report for Bulgaria, (Глобална инициатива за премахване на телесното наказание на деца, Доклад за България) <https://endcorporalpunishment.org/reports-on-every-state-and-territory/bulgaria/> [6-12-18].

училищата: например съгласно чл. 174 ал. 1 от Закона институциите в системата следва да разработват и прилагат цялостни политики за „позитивната дисциплина“.¹⁰⁴ Във връзка с тормоза от връстници Министерството на образованието и науката е разработило Механизъм за противодействие на тормоза и насилието в институциите в системата на предучилищното и училищното образование, в който се предвиждат конкретни действия, които да бъдат предприети в случай на насилие и тормоз, включително такива, които включват физическо насилие с различна степен на тежест. „Физическото насилие“ се определя в документа като „причиняване на телесна повреда, включително причиняване на болка или страдание, без разстройство на здравето“.¹⁰⁵

Независимо от тези правни разпоредби, насочени към осигуряване на защита, резултатите от проведени изследвания сочат, че значителен дял от българското население приема физическото насилие, когато е извършено с цел дисциплиниране на дете. Например в рамките на проведено през 2012 г. от Националния център за изследване на общественото мнение допитване е установено, че 68% от възрастните в България одобряват използването на телесно наказание с прилагане на „минимална сила“ с цел дисциплиниране на децата. Това е така, независимо че в същото време 83% от респондентите се обявяват „срещу методите, които унижават достойнството на децата“, което сочи, че за много българи, телесното наказание не е унижително или причиняващо вреда. По-ново национално изследване на фондация П.У.Л.С. и Националната мрежа за децата е установило, че две трети от родителите в България продължават да налагат телесни наказания на децата си, и макар нагласите по отношение на телесното наказание да се променят към по-умерени и по-малко противоречиви, те остават „в голяма степен консервативни“.¹⁰⁶ През 2016 г. в своите заключителни наблюдения по доклада на България, Комитетът по правата на детето изрази загриженост, че независимо от осигуряващите защита правни разпоредби, „телесното наказание продължава да се приема в [българското] общество като средство за дисциплиниране на децата и не е изрично забранено и за него не са предвидени санкции в националното законодателство“.¹⁰⁷

5.2 Констатации: физическо насилие

Основни констатации: Физическо насилие

- Почти едно от всеки 3 деца и млади хора е преживяло физическо насилие в детството си; подлагани са на физическо насилие по-често у дома, отколкото в училище или в общността
- Най-често извършители на физическо насилие у дома са родителите, и макар това да са еднакво често както майките, така и бащите, то насилието от страна на бащите значително по-често води до сериозно нараняване. За разлика от това физическото насилие в училище и в общността обикновено се извършва от други ученици или деца.
- Момчетата, децата с увреждания и децата от по-бедни домакинства са изложени на по-висок риск от физическо насилие. Децата от етнически малцинства по-често преживяват физическо насилие в училище, отколкото децата от български произход.

¹⁰⁴ Раздел 1, Допълнителни разпоредби към Закона за предучилищното и училищното образование, 2016 г.

¹⁰⁵ МОН, Механизъм за противодействие на тормоза и насилието в институциите в системата на предучилищното и училищното образование.

¹⁰⁶ НОЕМА, Национално представително проучване: Нагласи към правото на защита от телесно наказание в България, https://pulsfoundation.org/images/biblio/Summary_presentation_FINAL_BG.pdf

¹⁰⁷ Комитет по правата на детето, Заключителни наблюдения по консолидирания трети, четвърти и пети периодичен доклад на България, 21 ноември 2016 г., CRC/C/BGR/CO/3-5, точка 31.

- Съвместното живеене с поне един биологичен родител е силен защитен фактор срещу излагането на физическо насилие у дома, в училище и в общността.
- Около 40% от родителите и полагащите грижа лица съобщават, че са използвали физическо насилие като форма на дисциплиниране през последната година и приблизително един от всеки 20 от тях съобщава за налагане на тежко физическо наказание.
- Родителите от по-бедни домакинства и тези с по-ниско образование по-често използват насилствени форми на налагане на дисциплина на техните деца.
- Съществуват убедителни доказателства за предаване на насилието между поколенията: родителите, които често са били удряни или бити като деца, съобщават почти четири пъти по-често за налагане на насилствено наказание на техните деца през последната година.
- Възрастните значително по-често от децата и младите хора оценяват физическото наказание на деца като приемливо, което може да представлява поколенческа промяна на нагласите.

Като цяло почти една трета (31,7%) от децата и младите хора¹⁰⁸ съобщават, че са преживели физическо насилие в детството си (определено като физическо нараняване от друг човек чрез плясване, удряне, ритане или биене с предмет). Момчетата (37,2%) по-често от момичетата (25,6%) съобщават за преживяно физическо насилие.¹⁰⁹ Момчетата еднакво често са преживявали физическо насилие в училище и у дома, докато момичетата по-често са преживявали физическо насилие у дома, отколкото в училище. И момчетата и момичетата като цяло по-често са преживявали физическо насилие у дома и в училище, отколкото „в общността“ (фигура 1).

¹⁰⁸ Респондентите от групата на младите хора бяха питани за преживяно от тях насилие преди навършване на 18 години.

¹⁰⁹ χ^2 , $p < 0,0001$.

Фигура 1: Преживяно физическо насилие, съобщено от децата и младите хора

5.2.1 Физическо насилие у дома

Разпространение

Приблизително едно от всеки 5 (18,5%) деца и млади хора съобщава за преживяно физическо насилие в своя дом, което включва 21% от момчетата и 16% от момичетата. От съобщилите за физическо насилие 21,4% съобщават, че са били наранени толкова лошо, че са им останали синини, кървене или друго физическо нараняване. Интересно е, че макар момчетата по-често да съобщават, че са били подложени на физическо насилие у дома, както момичетата, така и момчетата еднакво често съобщават за преживяване на сериозно физическо насилие у дома, което е довело до нараняване.

Младите хора (23,7%) значително по-често съобщават, че са преживели физическо насилие у дома (в детството), в сравнение с децата (14,7%).¹¹⁰ Това може да показва едно от две неща — или децата по-рядко от младите хора са склонни да съобщават за насилие (вероятно защото са по-зависими от своите родители и са по-малко склонни да споделят за негативни преживявания у дома), или тази констатация отразява промяна в практиките с течение на времето, като физическото насилие се превръща в по-рядко явление, отколкото е било преди.

¹¹⁰ χ^2 , $p < 0,0001$.

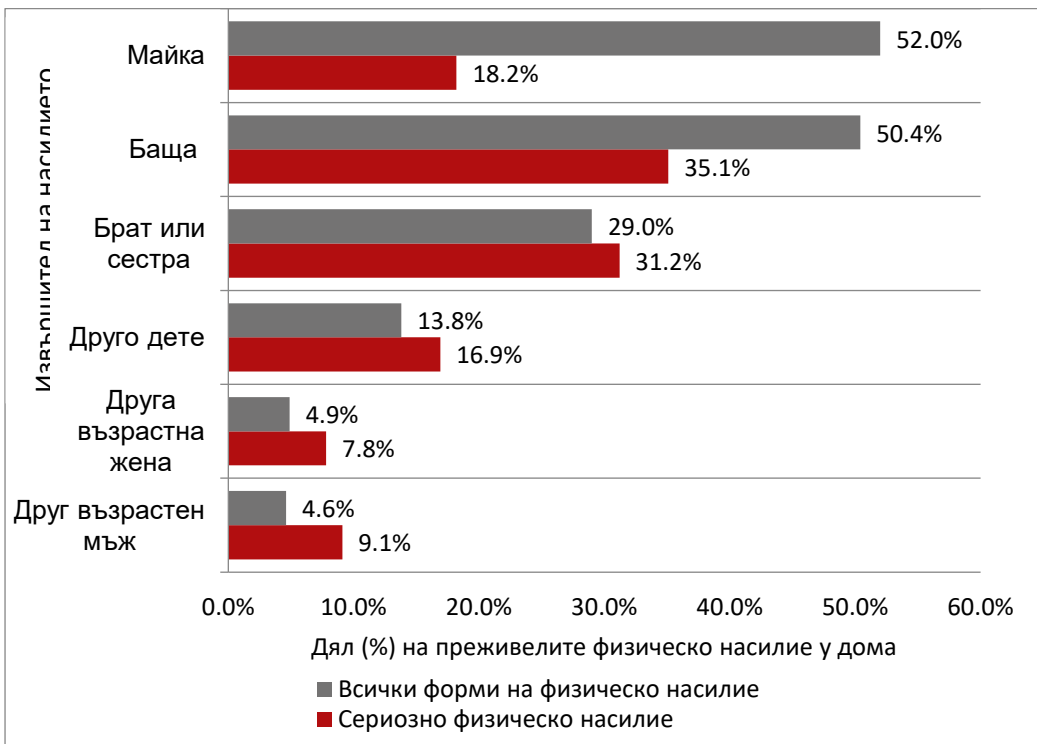
© UNICEF/UN0220699/Babajanyan VII Photo

Извършители

Родителите носят отговорност за около половината от физическото насилие в дома, за което се съобщава (фигура 2). Майките и бащите почти еднакво често проявяват насилие, но бащите много по-често извършват сериозно насилие, причиняващо на децата физическо нараняване. Братята и сестрите също са обичайни извършители на физическо насилие у дома и често на насилие, причиняващо нараняване.¹¹¹

¹¹¹ Приложение Д, „У дома“.

Фигура 2: Извършители на физическо насилие у дома

Както е илюстрирано на фигура 2 по-горе, насилието, извършено от родителите, по-рядко попада в категорията сериозно насилие (причиняващо нараняване), докато насилието, извършвано от други членове на домакинството (включително други живеещи в него възрастни и деца) е по-често сериозно, отколкото в по-лека форма. Това показва, че по-голямата част от физическото насилие, извършвано от родителите, и особено насилието, извършвано от майките, е в по-лека форма, и най-вероятно е извършвано в рамките на отглеждането на детето и налагането на дисциплина.

Рискови и защитни фактори

Данните показват, че има редица демографски и присъщи на домакинството фактори, свързани с по-голяма вероятност детето да преживее физическо насилие у дома.

Децата от етнически малцинства по-често съобщават за преживяно физическо насилие у дома; по-конкретно децата от ромски произход приблизително три пъти по-често съобщават за такова преживяване в сравнение с децата от български произход.¹¹² Когато се изключи влиянието на фактора богатство на домакинството¹¹³ обаче, се установява, че корелацията между етническия произход и преживяното насилие губи своето значение. В резултат на медиационен анализ, изследващ корелациите между етническа принадлежност, богатство¹¹⁴ и насилие, е установено, че богатството на домакинството може да е причина за приблизително 88% от ефекта, който има етническият произход върху вероятността за съобщаване на преживяно физическо насилие у дома.¹¹⁵

¹¹² Логистична регресия, OR=3,2, p=0,001

¹¹³ В този случай богатството се измерва с показателя за активите на домакинството.

¹¹⁴ В този случай се измерва с показателя за активите на домакинството.

¹¹⁵ Медиационен анализ, при който преживяно физическо насилие у дома е зависима променлива, етническата принадлежност е независима променлива и показателят за активите на домакинството е медиационна променлива, а възраст, пол и увреждане са включени като коварианти.

Децата с увреждания по-често съобщават за преживяно физическо насилие у дома, и по-специално за сериозно насилие.¹¹⁶ Децата с увреждания почти четири пъти по-често съобщават, че са били подложени на физическо насилие, довело до нараняване като например синини или кървене, в сравнение с децата без увреждания. За разлика от етническата принадлежност, беше установено, че корелацията между наличието на увреждане и преживяното физическо насилие у дома се запазва, дори когато се изключи влиянието на фактора богатството на домакинството.

Изготвени са регресионни модели (таблица 2, приложение Г) с цел проучване на връзките между демографските фактори и факторите на домакинството и съобщеното от децата преживяно у дома 1) физическо насилие в каквато и да е форма и 2) физическо насилие, причиняващо нараняване.¹¹⁷ Както показват резултатите, момчетата и децата, живеещи в бедни домакинства, по-често съобщават за преживяно насилие у дома. Беше установено, че живеенето поне с един биологичен родител е защитен фактор срещу насилие в дома: децата, живеещи с поне един от своите родители, по-рядко съобщават преживяване на насилие, по-специално сериозно насилие, причиняващо нараняване, в сравнение с децата, които не живеят с родител. Както беше посочено по-горе, докато полът не е свързан с допълнителен риск от преживяване на сериозно насилие, причиняващо нараняване, наличието на увреждане е свързано с по-голям риск от насилие, причиняващо нараняване, дори когато се изключи влиянието на други фактори, като например възраст, пол и богатство.

© UNICEF/UN0220714/Babajanyan VII Photo

¹¹⁶ Логистична регресия, OR=3,9, p=0,001.

¹¹⁷ Когато резултатът е отбелязан с една или повече „**“, е установена сериозна корелация (p<0,05)

Съобщено от родителите и полагащите грижа лица използване на насилствени форми на дисциплиниране

Наред с децата, които бяха запитани за преживяното от тях насилие у дома, родителите и полагащите грижа за деца до 18-годишна възраст лица също бяха запитани да съобщат за *извършено* от тях насилие над деца, по-специално с цел дисциплиниране.

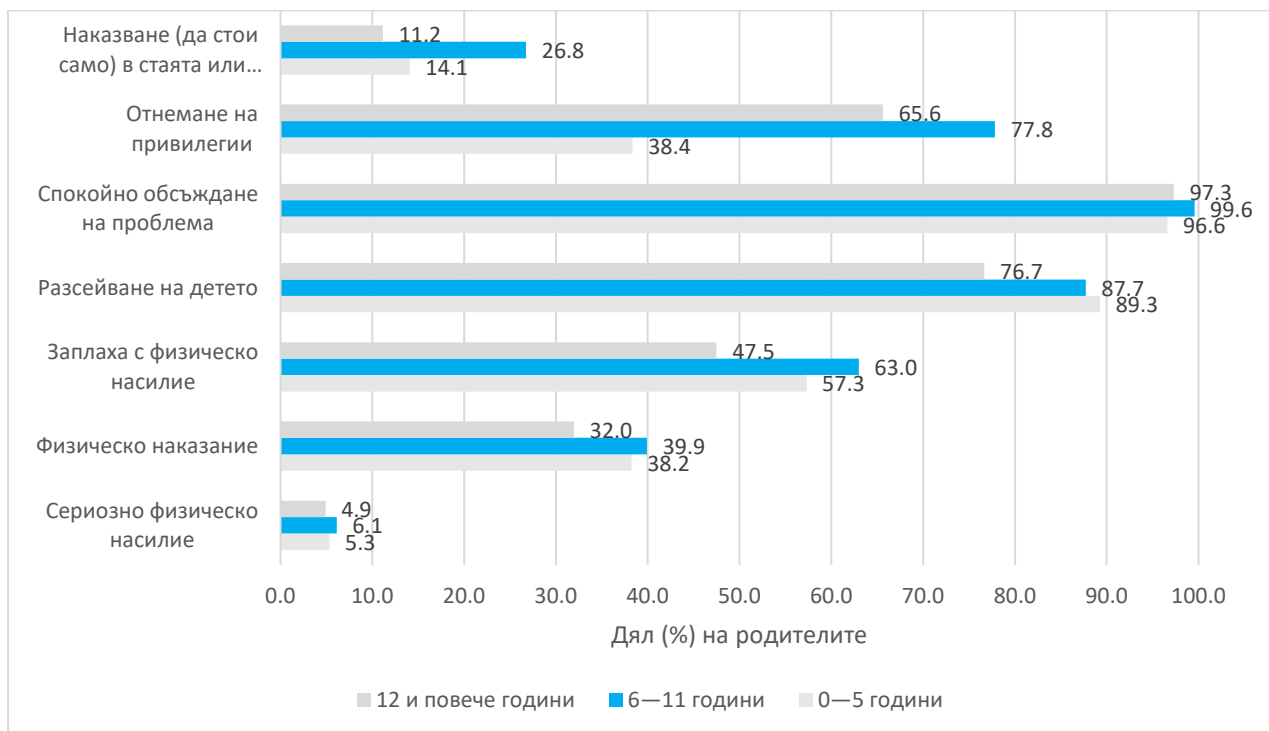
На родителите и полагащите грижа лица бяха зададени серия от въпроси относно мерките за дисциплиниране, които те използват по отношение на децата си, включително използване на насилствени форми на дисциплиниране.¹¹⁸ Повечето родители съобщават, че през последната година са реагирали на лошото поведение на детето чрез спокойно обсъждане на проблема или разсейване на детето (фигура 3). Както може да се очаква, беше установено, че техниките за дисциплиниране варират в зависимост от възрастта на детето: като техниката „разсейване“ се използва по-често при по-малки деца, а отнемането на привилегии се използва по-често при по-големи деца.

Въпреки че, както се съобщава, физически наказания не се използват редовно, двама от всеки 5 родители (39,8%) съобщават за използване на насилствено физическо наказание (включително удряне на шамар, плесница, удряне, ритане или използване на предмет за биене на детето) на децата през последната година. Родителите на по-малките деца (до 6-год. възраст) значително по-често съобщават за използване на физическо насилие като форма на дисциплиниране, отколкото родителите на по-големите деца (на 12 и повече години). За използване на тежко физическо наказание, което се определя като удряне (по-силно от шамар, плесница), ритане или използване на предмет за биене на детето, съобщава приблизително един от всеки 20 (5,8%) родители.¹¹⁹ И накрая, по-голямата част от родителите (68,1%) съобщават за използване на заплахата с физическо насилие най-малко веднъж през последните 12 месеца.

¹¹⁸ 518 възрастни имат деца; 209 имат деца на възраст от 0 до 5 г., 231 имат деца на възраст от 6 до 11 г., а 225 имат деца на възраст от 12 до 17 г. Между тези групи има известно припокриване, като 59 родители има деца както от 0 до 5 г., така и от 6 до 11 г., 62-ма имат деца на възраст от 6 до 11 и от 12 до 17 г., 12 имат деца на възраст от 0 до 5 и от 12 до 17 г. и седем имат деца и от трите възрастови групи.

¹¹⁹ Приложение Д, „Дисциплина“.

Фигура 3: Дял на родителите, използвали различни методи за дисциплиниране през последната година, по възрастова група на децата

Използвани са регресионни модели (таблица 3, приложение Г) за изследване на корелацията между демографските фактори и съобщеното от родителите прилагане на насилствени форми на дисциплиниране. Майките значително по-често съобщават за използване на насилствени форми за налагане на дисциплина през последната година, в сравнение с бащите, най-вероятно поради по-голямата им роля в отглеждането на децата. Респондентите от малцинствен етнически произход, включително от турски произход (47,6%) и ромски произход (53,5%) по-често съобщават за използване на насилствени форми на налагане на дисциплина, отколкото родителите от български произход (39,00%), обаче (също както при съобщеното от децата насилие) тази корелация изглежда изчезва, когато се изключи влиянието на променливите за богатство, което показва, че именно богатството, а не етническата принадлежност, обуславя вероятността родителят да използва физическо насилие като форма на дисциплиниране. Съществува вероятност извършването на физическо насилие над деца да е предизвикано от икономическото напрежение в домакинството, което обяснява по-високото разпространение на насилието сред семействата от етническите малцинства, които са сравнително по-бедни от респондентите от български произход.

Наблюдава се силна корелация между социално-икономическите фактори и съобщаването за извършено насилие, като родителите от по-бедни домакинства и тези с по-ниско образование по-често съобщават за използване на насилие за дисциплиниране на децата си. Родителите, които твърдят, че понякога нямат средства за осигуряване на основни потребности, почти три пъти по-често съобщават за използване на насилствено наказание в сравнение с родителите, които не съобщават за материални затруднения. В същото време беше установено, че наличието на висше образование е свързано с намаляване с над една трета на вероятността родителите да са използвали физическо насилие през последната година.

В заключение родителите, които съобщават, че самите те като деца са били подлагани на насилие, значително по-често съобщават, че са използвали физическо насилие над собствените си деца, което свидетелства за предаване на насилието между поколенията. Родителите, които съобщават за отделни (редки) случаи на преживяно физическо насилие в детството си, 50% по-често са използвали физическо насилие над собствените си деца през последната година, в сравнение тези, които не си спомнят някога да са били удряни от родител. Същевременно родителите, които съобщават, че в детството си често са били удряни или бити, почти четири пъти по-често съобщават за налагане на насилствени наказания на собствените си деца през последната година.

Въпроси за дисциплинирането бяха зададени и на възрастните, които съобщават, че са се грижили за деца на други хора през последната година.¹²⁰ Конфигурацията на съобщените използвани форми на дисциплиниране е сходна при лицата, полагащи грижа, и родителите, макар че лицата, полагащи грижа, съобщават по-рядко за използване на насилствени форми на дисциплиниране, отколкото родителите.¹²¹

5.2.2 Физическо насилие в училище

Приблизително едно от всеки 6 (16,5%) деца и млади хора съобщава, че е било подложено на физическо насилие в училище. Докато съобщените равнища на физическо насилие у дома и в училище при момчетата са сходни, момичетата значително по-рядко съобщават, че са преживели физическо насилие в училище (12%) в сравнение с насилие у дома (16%, както по-горе). Над една четвърт от децата и младите хора, които съобщават, че са преживели физическо насилие в училище, казват, че са получили наранявания, в резултат от физическото насилие, включително натъртвания, кървене и други.

© Shutterstock

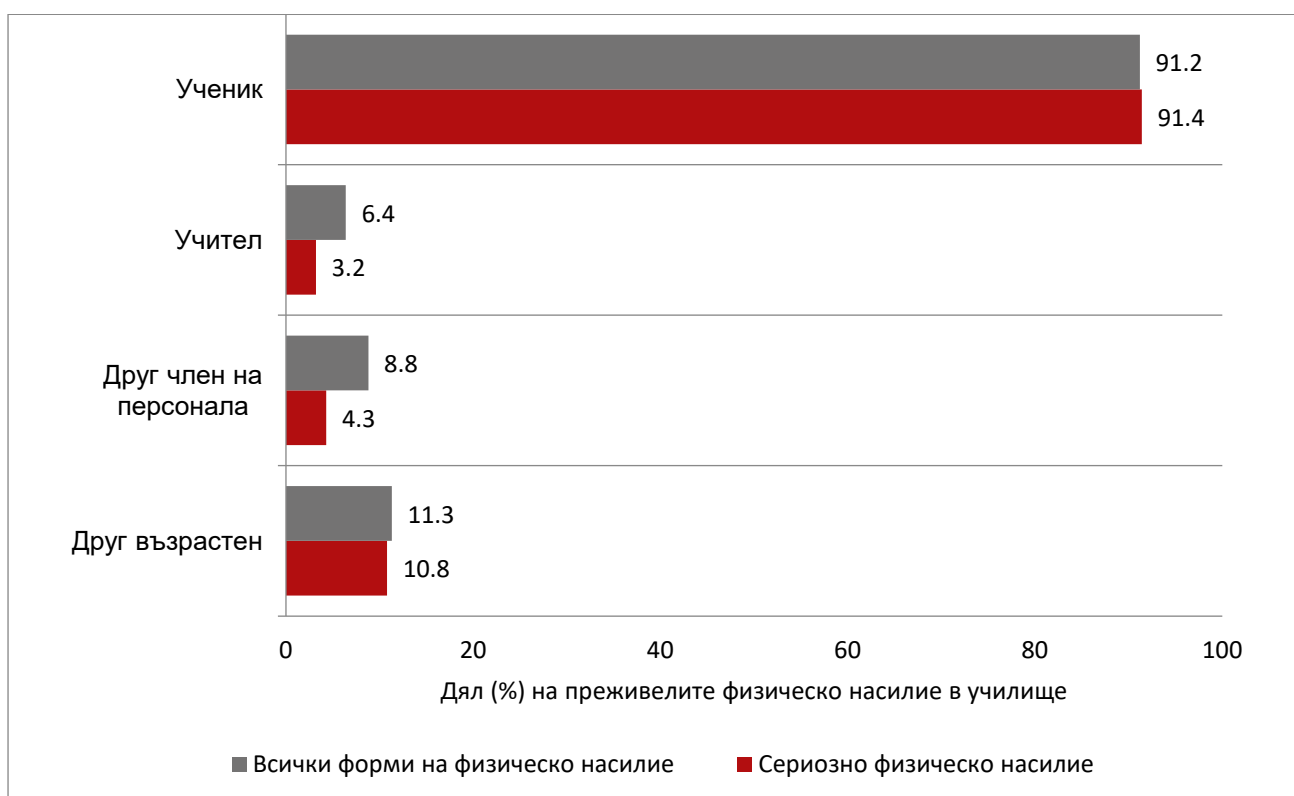
¹²⁰ 184 възрастни заявяват, че това важи за тях, като 38 заявяват, че това е тяхното професионално качество (детегледачка, работеща в детска ясла или учител например), а 146 посочват, че извършват такава дейност неформално. По-голямата част са гледали малки деца: 91 респонденти са гледали деца на възраст 0 до 5 години, 88 — деца на възраст от 6 до 11 години и 42 — деца на възраст от 12 до 17 години.

¹²¹ Приложение Д, „Дисциплина“.

Установява се, че други ученици са най-честите извършители на физическо насилие в училище, следвани от „други възрастни“ на и около територията на училището, но които не работят в училището. Тази категория включва родители на други деца, които изглежда често са извършители на насилие. Около едно от всеки 16 деца и млади хора съобщава, че е било подложено на физическо насилие от своя учител (фигура 4).

Интересно е, че общите равнища на преживяно насилие в училище са сравнително високи, докато делът на насилието, извършено от учители е сравнително нисък: това показва, че може да е необходимо да се направи повече за справяне с насочения към връстниците тормоз в българските училища.

Фигура 4: Извършители на физическо насилие в училище

Рискови и защитни фактори

Редица демографски фактори се свързват с повишена вероятност детето да преживее физическо насилие в училище, включително наличие на увреждане, етническа принадлежност, богатство и условията на живот на детето (таблица 4).

Децата от етнически малцинства е две трети по-вероятно да съобщят за преживяно физическо насилие в училище, в сравнение с децата от български произход, като децата от ромски произход са изложени на особен риск. За разлика от насилието, преживяно у дома, тези корелации остават значими дори при изключване на влиянието на фактора богатството. Причините за това не са ясни, но биха могли да показват степен на расово мотивиран тормоз.

Децата от по-бедни домакинства също значително по-често преживяват физическо насилие в училище в сравнение с децата от по-богати домакинства: децата, спадащи към най-ниския подоходен квинтил над два пъти по-често преживяват насилие в училище, отколкото тези, които спадат към най-високия подоходен квинтил. Децата с увреждания също значително по-често съобщават за преживяно

физическо насилие в училище, като над една трета (35,9%) от тях са преживели насилие, в сравнение с 15,9% от децата без увреждания; освен това почти една четвърт (22,5%) от децата с увреждания са получили наранявания в резултат на насилието в училище, сравнено с едва 4,3% от децата без увреждания.

И в заключение, както и във връзка с преживяното насилие у дома, се установява, че съвместното живеене с поне един родител е защитен фактор, свързан с преживяване на физическо насилие в училище в по-малка степен: децата, живеещи с поне един родител почти 50% по-рядко съобщават за преживяно насилие в училище, в сравнение с децата, живеещи с различни от родителите им възрастни. Причините за това не са ясни, и би било интересно тази корелация да се проучи чрез допълнително изследване.

5.2.3 Физическо насилие в общността

За да се измери степента на разпространение на насилието в други видове среда (извън дома и училището), децата и младите хора бяха запитани за преживяно от тях насилие „на улицата, на места или в групи, които посещава[т]“.

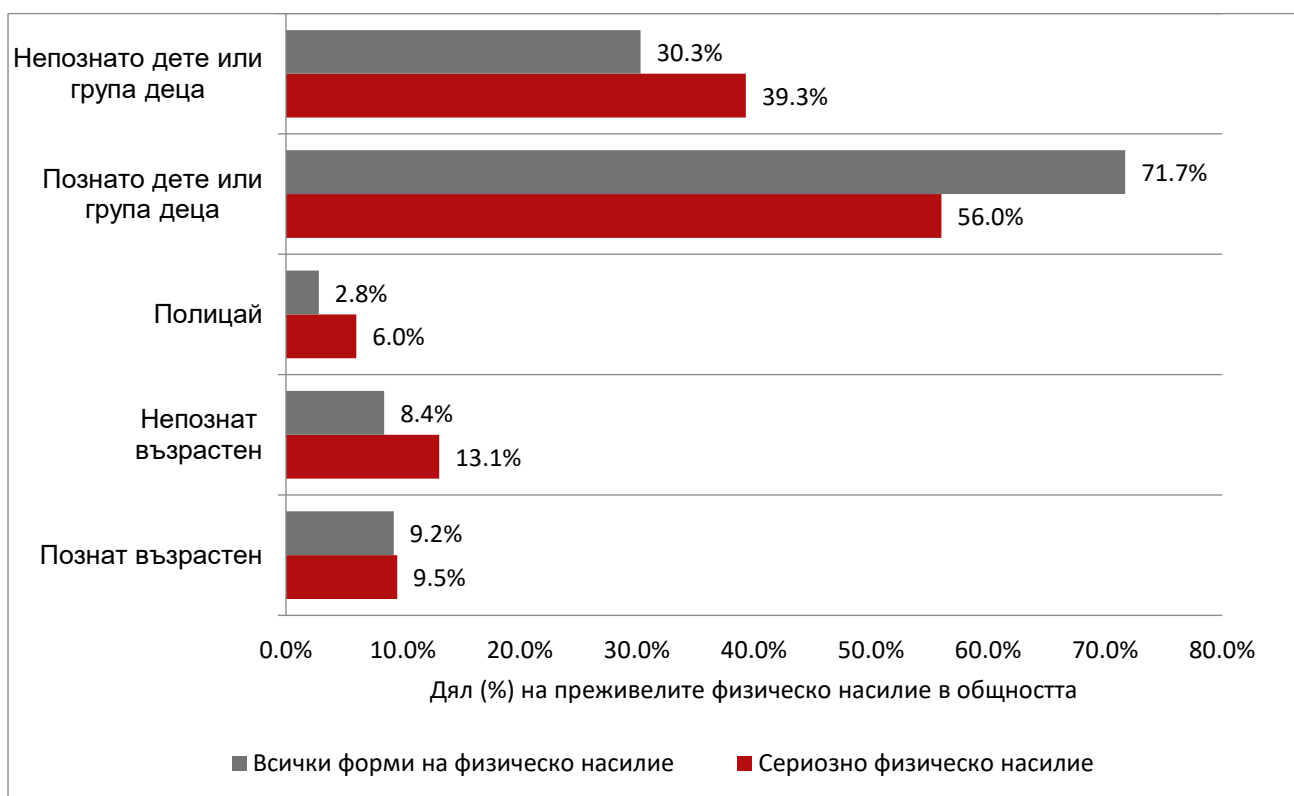
Равнището на разпространение на физическо насилие над деца в общността е по-ниско, отколкото равнището на насилието, преживяно в училище или у дома, но беше установено, че все пак е сравнително често срещано. Като цяло, повече от едно от всеки 10 (12,6%) деца, включително повече от едно от всеки 6 момчета (17,7%) и приблизително едно от всеки 12 момичета (8,1%) съобщават, че са били обект на физическо насилие в този вид среда. 4,2% от децата съобщават, че са били подложени на сериозно насилие, довело до нараняване.

На фигура 6 са представени извършителите на физическо насилие в общността. Други деца са най-често посочваните извършители на насилие, особено на по-леките форми на насилие (непричиняващи нараняване). Възрастни и непознати на децата хора сравнително често биват посочвани като извършители на сериозно насилие, причиняващо нараняване, а не като извършители на по-леки форми на физическо насилие.

Беше установено, че полът и богатството най-добре предсказват преживяването на насилие в общността, като момчетата от по-бедни домакинства най-често съобщават за преживяно насилие. Отново беше установено, че съвместното живеене с биологичен родител е защитен фактор, като децата, които живеят с поне един биологичен родител 40% по-рядко съобщават за преживяно насилие в общността, в сравнение с децата, които не живеят с родител.¹²²

¹²² Логистична регресия, изследваща въздействието на следните променливи върху вероятността за преживяване на физическо насилие в общността: пол, увреждане, етническа принадлежност, възраст, дали детето живее с поне един родител, показател за активите на семейството, и от коя група е респондентът.

Фигура 5: Извършители на физическо насилие в общността

5.2.4 Физическо насилие над деца: познания и нагласи

Участниците в изследването бяха помолени да споделят доколко са съгласни с поредица от твърдения относно приемливостта на физическото насилие, извършвано над деца и неговата законност. Като цяло, макар по-голямата част от респондентите да отчитат вредата, причинявана от физическото насилие над деца, по-голямата част от тях изразяват също така и степен на търпимост или приемане.¹²³

Докато 80,4% от респондентите се съгласяват, че „удрянето, биенето или използването на предмети за биене на дете“ винаги е неприемливо, значително по-малък дял (67,1%) са съгласни, че това вреди на децата. (Тези констатации повтарят констатациите на предишни изследвания, които сочат, че хората в България може по-принцип да знаят, че е неприемливо да се удря дете, но значителен дял от населението не разглежда това като непременно причиняващо вреда.)¹²⁴ Над една четвърт, 28,9% от респондентите се съгласяват, че „пляскането на дете понякога е за негово добро“, а други 18% от респондентите заявяват, че са „нито съгласни, нито несъгласни“ с това твърдение. Още по-категорично одобрение на използването на форми на физическо насилие с цел дисциплиниране е засвидетелствано от констатацията, че почти един от всеки 4 възрастни (22,5%) се съгласява с твърдението, че

¹²³ Едва 16,3% от респондентите се характеризират с нулева стойност на „показателя за приемливост“ по отношение на физическото ННД.

¹²⁴ Както беше посочено по-горе: например, проведеното през 2012 г. от Националния център за изследване на общественото мнение допитване е установило, че 68% от пълнолетните лица в България одобряват използването на телесно наказание с „минимална сила“ с цел налагане на дисциплина на децата. Това е така, независимо че едновременно с това 83% от респондентите се обявяват „срещу методите, които унижават достойнството на децата“, което сочи, че за много българи, телесното наказание не е унижително или причиняващо вреда.

„родителите, които не използват физически наказания, разглеждат своите деца.“, а други 21,8% се въздържат да изразят съгласие или несъгласие с това твърдение.

Физическото насилие срещу деца изглежда най-приемливо в семейна среда: малко над една четвърт (26%) от респондентите смятат, че е приемливо родител да плесне дете, когато то не се държи добре, но само много малка част от респондентите (2,8%) смятат, че е приемливо учител да удари дете в училище. По-голямата част от респондентите (81,6%) знаят, че е незаконно учител да удря дете, докато едва половината (55,3%) изразяват съгласие с твърдението, че е незаконно родител да удря дете. По-голямата част от респондентите смятат, че е неприемливо да се удрят както момчетата, така и момичетата. 8% обаче се съгласяват, че „По-приемливо е да се удря момче, отколкото момиче.“, в сравнение със само 1%, които се съгласяват, че „По-приемливо е да се удря момиче, отколкото момче.“, което в известна степен сочи, че е възможно физическото насилие над момчета да е по-приемливо, отколкото физическото насилие над момичета.

Показател за приемливост на физическото насилие и демографски корелации

Беше изчислен общ „показател за приемливост“ на физическото насилие за всеки респондент (чрез агрегиране на отговорите на различни въпроси относно приемливостта на формите на физическо насилие над деца): по-висока стойност на показателя означава по-високо равнище на приемане или търпимост по отношение на физическото насилие, извършено над деца. Възрастните, значително по-често от децата или младите хора намират физическото насилие над деца за приемливо: само 12% от възрастните имат „показател за приемливост“ нула, в сравнение с 18,9% от децата и младите хора. Възрастните са много по-склонни от децата или младите хора да сметнат удрянето на дете от родител за приемливо, както и са по-склонни да се съгласят, че е приемливо учители да удрят детето в училище. Разликата между възрастните и децата/младите хора е възможно да отразява или поколенческа промяна на нагласите, като физическото ННД става все по-малко приемливо с времето, или е възможно да отразява различните гледни точки на респондентите, като децата и младите хора мислят за насилието от гледната точка на жертва, а възрастните изразяват гледната точка на извършителя.

Жените и момичетата имат значително по-нисък показател за приемливост от мъжете и момчетата. Респондентите от по-бедни домакинства, и в частност тези, които заявяват, че понякога не са имали средства за основни потребности като например храна и дрехи, имат значително по-висок показател за приемливост на физическо ННД, отколкото респондентите от по-богати домакинства. Освен това, възрастните с увреждане имат значително по-висок показател за приемливост на ННД, отколкото възрастните без увреждане. Тези констатации предполагат, че има корелация между приемливостта на ННД и икономическите и социални трудности на домакинствата. Не бяха наблюдавани връзки между приемливостта на физическото ННД и етническата принадлежност.¹²⁵

И в заключение, откри се ясна корелация между възрастните, които сами са преживели физическо насилие в детството си и изразяваната от тях гледна точка за приемливост на насилието.¹²⁶ 40% от хората, които са преживявали физически наказания „през цялото време“ като деца, гледат на физическото наказание, като на нещо приемливо както за момчетата, така и за момичетата, в сравнение със само 1,7% от тези, които никога не са били подлагани на физическо наказание. Това показва силно предаване между поколенията на нормите, свързани с наказанията, които може да възпроизвеждат цикъла на насилието над деца.

¹²⁵ Линейни регресионни модели, където показателят за приемливост на ННД е зависима променлива.

¹²⁶ Приложение Д, „Приемливост сред възрастните“.

6 Емоционално насилие

6.1 Правен контекст и контекст на политиките

Редица норми на българската правна уредба и политики осигуряват закрила на децата от психологическо насилие и злоупотреба. Член 11 от Закона за закрила на детето специално посочва, че всяко дете има право на закрила срещу „въвличане в дейности, неблагоприятни за неговото физическо, психическо, нравствено и образователно развитие“, както и срещу „нарушаващите неговото достойнство методи на възпитание, физическо, **психическо** или друго насилие.“ (подчертаването е добавено).

Освен това, както е посочено в раздел 5 по-горе, в семейна среда, чл. 125, ал. 2 от Семейния кодекс забранява „методи на възпитание, които уронват достойнството на детето“, а чл. 2, ал. 2 от Закона за защита от домашното насилие, осигурява достъпа до правосъдие на децата, които са свидетели на домашно насилие (форма на емоционална вреда за децата).

По отношение на учебната среда, в член 129 от Правилника за прилагане на Закона за народната просвета се посочва, че учителят „не може да нарушава правата на детето и ученика, да унижава личното им достойнство, да прилага форми на физическо и **психическо насилие** върху тях.“ (подчертаването е добавено).¹²⁷ Освен това, Механизмът за противодействие на тормоза и насилието в институциите в системата на предучилищното и училищното образование подкрепя нормативната уредба за закрила на детето от тормоз като форма на насилие в училищна среда.

6.2 Констатации: емоционално насилие

Основни констатации: емоционално насилие

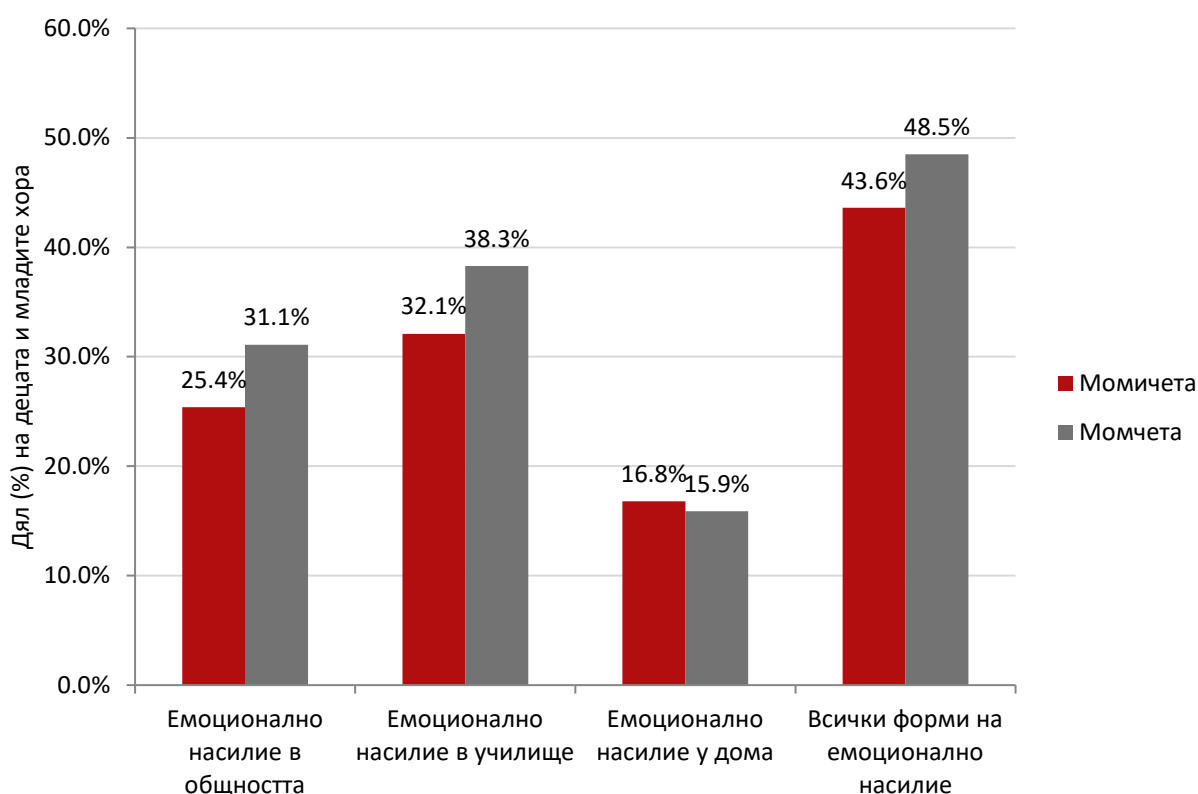
- Почти половината от всички деца и млади хора съобщават за преживяно емоционално насилие, като процентът съобщили за такова насилие е почти еднакъв при момчетата и момичетата.
- За разлика от физическото насилие, равнището на съобщено емоционално насилие у дома е по-ниско, отколкото в училище или в общността.
- Братята и сестрите са най-често посочваните извършители на емоционално насилие у дома, следвани от бащите, майките и други деца. Както и при физическото насилие, емоционалното насилие в училище или в общността най-често се извършва съответно от други ученици и други деца.
- Децата с увреждания съобщават за по-високи равнища на емоционално насилие във всички видове среда. Те съобщават повече от два пъти по-често, че са били подлагани на емоционално насилие у дома в сравнение с децата без увреждания
- Децата от по-бедни домакинства значително по-често съобщават за емоционално насилие у дома.
- Четирима от всеки 5-ма родители съобщават, че са проявили емоционално насилие над деца през последните 12 месеца.

¹²⁷ Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children, Country Report for Bulgaria (Глобална инициатива за премахване на телесното наказание на деца, Доклад за България), <https://endcorporalpunishment.org/reports-on-every-state-and-territory/bulgaria/> [6-12-18].

- Полагащите грижа лица, към които е извършвано физическо насилие в детството им са почти три пъти по-склонни да използват емоционално насилие спрямо собствените си деца, в сравнение с лицата, които не са били удряни или бити.
- Емоционалното насилие, включващо крещене, обидни думи и унижение е в голяма степен неприемливо за повечето респонденти. Респондентите от по-бедни домакинства са два пъти по-често склонни да разглеждат емоционалното насилие като приемливо, отколкото лицата от по-богати домакинства, както и респондентите с увреждания и възрастните, които са преживели физическо насилие като деца.

Емоционалното насилие, което в проучването се мери чрез задаване на въпрос на децата и младите хора дали друг човек някога ги е обиждал, присмивал им се е или ги е унижавал — е най-често посочваният вид насилие, преживяно от децата и младите хора. Почти половината от всички деца и млади хора съобщават, че са били подлагани на емоционално насилие, включително 48,5% от момчетата, и малко по-малко 43,6% от момичетата. Докато (както по-горе) „домът“ е най-вероятната среда за извършване на физическо насилие над деца, тази среда е най-малко вероятно да бъде посочена като място на емоционално насилие. Момчетата по-често съобщават за преживяно емоционално насилие във всички видове среда, с изключение на „у дома“, където момичетата, малко по-често от момчетата съобщават за това, че са били подлагани на емоционално насилие (фигура 6).

Фигура 6: Преживяно емоционално насилие, съобщено от децата и младите хора

6.2.1 Емоционално насилие у дома

Разпространение

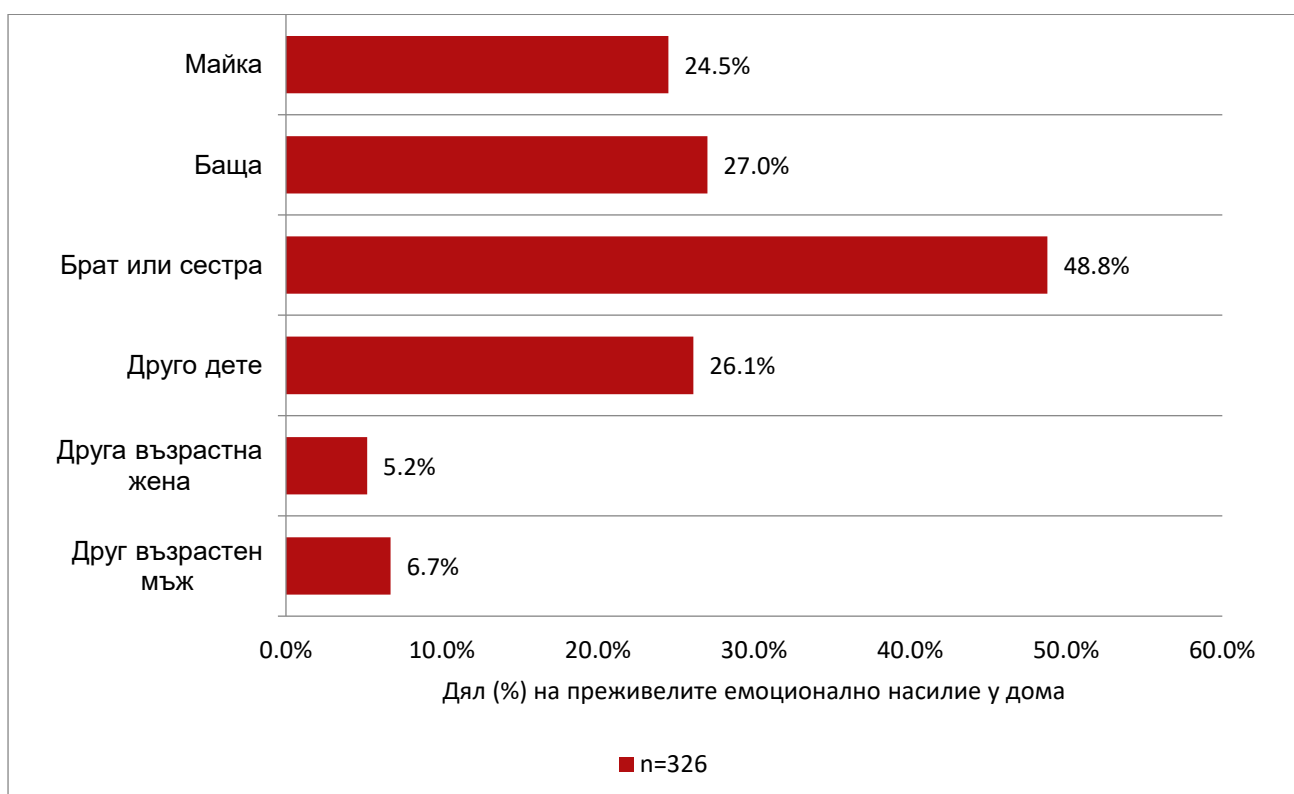
Съобщените равнища на разпространение на емоционално насилие у дома са малко по-ниски от съобщените равнища за физическо насилие, като приблизително едно на всеки 6 (16,7%) от децата и

младите хора, съобщава, че е подлагано на емоционално насилие. Малко повече момичета, отколкото момчета съобщават за преживяно емоционално насилие у дома, но не е установена значима разлика между двете групи.

Извършители

Братята и сестрите са най-често посочваните извършители на емоционално насилие у дома: на тях се дължи почти половината (48,8%) от цялото насилие (фигура 7). Полагащите грижа лица и други деца в дома са също често посочвани извършители на емоционално насилие. Малко повече деца и млади хора съобщават за преживяно емоционално насилие у дома, извършено от възрастни мъже, отколкото за извършено от възрастни жени.

Фигура 7: Извършители на емоционално насилие у дома

Рискови и защитни фактори

Също както и при преживяното физическо насилие, и тук се използват регресионни модели за проучване на корелациите между демографските и ситуационните характеристики и преживяното от децата емоционално насилие у дома (таблица 5, приложение Г). Макар да няма значими корелации между пол или етническа принадлежност и вероятността децата да преживеят емоционално насилие, наблюдава се значима корелация с наличието на увреждане: децата с увреждания повече от два пъти по-често съобщават за преживяно емоционално насилие у дома, в сравнение с децата без увреждания.¹²⁸ Беше установена също корелация между богатството на домакинството и преживяното от детето емоционално насилие, като децата от по-бедни домакинства значително по-често съобщават за емоционално насилие у дома. И в заключение, за децата живеещи с поне един от родителите си е

¹²⁸ Съотношение на шансовете (Odd ration) = 2,2, p<0,01

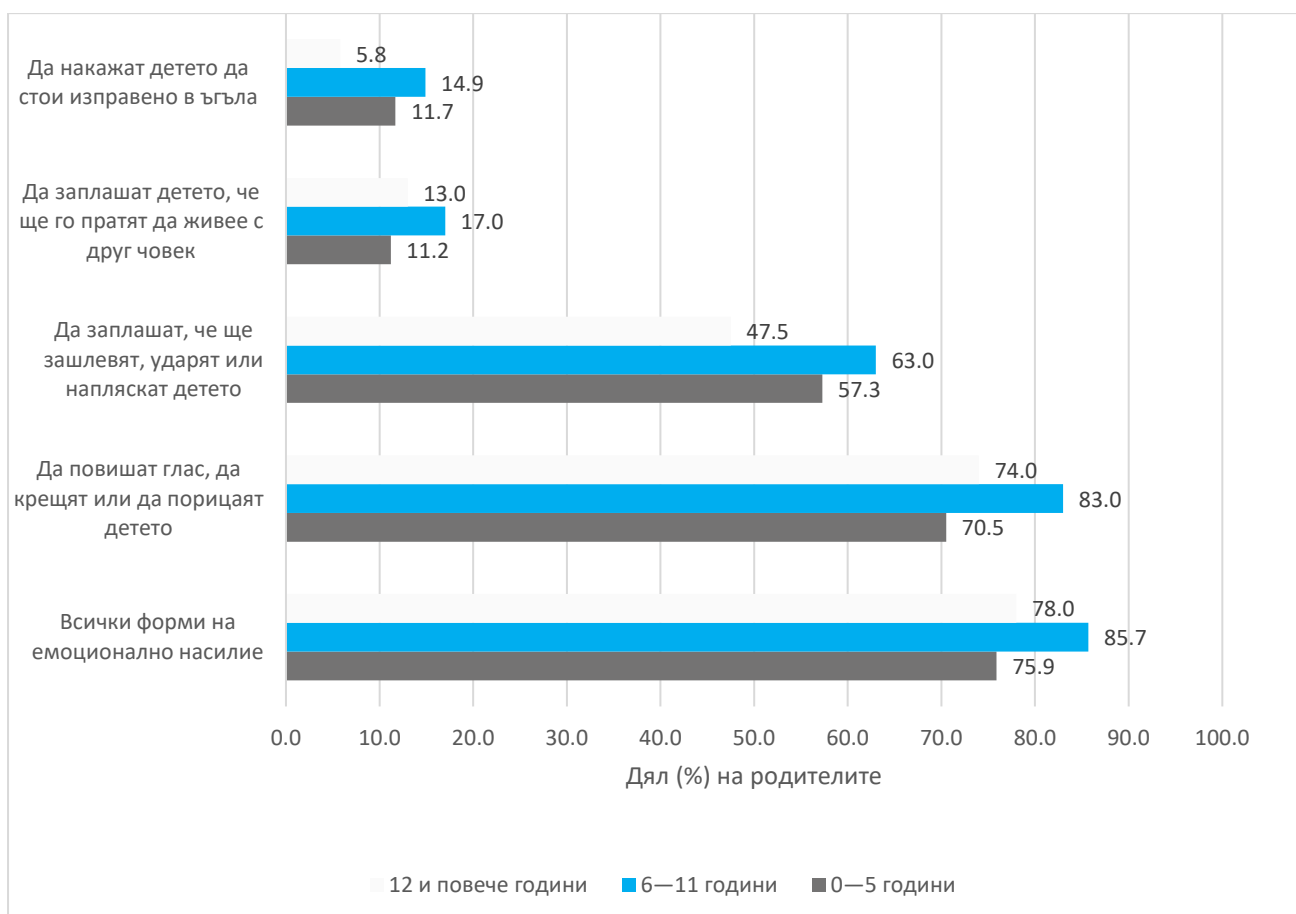
повече от 50% по-малко вероятно да преживеят емоционално насилие у дома, в сравнение с децата, които не живеят с родител.

Извършено от родителите и полагащите грижа лица емоционално насилие у дома, съобщено от тях

Родителите и полагащите грижа за децата до 18-годишна възраст лица бяха запитани за извършване от тях на поредица от форми на емоционално и психологическо насилие над техните деца през последните 12 месеца, включително колко често се е случвало те: 1) да повишат глас, да крещят или да порицаят детето; 2) да заплашат, че ще зашлевят, ударят или напляскаят детето;¹²⁹ 3) да заплашат детето, че ще го пратят да живее с друг човек; 4) да го накажат да стои изправено в ъгъла (като форма на унижение).

Преобладаващото мнозинство (80,5%) от родителите съобщават, че са извършили емоционално насилие над своите деца през последните 12 месеца. За разлика от съобщаването за извършване на физическо насилие, родителите на деца над 6-годишна възраст по-често съобщават за извършване на емоционално насилие, отколкото родителите на много малки деца (0-5 години). За емоционално насилие най-често съобщават родители на деца на възраст между 6 и 11 години.

Фигура 8: Дял на родителите, използвали различни форми на емоционално насилие през последната година, по възрастова група на детето

Използвани са регресионни модели (таблица 6, приложение Г) за изследване на корелацията между демографските фактори и извършеното емоционално насилие, за което съобщават родителите.

¹²⁹ Този показател е предвиден да измерва както физическо насилие, така и емоционално насилие.

Майките значително по-често съобщават за използване на емоционално насилие над децата, отколкото бащите (отново това вероятно се дължи на по-голямата им роля в отглеждането на детето). Беше установено, че възрастта на полагащото грижа лице също е фактор, прогнозиращ извършване на емоционално насилие, като по-възрастните родители по-често съобщават за използване на насилие, отколкото по-младите родители. Родителите от по-бедни домакинства (измерено чрез показателя за активите на домакинството) значително по-често съобщават за извършване на насилие над техните деца, отколкото родителите от по-богати домакинства, което показва възможна корелация между извършването на емоционално насилие и икономическите затруднения в домакинството.

И в заключение, родителите, които съобщават, че са били удряни или бити като деца, значително по-често съобщават за извършване на емоционално насилие над собствените си деца. Родители, които съобщават за отделни (но редки) случаи на преживяно физическо насилие в детството, почти три пъти по-често съобщават; междувременно тези, които съобщават, че са били бити често, 20 пъти по-често съобщават за извършване на емоционално насилие над собствените си деца, в сравнение с родители, които никога не са били удряни или бити в детството им.

6.2.2 Емоционално насилие в училище

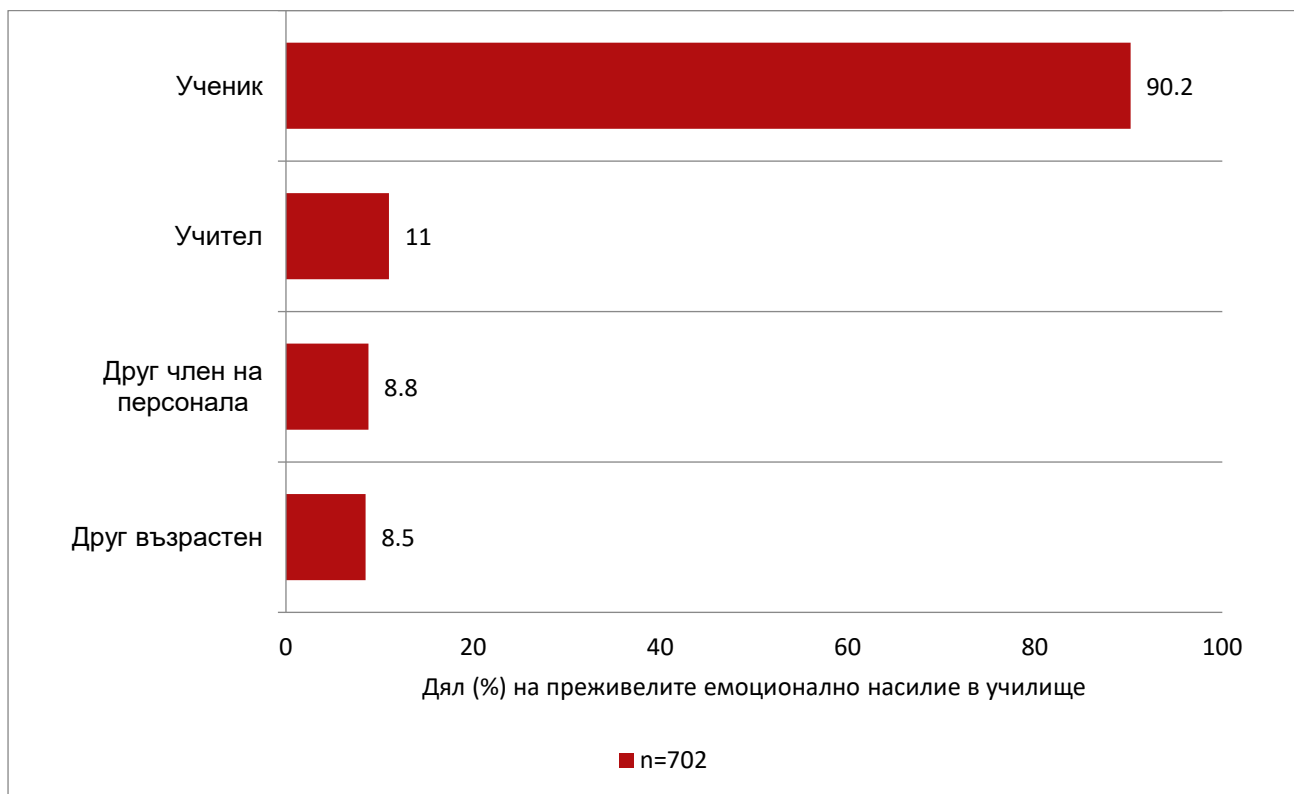
За разлика от преживяното физическо насилие, децата съобщават по-често за емоционално насилие в училище, отколкото у дома. Беше установено, че преживяването на емоционално насилие е два пъти по-разпространено в училище, отколкото у дома, и е значително по-разпространено, отколкото преживяното физическо насилие в училище, като над една трета (35%) от децата и младите хора съобщават, че са били подложени на унижение или обиди в училище.

© UNICEF/UN0399561/Filippov

Както и при физическото насилие, беше установено, че най-често посочваните извършители на емоционално насилие в училище в преобладаващия случай са други ученици: 90,2% от съобщените случаи на преживяно емоционално насилие са извършени от други ученици. От учениците, съобщили че са били подложени на емоционално насилие, приблизително един от всеки 10 съобщава, че то е било извършено от техния учител.

Фигура 9: Извършители на емоционално насилие в училище

Рискови и защитни фактори

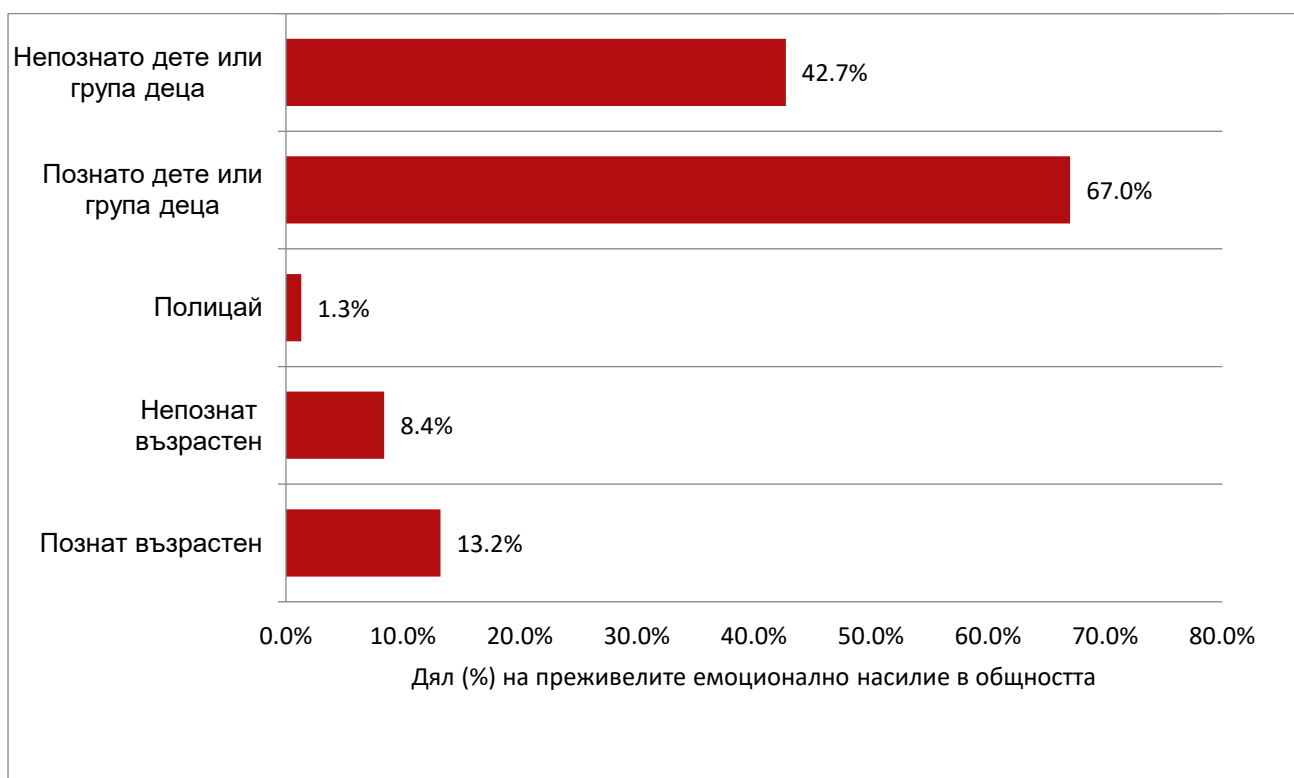
Децата с увреждания, момчетата и момичетата от по-бедни домакинства най-често съобщават за преживяно емоционално насилие в училище (таблица 7, приложение Г). За разлика от преживяното физическо насилие, не бяха наблюдавани значими корелации между преживяното емоционално насилие и етническата принадлежност, или обстоятелството дали децата живеят със своите родители.

6.2.3 Емоционално насилие в общността

И накрая, както и при физическото насилие, децата бяха запитани за преживяното от тях емоционално насилие „на улицата, на места или в групи, които посещава[т]“. Беше установено, че в общността равнището на преживяно емоционално насилие е много по-високо, отколкото равнището на преживяно физическо насилие: почти едно от всеки 3 (31,1%) момчетата и едно от всеки 5 (25,5%) момичета съобщава за преживяно емоционално насилие в този вид среда.

На фигура 10 са представени извършителите на емоционално насилие в общността. Преобладаващата част от емоционалното насилие в общността е извършена от други познати деца или групи деца.

Фигура 10: Извършители на емоционално насилие в общността

Момчетата, децата от по-бедни домакинства и децата с увреждания значително по-често съобщават за преживяно емоционално насилие в общността.¹³⁰

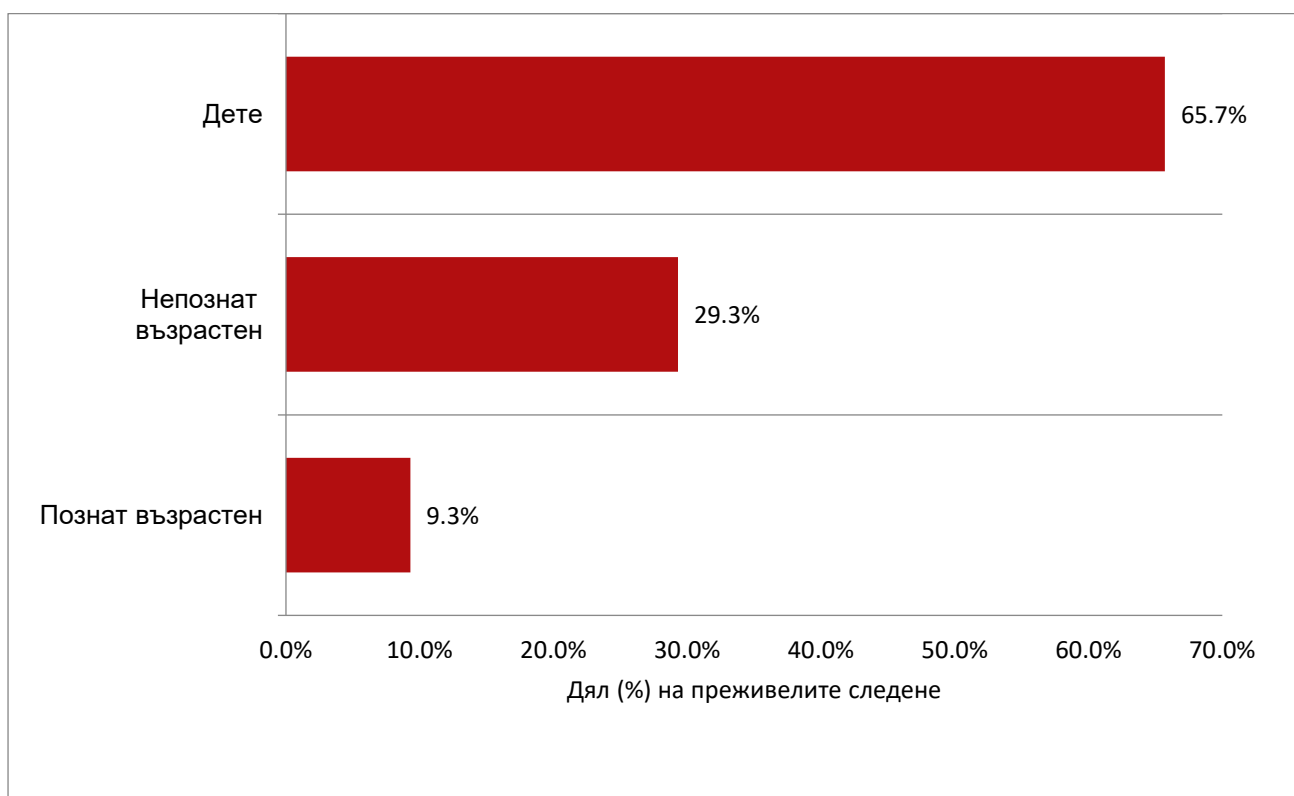
6.2.4 Следене

В раздела на въпросника за емоционално насилие децата и младите хора бяха запитани за преживяно от тях следене.

Приблизително едно от всеки 14 деца и млади хора (7% или 140 деца и млади хора) съобщава за преживяно следене в детството. Най-често посочваните извършители на следене са други деца (65,7%), макар че значително малцинство от децата и младите хора (38,6%) съобщават, че са били следени от възрастен. От тези, които съобщават, че са били следени, над една трета съобщават, че са били следени от непознат възрастен.

¹³⁰ Логистичен регресионен модел, при който всяко преживяно емоционално насилие е променлива за резултат, а показателят за активи на домакинството, възраст, увреждане, етнически произход, пол, живеене с родителите и видът на проучването са независими променливи.

Фигура 11: Извършители на следене

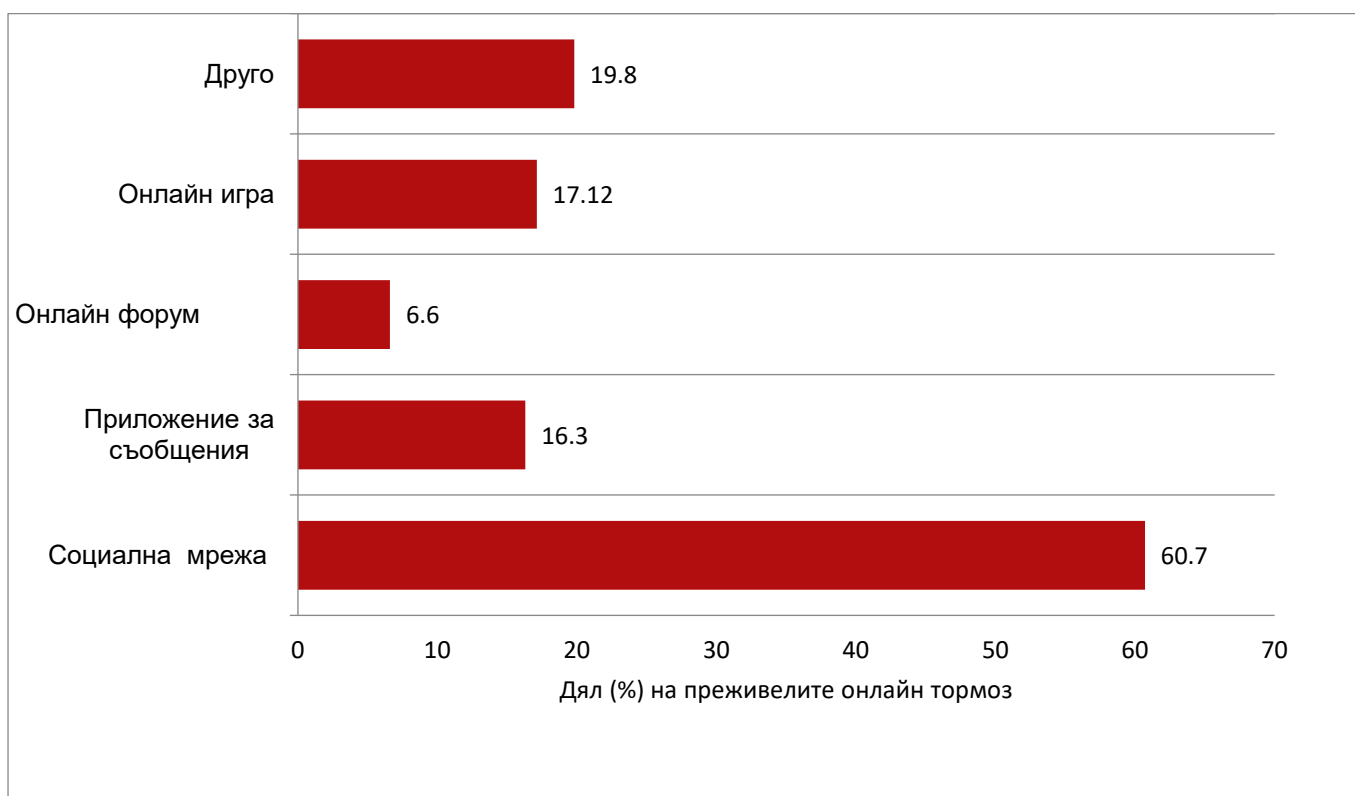
Беше установено, че полът и етническата принадлежност са най-силните показатели за прогнозиране, че едно дете е преживяло следене, като момичетата и децата от турски и ромски произход са изложени на най-голям риск (дори когато се изключи влиянето на другите фактори).¹³¹ Момичетата 40% по-често от момчетата съобщават за преживяно следене, а децата от турски и ромски произход повече от два пъти по-често съобщават за следене, в сравнение с децата от български произход.

6.2.5 Онлайн тормоз и злоупотреба

И в заключение, в раздела на проучването за емоционално насилие децата и младите хора бяха запитани за онлайн тормоз и злоупотреба. Повече от едно от всеки 10 деца и млади хора (10,9%) съобщава за предишни случаи на преживян онлайн тормоз. Други деца, особено познати на жертвата, са най-често посочваните извършители на онлайн тормоз и злоупотреба. Най-често посочваното от децата и младите хора място за онлайн тормоз са уебсайтовете на социалните медии.

¹³¹ Например възраст, увреждане, състав на семейството, показател за активите на домакинството и вида на проучването.

Фигура 12: Платформи, в които децата съобщават, че са преживели онлайн тормоз

6.2.6 Емоционално насилие над деца: познания и нагласи

Участниците бяха запитани дали са „съгласни“ или „несъгласни“ с поредица от твърдения, изготвени с цел да измерят приемливостта на формите на емоционално насилие над деца, както следва:

- приемливо е родител или настойник да крещи на дете, когато то не се държи добре;
- приемливо е учителите да крещят на учениците в училище, когато те не се държат добре;
- приемливо е дете да крещи на друго дете, когато то не се държи добре;
- когато се крещи на децата, това е за тяхно добро;
- когато се крещи на децата, това им вреди;
- приемливо е родител/настойник да използва обидни думи, да унижава дете или да го нарича с обидни имена;
- приемливо е учител да използва обидни думи, да унижава дете или да го нарича с обидни имена;
- приемливо е дете да използва обидни думи, да унижава друго дете или да го нарича с обидни имена.

Беше установено, че като цяло, формите на емоционално насилие над деца са силно неприемливи за респондентите: по-силно неприемливи, отколкото другите видове насилие, включително физическото насилие.

По малко от един от всеки 5 (18,4%) респонденти е съгласен с твърдението „Когато се крещи на децата, това е за тяхно добро“. Да се крещи на дете, когато то не се държи добре, беше оценено като донякъде по-приемливо, особено в рамките на взаимоотношенията полагащо грижа лице/дете, като около една

трета от респондентите изразиха съгласие или останаха неутрални, когато бяха запитани за твърдението „Приемливо е родител или настойник да крещи на дете, когато то не се държи добре“.

Използването на обидни думи, унижение или обидни имена спрямо дете беше сметнено за дори още по-неприемливо от крещенето, като около 95% от респондентите го оценяват като неприемливо във всички видове среда. Беше установено, че прибегването до тази форма на насилие от страна на учители е особено неприемливо.

Наред с измерване на приемливостта на емоционалното насилие, проучването сред възрастните имаше за цел да получи информация и относно „познанието“ за вредата, причинена от емоционалното насилие, като участниците бяха запитани дали са „съгласни“ или „несъгласни“ със следните твърдения:

- унижаването на дете или обиждането му е форма на насилие;
- унижаването (обиждането) на деца им причинява психическа травма;
- ругаенето на дете му причинява психически травми;
- заплахите към дете му причиняват психически травми.

Като цяло беше установено, че възрастните показват добро познание относно вредата, причинявана от емоционалното насилие над деца. Повече от 9 от всеки 10 (92,9%) възрастни респонденти са съгласни, че „унижението (обиждането) причинява психическа травма“ и почти същият процент възрастни са съгласни, че „заплахите към дете“ (89,9%) и „ругаенето на дете“ (89,2%) причиняват „психически травми“.

Показател за приемливост на емоционалното насилие и демографски корелации

Беше изчислен общ „показател за приемливост“ на емоционалното ННД за всеки респондент (чрез агрегиране на отговорите на различни въпроси) и „показател за познание“ относно емоционалното насилие за възрастните респонденти. (По-висока стойност на показателя означава по-високо равнище на приемане или по-ниско равнище на познание относно вредите, причинявани от насилието).

Статистическият анализ на тези показатели по свързани с домакинството и демографски фактори разкрива модели, които са сходни на равнищата на приемливост на физическото насилие: като децата, младите хора и по-младите пълнолетни лица смятат емоционалното насилие за по-малко приемливо, отколкото по-възрастните пълнолетни лица.

Жените и момичетата имат значително по-ниски стойности на показателя за приемливост на емоционално насилие, отколкото мъжете и момчетата. Респондентите от по-бедните домакинства, и в частност тези, които споделят, че понякога не са имали достатъчно пари за осигуряване на основни потребности като храна и дрехи, имат значително по-високи показатели за приемливост на емоционално ННД, отколкото респондентите от по-богати домакинства. Респондентите от турски произход имат по-високи показатели за приемливост на емоционално насилие, отколкото респондентите от български и от ромски произход. Възрастните, преживели физическо насилие в детството си, по-често оценяват емоционалното насилие над деца като приемливо, и по-рядко познават, причиняваните от него вреди.¹³²

¹³² Линеен регресионен модел, където показателят за приемливост на емоционално ННД е зависима променлива, а демографските характеристики и характеристиките на домакинството са независими променливи.

7 Сексуално насилие

7.1 Правен контекст и контекст на политиките

Раздел VIII от Наказателния кодекс инкриминира сексуалното насилие, включително над деца. Сексуалното насилие, както при изнасилване, така и при блудство (определено като „действие с цел да възбуди или удовлетвори полово желание“), чрез употреба на „сила или заплашване“, чрез използване на „безпомощното състояние“ на лицето и/или в условията на „положение на зависимост или надзор“ се преследва наказателно, когато е извършено по отношение на всяко лице. В случая на дете, ненавършило 14 години, сексуалното деяние винаги се преследва (независимо от използването на сила или заплашване), като възрастта за даване на съгласие за сексуални действия в България е установена на 14 години без изключение. Сексуалната експлоатация на деца в условията на трафик на хора също е забранена съгласно раздел IX от НК (1968 г., изм. и доп. 2017 г.), членове 159а—159в, и от Закона за борба с трафика на хора (2003 г.).

Правилникът за прилагане на ЗЗДет. (ППЗЗД, ДР, § 1., т. 1) допълнително защитава децата от сексуално насилие, определяйки „насилието“ като „всеки акт на физическо, психическо или **сексуално насилие**, пренебрегване, търговска или друга експлоатация, водеща до действителна или вероятна вреда върху здравето, живота, развитието или достойнството на детето, което може да се осъществява в семейна, училищна и социална среда“ (подчертаването е добавено). Освен това в обхвата на чл. 11 е включен сексуалният тормоз на деца, като се посочва, че „всяко дете има право на закрила срещу използване за просия, проституция, разпространяване на порнографски материали и получаване на неправомерни материални доходи, както и срещу сексуално насилие.“

Определение за „сексуален тормоз“ е включено и в Закона за защита от дискриминация и гласи: „всяко нежелано поведение от сексуално естество, изразено физически, словесно или по друг начин, с което се накърняват достойнството и честта и се създава враждебна, принижяваща, обидна, унизителна или застрашителна среда и, в частност, когато отказът да се приеме подобно поведение или принудата към него може да повлияе на вземането на решения, засягащи лицето“. Чл. 31 от същия закон засяга тормоза в учебна среда, като предвижда „ръководителят на обучаваща институция, получил оплакване от учащ се, който се смята за подложен на тормоз от лице от педагогическия или непедагогическия персонал или от друг учащ се, е длъжен незабавно да извърши проверка и да предприеме мерки за прекратяване на тормоза, както и за налагане на дисциплинарна отговорност.“ Членове 29, ал. 2 и 30 възлагат допълнителна отговорност на ръководителя на обучаваща институция да предприеме ефективни мерки за предотвратяване на всички форми на дискриминация на учебното място и поставя текста на закона, както и всички разпоредби от вътрешните правила, отнасящи се до защитата от дискриминация „на достъпно място“.

„Превенция на сексуалното насилие, сексуалната злоупотреба и сексуалната експлоатация на деца“ е заложена като основна стратегическа цел в НППНЗД и в тази политика се съдържа определението, че „сексуално насилие“ включва използването на дете за сексуално задоволяване.

7.2 Констатации: сексуално насилие

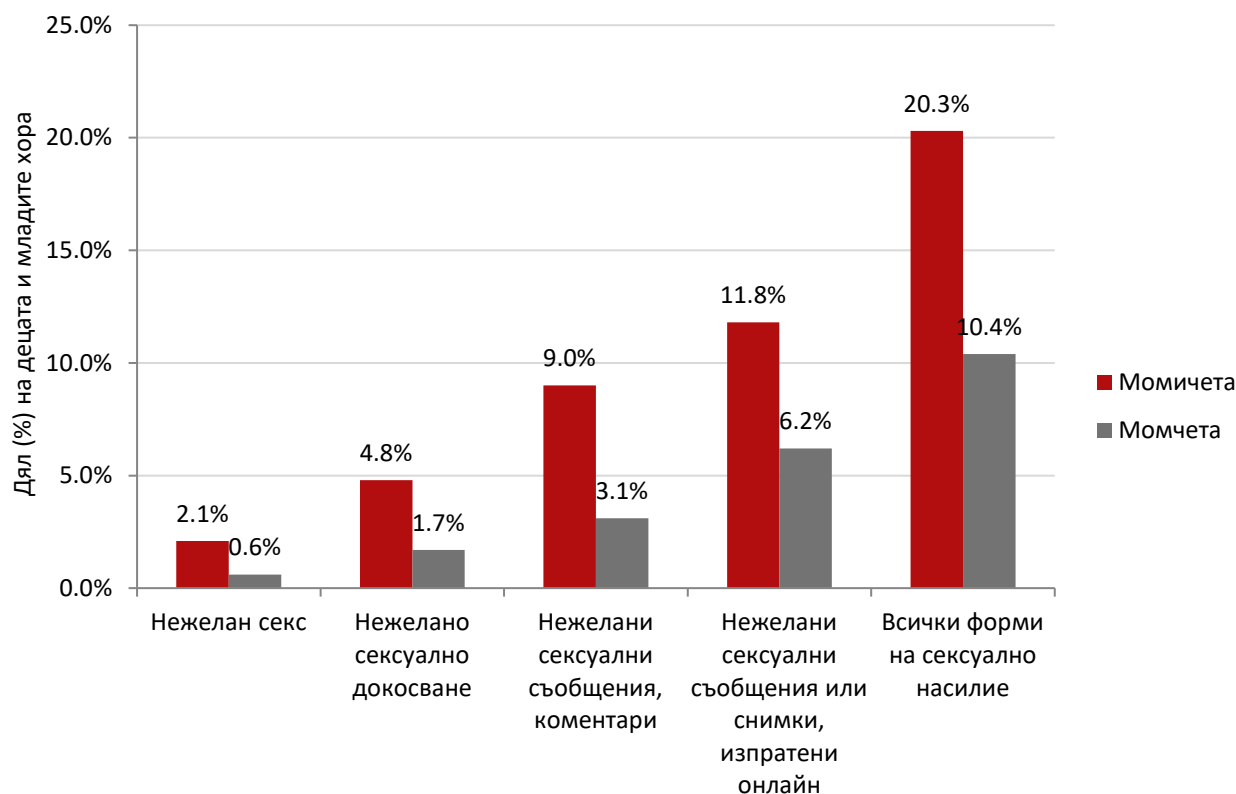
Сексуално насилие: Основни констатации

- Като цяло 15,6% от децата и младите хора съобщават за преживяно сексуално насилие, като това се съобщава по-често от момичета (1 от всеки 5), отколкото от момчета (1 от всеки 10).
- Както показват и световните тенденции, най-често посочваните извършители на сексуално насилие са лица, познати на жертвата.
- Момичетата и децата с увреждания са изложени на много по-голям риск от сексуално насилие. Момичетата съобщават почти 5 пъти по-често, че са били изнасилени, отколкото момчетата. При децата с увреждания съществува цели осем пъти по-голяма вероятност да станат жертва на изнасилване или блудство, отколкото при децата без увреждания.
- Наблюдава се и корелация между квинтила за богатство на домакинството и случаите на преживяно сексуално насилие, като децата от най-ниския подоходен квинтил три пъти по-често съобщават за преживяно блудство или изнасилване, отколкото тези от най-високия квинтил.
- Децата, които живеят съвместно с поне един родител, значително по-рядко съобщават за преживяно блудство или изнасилване.
- Макар че родителите и полагащите грижа лица изглежда са осведомени за преживяното от техните деца физическо насилие и тормоз, много малко от тях съобщават, че децата им са преживели сексуално насилие, което свидетелства за по-ниско равнище на осведоменост и прикрит характер на този вид насилие.
- Много малък дял (2%) от респондентите са запознати, че възрастта за даване на съгласие по закон в България е 14 години, като по-голямата част смятат, че възрастта за даване на съгласие е 18 години.
- „Обвиняване на жертвата“ е преобладаващата нагласа в България, като малко повече от половината респонденти заявяват, че момиче, което е изнасилено, носи отчасти вината за това.
- За жените сексуалното насилие е по-неприемливо, отколкото за мъжете, докато респондентите от етническите малцинства имат по-високо равнище на търпимост към сексуалното насилие и изразяват по-малко подкрепа за жертвите.

В рамките на проучванията сексуалното насилие е измерено, като на децата и младите хора е задаван въпросът дали някога са преживели някое от следните: 1) нежелани сексуални съобщения, коментари, които са те карали да се чувстваш неудобно; 2) нежелани сексуални съобщения, коментари или снимки, които са ти изпратени онлайн; 3) нежелано сексуално докосване (галене, хващане здраво или докосване на интимните части); 4) нежелан секс (изнасилване).

15,6% от децата и младите хора съобщават за минало преживяно сексуално насилие. Момичетата (1 от 5) значително по-често от момчетата (1 от 10) съобщават за преживяно сексуално насилие. Най-често посочваният от децата и младите хора вид сексуално насилие е нежелани сексуални съобщения и снимки, които са им изпратени онлайн. Установено е, че изнасилването е най-рядко посочваната форма на сексуално насилие, като само 28 респонденти (1,5%) съобщават за преживяно някога изнасилване (фигура 13).

Фигура 13: Преживяно сексуално насилие, съобщено от децата и младите хора

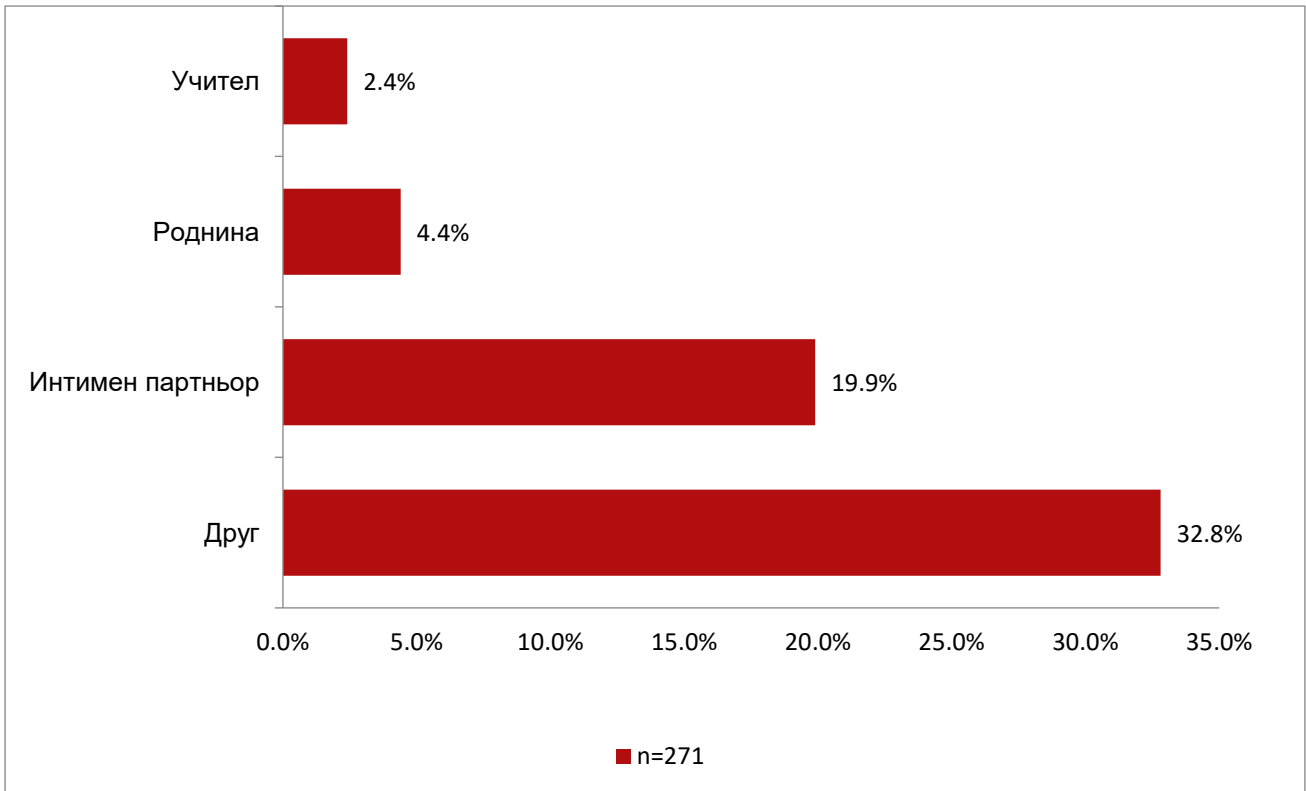
7.2.1 Извършители на сексуално насилие

Извършители

Докато непознат мъж е най-често посочваният извършител на сексуално насилие над деца, като цяло повече деца съобщават, че са преживели сексуална злоупотреба от хора, които познават (69,6% от преживелите злоупотреба), отколкото от непознати хора (43,2% от преживелите злоупотреба). Това съвпада с констатациите от световни изследвания за насилието над деца, които показват, че децата са изложени на най-голям риск от виктимизиране от хора, които познават.¹³³

¹³³ Световна здравна организация, „Guidelines for medico-legal care for victims of sexual violence“ (Насоки за медицинска и правна грижа за жертвите на сексуално насилие), 2003 г., СЗО, Женева, стр. 7.

Фигура 14: Извършители на сексуално насилие

7.2.2 Сексуално насилие: рискови и защитни фактори

Бяха наблюдавани редица корелации между демографските фактори и съобщенията за преживени различни видове сексуално насилие (таблица 8, приложение Г). Принадлежността към женския пол е сериозен показател за прогнозиране на всички видове сексуално насилие: момчетата два пъти по-често от момчетата съобщават за преживян сексуален тормоз онлайн, три пъти по-често за преживян (офлайн) сексуален тормоз и блудство, и почти пет пъти по-често за принуждаване към секс.

Наличието на увреждане е друг сериозен показател за прогнозиране на преживяно сексуално насилие: свързва се с излагане на по-голям риск от сексуално насилие онлайн, блудство и изнасилване. Децата с увреждания два пъти по-често съобщават за преживян онлайн тормоз, цели осем пъти по-често за преживяно блудство или изнасилване. 5 от 32-те деца, които имат увреждане (13,5%), съобщават, че са били изнасилени, в сравнение с 1,2% от децата без увреждания.

Установена е корелация между равнището на богатство на домакинството (измерено чрез показателя за активите на домакинството) и (офлайн) сексуален тормоз, блудство и изнасилване. Децата от най-ниския подоходен квинтил почти три пъти по-често съобщават за преживяно блудство или изнасилване в сравнение с децата от най-високия подоходен квинтил, което показва, че бедността е сериозен рисков фактор за това детето да стане жертва на сексуално насилие. Наблюдава се корелация между богатството на домакинството и случаите на злоупотреба онлайн. Би било интересно да се проведе допълнително качествено изследване на корелацията между богатството и сексуалната злоупотреба, за да се разбере защо децата от по-бедните домакинства са изложени на по-голям риск.

И в заключение, също както и при преживяното физическо насилие, се установява, че съвместното живеене с поне един родител е защитен фактор от (офлайн) сексуален тормоз, блудство и изнасилване. Съвместното живеене с поне един родител намалява вероятността детето да съобщи за блудство със 70%, а за изнасилване — с 80%. Не се установява корелация между съвместното живеене с родител и преживян онлайн тормоз.

© UNICEF/UN0214365/Babajanyan VII Photo

Родителите и полагащите грижа лица, съобщици за сексуално насилие над децата им

Родителите и полагащите грижа лица бяха запитани дали децата им някога са ставали жертви на сексуално насилие. Много малко на брой респонденти съобщиха за такова насилие: нито един от родителите и полагащите грижа лица не съобщи детето му да е ставало жертва на сексуален тормоз, блудство или изнасилване, като само трима родители съобщиха, че децата им са докосвани непристойно, а четирима родители съобщиха, че техните деца са станали жертви на сприятеляване в интернет с цел сексуална злоупотреба.

Тези констатации силно се различават от съобщеното от родителите и полагащите грижа лица за другите видове насилие, извършено над децата им. Голям дял от родителите съобщават, че детето им е било подложено на физическо насилие в училище (30%) или в общността (22%). Повече от една трета от родителите (38%) заявяват, че тяхното дете е било тормозено или заплашвано в училище или в общността, докато 14% съобщават, че детето им е станало жертва на онлайн тормоз.¹³⁴ Тези данни са сходни или даже по-високи от равнищата на физическо и емоционални насилие, съобщени от децата,

¹³⁴ Приложение Д, „Данни от родителите“

вероятно поради обстоятелството, че родителите с повече от едно дете са съобщавали за случаи, включващи всяко от децата им.

Това предполага, че родителите и полагащите грижа лица, макар да са добре осведомени за физическото насилие и тормоза, преживян от децата им както онлайн, така и офлайн, може да са доста неосведомени за извършено сексуално насилие над децата, за които се грижат, което подчертава особено прикрития характер на този вид ННД. Това вероятно е следствие на сериозното заклеймяване, свързано с факта да станеш жертва на сексуална злоупотреба (разгледано в разделите по-долу), което може да е причина децата да са по-малко склонни и в състояние да разкажат за преживяванията си дори на тези, които са им най-близки, каквито са техните родители.

7.2.3 Сексуално насилие над деца: познания и нагласи

Респондентите бяха запитани за възрастта, на която децата могат законно да дадат съгласие за сексуални действия в България. Действителната възраст за даване на съгласие в България е 14 години; само 2% от респондентите обаче отговориха правилно. Малко над една пета от респондентите заявиха, че не знаят, като децата по-често от възрастните даваха този отговор (31%, в сравнение със съответно 17%).¹³⁵ Три четвърти от респондентите заявиха, че възрастта е по-висока от 14 години, като 18 години беше най-често посочваната възраст, следвана от 16 години. Много малко респонденти заявиха, че няма конкретна възраст, или че тази възраст е под 14 години.

Респондентите оценяват като неприемливо и за момиче, и за момче под 14-годишна възраст да има сексуален контакт с лице над 18-годишна възраст. Възрастните особено често оценяват това като неприемливо, по-често отколкото децата и младите хора.

Възрастните дадоха отговор на три допълнителни твърдения, с които се пита за приемливостта на: сексуално докосване на деца, да накараш дете да показва своите полови органи и сексуална връзка на възрастен с дете до 16 години. И трите твърдения бяха оценени като в много висока степен неприемливи.

Нагласи към жертвите на сексуално насилие

Обвиняването на жертвата изглежда широко разпространено в България, като малко повече от половината респонденти (51,6%) заявяват, че момиче, което е изнасилено, носи отчасти вината за това. Най-често посочваната причина (39,5%) за такова обвинение е, че пие алкохол и взема наркотици. Приблизително една трета от участниците смятат, че момичето носи вина за изнасилването, когато тя „се държи предизвикателно“ (36,4%) и „излиза късно нощем“ (33,4%). Освен това, около една четвърт от респондентите (24,7%) са съгласни, че момиче, което има много сексуални връзки носи отчасти вината, ако бъде изнасилено.

Респондентите бяха запитани също какво трябва да направи едно момиче, ако бъде изнасилено. Само много малка част (6,2%) от респондентите отговориха, че трябва да понесе наказание, или предположиха, че жертвата трябва да избегне срама като се омъжи за извършителя или като си мълчи. Почти една трета обаче препоръчаха жертвата да промени поведението си по някакъв начин, включително да напусне училище, да избягва извършителя, да промени начина, по който се облича или по друг начин да промени поведението си. По-голямата част от респондентите заявиха, че тя трябва да потърси помощ от полицията или от някой друг (например лекар, социален работник, учител или

¹³⁵ Приложение Д, „Осведоменост за възрастта за даване на съгласие“

родител). Като цяло над две трети от респондентите посочиха в отговор само препоръки за търсене на помощ, като това по-често са възрастните и децата, отколкото младите хора.¹³⁶

На възрастните бяха зададени поредица от допълнителни въпроси, изготвени с цел измерване на нагласите към (децата) жертви на сексуално насилие. Приблизително 7% (или 1 от 15) от възрастните се съгласиха, че дете (момче или момиче), което е било изнасилено, е позор/срам за семейството си, а повече от един от всеки 10 изрази съгласие, че всяко момиче трябва да бъде девствено преди брака. Почти 1 от 7 възрастни (13,5%) се съгласяват, че едно момче отчасти е виновно, ако бъде изнасилено, когато е гей или има връзки с други момчета/мъже. Освен това почти един от 10 се съгласяват, че ако момче съобщи, че е станало жертва на сексуално насилие или е изнасилено, хората ще мислят, че е гей. Почти една трета (30,8%) от възрастните се съгласяват, че дете, което има връзка със свой учител, трябва да бъде изключено от училище. Тези констатации са показателни за сравнително високи равнища на срам и заклеймяване, свързано със сексуалното насилие, извършено както към момичета, така и към момчета.

Показатели за приемливост на сексуалното насилие и демографски корелации

Беше изчислен общ „показател за приемливост“ на сексуалното насилие за всеки респондент чрез агрегиране на отговорите на различни въпроси (за възрастните показателите бяха изчислени отделно от показателите за децата и младите хора, за да се включат допълнителните въпроси, които бяха зададени само на тях). Принадлежността към мъжкия пол е сериозен показател за прогнозиране на приемливост на сексуалното насилие при респондентите и в трите проучвания (деца, възрастни, млади хора). Етническата принадлежност също е сериозен показател за прогнозиране на приемливост на сексуалното насилие: респондентите от турски произход почти три и половина пъти по-често считат, че момиче, което е изнасилено, трябва да бъде наказано, да се омъжи за извършителя или да си мълчи, за да избегне срама, отколкото респондентите от български произход, а респондентите от ромски произход са повече от четири и половина пъти по-склонни да изберат поне един от тези три отговора. Респондентите от турски произход са почти пет пъти, а от ромски произход почти шест пъти по-склонни, отколкото тези от български произход, да се съгласят, че момиче, което е било изнасилено е позор/срам за семейството си. И двете групи се съгласяват почти три пъти по-често, че момче, което е гей или има връзки с мъже, е отчасти виновно, ако бъде изнасилено, и повече от четири пъти по-често, че момче, което съобщи, че е било изнасилено, ще бъде обявено за гей. Възрастните с увреждания и тези от по-бедни домакинства също по-често изразяват нагласи на приемане на сексуалното насилие. За разлика от другите видове насилие над деца не се наблюдава корелация между преживяно от възрастния физическо насилие в детството и нагласите му по отношение на приемливостта на сексуалното насилие.¹³⁷

¹³⁶ Приложение Д, „Нагласи към изнасилването“.

¹³⁷ Линеен регресионен модел, при който показателят за приемливост на сексуалното ННД е зависима променлива, а демографските характеристики и характеристиките на домакинството са независими променливи.

8 Пренебрегване

8.1 Правен контекст и контекст на политиките

Закрила на децата от negliжиране или пренебрегване е предвидена в Правилника за прилагане на ЗЗДет. (ДР, § 1., т. 1), където се посочва, че „[„насилие“ над дете е всеки акт на физическо, психическо или сексуално насилие, **пренебрегване**, търговска или друга експлоатация, водеща до действителна или вероятна вреда върху здравето, живота, развитието или достойнството на детето, което може да се осъществява в семейна, училищна и социална среда“ (подчертаването е добавено). В Закона за закрила на детето (ДР, § 1., т. 11) е предвидено, че децата „в риск“ включват децата, които са застрашени или са отпаднали от училище, или които са лишени от родителска грижа.

Определението е разширено в допълнителните разпоредби на Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето от 2003 г. (включително измененията, внесени до 2017 г.), под заглавието „Насилие“, както следва: „**Пренебрегване**“ е неуспехът на родителя, настойника и попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури развитието на детето в една от следните области: здраве, образование, емоционално развитие, изхранване, осигуряване на дом и безопасност, когато е в състояние да го направи.

8.2 Констатации: пренебрегване

Пренебрегване: основни констатации

- Едно от всеки 10 деца или млади хора съобщава, че е преживяло някаква форма на пренебрегване, включително че лицата, полагащи грижа за тях, понякога са забравяли да ги нахранят (3,5%), да ги заведат на училище или да им кажат да отидат на училище (6,8%), или да ги заведат на лекар, когато са били болни (5,9%).
- Децата с увреждания, децата от ромски произход, децата, които не живеят със свой биологичен родител, и децата от по-бедни домакинства са изложени на по-висок риск от пренебрегване. Децата от най-ниския подоходен квинтил, съобщават три пъти по-често, че са били подложени на пренебрегване в сравнение с тези от най-високия подоходен квинтил.
- Родителите съобщават за по-високи равнища на negliжиране в сравнение с децата: 15% от родителите съобщават, че понякога са забравяли да нахранят децата си. Респондентите, които са били подлагани на физически наказания в детството си, съобщават значително по-често, че са пренебрегвали децата си.

Преживяванията на пренебрегване бяха измерени в рамките на проучванията посредством задаване на въпроси към децата дали (и колко често) се е случвало техните родители или лицата, които се грижат за тях, да не ги нахранят, да не ги заведат на училище (или да не им кажат да отидат на училище), или да не ги заведат на лекар, когато са били болни.

Като цяло малко повече от едно на всеки 10 (10,5%) деца или млади хора съобщава, че е преживяло някаква форма на пренебрегване: 3,5% съобщават, че лицата, полагащи грижа за тях, понякога са забравяли да ги нахранят, 6,8% съобщават, че лицата, полагащи грижа за тях, понякога са забравяли да ги заведат на училище или да им кажат да отидат на училище, а 5,9% казват, че тези лица понякога са забравяли да ги заведат на лекар, когато са били болни.

Децата с увреждания значително по-често от останалите деца съобщават, че техните родители са ги подлагали на negliжиране. Една пета (21%) от децата с увреждания съобщават, че техните родители понякога са забравяли да ги нахранят, в сравнение с едва 3% от децата без увреждания, а една четвърт (25%) казват, че техните родители не са ги водили на лекар, когато са били болни, в сравнение с 6% от децата без увреждания. Респондентите от ромски произход също съобщават по-често за всички форми на пренебрегване в сравнение с респондентите от останалите етнически общности.¹³⁸

Установява се изразена корелация между случаите на пренебрегване и икономическото положение на домакинствата, като децата от семейства, които не могат да си позволят задоволяване на основни потребности или имат по-малко активи, съобщават по-често за преживяно negliжиране. Децата от най-ниския подоходен квинтил (измерен въз основа на показателя за активите на семействата) съобщават повече от три пъти по-често, че са били подложени на negliжиране в сравнение с децата от най-високия подоходен квинтил. Тези данни разкриват несъмнена зависимост между пренебрегването и бедността и недостига на ресурси. И накрая, установява се, че съвместното живеене с поне един биологичен родител е защитен фактор от negliжиране, като децата и младите хора, живеещи с биологичен родител, съобщават с около 50% по-рядко за преживявания на negliжиране в сравнение с тези, които не живеят заедно със своите родители (таблица 9, приложение Г).

© UNICEF/UN0220698/Babajanyan VII Photo

¹³⁸ Приложение Д, „Неглижиране — отговори на децата“.

Отговори на родителите

Родителите съобщават за по-високи равнища на пренебрегване в сравнение с децата и младите хора. Като цяло почти 15% от родителите съобщават, че понякога са забравяли да нахранят децата си. 10% от тях посочват, че това се случва рядко, но 3% казват, че това се случва през повечето дни или всеки ден. Измежду родителите, чиито деца посещават училище, 8% казват, че понякога са забравяли да кажат на децата си да отидат на училище, а 4% казват, че това се случва всеки ден.

Родителите с по-високо образование или от по-богати домакинства съобщават по-рядко, че са пренебрегвали детето или децата си. Родителите, които са пренебрегвали децата си, са на по-висока средна възраст и имат по-големи деца в сравнение с тези, които посочват, че не са пренебрегвали децата си. И в този случай са налице данни за дългосрочните последствия от насилието в детството; родителите, които са били подлагани на физически наказания в детството си, съобщават значително по-често, че са пренебрегвали децата си.¹³⁹

92% от респондентите в проучването сред възрастните са съгласни с твърденията, че „да бъдеш безразличен към емоционалните и духовни нужди на детето“ и „да бъдеш невнимателен към възможните рискове по отношение на безопасността на детето“ е форма на пренебрегване.

¹³⁹ Приложение Д, „Неглижиране“.

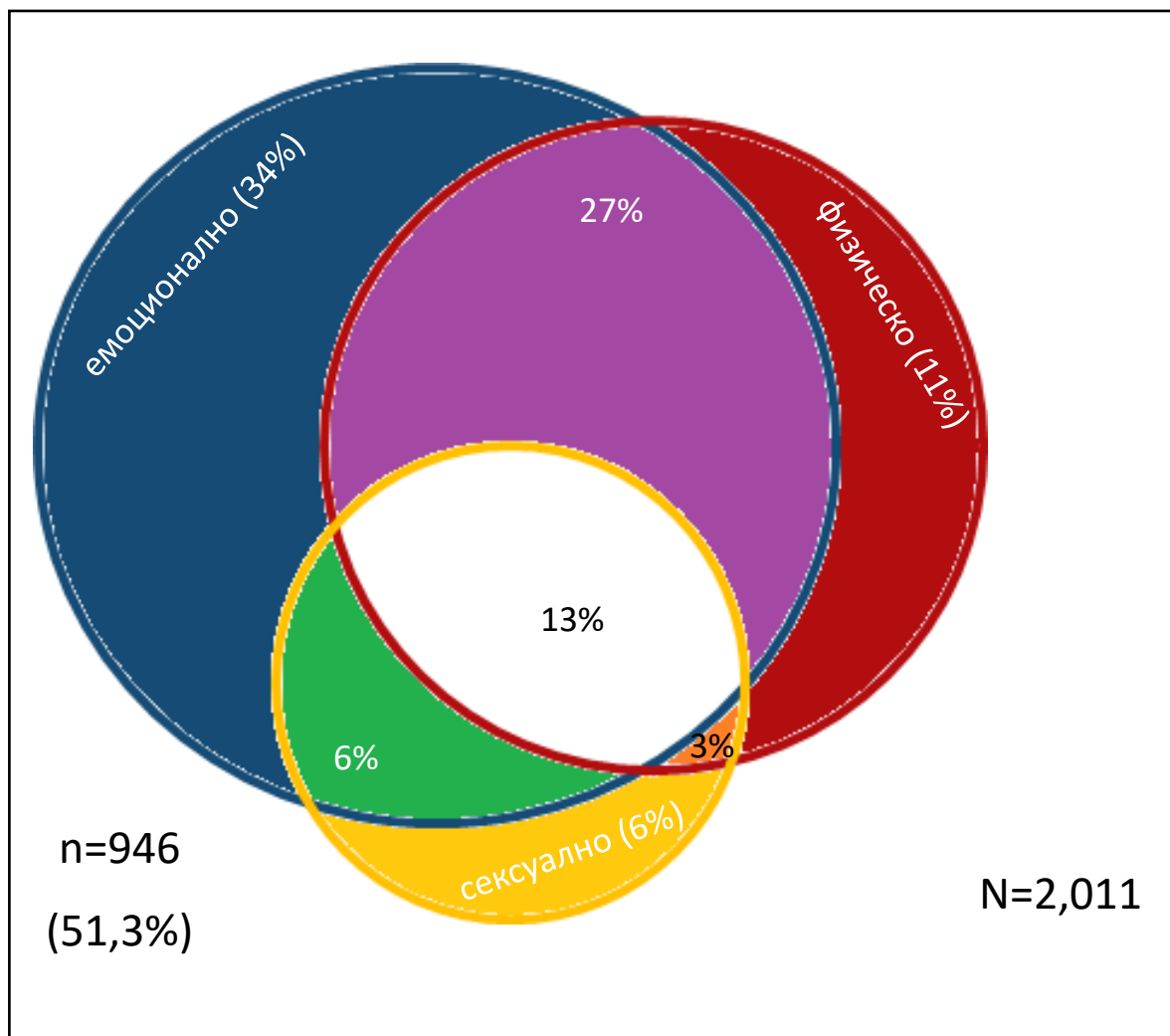
9 Множествени форми на насилие

Беше установено, че преживяванията на децата на насилие се характеризират с висока степен на корелация между отделните видове насилие и различните видове среда. По-конкретно, налице е изразена корелация между преживяването на физическо или емоционално насилие в един вид среда и преживяването на същите форми на насилие в друг вид среда. Например сред респондентите, които са преживели физическо насилие у дома, 42% са преживели физическо насилие в училище, а 33% са преживели такова насилие в общността, в сравнение съответно с 11% и 8% от тези, които не са преживели физическо насилие у дома.

Установява се и подчертана зависимост между преживяването на каквато и да е форма на насилие и преживяването на други видове насилие в същата среда. У дома 48% от респондентите, които са преживели физическо насилие, са били подложени също и на емоционално насилие, в сравнение с едва 9% от тези, които не са били подложени на физическо насилие. (Същият модел се наблюдава и в училище и в общността). Налице е също така висока степен на корелация между преживяването на един вид сексуално насилие и преживяването на друг вид сексуално насилие.

Като цяло почти едно от всеки 2 (47%) деца или млади хора съобщава, че е преживяло един или друг вид насилие. Сред тези 946 респонденти най-широко разпространено е преживяването само на емоционално насилие, за което съобщават около една трета от респондентите (фигура 15). Малко над една четвърт от респондентите са преживели както физическо, така и емоционално насилие, а 13% или почти едно от всеки 7 деца, са преживели и трите вида насилие. От горните данни следва, че преживяването на множествени форми на насилие е много широко разпространено, като случаите както на физическо, така и на сексуално насилие, по-често възникват във връзка със случаи на емоционално насилие, отколкото без връзка с такова насилие.

Фигура 15: Множествени форми на насилие

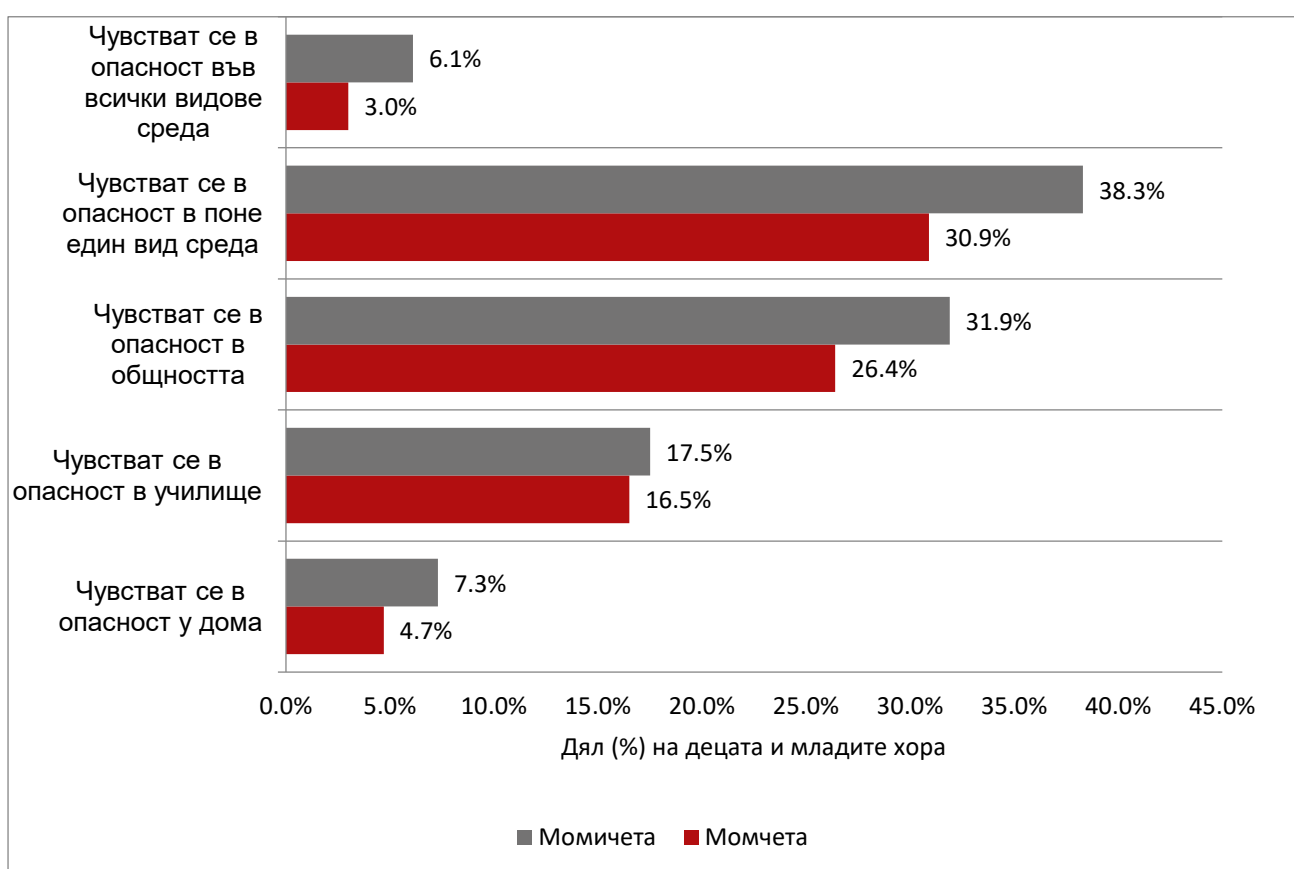

10 Въздействие на насилието: безопасност и благосъстояние

10.1 Чувство за безопасност

Децата бяха запитани дали има някой, който ги е карал „да се чувстват в опасност“ в различни видове среда: у дома, в училище и в общността. Като цяло повече от 1 от всеки 3 деца (34,8%) посочват, че са се чувствали в опасност в поне един от тези видове среда. Около 1 от всеки 6 или 16,5% от децата казват, че се чувстват или са се чувствали в опасност в училище, като по отношение на този показател не се установяват разлики между половете. Децата се чувстват в най-голяма степен в опасност в общността: около една трета от децата казват, че понякога се чувстват в опасност в общността. Аналогично на резултатите по отношение на чувството за опасност у дома момичетата съобщават по-често от момчетата, че се чувстват в опасност в общността (фигура 16).

Фигура 16: Чувство за опасност у дома, в училище и в общността, по пол

Не е изненадващо, че децата, които са преживели насилие, значително по-често казват, че се чувстват в опасност в съответната среда. Децата, които са преживели насилие у дома, казват повече от четири пъти по-често, че се чувстват в опасност у дома, тези, които са преживели насилие в училище, съобщават 3,5 пъти по-често, че се чувстват в опасност в училище, като децата казват двойно по-често, че се чувстват в опасност в общността, когато са били изложени на насилие там.

Децата и младите хора от групите в неравностойно положение също се чувстват по-често в опасност у дома, в училище и в общността. Респондентите с увреждания посочват двойно по-често, че се чувстват в опасност; 20% се чувстват в опасност у дома, 48% — в училище, а 60% — в общността, в сравнение със съответно 6%, 16% и 29% от тези, които нямат увреждане. Респондентите от етнически малцинства и

тези, които живеят в по-бедни домакинства, се чувстват по-често в опасност във всички видове среда. Важно е значението и на това с кого живеят децата. Тези от тях, които живеят с родителите си, съобщават по-често, че се чувстват в безопасност у дома, в сравнение с тези, които живеят с други възрастни или с приемни родители. Респондентите, живеещи в резидентни институции или сами, съобщават особено често, че се чувстват в опасност.

10.2 Благосъстояние

Децата и младите хора бяха запитани в каква степен са съгласни (по скала от 1 до 5) с различни твърдения, свързани с тяхното благосъстояние.¹⁴⁰ Беше приложен анализ на главните компоненти за съставяне на „показател за благосъстоянието“, посредством който деветте твърдения бяха обобщени в един индекс. Този индекс беше допълнително разделен на три категории, отговарящи на високи, средни и ниски показатели за благосъстоянието, които съдържат приблизително равен дял от респондентите.

Установяват се значителни различия по отношение на показателите за благосъстоянието спрямо профилните характеристики и преживяванията на децата и младите хора. Не се регистрира разлика по отношение на благосъстоянието между момичетата и момчетата, но децата с увреждания по-често съобщават за ниско благосъстояние в сравнение с децата без увреждания. Повече от две трети от децата с увреждания имат ниско благосъстояние в сравнение с една трета от децата без увреждания.¹⁴¹ Респондентите с ромска или друга етническа принадлежност имат по-ниско благосъстояние от тези с българска или турска етническа принадлежност, но тази зависимост спира да се наблюдава, когато се изключи влиянието на други фактори, като например богатството на домакинствата.¹⁴² Респондентите, живеещи в алтернативни форми на грижа, например с други възрастни, приемни родители или в резидентна грижа, също много по-често съобщават за ниско благосъстояние в сравнение с респондентите, които живеят със своите родители или други роднини. И накрая, наблюдава се ясна корелация между активите на домакинствата и благосъстоянието, като наличието на повече активи се свързва с по-високо ниво на благосъстояние.¹⁴³

Децата и младите хора, които са преживели насилие и negliжиране, както и тези, които не се чувстват в безопасност, съобщават за много по-ниско ниво на благосъстояние в сравнение с респондентите, които нямат такива преживявания. Чувството за опасност у дома изглежда оказва по-сериозно въздействие върху благосъстоянието, отколкото чувството за опасност в училище или в общността, като 64% от респондентите, които се чувстват в опасност у дома, декларират ниско ниво на благосъстояние в сравнение с 51% от тези, които се чувстват в опасност в училище, и 45% от тези, които се чувстват в опасност в общността. Negliжирането от страна на родителите също се свързва с по-ниско ниво на

¹⁴⁰ Равнището на изразено съгласие с различни твърдения е високо. Като цяло най-ниска степен на съгласие е изразена с твърдението „Чувствам/чувствам съм се самотен или изолиран“. В проучването респондентите с по-високо чувство за благосъстояние би трябвало да изразят несъгласие с това твърдение, вместо да се съгласят с него, както с останалите твърдения. С оглед на това е възможно резултатите за тези твърдения да са повлияни в известна степен от изкривяване, свързано със социална желателност, тъй като за респондентите често е по-лесно да изразяват съгласие, отколкото несъгласие с твърдения. Поради това е възможно оценката на благосъстоянието на респондентите да е завишена.

¹⁴¹ $\chi^2=19,4657$, $p<0,0001$

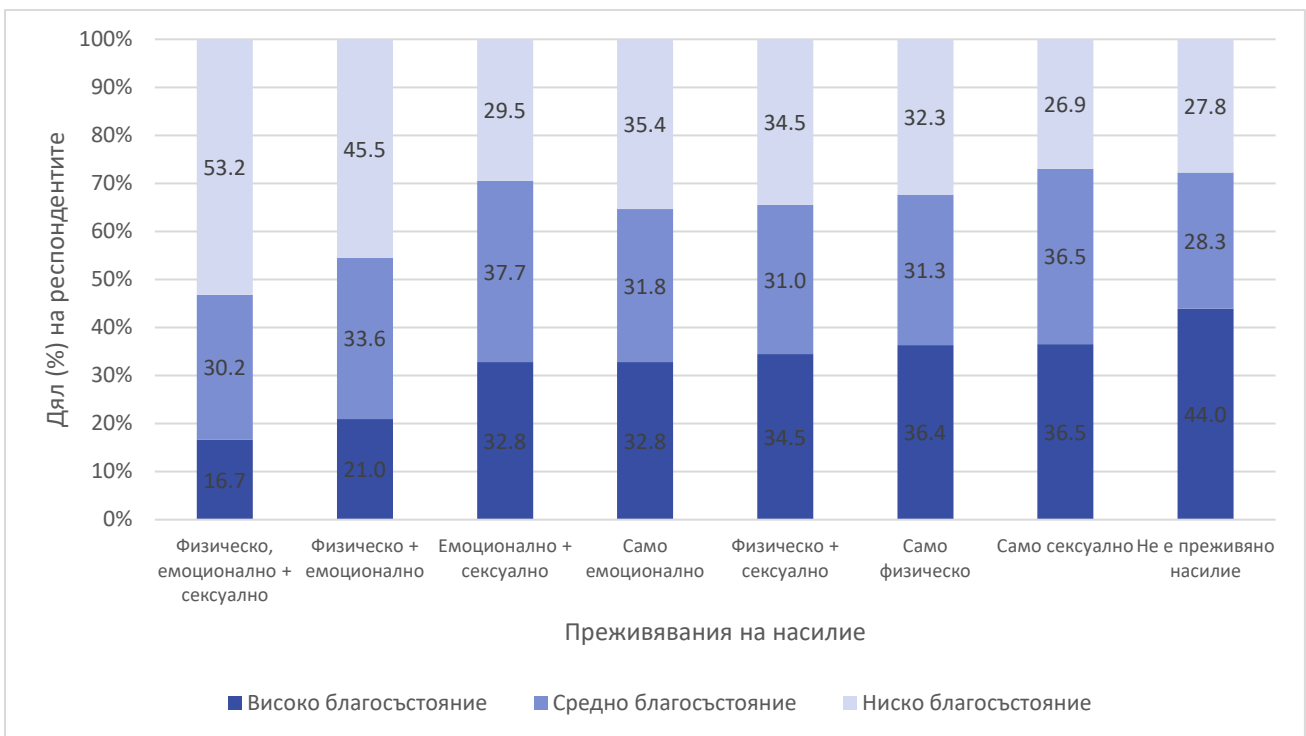
¹⁴² Ниско благосъстояние: 32% от респондентите с български произход, 34% от тези с турски произход, 54% от тези с ромски произход, 50% други; $\chi^2=25,2254$, $p=0,0017$.

¹⁴³ Високо благосъстояние: 20% от респондентите от домакинства с по-малко активи, 44% от тези от домакинствата с повече активи; $\chi^2_{102}=102,6602$, $p<0,0001$.

благосъстояние, като до 80% от тези, чиито родител е забравял да ги нахрани, съобщават за ниско благосъстояние.

Децата, които съобщават, че са преживели емоционално и физическо насилие, изразяват повече от два пъти по-често ниско благосъстояние от тези, които не са били подложени на насилие (фигура 17). Извършеното у дома физическо насилие, което е довело до нараняване, се свързва с четири пъти по-висока вероятност от изразяване на ниско благосъстояние, а преживяното изнасилване някога през живота е свързано с повече от четири и половина пъти по-висока вероятност детето да изрази ниско благосъстояние. Преживяването на множествени форми на насилие се свързва в особена степен с ниски нива на благосъстояние. Децата и младите хора, които са преживели всички видове насилие (физическо, емоционално, сексуално насилие и negliжиране), изразяват повече от пет и половина пъти по-често ниски нива на благосъстояние в сравнение с тези, които не са преживели насилие, дори когато се изключи влиянието на редица други фактори, включително пол, увреждания, показател за активите на домакинствата, етническа принадлежност и група, към която принадлежи респондентът.¹⁴⁴

Фигура 17: Показател за благосъстояние (високо, средно или ниско), по преживявания на различни видове насилие

10.3 Психично здраве и рисково поведение

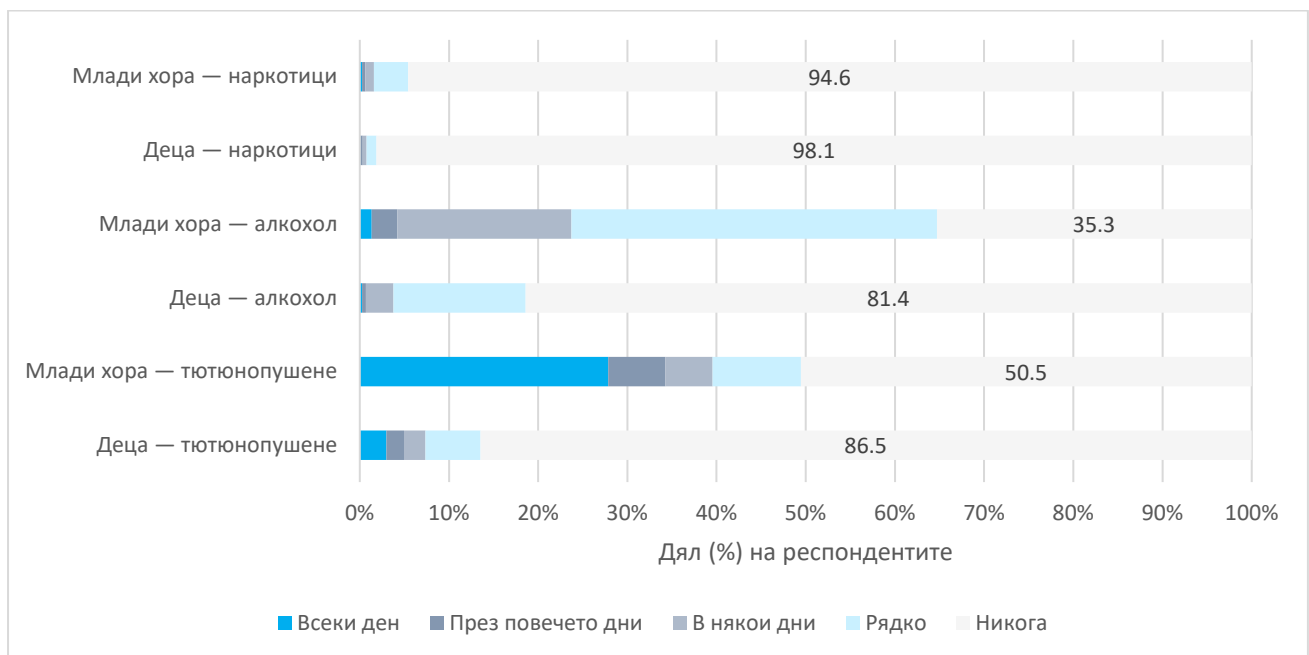
Децата и младите хора бяха запитани за тяхното психично здраве през последните 12 месеца. Около половината от тях са изпитвали стрес или безпокойство в даден момент, а 6% имат такива преживявания всеки ден или през повечето дни. Около една трета (33%) съобщават, че са се затруднявали да контролират гнева си в отделни случаи, а 3% посочват, че това се случва често. По-малък дял от респондентите са изпитвали по-сериозни психични проблеми, като 4% от тях са имали

¹⁴⁴ Групата, към която принадлежи респондентът, се отнася до това дали респондентът е взел участие в проучването сред децата или в проучването сред младите хора.

мисли за самоубийство, а 2% са имали мисли за самонараняване. Момчетата имат по-често проблеми с психичното здраве от момчетата, с изключение на чувствата на гняв, във връзка с които не се наблюдават различия между половете. Децата и младите хора бяха запитани и за това с каква честота пушат тютюн, консумират алкохол и употребяват наркотици за развлечение. И трите модела на поведение са по-често срещани сред младите хора, отколкото сред децата (фигура 18). Разпространението на употребата на наркотици за развлечение е като цяло ниско, като за това поведение съобщават 2% от децата и 5% от младите хора. Консумацията на алкохол е много по-широко разпространена, като 19% от децата и 65% от младите хора съобщават, че пият алкохол. Едва 4% от децата съобщават, че пият алкохол често, а сред младите хора 4% от съобщават, че пият всеки ден или през повечето дни, а 20% пият в някои дни. Малко под половината от младите хора съобщават, че пушат тютюн, а повече от половината от заявите, че пушат, казват, че го правят всеки ден. Сред децата 15% заявяват, че пушат, от които 3% пушат всеки ден.

Момчетата заявяват по-често от момичетата, че пият и пушат. Сред младите хора 53% от младите жени заявяват, че никога не са пушили, в сравнение с 47% от младите мъже, а 43% от младите жени казват, че никога не са консумирали алкохол, в сравнение с 27% от младите мъже. Не се установяват различия между половете по отношение на употребата на наркотици за развлечение.

Фигура 18: Честота на тютюнопушенето, консумацията на алкохол и употребата на наркотици за развлечение сред децата и младите хора

Децата и младите хора, преживели каквато и да е форма на насилие, казват значително по-често, че пушат (двойно по-често), пият алкохол (двойно по-често) и употребяват наркотици за развлечение (тройно по-често), дори когато се изключи влиянието на демографските фактори и профилните характеристики. Същата зависимост се наблюдава и при тези респонденти, които се чувстват в опасност у дома и в училище, като обаче не се установява зависимост с чувството за опасност в общността.

10.4 Извършване на насилие

Децата и младите хора бяха запитани дали са извършвали насилие над други лица, включително възрастни и деца. (Възможно е резултатите да представляват занижена оценка на честотата на извършване на насилие, тъй като децата и младите хора невинаги са склонни да съобщават за негативно поведение). Крещенето и използването на обидни думи са най-често съобщаваните форми на насилствено поведение, като 15% от децата съобщават, че са се държали така с дете, а 12% съобщават, че са се държали така с възрастен. Почти едно от всеки десет (9,5%) деца или млади хора съобщава, че е избухвало физически срещу друго дете през последния месец, а малко под 1 от всеки 20 (4,7%) казва, че е постъпвало така към възрастен. Младите хора по-често съобщават, че са избухвали физически срещу друг възрастен, докато децата по-често са избухвали срещу друго дете. За извършен тормоз и сексуално насилие съобщават по-малко от 5% от респондентите.

Респондентите, които са преживели насилие, извършват много по-често насилие, но тази зависимост не се наблюдава по отношение на сексуалното насилие (фигура 19).

Фигура 19: Данни за извършване на насилие през последния месец от собствения опит на извършителите

Установява се, че наличието на предишни преживявания на сексуално насилие обуславя в най-голяма степен вероятността дете или млад човек да е извършил насилие над други лица през последния месец. Респондентите, които са били жертви на сексуално посегателство в миналото, съобщават повече от пет пъти по-често за извършване на (който и да е вид) насилие над други лица (когато се изключи влиянието на други фактори¹⁴⁵), в сравнение с респондентите, които не са преживявали сексуално

¹⁴⁵ Включително пол, възраст, увреждане, активи на домакинството, родителска грижа и група на респондента в проучването.

посегателство. Респондентите, които са преживели изнасилване, съобщават почти седем пъти по-често, че са извършвали насилие над други лица.

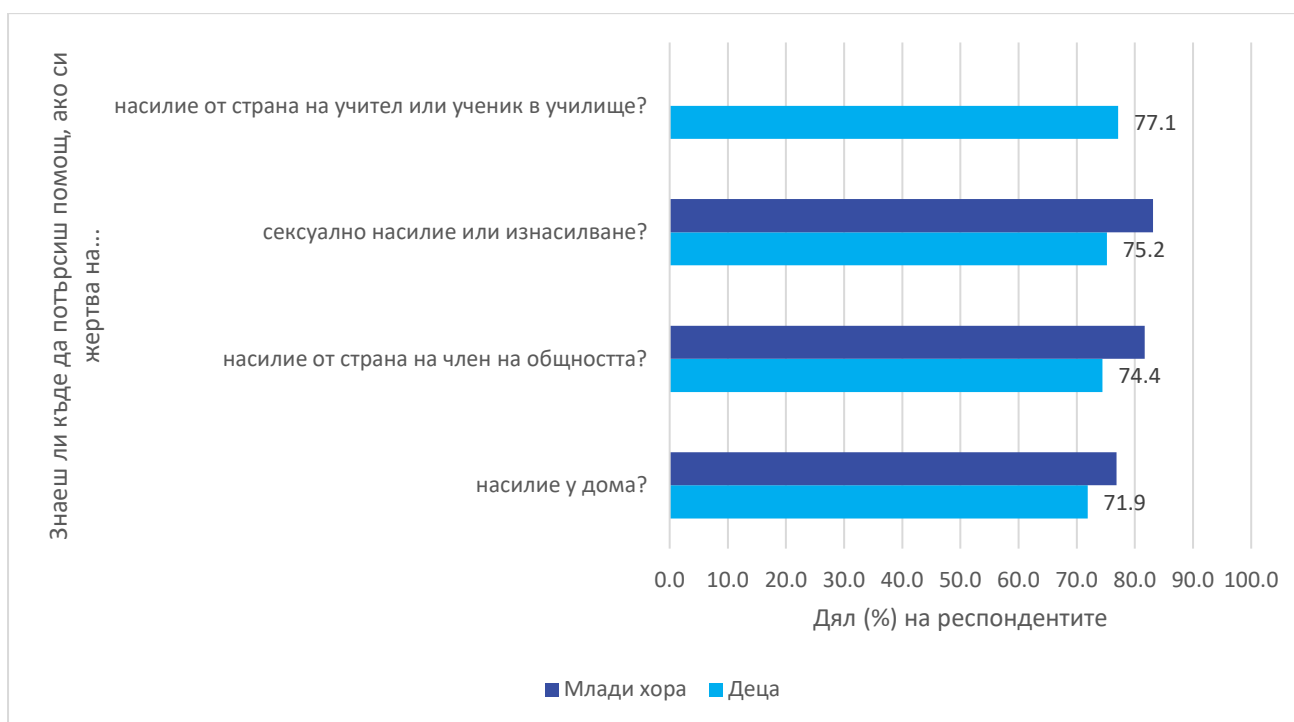
Взети заедно, тези данни показват, че младите хора и децата, които преживяват насилие и не се чувстват в безопасност, имат по-ниски нива на благосъстояние и влошени показатели за психичното здраве и често се справят с тези проблеми посредством негативни „стратегии за преодоляване“ като употреба на вредни вещества и/или извършване на насилие над други лица.

11 Търсене на помощ във връзка с ННД

11.1 Познания и нагласи към ресурсите за помощ сред децата и младите хора

Децата и младите хора бяха запитани дали знаят къде да търсят помощ, ако станат жертва на насилие у дома, в общността или в училище (само децата), или на сексуално насилие. Като цяло повече от три четвърти от респондентите посочват, че знаят къде да търсят помощ в различни обстоятелства (фигура 20). Младите хора отговарят по-често утвърдително на този въпрос в сравнение с децата (което отразява обогатяването на знанията с възрастта). Децата отговарят най-често, че знаят къде да търсят помощ в случаи на сексуално насилие или изнасилване, и най-рядко в случай, че бъдат подложени на насилие у дома. Вероятната причина за това е, че в случаите от първата категория по-често се предприемат „официални“ мерки за реакция от страна на полицейските органи или здравни специалисти, докато децата и младите хора вероятно са по-слабо информирани къде да се обърнат в случаи на насилие у дома.

Фигура 20: Информираност сред децата и младите хора къде да търсят помощ

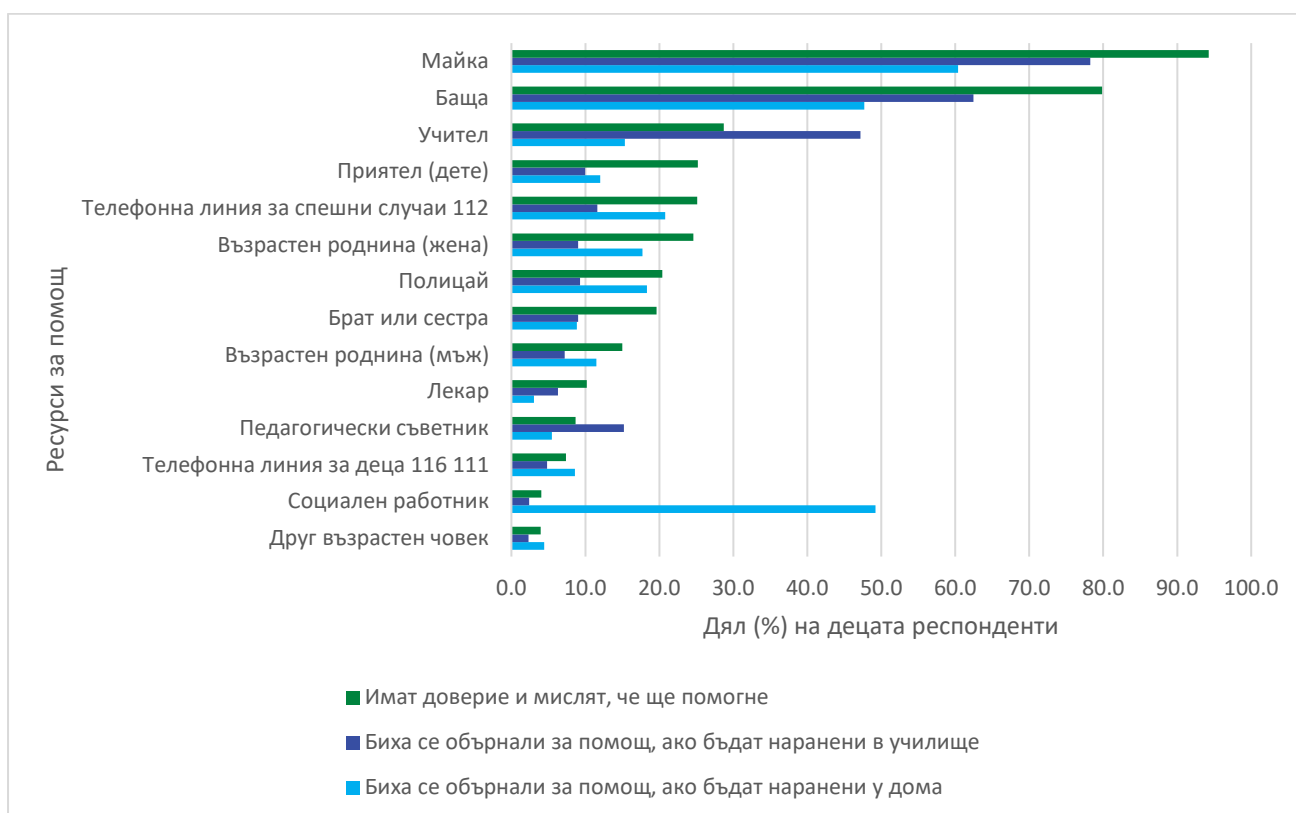
Не се отчитат различия между момчетата и момичетата по отношение на познаването на механизмите, чрез които могат да потърсят помощ. Децата с увреждания отговарят по-често, че не знаят къде да търсят помощ в случаи на насилие в общността или в училище, или в случаи на сексуално насилие. По-малък дял от респондентите от турски и ромски произход демонстрират, че знаят къде да търсят помощ във всички обстоятелства. Децата от по-бедни семейства също много по-рядко знаят къде да се обърнат за помощ. Тази констатация свидетелства за необходимост от мерки за повишаване на осведомеността сред децата от тези групи в неравностойно положение.¹⁴⁶

¹⁴⁶ Приложение Д, „Ресурси за помощ“.

11.2 Предпочитания сред децата по отношение на търсенето на помощ

Децата бяха запитани на кого имат доверие и към кого биха се обърнали за помощ, ако бъдат наранени в училище или у дома (фигура 21). Родителите са най-често посочваните източници на помощ, като майките се посочват по-често от бащите. Макар че приятелите и братята/сестрите като цяло се ползват с доверието на съответно около една четвърт и една пета от децата, те не се посочват често като източници на помощ, което показва, че вероятно децата предпочитат да търсят помощ от възрастни, когато са наранени. Учителите се посочват особено често като източник на помощ, в случаите, когато детето е наранено в училище, докато педагогическите съветници не се посочват особено често, което означава, че те не се разпознават от повечето деца като източник на помощ. Социалните работници също не се споменават често, освен в случаите, когато децата са наранени у дома — в последния случай почти половината от децата респонденти посочват социалните работници като източник на помощ. Тази констатация свидетелства за относително добро познаване на ролята на социалните работници, макар че относително ниското общо ниво на доверие към социалните работници вероятно означава, че малка част от децата биха се обърнали към тях за помощ. Телефонът за спешни случаи (112) се посочва като ресурс за помощ, в който доверие имат една четвърт от децата, а една пета от тях казват, че биха се обърнали към службите за спешна помощ, ако бъдат наранени у дома. Националната телефонна линия за деца (116 111) се споменава относително по-рядко, като по-малко от едно от всеки 10 деца я посочва като потенциален източник на помощ, което насочва към извода, че е необходимо по-широко осведомяване за този ресурс за помощ.¹⁴⁷

Фигура 21: Ресурси за помощ в различни ситуации, посочени от децата

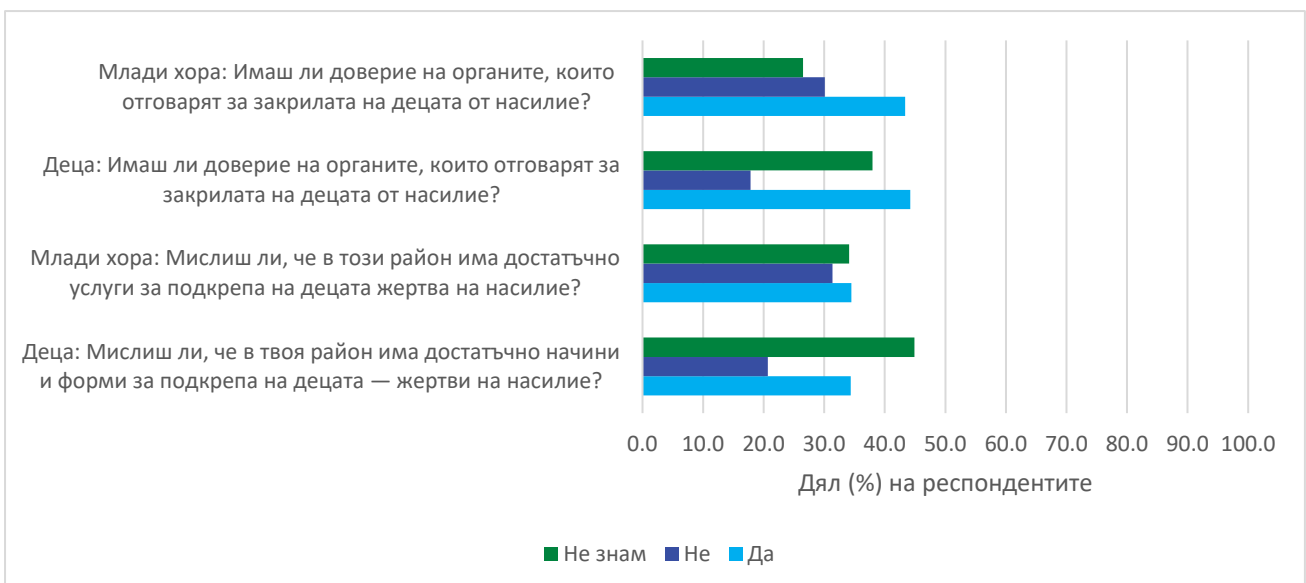
¹⁴⁷ Приложение Д, „Ресурси за помощ“.

Момчетата посочват по-често своя баща като източник на помощ, в който имат доверие, а също така споменат по-често службите за спешна помощ (телефон 112) в сравнение с момичетата. Децата с увреждания посочват по-рядко родителите си и по-често социален работник като източник на помощ, което вероятно означава, че тези деца получават по-малко подкрепа в семейството в сравнение с децата без увреждания. Много малко на брой респонденти от ромски произход посочват телефонните линии 116 111 или 112, което свидетелства за непознаване на тези ресурси за помощ. Средно децата посочват 3,6 източника на помощ. Децата от по-богати семейства цитират повече източници на помощ в сравнение с децата от по-бедни семейства, а децата с увреждания посочват по-малко източници. Това вероятно отразява обстоятелството, че някои деца са в неравностойно положение по отношение на знанията си къде могат да се обърнат за помощ, особено когато става дума за по-формални механизми за помощ.

11.3 Нагласи към услугите и органите, натоварени да предоставят закрила на децата от насилие

Децата и младите хора бяха запитани и дали мислят, че на разположение има достатъчно услуги за подкрепа на децата — жертви на насилие, както и дали имат доверие в органите, които отговарят за закрилата на децата от насилие. Децата дават по-често отговор „не знам“ на двата въпроса, докато младите хора дават по-често отговор „не“ (фигура 22). Като цяло по-голямата част от децата и младите хора нямат доверие в органите, отговарящи за закрилата на детето, и не смятат, че има достатъчно услуги за подкрепа на децата, които са жертви на насилие. Доверието в органите е особено ниско сред респондентите от ромски произход. Децата с увреждания също изразяват по-рядко доверие към органите, както и по-рядко мнението, че са налице достатъчно услуги в подкрепа на децата жертви. Децата от по-богати домакинства отговарят по-често, че не познават услугите и органите, вероятно защото имат по-малко поводи за взаимодействие със социалните служби в сравнение с тези от семейства в по-неравностойно икономическо положение.

Фигура 22: Нагласи към услугите и органите, натоварени да предоставят подкрепа на деца — жертви на насилие

11.4 Знания и нагласи по отношение на търсенето на помощ: родители и полагащи грижа лица

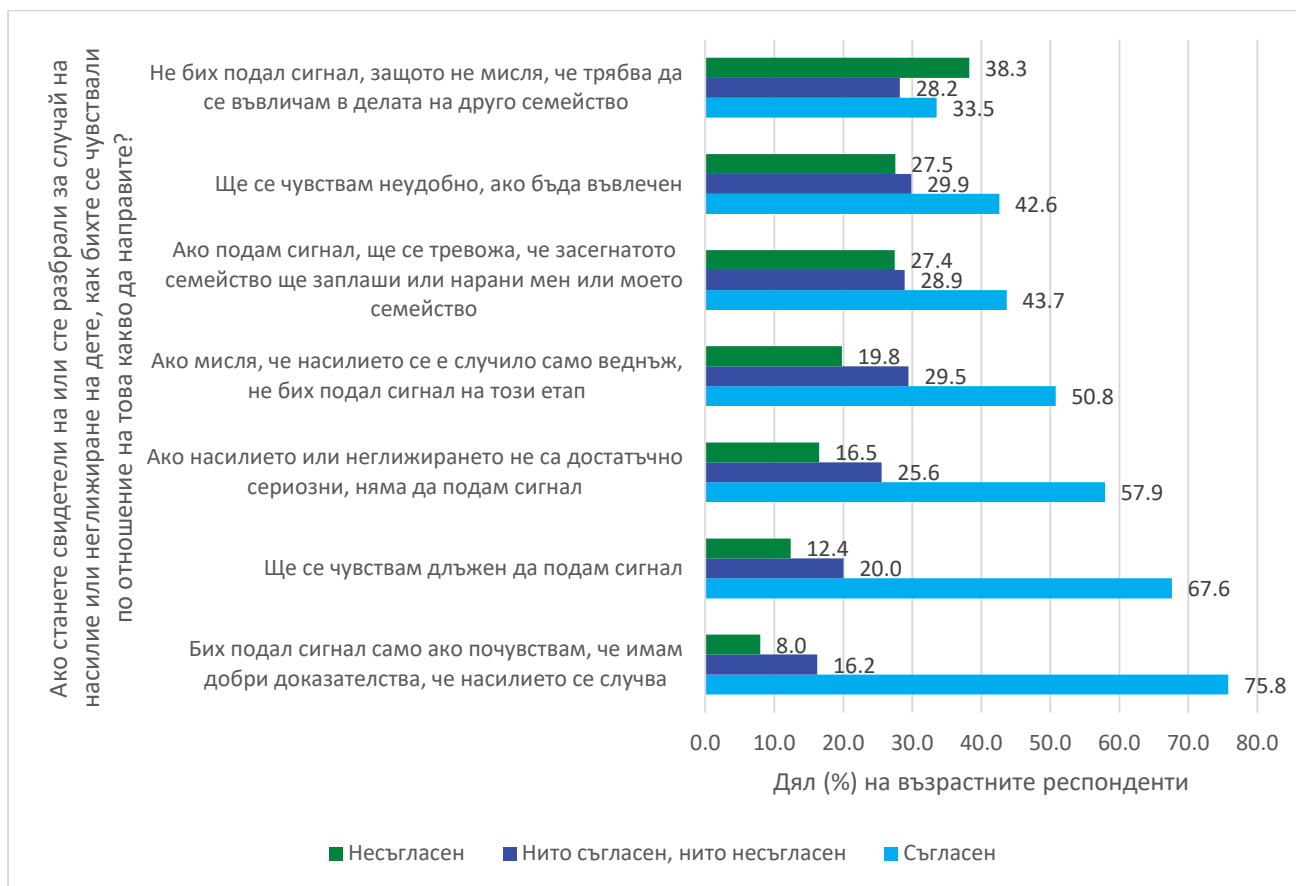
Почти една пета (19,4%) от възрастните респонденти не знаят към кого да се обърнат в случаи на загриженост за закрилата на дете, 37% знаят „донякъде“, а 43,6% заявяват уверено, че знаят. Жените заявяват по-често от мъжете, че знаят къде да се обръщат за помощ, като увереността в това отношение нараства с възрастта, но отново започва да намалява в по-напреднала възраст. Също така по-висока увереност се наблюдава сред респондентите с по-високо образование и в по-добро материално положение. Интересна констатация е, че респондентите от ромски произход демонстрират най-високо ниво на увереност, вероятно защото те по-често са били в контакт със службите за социално подпомагане. Родителите на деца до 18-год. възраст демонстрират по-високо ниво на увереност от респондентите без деца, макар че и сред тях едва половината заявяват уверено, че знаят към кого да се обърнат.¹⁴⁸ Когато респондентите са запитани как биха подали сигнал, най-често даваният отговор е „Да се обадя по телефона“ (78,4%), следван от отговора „Да кажа на някого“ (48,4%). Възможностите за изпращане на съобщения чрез социалните медии, по електронна поща или чрез SMS са по-малко популярни, но 12,6% от респондентите казват, че биха изпратили съобщение през сайт на някоя организация.

Във връзка с този въпрос възрастните респонденти бяха запитани в каква степен са съгласни с различни начини на действие, ако станат свидетели или разберат за случай на насилие над дете (фигура 23). Две трети (67,6%) от респондентите заявяват, че ще се чувстват длъжни да подадат сигнал, но много от тях добавят условието, че биха подали сигнал, само ако считат, че имат достатъчно доказателства (75,8%), или че не биха подали сигнал, ако насилието се е случило само веднъж (50,8%) или не е достатъчно сериозно (57,9%). Много респонденти съобщават, че ще се чувстват неудобно, ако бъдат въввлечени (42,6%), а една трета (33,5%) казват, че не искат да се въвличат в делата на друго семейство. Опасенията от ответни действия са широко разпространени, като 43,7% от респондентите казват, че ще се тревожат, че засегнатото семейство ще ги заплаши или нарани, ако подадат сигнал.¹⁴⁹ Това е интересна констатация, която повдига въпроси във връзка с като цяло широкото разпространение на насилието в обществото.

¹⁴⁸ Приложение Д, „Действия в отговор на загриженост за закрилата на дете“.

¹⁴⁹ Приложение Д, „Действия в отговор на загриженост за закрилата на дете“.

Фигура 23: Действия, които респондентите биха предприели в отговор на загриженост за закрилата на дете

Жените заявяват по-често от мъжете, че ще се чувстват длъжни да подадат сигнал по въпроси, свързани със закрилата на дете, но също така по-често се притесняват от ответни действия при подаване на сигнал. Що се отнася до етническата принадлежност, респондентите от ромски произход са по-малко склонни да подават такива сигнали, като същевременно по-често се опасяват от ответни действия в сравнение с респондентите от български и турски произход. Тези нагласи са налице въпреки демонстрираната от респондентите от ромски произход по-голяма от средната увереност къде следва да адресират сигналите. Тази констатация, разглеждана във връзка с по-ниското ниво на доверие в органите за закрила сред децата и младите хора от ромски произход, показва, че макар ромските общности да са способни да взаимодействат с институциите и да ги познават, често тези взаимодействия не са положителни и изглежда не улесняват подаването на сигнали по въпроси, свързани със закрилата на деца. Вероятността за подаване на сигнал нараства успоредно с нарастването на образователното равнище и богатството, а опасенията от ответни действия намаляват. Родителите на деца под 18-год. възраст по-често са склонни да подадат сигнал в сравнение с тези без деца под 18-год. възраст.

Към възрастните респонденти беше отправен сходен набор от въпроси, на които да отговорят от гледната точка на приятел, съсед или роднина, който се колебае дали да подаде сигнал при загриженост за закрилата на дете. Две трети или повече от респондентите изразяват съгласие с всички отговори. Най-често изтъкваната причина е възможността лицето да се чувства неудобно, ако бъде въвлечено, посочена от 73,8% от респондентите, следвана от отговорите, свързани с несигурност относно честотата на насилието или сериозността на доказателствата. Влиянието на профилните

характеристики е сходно с наблюдаваното по отношение на отговорите, дадени от първо лице, като респондентите от ромски произход по-често изразяват съгласие с всички отговори, а тези с по-високо образование или по-добро материално състояние изразяват съгласие по-рядко.

© UNICEF/UN0220702/Babajanyan VII Photo

12 Заключение

Като цяло резултатите от изследването разкриват, че значителна част от децата в България са били жертви на насилие. Установява се, че почти половината (47%) от децата и младите хора са преживели една или друга форма на насилие, преди да навършат 18 години, като това се отнася за 49,4% от момчетата и 44,9% от момичетата. Най-голямата част от респондентите (45,9%) съобщават за преживяно емоционално насилие, следвани от тези, които съобщават за преживяно физическо насилие (31,2%), сексуално насилие (15,6%) и negliжиране (10,5%). Децата се сблъскват най-често с насилие в училище (38,3%) и в общността (37,6%). Почти едно от всеки 3 (30,9%) деца съобщава, че е било подложено на насилие у дома, а повече от едно от всеки 7 деца казва, че е било подложено на насилие онлайн, особено чрез уебсайтове на социални медии. Момчетата (42,5%) стават значително по-често от момичетата жертви на насилие в училище, но момичетата (17,3%) стават по-често от момчетата (13,5%) жертви на тормоз и насилие онлайн. Установява се висока степен на корелация между преживяванията на децата на един вид насилие и преживяванията на други видове насилие. Например децата, които са преживели физическо насилие, съобщават три пъти по-често за преживяно negliжиране, повече от четири пъти по-често за преживяно сексуално насилие и шест и половина пъти по-често за преживяно емоционално насилие. Освен това е налице тясна зависимост между преживяването на насилие в един вид среда и преживяването на насилие в други видове среда. Децата, които са преживели насилие у дома, съобщават четири пъти по-често за преживяно насилие в другите видове среда, включително в училище, в общността или онлайн.

Установява се, че редица социално-демографски фактори обуславят вероятността децата да бъдат подложени на насилие. Децата с увреждания са изложени на по-висок риск да станат жертви на всички видове насилие: зависимостта между наличието на увреждания и вероятността едно дете да бъде изложено на сексуален тормоз, посегателство и изнасилване, е особено подчертана. За децата с увреждания е повече от два пъти по-вероятно, отколкото за децата без увреждания, да бъдат изложени на насилие у дома и в общността, и повече от два и половина пъти по-вероятно да се сблъскат с насилие в училище. (Не се наблюдава зависимост между наличието на увреждания и насилието онлайн). Причините за тези зависимости не са известни, но е възможно те да са свързани с дискриминация срещу децата с увреждания и/или потенциално по-голямата тежест, която трябва да носят родителите, които се грижат за деца с увреждания.

Данните разкриват систематично подчертана зависимост между богатството на домакинствата и всички видове насилие във всички видове (офлайн) среда. Децата от по-бедни домакинства съобщават по-често за преживявания на различни видове насилие, а родителите и полагащите грижа лица от по-бедни домакинства съобщават по-често, че са извършили физическо и емоционално насилие над своите деца. Тези данни свидетелстват за зависимост между преживяванията на насилие и икономическите трудности.

Зависимостта между етническата принадлежност и преживяванията на насилие е по-комплексна. Макар че повече деца от етнически малцинствен произход, и особено деца от ромски произход, съобщават, че са преживели насилие, се установява, че тази взаимовръзка се обуславя в голяма степен от показатели за богатството, което насочва към обяснението, че децата от етническите малцинства са изложени на по-висок риск от насилие, защото живеят в по-бедни домакинства. Въпреки това в определени случаи се наблюдава пряка зависимост между етническата принадлежност и преживяванията на насилие: децата от малцинствен произход съобщават по-често за преживяно физическо насилие в училище и затова, че са жертви на следене. Причините за тази констатация не са

изяснени, но е възможно да са свързани с расово мотивирана дискриминация и тормоз. От друга страна, децата от български произход съобщават повече от два пъти по-често от децата от малцинствен произход за преживявания на насилие онлайн; това може би отразява факта, че децата от български произход имат по-широк достъп до технологии и интернет.

Зависимостите между пола и насилието също имат комплексен характер. Докато момчетата са изложени в по-висока степен на риск от определени видове насилие, и по-специално физическо и емоционално насилие в училище и в общността, момичетата са изложени на по-висок риск от други видове насилие, включително сексуално насилие, следене и насилие онлайн.

Данните показват, че съвместното живеене с поне един биологичен родител е защитен фактор по отношение на почти всички форми на насилие над деца, с изключение на насилието онлайн. Установено е, че децата, които не живеят със своите родители, са изложени на по-висок риск от физическо, емоционално и сексуално насилие у дома, в училище и в общността.

Извършители на ННД

Най-често извършителите на всички видове ННД, включително на физическо, емоционално и сексуално насилие, са лица, които са познати на децата. Учителите биват посочвани рядко като извършители на която и да е форма на насилие, но преживяванията на насилие в училище са все още широко разпространени, при което обичайно като извършители се посочват други деца и възрастни (и особено родители на други деца). Родителите, полагащите грижа лица и други роднини са най-честите извършители на физическата и емоционалната форми на насилие над деца, но в много редки случаи са извършители на сексуално насилие. Най-честите извършители на насилие в общността и онлайн са други групи деца, което насочва към извода, че мерките, насочени срещу тормоза между връстници, следва да бъдат ключова приоритетна насока за работата на органите, определящи политиката за преодоляване на насилието над деца.

Родителите и полагащите грижа лица, участващи в проучването сред възрастните, бяха запитани дали знаят за насилие, извършено над техните деца, както и дали самите те са извършили насилие над децата, за които се грижат. Макар че родителите и полагащите грижа лица изглеждат информирани за формите на физическо и емоционално насилие, на което са били изложени децата, за които се грижат, данните показват, че е възможно те да не знаят за преживяно от децата сексуално насилие. Само малка част от родителите съобщават, че техните деца са били жертви на сексуални форми на насилие, което подчертава особено прикрития характер на този вид ННД. Това насочва към извода, че действията за преодоляване на заклеяването, свързана със сексуалното насилие над деца, следва да бъдат ключова област за бъдещите усилия на органите, определящи политиката.

Четирима от всеки петима родители съобщават, че са извършвали емоционално насилие над децата си през последната година, а двама от всеки петима родители съобщават, че са извършвали физическо насилие. Повече от един от всеки седем родители посочва, че понякога е negliжирал детето си, като е забравял да го нахрани. Майките съобщават по-често от бащите, че са извършили насилие над децата си, което вероятно се дължи на тяхната по-голяма роля в грижите и отглеждането на децата. Установява се подчертана зависимост между показателите за богатството на домакинствата и вероятността от извършване на насилие, като за родителите от по-бедни домакинства е по-вероятно да прибегнат до форми на физическо и емоционално насилие, а също така по-често да negliжират децата си. Същевременно наличието на по-високо образование се свързва с намалена вероятност от извършване на насилие от родителите.

И накрая, родителите, които съобщават, че самите те са били подложени на насилие като деца, значително по-често съобщават, че извършват насилие над децата си, което свидетелства за предаване на насилието между поколенията. Родителите, които съобщават, че са били удряни или бити често като деца, посочват почти четири пъти по-често, че са извършвали физическо насилие над своите деца през последната година, и повече от 20 пъти по-често, че са извършвали емоционално насилие. Освен това те съобщават по-често, че са negliжирали децата си.

Познания и нагласи

Според получените данни картината по отношение на разбирането на характера на ННД и нагласите към него не е еднозначна. Като цяло респондентите са подготвени да разпознават действията на емоционално насилие и negliжиране на деца и считат тези видове насилие за силно неприемливи. Нагласите към физическото насилие са по-нееднозначни: мнозинството от респондентите считат, че да се удрят и бият деца е неприемливо, значително малцинство (около 1 от всеки 4) от респондентите счита, че в някои случаи подобни действия са оправдани или необходими във връзка с дисциплинирането на децата, особено в семейна среда. Според получените данни физическото насилие от страна на учители не се счита за приемливо, като повече от 80% от възрастните респонденти знаят, че подобни действия са забранени от българското законодателство.

Макар че сексуалното насилие над деца се разглежда като силно неприемливо, изглежда в България е широко разпространена култура на „обвиняване на жертвите“, като повече от 50% от респондентите изразяват съгласие с твърдението, че вината за това, че едно дете е изнасилено, може да е отчасти негова, включително ако то е било облечено предизвикателно, употребявало е алкохол или наркотици, имало е сексуални отношения с повече от един партньор или, що се отнася до момчетата, е гей или има връзки с други момчета/мъже. Почти една трета от възрастните респонденти приемат твърдението, че дете, което има връзка със свой учител, трябва да бъде изключено от училище. Много малка част от респондентите в проучването сред възрастните познават добре законодателството срещу сексуалното насилие, като едва 2% са в състояние да посочат, че възрастта за съгласие за сексуални действия в България е 14 години.

Установява се, че редица демографски и социално-икономически фактори са във взаимна зависимост с повишеното приемане на ННД. Тези фактори включват принадлежността към мъжкия пол, бедността на домакинствата и възрастта, като по-възрастните респонденти считат в по-голяма степен в сравнение с по-младите насилието над деца за приемливо. Що се отнася до извършването на насилие, установена е подчертана зависимост между преживяното виктимизиране от възрастните в детството им и нагласите към ННД: респондентите, които са били бити като деца, приемат в по-голяма степен всички форми на насилие. Това насочва към извода, че е налице изразена тенденция за предаване между поколенията на норми, свързани с насилието, които могат да възпроизвеждат циклите на насилие над деца.

Психично здраве на децата и въздействие на ННД

Преживяванията на насилие някога през живота се свързват със значително по-ниски нива на благосъстояние сред децата и младите хора, ниски резултати по отношение на психичното здраве и отрицателни стратегии за справяне.

Децата и младите хора бяха запитани за тяхното психично здраве през последните 12 месеца. Около половината от респондентите в някакъв момент са изпитвали стрес или безпокойство, като 6% посочват, че се чувстват по този начин всеки ден или през повечето дни. Около една трета (33%)

посочват, че от време на време чувстват, че не могат да контролират гнева си. Според данните момчетата изпитват по-често от момчетата проблеми с психичното здраве, с изключение на чувствата на гняв, по отношение на които не се наблюдават различия между половете.

Децата и младите хора, които са преживели насилие, съобщават за значително по-лоши резултати по отношение на психичното здраве. Децата, които са преживели каквато и да е форма на насилие, посочват повече от шест пъти по-често, че изпитват стрес или безпокойство „всеки ден“, пет пъти по-често, че всекидневно изпитват трудности да контролират гнева си, и почти десет пъти по-често, че всекидневно имат мисли за самонараняване или самоубийство, дори когато се изключи влиянието на редица други социално-демографски фактори. Наред с горното децата, преживели насилие, посочват по-често, че пият алкохол, пушат тютюн и употребяват наркотици за развлечения, както и че извършват насилие над други хора.

Търсене на помощ

По-голямата част от децата и младите хора знаят къде да търсят помощ, ако станат жертва на насилие или злоупотреба, но същевременно са по-слабо информирани за ключови ресурси като педагогическите съветници и националната телефонна линия за деца, като това се отнася особено за респондентите от семейства в по-неравностойно положение. Резултатите от изследването отразяват също така липса на доверие в органите за закрила на детето, което обстоятелство вероятно ограничава равнището на подаване на сигнали. Много възрастни посочват, че не са уверени къде трябва да подадат сигнал, в случай че са загрижени за безопасността на дете, а също така голям брой съобщават, че се опасяват от реакция или отмъщение, ако подадат сигнал за инцидент. Също така е налице висок праг за подаване на сигнали при загриженост, тъй като много възрастни посочват, че биха подали сигнал само за сериозни или системни случаи на насилие. Тази констатация показва, че е налице необходимост от повишаване на осведомеността сред обществото за проблема с насилието и от повишаване на увереността и готовността на хората да подават сигнали, когато смятат, че имат повод за загриженост.

13 Приложение А: Подробна методология

13.1 Подход за изготвяне на извадката

13.1.1 Проучване сред възрастните

Беше разработен многостепенен подход за изготвяне на национално представителна извадка за общото население (възрастни над 18-год. възраст).

Необходимият размер на извадката беше определен на 1 416 респонденти, като изчислението се основаваше на следните допускания:

- допустима грешка от +/- 2,6 при гаранционна вероятност 95% въз основа на генерална съвкупност от 6 162 747;
- дизайн ефект от 1,5, отчитащ обстоятелството, че възприетият дизайн на изследването включва стратифициране и групиране в гнезда;
- максимална хетерогенност на генералната съвкупност, т.е. съотношение 50/50 по отношение на променливите за мненията, измерени в рамките на проучването сред възрастните.

Подборът на възрастни лица за включване в извадката за целите на проучването сред възрастните се осъществи в следните степени: 1) групиране на населените места в географски страти, 2) подбор на населените в рамките на стратите, 3) подбор на избирателни секции в рамките на населените места, 4) подбор на домакинствата в обхвата на съответните избирателни секции и 5) подбор на отговарящ на изискванията за участие възрастен от всяко от избраните домакинства.

1) Групиране на населените места в географски страти:

Населените места в България бяха групирани въз основа на съответния регион на ниво NUTS 3 и техния географски тип, т.е. село, малък град или областен град, с изключение на районите в София — град. В България съществуват 27 административни области плюс област София — град. Област Видин има много малко население, поради което за нея не е предвиден страта „град“, докато за област София не е предвиден страта „областен град“ поради нейната близост със София — градлипсата на областен град и наличието на Столица. Така са получени 79 страти извън София — град. В рамките на Област София — град са обособени три страти: град София, други градове в областта и села. Така са получени общо 82 страти. 2) Подбор на населените места в рамките на стратите:

Населените места или районите бяха избрани чрез изготвяне на извадка, базирана на вероятност, пропорционална на размера (Probability Proportional to Size, PPS), при която по-големите населени места е по-вероятно да бъдат избрани. По този начин се осигурява еднаква вероятност за включване в извадката на отделните лица, независимо дали живеят в малко или в голямо населено място, тъй като в противен случай за живеещите в по-големи населени места вероятността да бъдат избрани за включване в извадката би била по-малка. В големите областни градове с население от поне 90 000 души в рамките на тази страта бяха избрани два или повече района, докато в стратите за по-малките областни градове, малките градове и селата беше избрано по едно населено място. В София бяха избрани седем района на територията на София — град, два други градски и един селски район или общо 10 района.

3) Подбор на избирателни секции в рамките на населените места или районите:

Беше избрана по една избирателна секция в населено място/район по метода на простата случайна извадка.

4) Подбор на домакинствата в обхвата на избирателните секции:

В обхвата на всяка избирателна секция бяха избрани по 12 домакинства по метода на случайното обхождане:¹⁵⁰

1. определете географския център на територията, обхваната от избирателната секция;
2. определете значими инфраструктурни обекти в територията, обхваната от избирателната секция;
 - а. например мостове, църкви, стадиони, училища, търговски центрове, болници и др.;
 - б. определете не повече от 10 и не по-малко от четири такива обекта.
3. впишете инфраструктурните обекти в таблицата за процедурата на случайно обхождане, като обектът, който е най-близо до центъра на територията, обхваната от избирателната секция, се обозначава с номер 1, а останалите обекти се номерират въз основа на тяхната близост до центъра;
4. използвайте таблицата за процедурата на случайно обхождане за определяне на началния инфраструктурен обект по маршрута:
 - а. намерете последната цифра от серийния номер на най-горния въпросник в купчината;
 - б. намерете същия номер в първия ред в таблицата;
 - в. намерете в съответната колона и прочетете номера срещу последния инфраструктурен обект, изброен в таблицата;
 - г. намерете инфраструктурния обект, обозначен с този номер, и го използвайте като отправна точка;
 - д. в дадения по-долу пример са използвани 6 значими инфраструктурни обекта, а номерът на въпросника е 0236, вследствие на което мостът е определен за отправна точка в маршрута.
5. отидете до жилището на домакинството, което е най-близо до началния обект в маршрута, и хвърлете жребий с монета, за да определите дали да вървите наляво или надясно;
6. започвайки от първото домакинство, вървете в определената в рамките на стъпка 5 посока и изберете всяко 5-о домакинство (т.е. пропуснете четири домакинства и изберете петото домакинство);
7. спазвайте правилото да се придържате вляво, като избирате домакинства от лявата страна на пътя или улицата и завивате наляво на кръстовищата;
8. във всяко избрано домакинство следва да направите до 4 опита да осигурите интервю. След 4 опита може да се предприеме заместване с домакинството, чието жилище е вляво от това на домакинството, с което не е осигурено интервю. Ако нямате успех и с това домакинство,

¹⁵⁰ Тази процедура, основана на метода на случайното обхождане, е адаптирана от метода, описан в публикацията „Interviewer and Supervisor Training Manual National Study of Financial Services in Rwanda“, 2014. World Bank Survey — Intermedia.

изберете домакинството вдясно, следвано от второто домакинство вляво, второто вдясно, третото вляво и т.н. Следва да се направят опити за заместване с до 9 домакинства.

Примерен списък на инфраструктурни обекти, използвани за определяне на отправната точка при прилагане на метода на случайното обхождане за избор на домакинства за провеждане на интервютата

Списък на обекти		Последна цифра от номера на въпросника									
		<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	<u>6</u>	<u>7</u>	<u>8</u>	<u>9</u>	<u>0</u>
1	Училище	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2	Пазар	2	1	2	1	2	1	2	1	2	2
3	Мост	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1
4	Църква	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2
5	Пол. участък	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3
6	Парк	4	5	6	1	2	3	4	5	6	1
		3	4	5	6	7	1	2	3	4	5
		3	4	5	6	7	8	1	2	3	4
		2	3	4	5	6	7	8	9	1	2
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	1

5) Подбор на респонденти от избраните домакинства:

Измежду членовете на избраното домакинство за провеждане на интервюто е избран възрастният, чийто рожден ден е бил най-скоро.

13.1.2 Проучване сред децата и младите хора

За определяне на респондентите в проучването сред децата и младите хора е използван описаният по-горе подход, с някои изключения. Във всеки от стратите извън София — град бяха избрани 2 населени места, докато в София — град бяха избрани 20 административни района, което прави общо 178 населени места/района. Във всяко населено място бяха избрани по 11 домакинства въз основа на описания по-горе метод на случайно обхождане, като от всяко домакинство беше избрано отговарящо на изискванията за участие дете или млад човек въз основа на метода „таблица за избор на Киш“. Методът с използване на таблица за избор на Киш включва следните стъпки:

1. избройте имената и възрастта на всички членове на домакинството с помощта на определения респондент;
2. определете номер на всеки от отговарящите на изискванията за участие членове на домакинството (т.е. млади хора на възраст между 13 и 24 години), като започнете с най-малкото дете, което получава номер 1, и продължете според възрастта им;
3. определете последната цифра от серийния номер на въпросника;
4. намерете кутийката в таблицата, където това число (колона) и броят на отговарящите на изискванията за участие възрастни (ред) се пресичат. От списъка на отговарящите на изискванията за участие възрастни изберете възрастния член на домакинството, който отговаря на номера в тази кутийка;

- а. в дадения по-долу пример в едно домакинство живеят три отговарящи на изискванията за участие деца или млади хора, а номерът на въпросника е 0143;
 - б. кутийката, в която се пресичат съответният ред и колона, съдържа числото 3;
 - в. лицето, на което е определен номер 3 („Радостина“), следователно е избрано за провеждане на интервю.
5. ако избраното лице не е на разположение в момента, анкетьорът следва да уговори допълнително посещение в удобно време;
 6. следва да бъдат направени четири опита за осъществяване на контакт с избраното лице.

Примерен списък на домакинства и таблица на Киш за избор на дете или млад човек за интервю

Брой на отговарящите на изискванията за участие възрастни	Последна цифра от номера на въпросника									
	<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	<u>6</u>	<u>7</u>	<u>8</u>	<u>9</u>	<u>0</u>
1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2	2	1	2	1	2	1	2	1	2	2
3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1
4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2
5	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3
6	4	5	6	1	2	3	4	5	6	1
7	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5
8	3	4	5	6	7	8	1	2	3	4
9	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2
10 или повече	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1

Номер	Име	Възраст
	Андрей	45
	Милена	42
2	Александър	19
1	Николай	15
	Нина	11
3	Радостина	22

13.2 Работа на терен за събиране на количествени данни

13.2.1 Пилотни дейности, тестване и обучение

Националната изследователска агенция осъществи пилотен етап, в рамките на който тества предварително въпросите за изследването посредством когнитивни интервюта. Методът на когнитивното интервю помага да се прецени дали въпросите за изследването отразяват правилно предвидените характеристики и дали са разбираеми за респондентите.

След това супервайзерите на екипите от анкетьори за трите проучвания (сред възрастните, децата и младите хора) пристъпиха към подготвителна работа в София с продължителност от три до пет дни, която включваше участие в обучение относно изследователската методология и инструменти. Темите, обхванати от обучението, включваха целта на изследването, подробно разясняване на всички раздели от проучванията, използването на таблети за събиране на данни и етичния протокол, който трябва да бъде следван в процеса на събиране на данни. Дейностите за обучение включваха попълване от участниците на инструментите за провеждане на проучванията, както и интервюиране на колегите при използване на инструментите за проучванията.

След приключването на обучението супервайзерите проведоха ограничени по обем пилотни проучвания с участието на 40 деца, 40 млади хора и 40 възрастни в София, за да се упражняват в използването на инструментите за проучванията и да ги тестват допълнително. След приключването на пилотния етап инструментите бяха окончателно утвърдени и националната изследователска агенция организира обучението за пълния екип от анкетьори и пристъпи към работата на терен.

13.2.2 Работа на терен

Проучването сред възрастните беше проведено между 23 юли и 29 август 2019 г., като беше постигнат дял на отговорилите от 30%. Отказите бяха разпределени равномерно между подгрупите. Проучванията сред децата и младите хора бяха проведени между 3 август и 11 октомври 2019 г., като беше постигнат дял на отговорилите от 17%. Анкетьорите посетиха адресите на избраните респонденти до четири пъти, преди да документират липса на отговор или отказ. Макар че е възможно ниските равнища на отговорили да станат причина за известно статистическо изкривяване, поради това че вероятността за определени групи да бъдат включени в извадката е по-малка, демографският профил на респондентите е сходен с този, регистриран в рамките на последното преброяване на населението в България, което показва, че извадката е представителна за общото население в България.

Въвеждане на данните и мерки за контрол на качеството

Националната изследователска агенция беше натоварена с упражняване на надзор върху работата на терен, осъществяване на контрол върху качеството и въвеждането на данните и първоначалното им изчистване. Проучванията сред възрастните, децата и младите хора бяха проведени чрез попълване на въпросници на хартия, а проучването сред специалистите беше проведено с помощта на таблети, като попълнените данни бяха зареждани в сървър. Националната изследователска агенция предостави данните на „Coram International“ във вид на електронни файлове във формат .csv.

13.3 Постигната извадка

13.3.1 Количествени проучвания

В таблица 3.1 са поместени данни за броя на интервюираните деца, възрастни и млади хора във всяка област.

Таблица 9.1: Окончателна постигната извадка за количествените проучвания, по области

Област	Брой деца	Брой възрастни	Брой млади хора
Благоевград	54	60	36
Бургас	66	83	44
Варна	72	84	42
Велико Търново	42	48	28
Видин	12	12	8
Враца	36	36	24
Габрово	18	24	12
Добрич	30	36	20
Кърджали	24	24	16
Кюстендил	18	24	12
Ловеч	24	35	16
Монтана	24	36	16
Пазарджик	48	48	32
Перник	24	24	16
Плевен	42	48	28
Пловдив	108	131	72
Разград	24	24	16
Русе	36	48	24
Силистра	21	24	15
Сливен	36	36	24
Смолян	18	24	12
София	181	264	180
София (област)	42	46	28
Стара Загора	54	60	36
Търговище	24	24	16
Хасково	42	48	28
Шумен	30	36	20
Ямбол	24	24	16
Общо	1 174	1 411	837

13.4 Анализ на данните

13.4.1 Анализ на количествените данни

Количествените данни не бяха претеглени, тъй като дизайнът на проучването осигурява представителна извадка. Анализът на данните беше извършен с помощта на софтуерния пакет „Stata“, версия 14, като бяха използвани функциите за проучване, за да бъдат внесени необходимите корекции с оглед на стратифицирания дизайн и групирането в гнезда на домакинствата в рамките на населените места и на населените места в рамките на областите. Данните бяха изчистени и проверени за липса на отговор на отделни въпроси. Бяха извършени проверки, за да се установи, доколкото е възможно, дали липсващите данни са равномерно разпределени. Проучванията бяха допълнени, когато е възможно,

за да се създадат масиви от данни, които съчетават наблюденията от трите проучвания и наблюденията от проучванията сред децата и младите хора, с цел да се улесни сравнението на съответни въпроси между различните видове респонденти.

Беше извършен първоначален дескриптивен анализ с цел изследване на данните и беше осъществен анализ на двумерните разпределения, за да се провери за наличие на взаимовръзки и зависимости между независимите променливи и променливите, описващи резултатите. Беше приложен метод на главните компоненти, с цел да се изготви индекс на материалното състояние и индекс на благосъстоянието, които бяха допълнително кодирани в категорийни променливи.¹⁵¹

Беше извършен статистически анализ с използване на линейна регресия, логистична регресия и медиационен анализ, за да се проучат по-подробно рисковите и защитните фактори и да се внесат корекции с оглед на профилните характеристики като възраст, пол и богатство на домакинствата.

13.5 Ограничения и предизвикателства

Методологията на изследването се характеризира с ограничения по отношение на няколко аспекта. Първо, както при по-голямата част от изследванията по чувствителни теми като насилието над деца, може да се очаква, че резултатите ще бъдат повлияни от статистическо изкривяване на отговорите. С оглед на това, че преживяванията на насилие са травматизиращи за децата, е възможно преживелите насилие да не желаят да разкрият, че са били жертви на насилие, което ще доведе до занижена оценка за разпространението на насилието над деца. С цел да се ограничи такова изкривяване на отговорите, всички интервюта с деца бяха проведени в места, осигуряващи поверителност. Освен това въпросите, свързани с преживявания на насилие, бяха поместени по-назад във въпросника, за да бъде дадена възможност децата да изградят взаимно доверие с анкетъора, преди да бъдат засегнати чувствителни теми. Въпреки това следва да се очаква, че представените резултати от изследването представляват консервативни оценки за разпространението на насилието над деца.

Второ, отговорите на въпросите, свързани с нагласите на лицата към насилието, също вероятно са повлияни от определен вид статистическо изкривяване на отговорите (изкривяване, свързано със социалната желателност). Възможно е някои респонденти да са мотивирани да дадат отговори, които считат за „правилни“, например да заявят, че приемат в по-малка от действителната степен насилието над деца. С цел да се ограничи такова поведение, анкетъорите бяха целенасочено обучени да запазват неутралност по време на интервюта, за да се гарантира, че те не влияят на респондентите.

Трето, както винаги, когато става дума за количествени данни, информацията, събрана посредством интервюта, фокусни групи и анализи и описания на случаи, не е непременно обобщаваща или представителна за мненията и преживяванията на уязвимите деца/групи заинтересовани страни в България. С цел да се гарантира възможно най-голяма степен на представителност на качествените интервюта, беше възприет целенасочен подход за формиране на извадките (вж. раздела „Подход за изготвяне на извадката“ по-горе).

¹⁵¹ Методът на главните компоненти е статистическа техника за редуциране на размерността на данните, при която наблюденията, основани на набор от променливи, между които е налице корелация, се преобразуват в набор от стойности на променливи, между които липсва линейна корелация, наречени главни компоненти. Първият главен компонент отразява във възможно най-голяма степен неравномерността на данните. Следователно чрез този процес се намалява броят на променливите, необходими за описание на дисперсията на съответната характеристика, като например социално-икономически статус или благосъстояние. В рамките на нашия анализ ние изготвихме стандартизиран резултат от първия главен компонент, за да получим единна променлива, отразяваща обобщено социалната подкрепа или благосъстоянието на децата.

Четвърто, може да се очаква, че част от липсващите данни в изследването не са равномерно разпределени. Например, за да могат да участват в изследването, всички деца се нуждаеха от съгласието на родителите си. Вероятно родители, които извършват насилие, по-често няма да са съгласни да позволят на децата си да участват в изследването, което ще доведе до изкривяване в посока на занижаване на оценките за разпространението на насилието. В анализа е отчетена вероятността липсващи данни за някои стойности да не са равномерно разпределени. В рамките на анализа беше разгледан моделът на липсващите данни, за да се определи дали за някои групи е налице по-голяма вероятност за липсващи данни. Последствията от липсващите данни са разгледани по-подробно, където е уместно, в раздела „Резултати от изследването“.

И накрая, настоящото изследване предоставя „моментна снимка“ на разпространението на насилието над деца и нагласите към него в България, отразяваща определен момент във времето, и не може да предостави информация за това как разпространението и нагласите се променят във времето. Посредством редовни проучвания или използване на данни от наблюдение може да бъде получена по-дългосрочна картина на насилието над деца и неговата динамика във времето.

13.6 Етични съображения

13.6.1 Информирано съгласие

Преди началото на всички дейности по събиране на данни на участниците в изследването беше предоставена информация за целта и характера на изследването, техния принос, и по какъв начин събраните от тях данни ще се използват в рамките на изследването, посредством формуляр за информация и съгласие (текстът на формуляра на английски език е поместен в приложение Б). Формулярът за информация и съгласие съдържа формулирана на разбираем и съобразен с възрастта език информация за характера на изследването, очаквания принос на участника и факта, че участието е изцяло доброволно. Анкетите бяха обучени да разясняват на участниците съдържанието на формуляра за съгласие и да се уверяват, че участниците разбират това съдържание, преди да пристъпят към събирането на данните.

Бяха положени специални усилия да се гарантира предоставянето на информирано съгласие, по-специално от уязвимите деца. За целите на тази дейност уязвимите деца включват децата с увреждания и децата с обучителни трудности или психични проблеми. Информирано съгласие беше получено чрез използване на алтернативни адаптирани инструменти за комуникация и/или с помощта на възрастни, които работят с участниците.

13.6.2 Преглед на етичните аспекти

Всички методологии и инструменти за събиране, обобщаване и анализ на данни, използвани в рамките на изследователския проект, бяха одобрени от директора или от ръководителя на изследването, преди да бъдат използвани на терен. Освен това Консултативната група по изследователска етика и управление към „Coram“, която е орган за управление/надзор, функциониращ *независимо* от изследователския екип, извърши преглед на всички инструменти за събиране на данни и изследователската методология, преди те да бъдат използвани в рамките на изследването. Наред с това Консултативната група извърши преглед на съответствието на изследователската методология и инструменти с широко приети рамки за изследователска етика. И накрая, окончателната методология и инструменти бяха предмет на преглед на етичните аспекти, извършен от независимо външно дружество, ангажирано от УНИЦЕФ.

Управление на очакванията

Анкеторите разясняваха грижливо характера и целта на изследването на участниците, както и ролята на предоставените от тях данни в рамките на изследователския проект. Също така участниците бяха информирани, че целта на посещението на анкетора не е да предложи пряка помощ, за да се гарантира, че участниците няма да имат очаквания, които анкеторът не може да удовлетвори.

13.6.3 Доброволно участие

Анкеторите предприемаха необходимото, за да се уверят, че участието в изследването се осъществява на доброволни начала. Те обясняваха на участниците на разбираем и съобразен с възрастта език, че участниците не са длъжни да участват в изследването и могат да прекратят участието си по всяко време. Анкеторите обясняваха старателно, че отказът от участие не е свързан с никакви отрицателни последици.

13.6.4 Анонимност и поверителност

Осигуряването на поверителност и анонимност е от определящо значение. Поверителността на данните за самоличността на всички участници в изследването беше обезпечена на всички етапи на процесите на събиране и анализ на данни и на изготвянето на изложението на резултатите от изследването. Бяха предприети следните мерки за гарантиране на анонимността.

Всички интервюта бяха проведени в места без достъп на други лица, за да могат респондентите да споделят поверително своите лични виждания и истории. Това беше особено важно с оглед на чувствителния характер на темата на изследването, за да се гарантира, че участниците няма да се притесняват да споделят своите преживявания и мнения, и да се ограничи въздействието на отклонението на отговорите върху резултатите.

Анкеторите не документираха имената на участниците и се грижеха да не се записват имена в никакви документи, съдържащи събрани в рамките на изследването данни, включително в протоколите от интервютата и дискусиите във фокусните групи. Те изтриваха електронните записи на данните от персонални компютри, които не са надлежно защитени. „Coram International“ съхраняваше всички данни на защитен сървър, до който лица, които не са служители на „Coram International“ нямат достъп. Всички служители на „Coram International“, включително доброволците и стажантите, преминават проверка за съдимост, преди да постъпят на работа.

Резултатите от изследването са представени по такъв начин, че да се гарантира, че взелите участие физически лица не могат да бъдат идентифицирани. Всички участници са информирани за техните права на анонимност и поверителност на всички етапи от процеса на провеждане на изследването.

13.6.5 Реакция в случай на загриженост за закрилата на детето

В рамките на процеса на събиране на данни (например по време на индивидуалните подробни интервюта с деца) участниците могат да предоставят информация, която поражда загриженост за закрилата на детето (т.е. информация, че към този момент децата са застрашени или подложени на насилие, експлоатация или злоупотреба) или загриженост за уязвими възрастни. Преди да се пристъпи към събирането на данни, беше разработен протокол, в който са описани действията, които трябва да бъдат предприети, в случай че респондент се разстрои или разкрие, че е изложен на вреда или на непосредствен риск от вреда. В този протокол са отразени задължителните действия, които се предприемат съгласно националното законодателство, и е включен списък на достъпните услуги за подкрепа в населеното място.

Повече подробна информация за гаранциите във връзка с етичните аспекти и управлението на риска може да се намери в пълния текст на Насоките относно етичните аспекти на „Coram International“, поместени в съответно приложение, и в насоките на УНИЦЕФ за етични изследвания с участието на деца.¹⁵²

¹⁵² Изследователски център Innocenti към УНИЦЕФ, „Ethical Research Involving Children“ (Етични изследвания с участието на деца), 2013 г.

14 Приложение Б: Инструменти за провеждане на проучванията

14.1 Проучване сред възрастните

Да се попълни от анкетъора преди разпространение

Дата:	Община:
ДД / ММ / 2019 г.	
Име на анкетъора:	Номер на формуляра:
	1 ☐ 2 ☐ 3 ☐

ВЪПРОСНИК ЗА ВЪЗРАСТНИ

Да се попълни от лица над 18-годишна възраст

РАЗДЕЛ А.

A1	Вашият пол (отбележете най-подходящия отговор)			
A2	Вашата възраст в навършени години (моля, посочете) (години)			
A3	Имате ли някакво увреждане или затруднение, удостоверено с документ от специалист? (възможен е повече от един отговор)	1. Физическо увреждане (със затруднения в придвижването) 2. Физическо увреждане (без затруднения в придвижването) 3. Нефизическо увреждане (умствено/интелектуално) 4. Повече от едно увреждане (физическо и интелектуално) 5. Други увреждания 6. Нямам увреждания			
A4	Какъв е етническият Ви произход? (отбележете най-подходящия отговор)	1. Български	2. Турски	3. Ромски	4. Друг
A5	Какъв е майчиният Ви език? (отбележи всички, които се отнасят до теб)	1. Български	2. Турски	3. Ромски	4. Друг
A6	Каква е религията Ви? (отбележете най-подходящия отговор)	1. Източно православие	2. Католицизъм	3. Ислям	6. Атеист 7. Агностик 8. Без религия

		4. Протестантство 5. Юдаизъм	9. Друга 10. Не желая да отговоря
A7	Каква завършена степен на образование имате? (отбележете най-подходящия отговор)	1. Без образование 2. Начално образование 3. Основно образование 4. Средно образование 5. Образование след средно, но не висше 6. Висше образование 7. Завършена степен след висше образование	
A8	Какво е трудовото Ви положение в момента (отбележете най-подходящия отговор)	1 ☐ Работа на заплата (на пълен работен ден) 2 ☐ Работа на заплата (на непълен работен ден) 3 ☐ Самонаето лице 4 ☐ Студент 5 ☐ Безработен/ Търся работа 6 ☐ Пенсионер 7 ☐ Грижа се за домакинството 8 ☐ Майчинство/ бащинство 9 ☐ С трайно заболяване или увреждане	
A9	Кое от следните описва най-добре заеманата от вас позиция? (отбележете най-подходящия отговор)	1/ Самонает/частен собственик 2/ Студент 3/ Квалифициран работник 4/ Работник, изпълняващ неквалифициран труд 5/ Машинен оператор и/или монтажник 6/ Служител, с ръководни функции 7/ Служител, специалист с експертни и/или изпълнителски функции	8/ Квалифициран приложен специалист (учител, лекар, адвокат, архитект и др.) 9/ Фермер 10/ Учащ 11/ Безработен 12/ Домакиня 13/ Сезонна работа 14/ Занаятчия 15/ Друго (Моля, посочете) 16/ Пенсионер
A10	Работили ли сте нещо срещу заплащане през последните 12 месеца?	1/ Да 2/ Не	
A11	Какви са <u>Вашите</u> лични месечни доходи? (лева)	
A12	Какви са <u>общите</u> месечни доходи на <u>домакинството Ви</u>? (лева)	

A13	<p>Колко деца под 18 години имате и каква е тяхната възраст?</p> <p>(изброяват се всички родни деца, независимо дали лицето полага грижи за тях или са настанени извън семейството с мярка за закрила; включват се също и деца, които се отглеждат от другия родител, както и осиновени деца)</p> <p>На пунктираната линия въведете възрастта на всяко дете, отделени със запетая, или поставете отметка до „Няма деца“, ако респондентът няма деца)</p>	<p>1/ Възраст на първо дете:</p> <p>2/ Възраст на второ дете:</p> <p>3/ Възраст на трето дете:</p> <p>4/ Възраст на четвърто дете:</p> <p>5/ Възраст на пето дете:</p> <p>6/ Възраст на шесто дете:</p> <p>7/ Възраст на седмо дете:</p> <p>8/ Възраст на осмо дете:</p> <p>99 ☐ Няма деца под 18 години</p>	
A14	<p>За колко деца под 18 години полагате грижи*? (На пунктираната линия въведете възрастта на всяко дете, отделени със запетая, или поставете отметка до „Не полага грижи за деца“, ако респондентът не полага грижи за деца)</p> <p><i>*Включително доведени или осиновени деца, деца, настанени в приемното Ви семейство, или деца, над които имате законно попечителство.</i></p>	<p>1/ Възраст на първо дете:</p> <p>2/ Възраст на второ дете:</p> <p>3/ Възраст на трето дете:</p> <p>4/ Възраст на четвърто дете:</p> <p>5/ Възраст на пето дете:</p> <p>6/ Възраст на шесто дете:</p> <p>7/ Възраст на седмо дете:</p> <p>8/ Възраст на осмо дете:</p> <p>99 ☐ Не полага грижи за деца</p>	
A14.1	<p>Колко често се грижите за деца, които не са Ваши собствени деца, не са доведени или осиновени, настанени в приемното Ви семейство или не са деца, над които имате законно попечителство? (отбележете най-подходящия отговор)</p>	<p>1/ Всеки ден</p> <p>2/ Всяка седмица</p> <p>3/ Всеки месец</p>	<p>4/ Веднъж или два пъти годишно</p> <p>5/ Рядко</p> <p>6/ Никога</p>

РАЗДЕЛ В.			
B1	<p>Колко други лица живеят в домакинството Ви / (под един покрив), включително с вас самите?</p> <p>(Моля, посочете броя като включите и себе си)</p>	<p>(възраст на всички лица над 18 години)</p> <p>1/</p> <p>2/</p> <p>3/</p> <p>4/</p> <p>5/</p>	<p>(възраст на всички лица под 18 години)</p> <p>1/</p> <p>2/</p> <p>3/</p> <p>4/</p> <p>5/</p>

B2	Кое най-добре описва семейното Ви положение? (отбележете най-подходящия отговор)	1/ Семеен/В съвместно съжителство 2/ Женен/Омъжена, но живеем разделени 3/ Неженен/Неомъжена 4/ Разведен/Разделен 5/ Вдовец/вдовица
B3	Колко често през последната една година семейството Ви НЕ Е имало достатъчно пари за осигуряване на ХРАНА (Помисли за изминалата година) (отбележи най-подходящия отговор)	1. Всеки ден 2. През повечето дни 3. В някои дни 4. Рядко 5. Никога

B4. Случвало ли се е през последната година семейството ви да НЕ Е имало достатъчно пари за осигуряване на: (отбележи най-подходящия за теб отговор на всеки ред)

		Никога не сме имали	Рядко сме имали	Понякога сме имали	В повечето случаи сме имали	Винаги сме имали
B4.A	Учебни пособия (напр. книги, материали и др.)	1	2	3	4	5
B4.B	Лекарства	1	2	3	4	5
B4.C	Дрехи	1	2	3	4	5
B4.D	Подаръци, ваканции, пътувания и забавление	1	2	3	4	5
B4.E	Компютърно оборудване (лаптоп или настолен компютър)	1	2	3	4	5
B4.F	Устройства, като смартфони и таблети	1	2	3	4	5

B5. С кои от следните разполага твоето домакинство (отбележи всички, с които домакинството разполага)

1. Лек автомобил	6. Компютър	11. Готварска печка на дърва и въглища
2. Телевизор	7. Интернет	12. Електрическа готварска печка
3. Хладилник	8. Пералня	13. Сателитна чиния или кабелна телевизия
4. Мобилен телефон	9. Съдомиялна	14. Климатик
5. Таблет	10. Смарт-фон	15. Собствено жилище/къща/апартамент

B6. С кои от следните разполагате на мястото, на което живееш: (отбележи всички, които важат)

1.Течаща вода	2.Електричество	3.Вътрешна тоалетна	4.Вътрешна баня	5.Отделно легло за всеки в жилището
---------------	-----------------	---------------------	-----------------	-------------------------------------

B7	Колко стаи има в дома Ви? НЕ ВКЛЮЧВАЙТЕ В БРОЯ КУХНЯТА И САНИТАРНИТЕ ПОМЕЩЕНИЯ (брой стаи)
-----------	---	-------------------

РАЗДЕЛ D.

Моля, прочетете следните твърдения и оценете доколко сте съгласни с всяко от тях!

	отбележете най-подходящия отговор на всеки ред	Напълно съгласен / на	Донякъде съгласен/ на	Нито съгласен/ на, нито несъгласен/на	Донякъде несъгласен/ на	Напълно несъгласен / на
D1	Приемливо е родител или настойник да крещи на дете, когато то не се държи добре.	1	2	3	4	5
D2	Приемливо е учителите да крещат на учениците в училище, когато те не се държат добре	1	2	3	4	5
D3	Приемливо е дете да крещи на друго дете, когато то не се държи добре	1	2	3	4	5
D4	Когато се крещи на децата, това е за тяхно добро.	1	2	3	4	5
D5	Когато се крещи на децата, това им вреди.	1	2	3	4	5
D6	Приемливо е родител/настойник да използва обидни думи, да унижава дете или да го нарича с обидни имена	1	2	3	4	5
D7	Приемливо е учител да използва обидни думи, да унижава дете или да го нарича с обидни имена	1	2	3	4	5
D8	Приемливо е дете да използва обидни думи, да унижава друго дете или да го нарича с обидни имена	1	2	3	4	5
D9	Приемливо е родител / настойник да плесне дете, когато то не се държи добре.	1	2	3	4	5
D10	Приемливо учител / член на персонала да удари дете в училище.	1	2	3	4	5

	отбележете най-подходящия отговор на всеки ред	Напълно съгласен / на	Донякъде съгласен/ на	Нито съгласен/ на, нито несъгласен/на	Донякъде несъгласен/ на	Напълно несъгласен / на
D11	Приемливо е дете да удари друго дете	1	2	3	4	5
D12	Пляскането на дете понякога е за негово добро.	1	2	3	4	5
D13	Удрянето, биенето или използването на предмети за биене на дете му вреди.	1	2	3	4	5
D14	По-приемливо е да се удря момче, отколкото момиче.	1	2	3	4	5
D15	По-приемливо е да се удря момиче, отколкото момче.	1	2	3	4	5
D16	Приемливо е да удариш дете с цел дисциплиниране, стига да не се причинят сериозни наранявания.	1	2	3	4	5
D17	Приемливо е момиче под 14 години да има сексуален контакт с човек над 18 години	1	2	3	4	5
D18	Приемливо е момче под 14 години да има сексуален контакт с човек над 18 години	1	2	3	4	5
D19	Всяко момче и момиче има право да откаже нежелано докосване по тялото	1	2	3	4	5
D20	Удрянето, биенето или използването на предмети за биене на дете е неприемливо във всички случаи.	1	2	3	4	5
D21	Незаконно е учител да удря дете в училище.	1	2	3	4	5
D22	Незаконно е родител да удря дете.	1	2	3	4	5
D23	Унижаването на дете или обиждането му е форма на насилие.	1	2	3	4	5
D24	Правото на родителите да дисциплинират детето си, както смятат за редно, никога не трябва да бъде оспорвано	1	2	3	4	5
D25	Показване на примери на децата за това как да се подобрят е по-добър начин за възпитаване на децата, отколкото да ги наказват за грешки	1	2	3	4	5

D26	<p>Според закона на каква възраст едно дете може законно да даде съгласието си да прави секс? (отбележете най-подходящия отговор)</p>	<p>1. на която и да било възраст 10. 10 години 11. 11 години 12. 12 години 13. 13 години 14. 14 години</p>	<p>15. 15 години 16. 16 години 17. 17 години 18. 18 години 88. не знам</p>
D27	<p>Вината едно момиче да бъде изнасилено е отчасти негова, ако тя прави следното... <i>(отбележи всички, които приемаш)</i></p>	<p>1. Има много сексуални връзки 2. Облича се предизвикателно (например облича къси поли) 3. Пие алкохол или взема наркотици 4. Излиза късно нощем 5. Държи се предизвикателно 6. Нито едно от посочените — вината никога не е нейна по какъвто и да било начин</p>	
D28	<p>Ако момиче бъде изнасилено, трябва ли да направи следното: <i>(отбележи всички, които приемаш)</i></p>	<p>1. Да се омъжи за извършителя, за да избегне срам 2. Да понесе наказания, че е правила секс 3. Да промени поведението си 4. Да промени начина, по който се облича 5. Да си мълчи, за да се избегне срама 6. Да напусне училище 7. Да избягва да се вижда с извършителя 8. Да каже на някого, за да получи помощ (напр. на лекар/социален работник/учител/родител) 9. Да съобщи на полицията</p>	
D29	<p>Ако с момиче бъде злоупотребено сексуално (опипване, натискане, нежелано докосване), тя трябва да направи следното: <i>(отбележете всички, с които сте съгласни)</i></p>	<p>1. Да промени поведението си 2. Да промени начина, по който се облича 3. Да си мълчи, за да се избегне срама 4. Да напусне училище</p>	

		<p>5. Да избягва да се вижда с извършителя</p> <p>6. Да каже на някого, за да получи помощ (напр. на лекар/социален работник/учител/родител)</p> <p>7. Да съобщи на полицията</p>
D30	<p>Мислите ли, че ученик, който има връзка с учител, трябва да бъде изключен от училище? (отбележете най-подходящия отговор)</p>	<p>1. Напълно съгласен/на</p> <p>2. Донякъде съгласен/на</p> <p>3. Нито съгласен/на, нито несъгласен/на</p> <p>4. Донякъде несъгласен/на</p> <p>5. Напълно несъгласен/на</p>

	отбележете най-подходящия отговор на всеки ред	Напълно съгласен / на	Долякъде съгласен/ на	Нито съгласен/ на, нито несъгласен/на	Долякъде несъгласен/ на	Напълно несъгласен / на
D31	Момиче, което е било жертва на сексуално насилие, е позор/срам за семейството си.	1	2	3	4	5
D32	Момче, което е било жертва на сексуално насилие, е позор/срам за семейството си.	1	2	3	4	5
D33	Приемливо е да се бие момиче, ако опозори семейството си или има връзка преди брака.	1	2	3	4	5
D34	Не е възможно момче да бъде изнасилено.	1	2	3	4	5
D35	Важно е всяко момиче да бъде девствено преди брака.	1	2	3	4	5
D36	Никой няма да иска да има връзка/да се ожени за момиче, което е било изнасилено.	1	2	3	4	5
D37	Никой няма да иска да има връзка/да се омъжи за момче, което е било изнасилено.	1	2	3	4	5

	отбележете най-подходящия отговор на всеки ред	Напълно съгласен / на	Донякъде съгласен/ на	Нито съгласен/ на, нито несъгласен/на	Донякъде несъгласен/ на	Напълно несъгласен / на
D38	Ако едно момче е гей/има връзки с други момчета/мъже, той отчасти е виновен, ако бъде изнасилен.	1	2	3	4	5
D39	Ако момче съобщи, че е станало жертва на сексуално насилие/било е изнасилено, хората ще мислят, че е гей.	1	2	3	4	5

Мнения за правата на човека		
D40	Когато говорим за съществуването на човешки права, кое от следните две твърдения споделяте в най-голяма степен?	<p>1. Човешките права наистина съществуват — има основни права и свободи, които принадлежат на всички хора и се прилагат към всички.</p> <p>2. Не съществуват универсални човешки права. Правата на хората зависят от това в коя страна живеят, какви са техните националност, местоположение, език, религия, етнически произход</p>
D41	Според вас полагат ли се в България усилия за спазване и зачитане на човешките права?	<p>1. В много голяма степен</p> <p>2. В голяма степен</p> <p>3. В малка степен</p> <p>4. Изобщо не се полагат</p>

Възгледи за малцинствата и уязвимите групи											
D42	От 1 до 10, където 1 = никаква дискриминация и 10 = пълна дискриминация, доколко според Вас следните групи са обект на дискриминация?										
	D42.1 Възрастните хора	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	D42.2 Имигрантите	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	D42.3 Бежанците	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

D42.4	Хората с умствени увреждания	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
D42.5	Хората с физически увреждания	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
D42.6	Етническите малцинства	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
D42.7	Хората от ромски произход	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
D42.8	Хората от турски етн	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
D42.9	Жените	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
D42.10	Хората с нисък социален статус	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
D42.11	Хора с различна сексуална ориентация	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
D42.12	Безработните	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Политическа активност				
D43	Изброени са различни видове политически дейности, в които хората могат да участват. За всяка дейност посочете дали сте участвали в тях (1), дали някога бихте участвали (2) или дали никога не бихте участвали (3).	Участв ал/а съм	Бих участв ал/а	Никога не бих участва л/а
D43.1.	Събиране с други хора, за да се повдигне въпрос или да се подпише петиция	1 ☐	2 ☐	3 ☐
D43.2.	Участие в разрешена демонстрация или протест	1 ☐	2 ☐	3 ☐
D43.3.	Участие в неразрешена демонстрация, протест или блокиране на движението	1 ☐	2 ☐	3 ☐
D43.4.	Отпращане на оплакване до медиите	1 ☐	2 ☐	3 ☐
D43.5.	Изразяване на недоволство в социалните медии	1 ☐	2 ☐	3 ☐

РАЗДЕЛ М. СОБСТВЕНИ ДЕЦА

Въпроси за **собствени деца** на възраст **до 5 години**

НА ТОЗИ ВЪПРОС ОТГОВАРЯТ САМО РОДИТЕЛИ ИЛИ НАСТОЙНИЦИ

Забележка: Ако респондентът няма деца или не полага грижи за никакви деца, преминете към РАЗДЕЛ N.

Ако респондентът има деца на възраст 6—11 годни, но не и на възраст до 5 години, преминете към въпрос М4.

Ако респондентът има деца на възраст над 12 годни, но не и на възраст до 5 години, преминете към въпрос М7.

М1. Мислейки за последни 12 месеца, колко често сте правили всяко от следните, когато детето Ви (на възраст до 5 години) НАРУШИ ПРАВИЛАТА ИЛИ НАПРАВИ НЕЩО, КОЕТО НЕ БИВА ДА ПРАВИ? (Ако имате повече от едно дете, отговорете за детето, което според Вас създава най-много трудности)

М1.А. Отбележете каква е точната възраст на детето до 5 години, за което отговаря интервюираното лице на следващите въпроси (от въпрос М1 до въпрос М3 включително):

		Винаги	През повечето време	Понякога	Рядко	Никога
М1.1	Да кажете на детето да престане.	1	2	3	4	5
М1.2	Да не обръщате внимание и да не направите нищо.	1	2	3	4	5
М1.3	Да повишите глас, да крещите или да порицаете детето.	1	2	3	4	5
М1.4	Спокойно да обсъдите проблема с детето или да му обясните, че поведението му не е правилно.	1	2	3	4	5
М1.5	Да зашлевите, ударите или напляскате детето.	1	2	3	4	5
М1.6	Да разсеете детето.	1	2	3	4	5
М1.7	Да заплашите, че ще зашлевите, ударите или напляскате детето (без да го правите).	1	2	3	4	5
М1.8	Да заплашите детето, че ще го пратите да живее с друг човек (без да го правите).	1	2	3	4	5
М1.9	Да отнемете привилегии или вещи.	1	2	3	4	5
М1.10	Да забраните достъпа до компютри, смартфони, таблети и др.	1	2	3	4	5
М1.11	Да го накажете (да стои само) в стая или друго помещение.	1	2	3	4	5

M1.12	Да го накажете да стои изправено в ъгъла	1	2	3	4	5
M1.13	Да го ударите, ритнете или използвате предмет с цел дисциплиниране.	1	2	3	4	5

M2. Ако детето Ви (на възраст до 5 години) направи нещо, което го ИЗЛАГА НА РИСК ИЛИ НА ОПАСНОСТ ОТ НАРАНЯВАНЕ (напр. играе с кибрит). Доколко вероятно е да използвате следните методи, за да спрете детето да не направи опасното нещо?						
		Много вероятно	Вероятно	Неутрално	Няма вероятност	Няма никаква вероятност
M2.1	Да кажете на детето да престане.	1	2	3	4	5
M2.2	Да не обръщате внимание и да не направите нищо.	1	2	3	4	5
M2.3	Да повишите глас, да крещите или да порицаете детето.	1	2	3	4	5
M2.4	Спокойно да обсъдите проблема с детето или да му обясните, че поведението му не е правилно.	1	2	3	4	5
M2.5	Да зашлевите, ударите или напляскате детето.	1	2	3	4	5
M2.6	Да разсеете детето.	1	2	3	4	5
M2.7	Да заплашите, че ще зашлевите, ударите или напляскате детето (без а го правите).	1	2	3	4	5
M2.8	Да заплашите детето, че ще го пратите да живее с друг човек (без да го правите).	1	2	3	4	5
M2.9	Да отнемете привилегии или вещи.	1	2	3	4	5
M2.10	Да забраните достъпа до компютри, смартфони, планшети и др.	1	2	3	4	5
M2.11	Да го накажете (да стои само) в стая или друго помещение.	1	2	3	4	5
M2.12	Да го накажете да стои изправено в ъгъла	1	2	3	4	5

M2.13	Да го ударите, ритнете или използвате предмет с цел дисциплиниране.	1	2	3	4	5
-------	---	---	---	---	---	---

M3. Ако детето Ви (на възраст до 5 години) направи нещо опасно, което го <u>ИЗЛАГА НА РИСК ИЛИ ОПАСНОСТ ОТ ТЕЖКО НАРАНЯВАНЕ ИЛИ СМЪРТ</u> (напр. изтича на улицата). Доколко вероятно е да използвате следните методи, за да спрете детето да не направи опасното нещо?						
		Много вероятно	Вероятно	Неутрално	Няма вероятност	Няма никаква вероятност
M3.1	Да кажете на детето да престане.	1	2	3	4	5
M3.2	Да не обръщате внимание и да не направите нищо.	1	2	3	4	5
M3.3	Да повишите глас, да крещите или да порицаете детето.	1	2	3	4	5
		Много вероятно	Вероятно	Неутрално	Няма вероятност	Няма никаква вероятност
M3.4	Спокойно да обсъдите проблема с детето или да му обясните, че поведението му не е правилно.	1	2	3	4	5
M3.5	Да зашлевите, ударите или напляскате детето.	1	2	3	4	5
M3.6	Да разсеете детето.	1	2	3	4	5
M3.7	Да заплашите, че ще зашлевите, ударите или напляскате детето (без а го правите).	1	2	3	4	5
M3.8	Да заплашите детето, че ще го пратите да живее с друг човек (без да го правите).	1	2	3	4	5
M3.9	Да отнемете привилегии или вещи.	1	2	3	4	5
M3.10	Да забраните достъпа до компютри, смартфони, таблети и др.	1	2	3	4	5
M3.11	Да го накажете (да стои само) в стая или друго помещение.	1	2	3	4	5
M3.12	Да го накажете да стои изправено в ъгъла	1	2	3	4	5

M3.13	Да го ударите, ритнете или използвате предмет с цел дисциплиниране.	1	2	3	4	5
-------	---	---	---	---	---	---

Въпроси за собствени деца на възраст от 6 до 11 години

НА ТОЗИ ВЪПРОС ОТГОВАРЯТ САМО РОДИТЕЛИ ИЛИ НАСТОЙНИЦИ

Забележка: Ако респондентът няма деца или не полага грижи за никакви деца, преминете към РАЗДЕЛ N.

Ако респондентът има деца на възраст над 12 годни, но не и на възраст между 6 и 11 години, преминете към въпрос M7.

M4. Мислейки за последни 12 месеца, колко често сте правили всяко от следните, когато детето Ви (на възраст между 6 и 11 години) наруши правилата или направи нещо, което не бива да прави? (Ако имате повече от едно дете, отговорете за детето, което според Вас създава най-много трудности)

M4.A. Отбележете каква е точната възраст на детето от 6 до 11 години, за което отговаря интервюираното лице на следващите въпроси (от въпрос M4 до въпрос M6 включително):

		Винаги	През повечето време	Понякога	Рядко	Никога
M4.1	Да кажете на детето да престане.	1	2	3	4	5
		Винаги	През повечето време	Понякога	Рядко	Никога
M4.2	Да не обръщате внимание и да не направите нищо.	1	2	3	4	5
M4.3	Да повишите глас, да крещите или да порицаете детето.	1	2	3	4	5
M4.4	Спокойно да обсъдите проблема с детето или да му обясните, че поведението му не е правилно.	1	2	3	4	5
M4.5	Да зашлевите, ударите или напляскате детето.	1	2	3	4	5
M4.6	Да разсеете детето.	1	2	3	4	5
M4.7	Да заплашите, че ще зашлевите, ударите или напляскате детето (без а го правите).	1	2	3	4	5

M4.8	Да заплашите детето, че ще го пратите да живее с друг човек (без да го правите).	1	2	3	4	5
M4.9	Да отнемете привилегии или вещи.	1	2	3	4	5
M4.10	Да забраните достъпа до компютри, смартфони, планшети и др.	1	2	3	4	5
M4.11	Да го накажете (да стои само) в стая или друго помещение.	1	2	3	4	5
M4.12	Да го накажете да стои изправено в ъгъла	1	2	3	4	5
M4.13	Да го ударите, ритнете или използвате предмет с цел дисциплиниране.	1	2	3	4	5

M5. Ако детето Ви (на възраст между 6 и 11 години) направи нещо, което го ИЗЛАГА НА РИСК ИЛИ НА ОПАСНОСТ ОТ НАРАНЯВАНЕ (напр. играе с кибрит). Доколко вероятно е да използвате следните методи, за да спрете детето да не направи опасното нещо?

		Много вероятно	Вероятно	Неутрално	Няма вероятност	Няма никаква вероятност
M5.1	Да кажете на детето да престане.	1	2	3	4	5
M5.2	Да не обръщате внимание и да не направите нищо.	1	2	3	4	5
M5.3	Да повишите глас, да крещите или да порицаете детето.	1	2	3	4	5
		Много вероятно	Вероятно	Неутрално	Няма вероятност	Няма никаква вероятност
M5.4	Спокойно да обсъдите проблема с детето или да му обясните, че поведението му не е правилно.	1	2	3	4	5
M5.5	Да зашлевите, ударите или напляскате детето.	1	2	3	4	5
M5.6	Да разсеете детето.	1	2	3	4	5
M5.7	Да заплашите, че ще зашлевите, ударите или напляскате детето (без а го правите).	1	2	3	4	5

M5.8	Да заплашите детето, че ще го пратите да живее с друг човек (без да го правите).	1	2	3	4	5
M5.9	Да отнемете привилегии или вещи.	1	2	3	4	5
M5.10	Да забраните достъпа до компютри, смартфони, таблети и др.	1	2	3	4	5
M5.11	Да го накажете (да стои само) в стая или друго помещение.	1	2	3	4	5
M5.12	Да го накажете да стои изправено в ъгъла	1	2	3	4	5
M5.13	Да го ударите, ритнете или използвате предмет с цел дисциплиниране.	1	2	3	4	5

M6. Ако детето Ви (на възраст между 6 и 11 години) направи нещо опасно, което го <u>ИЗЛАГА НА РИСК ИЛИ ОПАСНОСТ ОТ ТЕЖКО НАРАНЯВАНЕ ИЛИ СМЪРТ</u> (напр. изтича на улицата). Доколко вероятно е да използвате следните методи, за да спрете детето да не направи опасното нещо?						
		Много вероятно	Вероятно	Неутрално	Няма вероятност	Няма никаква вероятност
M6.1	Да кажете на детето да престане.	1	2	3	4	5
M6.2	Да не обръщате внимание и да не направите нищо.	1	2	3	4	5
M6.3	Да повишите глас, да крещите или да порицаете детето.	1	2	3	4	5
M6.4	Спокойно да обсъдите проблема с детето или да му обясните, че поведението му не е правилно.	1	2	3	4	5
M6.5	Да зашлевите, ударите или напляскате детето.	1	2	3	4	5
M6.6	Да разсеете детето.	1	2	3	4	5
		Много вероятно	Вероятно	Неутрално	Няма вероятност	Няма никаква вероятност
M6.7	Да заплашите, че ще зашлевите, ударите или напляскате детето (без да го правите).	1	2	3	4	5

M6.8	Да заплашите детето, че ще го пратите да живее с друг човек (без да го правите).	1	2	3	4	5
M6.9	Да отнемете привилегии или вещи.	1	2	3	4	5
M6.10	Да забраните достъпа до компютри, смартфони, планшети и др.	1	2	3	4	5
M6.11	Да го накажете (да стои само) в стая или друго помещение.	1	2	3	4	5
M6.12	Да го накажете да стои изправено в ъгъла	1	2	3	4	5
M6.13	Да го ударите, ритнете или използвате предмет с цел дисциплиниране.	1	2	3	4	5

Въпроси за собствени деца на възраст на 12 и повече години

НА ТОЗИ ВЪПРОС ОТГОВАРЯТ САМО РОДИТЕЛИ ИЛИ НАСТОЙНИЦИ

Забележка: Ако респондентът няма деца или не полага грижи за никакви деца, преминете към РАЗДЕЛ N.

M7.A. Отбележете каква е точната възраст на детето на 12 и повече години, за което отговаря интервюираното лице на следващите въпроси (от въпрос M7 до въпрос M9 включително):

M7. Мислейки за последни 12 месеца, колко често сте правили всяко от следните, когато детето Ви (на възраст над 12 години) наруши правилата или направи нещо, което не бива да прави? (Ако имате повече от едно дете, отговорете за детето, което според Вас създава най-много трудности)

		Винаги	През повечето време	Понякога	Рядко	Никога
M7.1	Да кажете на детето да престане.	1	2	3	4	5
M7.2	Да не обръщате внимание и да не направите нищо.	1	2	3	4	5
M7.3	Да повишите глас, да крещите или да порицаете детето.	1	2	3	4	5
M7.4	Спокойно да обсъдите проблема с детето или да му обясните, че поведението му не е правилно.	1	2	3	4	5

		Винаги	През повечето време	Понякога	Рядко	Никога
M7.5	Да зашлевите, ударите или напляскате детето.	1	2	3	4	5
M7.6	Да разсеете детето.	1	2	3	4	5
M7.7	Да заплашите, че ще зашлевите, ударите или напляскате детето (без а го правите).	1	2	3	4	5
M7.8	Да заплашите детето, че ще го пратите да живее с друг човек (без да го правите).	1	2	3	4	5
M7.9	Да отнемете привилегии или вещи.	1	2	3	4	5
M7.10	Да забраните достъпа до компютри, смартфони, таблети и др.	1	2	3	4	5
M7.11	Да го накажете (да стои само) в стая или друго помещение.	1	2	3	4	5
M7.12	Да го накажете да стои изправено в ъгъла	1	2	3	4	5
M7.13	Да го ударите, ритнете или използвате предмет с цел дисциплиниране.	1	2	3	4	5

M8. Ако детето Ви (на възраст над 12 години) направи нещо, което го ИЗЛАГА НА РИСК ИЛИ НА ОПАСНОСТ ОТ НАРАНЯВАНЕ (напр. играе с кибрит). Доколко вероятно е да използвате следните методи, за да спрете детето да не направи опасното нещо?

		Много вероятно	Вероятно	Неутрално	Няма вероятност	Няма никаква вероятност
M8.1	Да кажете на детето да престане.	1	2	3	4	5
M8.2	Да не обръщате внимание и да не направите нищо.	1	2	3	4	5
M8.3	Да повишите глас, да крещите или да порицаете детето.	1	2	3	4	5
M8.4	Спокойно да обсъдите проблема с детето или да му обясните, че поведението му не е правилно.	1	2	3	4	5

M8.5	Да зашлевите, ударите или напляскате детето.	1	2	3	4	5
M8.6	Да разсеете детето.	1	2	3	4	5
M8.7	Да заплашите, че ще зашлевите, ударите или напляскате детето (без а го правите).	1	2	3	4	5
		Много вероятно	Вероятно	Неутрално	Няма вероятност	Няма никаква вероятност
M8.8	Да заплашите детето, че ще го пратите да живее с друг човек (без да го правите).	1	2	3	4	5
M8.9	Да отнемете привилегии или вещи.	1	2	3	4	5
M8.10	Да забраните достъпа до компютри, смартфони, планшети и др.	1	2	3	4	5
M8.11	Да го накажете (да стои само) в стая или друго помещение.	1	2	3	4	5
M8.12	Да го накажете да стои изправено в ъгъла	1	2	3	4	5
M8.13	Да го ударите, ритнете или използвате предмет с цел дисциплиниране.	1	2	3	4	5

M9. Ако детето Ви (на възраст над 12 години) направи нещо опасно, което го ИЗЛАГА НА РИСК ИЛИ ОПАСНОСТ ОТ ТЕЖКО НАРАНЯВАНЕ ИЛИ СМЪРТ (напр. изтича на улицата). Доколко вероятно е да използвате следните методи, за да спрете детето да не направи опасното нещо?

		Много вероятно	Вероятно	Неутрално	Няма вероятност	Няма никаква вероятност
M9.1	Да кажете на детето да престане.	1	2	3	4	5
M9.2	Да не обръщате внимание и да не направите нищо.	1	2	3	4	5
M9.3	Да повишите глас, да крещите или да порицаете детето.	1	2	3	4	5

M9.4	Спокойно да обсъдите проблема с детето или да му обясните, че поведението му не е правилно.	1	2	3	4	5
M9.5	Да зашлевите, ударите или напляскате детето.	1	2	3	4	5
M9.6	Да разсеете детето.	1	2	3	4	5
M9.7	Да заплашите, че ще зашлевите, ударите или напляскате детето (без а го правите).	1	2	3	4	5
M9.8	Да заплашите детето, че ще го пратите да живее с друг човек (без да го правите).	1	2	3	4	5
M9.9	Да отнемете привилегии или вещи.	1	2	3	4	5
M9.10	Да забраните достъпа до компютри, смартфони, планшети и др.	1	2	3	4	5
		Много вероятно	Вероятно	Неутрално	Няма вероятност	Няма никаква вероятност
M9.11	Да го накажете (да стои само) в стая или друго помещение.	1	2	3	4	5
M9.12	Да го накажете да стои изправено в ъгъла	1	2	3	4	5
M9.13	Да го ударите, ритнете или използвате предмет с цел дисциплиниране.	1	2	3	4	5

РАЗДЕЛ N. ДЕЦА НА ДРУГИ ЛИЦА

Грижа за деца на други лица

N1	Грижили ли сте се за чужди деца поне веднъж през последните 12 месеца? (възможен е повече от един отговор)	<p>1 ☐ Да, като професионално лице, полагащо грижи (напр. детегледачка, работник в детска градина, учител и т.н.)</p> <p>2 ☐ Да, но не като част от работата ми</p> <p>3 ☐ Не, не съм се грижил/а за чужди деца през последните 12 месеца.</p> <p>Ако сте избрали „3“, преминете към РАЗДЕЛ O</p>
N2	На каква възраст е детето/децата, за което/които	<p>1 ☐ До 5 години</p> <p>2 ☐ Между 6 и 11 години</p>

	се грижете? (възможен е повече от един отговор)	3 □ 12 или повече години				
		Ако сте избрали „1“, попълнете Въпрос N3.1				
		Ако сте избрали „2“, преминете към Въпрос N4.1				
		Ако сте избрали „3“, попълнете Въпрос N5.1				
N3. Ако сте се грижили за чужди деца до 5 годишна възраст през последните 12 месеца, поставете отметка, за да укажете колко често сте правили всяко от следните, когато детето, за което сте се грижили, е нарушило правилата или е направило нещо, което не бива да прави? (Ако сте се грижили за повече от едно дете, отговорете за детето, което според Вас създава най-много трудности)						
		Винаги	През повечето време	Понякога	Рядко	Никога
N3.1	Да кажете на детето да престане.	1	2	3	4	5
N3.2	Да не обръщате внимание и да не направите нищо.	1	2	3	4	5
N3.3	Да повишите глас, да крещите или да порицаете детето.	1	2	3	4	5
N3.4	Спокойно да обсъдите проблема с детето или да му обясните, че поведението му не е правилно.	1	2	3	4	5
		Винаги	През повечето време	Понякога	Рядко	Никога
N3.5	Да зашлевите, ударите или напляскате детето.	1	2	3	4	5
N3.6	Да разсеете детето.	1	2	3	4	5
N3.7	Да заплашите, че ще зашлевите, ударите или напляскате детето (без а го правите).	1	2	3	4	5
N3.8	Да заплашите детето, че ще го пратите да живее с друг човек (без да го правите).	1	2	3	4	5
N3.9	Да отнемете привилегии или вещи.	1	2	3	4	5
N3.10	Да забраните достъпа до компютри, смартфони, таблети и др.	1	2	3	4	5
N3.11	Да го накажете (да стои само) в стая или друго помещение.	1	2	3	4	5
N3.12	Да го накажете да стои изправено в ъгъла	1	2	3	4	5
N3.13	Да го ударите, ритнете или използвате предмет с цел дисциплиниране.	1	2	3	4	5

N4. Ако сте се грижили за чужди деца на възраст между 6 и 11-години през последните 12 месеца, поставете отметка, за да укажете колко често сте правили всяко от следните, когато детето, за което сте се грижили, е нарушило правилата или е направило нещо, което не бива да прави? (Ако сте се грижили за повече от едно дете, отговорете за детето, което според Вас създава най-много трудности)						
		Винаги	През повечето време	Понякога	Рядко	Никога
N4.1	Да кажете на детето да престане.	1	2	3	4	5
N4.2	Да не обръщате внимание и да не направите нищо.	1	2	3	4	5
N4.3	Да повишите глас, да крещите или да порицаете детето.	1	2	3	4	5
N4.4	Спокойно да обсъдите проблема с детето или да му обясните, че поведението му не е правилно.	1	2	3	4	5
N4.5	Да зашлевите, ударите или напляскате детето.	1	2	3	4	5
N4.6	Да разсеете детето.	1	2	3	4	5
N4.7	Да заплашите, че ще зашлевите, ударите или напляскате детето (без а го правите).	1	2	3	4	5
N4.8	Да заплашите детето, че ще го пратите да живее с друг човек (без да го правите).	1	2	3	4	5
N4.9	Да отнемете привилегии или вещи.	1	2	3	4	5
N4.10	Да забраните достъпа до компютри, смартфони, таблети и др.	1	2	3	4	5
N4.11	Да го накажете (да стои само) в стая или друго помещение.	1	2	3	4	5
N4.12	Да го накажете да стои изправено в ъгъла	1	2	3	4	5
N4.13	Да го ударите, ритнете или използвате предмет с цел дисциплиниране.	1	2	3	4	5

N5 .Ако сте се грижили за чужди деца на възраст на 12 и повече години през последните 12 месеца, поставете отметка, за да укажете колко често сте правили всяко от следните, когато детето, за което сте се грижили, е нарушило правилата или е направило нещо, което не бива да прави? (Ако сте се грижили за повече от едно дете, отговорете за детето, което според Вас създава най-много трудности)						
		Винаги	През повечето време	Понякога	Рядко	Никога
N5.1	Да кажете на детето да престане.	1	2	3	4	5
N5.2	Да не обръщате внимание и да не направите нищо.	1	2	3	4	5
N5.3	Да повишите глас, да крещите или да порицаете детето.	1	2	3	4	5
N5.4	Спокойно да обсъдите проблема с детето или да му обясните, че поведението му не е правилно.	1	2	3	4	5
N5.5	Да зашлевите, ударите или напляскате детето.	1	2	3	4	5
N5.6	Да разсеете детето.	1	2	3	4	5
N5.7	Да заплашите, че ще зашлевите, ударите или напляскате детето (без а го правите).	1	2	3	4	5
N5.8	Да заплашите детето, че ще го пратите да живее с друг човек (без да го правите).	1	2	3	4	5
N5.9	Да отнемете привилегии или вещи.	1	2	3	4	5
N5.10	Да забраните достъпа до компютри, смартфони, таблети и др.	1	2	3	4	5
N5.11	Да го накажете (да стои само) в стая или друго помещение.	1	2	3	4	5
N5.12	Да го накажете да стои изправено в ъгъла	1	2	3	4	5
N5.13	Да го ударите, ритнете или използвате предмет с цел дисциплиниране.	1	2	3	4	5

РАЗДЕЛ О.

O1	Колко често Вие и партньорът Ви спорите или си крещите пред детето Ви или друго дете, за което полагате	1 ☐ Всеки ден 2 ☐ Всяка седмица 3 ☐ Всеки месец 4 ☐ Случвало се е веднъж или два пъти
----	---	--

	грижи? (отбележете най-подходящия отговор)	5 ☐ Никога не се е случвало Ако респондентът не е родител или полагащо грижи лице, преминете към въпрос 03
02	Колко често Вие и партньорът Ви спорите или си крещите, когато мислите, че детето не може да Ви чуе? (отбележете най-подходящия отговор)	1 ☐ Всеки ден 2 ☐ Всяка седмица 3 ☐ Всеки месец 4 ☐ Случвало се е веднъж или два пъти 5 ☐ Никога не се е случвало
03	Случва ли се някой от следните хора у дома да Ви е наранявал (напр. да Ви е удрял, ритал или бил с предмет)? (отбележи всички, които са се случвали)	1 ☐ Партньорът ми 2 ☐ Родител/Родител на партньора 3 ☐ Друг възрастен човек, който живее в дома ми 4 ☐ Никой у дома не ме е наранявал физически никога
04	Случвало ли се някога човек у дома да Ви е наранявал толкова лошо, че да сте имали синини, кръв или счупване? (отбележи всички, които са се случвали)	1 ☐ Партньорът ми 2 ☐ Родител/Родител на партньора 3 ☐ Друг възрастен човек, който живее в дома ми 4 ☐ Никой у дома не ме е наранявал физически никога
РАЗДЕЛ P.		
Ако респондентът не е родител или полагащо грижи лице, преминете към РАЗДЕЛ T		
P1	Колко често, ако изобщо се е случвало, да пропуснете да проследите дали детето Ви се е нахранило? (отбележете най-подходящия отговор)	1 ☐ Всеки ден 2 ☐ Всяка седмица 3 ☐ Всеки месец 4 ☐ Случвало се е веднъж или два пъти 5 ☐ Никога не се е случвало
P2	Колко често, ако изобщо се е случвало, да пропуснете да осъществите контрол за това дали детето ви е ходило на училище? (отбележете най-подходящия отговор)	1 ☐ Всеки ден 2 ☐ Всяка седмица 3 ☐ Всеки месец 4 ☐ Случвало се е веднъж или два пъти 5 ☐ Никога не се е случвало

		6 ☐ Детето ми не ходи на училище
РАЗДЕЛ Q.		
Забележка: Ако респондентът <u>не</u> е родител, преминете към РАЗДЕЛ Т		
Q1	<p>Случвало ли се е човек от училището или детската градина на детето Ви да го е удрял или бил (включително като средство за дисциплиниране/наказание) ?</p> <p>(отбележи всички, които важат)</p>	<p>1 ☐ Учител</p> <p>2 ☐ Родител на друго дете</p> <p>3 ☐ Друг възрастен</p> <p>4 ☐ Друг ученик/дете</p> <p>5 ☐ Никога не се е случвало</p> <p>99 ☐ Нямам деца, които ходят на училище или детска градина</p>
Q2	<p>Случвало ли се е човек от училището или детската градина на детето Ви да го е наранявал толкова лошо, че то е имало синини, кръв или счупване?</p> <p>(отбележи всички, които важат)</p>	<p>1 ☐ Учител</p> <p>2 ☐ Родител на друго дете</p> <p>3 ☐ Друг възрастен</p> <p>4 ☐ Друг ученик/дете</p> <p>5 ☐ Никога не се е случвало</p> <p>99 ☐ Нямам деца, които ходят на училище или детска градина</p>
Q3	<p>Някога оплаквали ли сте се на някого заради това, че детето Ви е било наранено физически в училище или детската градина?</p> <p>(отбележи всички, които важат)</p>	<p>1 ☐ Оплаках се в училището</p> <p>2 ☐ Оплаках се в полицията</p> <p>3 ☐ Подадох оплакване до системата за закрила на детето</p> <p>4 ☐ Оплаках се пред родителя на извършителя (ако извършителят е друго дете)</p> <p>5 ☐ Друго</p> <p>6 ☐ Никога не съм се оплаквал/а</p> <p>7 ☐ Не знаех къде да подам оплакването си</p> <p>8 ☐ Саморазправих се с извършителя</p> <p>88 ☐ Детето никога не е удряно в училище или в детската градина</p> <p>99 ☐ Нямам деца, които ходят на училище или детска градина</p>
<p>Ако отговорът Ви е „6“, „7“, „88“ или „99“ преминете към въпрос Q6</p>		

Q4	<p>Беше ли предприето някакво действие след оплакването Ви?</p> <p>(отбележи всички, които важат)</p>	<p>1 ☐ Извършителят бе порицан от работодателя си (ако извършителят е възрастен)</p> <p>2 ☐ Извършителят загуби работата си (ако извършителят е възрастен)</p> <p>3 ☐ Извършителят бе дисциплиниран от родителите си (ако извършителят е дете)</p> <p>4 ☐ Извършителят бе арестуван или му бе отправено предупреждение от полицията</p> <p>5 ☐ Детето бе обвинено, че лъже</p> <p>6 ☐ Предприети бяха други действия</p> <p>7 ☐ Не бяха предприети никакви действия</p> <p>8 ☐ Не зная какво стана</p>	
Q5	<p>Доколко удовлетворени сте от изхода на оплакването си?</p>	<p>1 ☐ Много удовлетворени</p> <p>2 ☐ Донякъде удовлетворени</p> <p>3 ☐ Неутрално (нито удовлетворени, нито неудовлетворени)</p> <p>4 ☐ Не особено удовлетворени</p> <p>5 ☐ Напълно неудовлетворени</p>	
Q6	<p>Доколкото знаете, някой от следните хора някога подигравал, тормозел или заплашвал ли е детето Ви в училище или в детската градина?</p> <p>(отбележи всички, които важат)</p>	<p>1 ☐ Учител</p> <p>2 ☐ Друго дете</p> <p>3 ☐ Друг възрастен</p>	<p>4 ☐ Никой</p> <p>88 ☐ Не знам</p> <p>99 ☐ Нямам дете, което ходи на училище или детска градина</p>
РАЗДЕЛ R.			
Забележка: Ако респондентът не е родител, преминете към РАЗДЕЛ Т			
R1	<p>Случвало ли се е човек от общността някога да е наранявал детето Ви физически (напр. удрял, ритал или бил)?</p> <p>(отбележи всички, които важат)</p> <p>*Под общност имаме предвид всяко място, различно от дома Ви или училището/детската градина на детето Ви. Например: Клуб, който детето посещава, на улицата или на друго обществено място.</p> <p>(отбележете най-подходящия отговор)</p>	<p>1 ☐ Съсед/познат (възрастен)</p> <p>2 ☐ Роднина</p> <p>3 ☐ Непознат (възрастен)</p> <p>4 ☐ Полицай</p> <p>5 ☐ Дете/група от деца</p> <p>6 ☐ Никой</p>	

	Възможен е повече от един отговор	
R2	<p>Случвало ли се някога човек от общността да е наранявал детето Ви толкова лошо, че то да е имало синини, кръв, или счупване?</p> <p>(отбележи всички, които важат)</p>	<p>1 ☐ Съсед/познат (възрастен)</p> <p>2 ☐ Роднина</p> <p>3 ☐ Непознат (възрастен)</p> <p>4 ☐ Полицай</p> <p>5 ☐ Дете/група от деца</p> <p>6 ☐ Никой</p>
R3	<p>Някога оплаквали ли сте се на някого заради това, че детето Ви е било наранено физически в общността?</p> <p>*Под общност имаме предвид всяко място, различно от дома Ви или училището/детската градина на детето Ви. Например: Клуб, който детето посещава, на улицата или на друго обществено място.</p> <p>(отбележи всички, които важат)</p>	<p>1 ☐ Оплаках се на извършителя</p> <p>2 ☐ Оплаках се в полицията</p> <p>3 ☐ Подадох оплакване до системата за закрила на детето</p> <p>4 ☐ Оплаках се пред родителя на извършителя (ако извършителят е друго дете)</p> <p>5 ☐ Друго</p> <p>6 ☐ Никога не съм се оплаквал/а</p> <p>7 ☐ Не знаех къде да подам оплакването си</p> <p>8 ☐ Саморазправих се с извършителя</p> <p>88 ☐ Детето никога не е удряно извън дома, училище или детската градина</p> <p>Ако отговорът Ви е "6", „7" или „88", преминете към въпрос R6</p>
R4	<p>Беше ли предприето някакво действие след оплакването Ви?</p> <p>(отбележете най-подходящия отговор)</p>	<p>1 ☐ Извършителят бе порицан от работодателя си (ако извършителят е възрастен)</p> <p>2 ☐ Извършителят загуби работата си (ако извършителят е възрастен)</p> <p>3 ☐ Извършителят бе дисциплиниран от родителите си (ако извършителят е дете)</p> <p>4 ☐ Извършителят бе арестуван или му бе отправено предупреждение от полицията</p>

		<p>5 ☐ Детето бе обвинено, че лъже</p> <p>6 ☐ Предприети бяха други действия</p> <p>7 ☐ Не бяха предприети никакви действия</p> <p>8 ☐ Не зная какво стана</p>
R5	Доколко удовлетворени сте от изхода на оплакването си?	<p>1 ☐ Много удовлетворени</p> <p>2 ☐ Донякъде удовлетворени</p> <p>3 ☐ Неутрално (нито удовлетворени, нито недовлетворени)</p> <p>4 ☐ Не особено удовлетворени</p> <p>5 ☐ Напълно недовлетворени</p>

Интернет и общността		
R6	Доколкото знаете, някой от следните хора в общността някога подигравал, тормозел или заплашвал ли е детето Ви? (отбележи всички, които важат)	<p>1 ☐ Съсед/познат (възрастен)</p> <p>2 ☐ Непознат (възрастен)</p> <p>3 ☐ Роднина</p> <p>4 ☐ Полицейски служител</p> <p>5 ☐ Дете/група от деца</p> <p>6 ☐ Никой</p> <p>88 ☐ Не знам</p>
R7	Доколкото знаете, случвало ли се е някой да е подигравал, заплашвал или тормозел детето Ви в интернет или да е използвал онлайн платформа, за да излага личния живот на детето Ви? (отбележи всички, които важат)	<p>1 ☐ Възрастен/група възрастни, които познавам</p> <p>2 ☐ Роднина</p> <p>3 ☐ Дете/група от деца, които познавам</p> <p>4 ☐ Непознат/група непознати</p> <p>5 ☐ Никой</p>

РАЗДЕЛ S				
	Забележка: Ако респондентът <u>не</u> е родител, преминете към РАЗДЕЛ Т			
		Да	Не	Не знам
S1	Доколкото знаете, някое от децата Ви някога било ли е жертва на сприятеляване в интернет с цел сексуална злоупотреба?	1	2	3
S2	Доколкото знаете, някое от децата Ви някога било ли е жертва на непристойно докосване или опипване?	1	2	3
S3	Доколкото знаете, някое от децата Ви някога било ли е жертва на сексуален тормоз?	1	2	3
S4	Доколкото знаете, детето Ви някога било ли е жертва на сексуална злоупотреба?	1	2	3
S5	Доколкото знаете, детето Ви някога било ли е жертва на изнасилване?	1	2	3
S6	Ако някое от децата Ви е било жертва на някой от видовете насилие, посочени в предходните въпроси, казахте ли на някого за това?	1. Да 2. Не 99. Не знам детето ми да е било жертва на насилие Ако отговорът ти е „1“, премини към въпрос S7 Ако отговорът ти е „2“, премини към въпрос S10 Ако отговорът ти е „99“, премини към РАЗДЕЛ Т.		
S7	Ако сте казали на някого, на кого казахте? <i>(отбележи всички, които важат)</i>	1. Учител 2. Педагогически съветник 3. Майка 4. Баща 5. Възрастен роднина 6. Полицай 7. Друг възрастен	8. Брат, сестра 9. Лекар 10. Социален работник 11. Приятел (дете) 12. Обадох се на 112 13. Национална телефонна линия 116 111 14. Друго	
S8	Ако сте казали на някого, той успя ли да предприеме действие?	1. Да 2. Не При отговор „1“ премини на раздел Т		
S9	Ако сте казали на някого, но този човек не е предприел действие, защо според Вас не го е направил? <i>(отбележи най-подходящия отговор)</i>	1. Мисля, че не можеше да ми помогне 2. Мисля, че се страхуваше 3. Мисля, че не разбра какъв е проблема 4. Мисля, че не искаше да помогне 5. Мисля, че не повярва 6. Мисля, че някой му/й каза да не ни помага.		

		7. Друго: Моля, поясни
		Премини към РАЗДЕЛ Т
S10	Ако не сте казали на никого, какво Ви спря? (отбележи най-подходящия отговор)	1. Не мисля, че беше важно 2. Притеснявах се/срамувах се 3. Страхувах се, че ще имаме неприятности 4. Не исках извършителят да има неприятности 5. Не знаех на кого да кажа 6. Не мислех, че някой ще ни помогне 7. Не мислех, че някой ще ни повярва 8. Заплашиха ме да не казвам 9. Детето не искаше да се разгласява 10. Друго: Моля, поясни

ЗА ВСИЧКИ

РАЗДЕЛ Т		
T1	Искате ли да получавате информация и да четете статии по въпросите на позитивното родителство, за това как да възпитавате децата си без насилие и повишаване на тон?	1/ Да 2/ Не
T2	Ако искате да получавате информация по въпросите на позитивното родителство, как бихте искали да става това?	1/ Чрез специализирани списания и книги 2/ Статии в лайфстайл списания и списания за свободното време 3/ Чрез интернет - уеб сайтове, блогове и форуми 4/ По имейл — регулярен бюлетин или периодични статии 5/ Чрез специална секция въпроси и отговори, в която консултант отговаря на въпроси на родители, които са достъпни за всички 6/ Друго

РАЗДЕЛ U

U.1. Моля, посочете доколко сте съгласен или несъгласен със следните твърдения:

Моля, отговорете на всеки ред	Напълно съгласен/на	Донякъде съгласен/на	Нито съгласен/на, нито несъгласен/на	Донякъде несъгласен/на	Напълно несъгласен/на
U1.1 Заплахите към дете му причиняват психически травми	1	2	3	4	5
U1.2 Унижението (обиждането) на деца им причинява психическа травма	1	2	3	4	5
U1.3 Ругаенето на дете му причинява психически травми	1	2	3	4	5
U1.4. Да бъдеш безразличен към емоционалните и духовни нужди на детето е признак за липса на грижи/пренебрегване на детето	1	2	3	4	5
U1.5 Да бъдеш невнимателен към възможните рискове по отношение на безопасността на детето е признак за липса на грижи/пренебрегване на детето	1	2	3	4	5
U1.6 Сексуалното докосване на деца е неприемливо	1	2	3	4	5
U1.7 Да накараш дете да показва своите полови органи е неприемливо	1	2	3	4	5
U1.8 Сексуална връзка на възрастен с малолетен до 16 години е неприемливо	1	2	3	4	5
U1.9 Ако възрастен накара дете да го докосва по тялото, това е форма на сексуално насилие	1	2	3	4	5
U1.10 Прилагането на физически наказания към момчета е по-приемливо спрямо прилагането им към момичета	1	2	3	4	5
U1.11 Родителите, които не използват физически наказания, разглеждат своите деца	1	2	3	4	5
U1.12 Всяко дете принадлежи на своите родители и само те са способни да вземат каквито и да било решения, засягащи техните деца	1	2	3	4	5

Моля, отговорете на всеки ред	Напълно съгласен/на	Донякъде съгласен/на	Нито съгласен/на, нито несъгласен/на	Донякъде несъгласен/на	Напълно несъгласен/на
U1.13 Децата учат по-добре чрез примери, отколкото чрез наказания	1	2	3	4	5

U2. Според вас, до каква степен е проблем всяко от следните в България:

	Не е проблем	В малка степен е проблем	Донякъде е проблем	Сериозен проблем е
U2.1 психическото насилие над деца	1	2	3	4
U2.2 физическото насилие над деца	1	2	3	4
U2.3 осигуряването на добра здравна грижа за децата	1	2	3	4
U2.4 осигуряването на добро образование за децата	1	2	3	4
U2.5 липсата на грижи/ пренебрегването на деца в семейството	1	2	3	4
U2.6 сексуалното насилие над деца	1	2	3	4

U3. Вашите родители или хората, които са полагали грижи за Вас използвали ли са методи на физическо насилие, докато Ви отглеждаха?

1/ Да, постоянно	1
2/ Да, понякога	2
3/ Да, но мога да си спомня само 1 или 2 случая	3
4/ Не, никога	4

U4.1. Според вас, приемливо ли е да се използват физически наказания към момичета?	1/ Да 2/ Не При отговор „2“ премине на въпрос U5.1
U4.2. Моля посочете, според вас, до каква възраст е приемливо да се използват физически наказания към момичета (Ако респондентът мисли, че физическото наказание е неприемливо, моля да въведете „0“)	

U5.1. Според вас, приемливо ли е да се използват физически наказания към момчета?	1/ Да 2/ Не При отговор „2“ премине на въпрос U6.1
U5.2. Моля посочете, според вас, до каква възраст е приемливо да се използват физически наказания към момчета (Ако респондентът мисли, че физическото наказание е неприемливо, моля да въведете „0“)	

U6.1 Според вас, приемливо ли някой да се намеси, ако види родител да удря, рита или бие дете си (или ако чуят за родител, който го прави)?	1/ Да 2/ Не При отговор „2“ премине на въпрос U7
--	---

U6.2. Според вас, кой трябва да реагира, когато родител удря дете? (Възможен е повече от един отговор)

1.Никой	1
2.Съседи/членовете на обществото	2
3.Други възрастни	3
4.Родители или други членове на семейството/приятели на семейството	4
5.Училищния персонал/ персонала на детската градина	5
6.Социални служби, социални работници	6
7.Полиция	7
8.Здравни специалисти	8
9.Църква/религиозни организации	9
10.Обществен защитник/Омбудсман	10
11. Друго	11

U7. Знаете ли какво да правите или към кого да се обърнете, ако разберете за насилие или negliжиране на деца? (Възможен е само един отговор)

1/ Да, знам	1
2/ Да, донякъде знам	2
3/ Не, не знам	3

U8. Ако станете свидетели на или сте разбрали за случай на насилие или negliжиране на дете, до каква степен следващите твърдения отразяват как бихте се чувствали по отношение на това какво да направите по-нататък.

(Оценете нивото на съгласие с всяко от следните твърдения)

Моля отговорете на всеки ред	Напълно съгласен/на	Донякъде съгласен/на	Нито съгласен/на, нито несъгласен/на	Донякъде несъгласен/на	Напълно несъгласен/на
U8.1 Ще се чувствам длъжен да подам сигнал	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐

U8. Ако станете свидетели на или сте разбрали за случай на насилие или negliжиране на дете, до каква степен следващите твърдения отразяват как бихте се чувствали по отношение на това какво да направите по-нататък.

(Оценете нивото на съгласие с всяко от следните твърдения)

Моля отговорете на всеки ред	Напълно съгласен/на	Донякъде съгласен/на	Нито съгласен/на, нито несъгласен/на	Донякъде несъгласен/на	Напълно несъгласен/на
U8.2 Не бих подал сигнал, защото не мисля, че трябва да се въвличам в делата на друго семейство	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
U8.3 Ще се чувствам неудобно, ако бъда въвличен	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
U8.4 Ако мисля, че насилието се е случило само веднъж, не бих подал сигнал на този етап	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
U8.5 Ако насилието или negliжирането не са достатъчно сериозни, няма да подам сигнал	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
U8.6 Бих подал сигнал само ако почувствам, че имам добри доказателства, че насилието се случва	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
U8.7 Ако подам сигнал, ще се тревожа, че засегнатото семейство ще заплаши или нарани мен или моето семейство	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐

U9	Как бихте искали да подадете сигнал, да потърсите помощ? (възможен е повече от един отговор)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Да кажа на някого 2. Да се обадя по телефон 3. Да пратя съобщение чрез имейл 4. Да пратя съобщение чрез SMS 5. Да пратя съобщение с Messenger през Facebook 	<ol style="list-style-type: none"> 6. Да пратя съобщение чрез Viber 7. Да пратя съобщение чрез WhatsApp 8. Да пратя съобщение чрез Snapchat 9. Да пратя съобщение през сайт на някоя организация 10. Не бих подал сигнал/не бих потърсил помощ
-----------	---	--	---

U.10. Ако ваш приятел/съсед/роднина стане свидетел или е информиран за случай на насилие или negliжиране на деца и се въздържа от докладване на този факт, каква мислите, че би могла да е причината за това:

Моля, отговорете на всеки ред	Напълно съгласен/на	Донякъде съгласен/на	Нито съгласен/на, нито несъгласен/на	Донякъде несъгласен/на	Напълно Несъгласен/на
U10.1 Вероятно, той/тя ще се почувства неудобно от въвличането в случая	1	2	3	4	5

Моля, отговорете на всеки ред	Напълно съгласен/на	Донякъде съгласен/на	Нито съгласен/на, нито несъгласен/на	Донякъде несъгласен/на	Напълно Несъгласен/на
U10.2 Вероятно няма да е сигурен/сигурна, че действията се повтарят редовно	1	2	3	4	5
U10.3 Вероятно актът на насилие не е достатъчно тежък, за да бъде докладван	1	2	3	4	5
U10.4 Вероятно той/тя не мисли, че информацията, която има, е достатъчна, за да бъде докладвана на съответните институции	1	2	3	4	5
U10.5 Вероятно той / тя смята, че не трябва да се намесва в работата на друго семейство	1	2	3	4	5
U10.6 Вероятно той/ тя се притеснява, че след докладване на случая, агресията/ заплахите или изнудването ще бъдат насочени към него/ нея или членовете на неговото/ нейното семейство	1	2	3	4	5

Това е краят на изследването. Благодарим Ви за отделеното време и участието!

Изключително благодарни сме, че споделихте опита и мнението си с нас, особено по личните теми. Надяваме се, че това, което научихме от Вас, ще ни помогне да подобрим подкрепата за децата в бъдеще

14.2 Проучване сред децата

ПРОУЧВАНЕ СРЕД ДЕЦАТА 1

Попълва се за деца на възраст от 13 до 17 години

Да се попълни от анкетъора преди разпространение

Дата:	Община:
ДД / ММ / 2019 г.	
Име на анкетъора:	Населено място

Раздел А.					
A1	Твоят пол е:			
A2	Възраст в навършени години: (години)			
A3	Имаш ли някакво увреждане или затруднение, удостоверено с документ от специалист? (възможен е повече от един отговор)	1. Физическо увреждане (със затруднения в придвижването) 2. Физическо увреждане (без затруднения в придвижването) 3. Нефизическо увреждане (умствено/интелектуално) 4. Повече от едно увреждане (физическо и интелектуално) 5. Други увреждания 6. Нямам увреждания			
A4	Какъв е етническият ти произход? (отбележи най-подходящия отговор)	1. Български	2. Турски	3. Ромски	4. Друг
A5	На какъв език си говорите в къщи? (отбележи всички, които се отнасят до теб)	1. Български	2. Турски	3. Ромски	4. Друг
A6	Каква е религията ти? (отбележи най-подходящия отговор)	1. Източно православие 2. Католицизъм 3. Ислям 4. Протестантство 5. Юдаизъм		6. Атеист 7. Агностик 8. Без религия 9. Друга 10. Не желая да отговоря 11. Не знам	

Раздел В.			
В1	<p>Колко човека общо живеете заедно (под един покрив)? (Моля, посочи броя като включиш и себе си)</p>	<p>..... (Брой хора над 18 г.) (Брой хора под 18 г.)</p>	
В2	<p>С КОИ ОТ ПОСОЧЕНИТЕ хора живееш ? (Ако е необходимо можеш да посочиш повече от един отговор)</p>	<p>1. С баща ми 2. С майка ми 3. С брат(я) 4. Със сестра(и) 5. С баба 6. С дядо</p>	<p>7. С други роднини (моля напишете) 8. С друг човек (моля напишете) 9. С приемни родители 10. Дом/център за настаняване на деца 11. Живея предимно сам(а)</p>
В3	<p>С какво се занимава майка ти?</p>	<p>1. Работи на пълен работен ден в България 2. Работи на непълен работен ден в България 3. Работи в чужбина 4. Безработна е</p>	<p>5. Пенсионер 6. Домакиня 7. Друго 8. Не знам 9. Майка ми е починала 10. Не се виждам с майка си 11. По майчинство е</p>
В4	<p>С какво се занимава баща ти ти?</p>	<p>1. Работи на пълен работен ден в България 2. Работи на непълен работен ден в България 3. Работи в чужбина 4. Безработен е</p>	<p>5. Пенсионер 6. Грижи се за домакинството 7. Друго 8. Не знам 9. Баща ми е починал 10. Не се виждам с баща си</p>
В5	<p>Как са разделени грижите и отговорността за отглеждането ти в семейството? (отбележи най-подходящия отговор)</p>	<p>1. И двамата ми родители се грижат за мен 2. Само майка ми 3. Само баща ми 4. Баба и/или дядо 5. Доведена майка 6. Доведен баща</p>	<p>7. Друго дете (напр. брат или сестра) 8. Приемно семейство 9. Грижа се сам/а за себе си 10. Други възрастни роднини 11. Други възрастни, които не са ми роднини 12. Друго</p>
В6	<p>Кое най-добре описва взаимоотношенията между родителите ти? (отбележи най-подходящия отговор)</p>	<p>1. Семейни/Живеят заедно 2. Сами/Разведени/Разделени</p>	

		3. Един жив родител 4. Нямам живи родители
V7	Колко често през последната една година семейството ти не е имало достатъчно пари за осигуряване на ХРАНА (Помисли за изминалата година) (отбележи най-подходящия отговор)	1. Всеки ден 2. През повечето дни 3. В някои дни 4. Рядко 5. Никога

V8. Случвало ли се е през последната година семейството ти да НЕ Е имало достатъчно пари за осигуряване на: (отбележи най-подходящия за теб отговор на всеки ред)

		Никога не сме имали	Рядко сме имали	Понякога сме имали	В повечето случаи сме имали	Винаги сме имали
V8.A	Учебни пособия (напр. книги, материали и др.)	1	2	3	4	5
V8.B	Лекарства	1	2	3	4	5
V8.C	Дрехи	1	2	3	4	5
V8.D	Подаръци, ваканции, пътувания и забавление	1	2	3	4	5
V8.E	Компютърно оборудване (лаптоп или настолен компютър)	1	2	3	4	5
V8.F	Устройства, като смартфони и планшети	1	2	3	4	5

V9. С кои от следните разполага твоето домакинство (отбележи всички, които имате в домакинството)

1. Лек автомобил	6. Компютър	11. Готварска печка на дърва и въглища
2. Телевизор	7. Интернет	12. Електрическа готварска печка
3. Хладилник	8. Пералня	13. Сателитна чиния или кабелна телевизия
4. Мобилен телефон	9. Съдомиялна	14. Климатик
5. Таблет	10. Смарт-фон	15. Собствено жилище/къща/апартамент

V10. С кои от следните разполагате на мястото, на което живееш: (отбележи всички, които имате)

1.Течаща вода	2.Електричество	3.Вътрешна тоалетна	4.Вътрешна баня	5.Отделно легло за всеки в жилището
---------------	-----------------	---------------------	-----------------	-------------------------------------

B11	<p>Колко стаи има в мястото, в което живееш? (моля, напиши върху пунктираната линия)</p> <p>НЕ ВКЛЮЧВАЙТЕ В БРОЯ КУХНЯТА И САНИТАРНИТЕ ПОМЕЩЕНИЯ</p>	<p>.....</p> <p>(брой стаи)</p>
B12	<p>Колко часа домакинска работа (готвене/чистене/грижи за деца и други) извършваш в рамките на една седмица?</p> <p>(моля, напиши върху пунктираната линия)</p>	<p>.....</p> <p>(брой часове)</p>
B13	<p>Колко часа прекара миналата седмица в работа, която извършваш в замяна на пари или нещо друго, което има стойност? ("Работа" включва всички дейности, които извършваш в замяна на пари или на нещо друго, което има стойност и също така включва работа, която извършваш без да ти плащат като това да помагаш в семейния бизнес или в семейното стопанство)</p> <p>(моля, напиши върху пунктираната линия)</p>	<p>.....</p> <p>(брой часове)</p>
B14	<p>Колко дни ходиш на училище през една обичайна седмица?</p> <p>(моля, напиши върху пунктираната линия)</p>	<p>.....</p> <p>(брой дни)</p>

Раздел С						
	(отбележи най-подходящия отговор)	Всеки ден	През повечето дни	В някои дни	Рядко	Никога
C1	Чувстваш ли се в опасност у дома?	1	2	3	4	5
C2	Чувстваш ли се в опасност в училище?	1	2	3	4	5
C3	Чувстваш ли се в опасност извън дома и извън училище?	1	2	3	4	5

Раздел D
Моля, прочети следните твърдения и оцени доколко си съгласен/на с всяко от тях!

	Напълно съгласен / на	Донякъде съгласен/ на	Нито съгласен/на, нито несъгласен/ на	Донякъде несъгласен /на	Напълно несъгласен/ на
D.1. Приемливо е родител или настойник да крещи на дете, когато то не се държи добре.	1	2	3	4	5
D.2. Приемливо е учителите да крещят на учениците в училище, когато те не се държат добре	1	2	3	4	5
D.3. Приемливо е дете да крещи на друго дете, когато то не се държи добре	1	2	3	4	5
D.4. Когато се крещи на децата, това е за тяхно добро.	1	2	3	4	5
D.5. Когато се крещи на децата, това им вреди.	1	2	3	4	5
D.6. Приемливо е родител/настойник да използва обидни думи, да унижава дете или да го нарича с обидни имена	1	2	3	4	5
D.7. Приемливо е учител да използва обидни думи, да унижава дете или да го нарича с обидни имена	1	2	3	4	5
D.8. Приемливо е дете да използва обидни думи, да унижава друго дете или да го нарича с обидни имена	1	2	3	4	5
D.9. Приемливо е родител / настойник да плесне дете, когато то не се държи добре.	1	2	3	4	5
D.10. Приемливо учител / член на персонала да удари дете в училище.	1	2	3	4	5
D.11. Приемливо е дете да удари друго дете.	1	2	3	4	5

D.12. Пляскането на дете понякога е за негово добро.	1	2	3	4	5
D.13. Удрянето, биенето или използването на предмети за биене на дете му вреди.	1	2	3	4	5
D.14. По-приемливо е да се удря момче, отколкото момиче.	1	2	3	4	5
D.15. По-приемливо е да се удря момиче, отколкото момче.	1	2	3	4	5
D.16. Приемливо е да удариш дете с цел дисциплиниране, стига да не се причинят сериозни наранявания.	1	2	3	4	5
D.17. Приемливо е момиче под 14 години да има сексуален контакт с човек над 18 години	1	2	3	4	5
D.18. Приемливо е момче под 14 години да има сексуален контакт с човек над 18 години	1	2	3	4	5
D.19. Всяко момче и момиче има право да откаже нежелано докосване по тялото	1	2	3	4	5

D.20.	Според закона на каква възраст едно дете може законно да даде съгласието си да прави секс? (отбележи най-подходящия отговор)	1. на която и да било възраст 10. 10 години 11. 11 години 12. 12 години 13. 13 години 14. 14 години	15. 15 години 16. 16 години 17. 17 години 18. 18 години 88. не знам
D.21.	Отчасти вината едно момиче да бъде изнасилено е негова, ако тя прави следното... <i>(отбележи всички, които приемаш)</i>	1. Има много сексуални връзки 2. Облича се предизвикателно (например облича къси поли) 3. Пие алкохол или взема наркотици 4. Излиза късно нощем 5. Държи се предизвикателно	

		6. Нито едно от посочените — вината никога не е нейна по какъвто и да било начин		
D.22.	<p>Ако момиче бъде изнасилено, трябва ли да направи следното:</p> <p><i>(отбележи <u>всички</u>, които приемаш)</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Да се омъжи за извършителя, за да избегне срам 2. Да понесе наказания, че е правила секс 3. Да промени поведението си 4. Да промени начина, по който се облича 5. Да си мълчи, за да се избегне срамът 6. Да напусне училище 7. Да избягва да се вижда с извършителя 8. Да каже на някого, за да получи помощ (напр. на лекар/социален работник/учител/родител) 9. Да съобщи на полицията 		
Раздел Е.				
E.1	<p>Случва ли се някой от следните хора у дома да те е наранявал физически (напр. да те е плясвал, удрял, ритал или бил с предмет)?</p> <p><i>(възможен е повече от един отговор)</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Майка 2. Баща 3. Доведена майка 4. Доведен баща 5. Роднина (жена) 6. Роднина (мъж) 7. Друго полагащо грижи лице (жена) 8. Друго полагащо грижи лице (мъж) 9. Друг човек, който живее в дома ми (жена) 10. Друг човек, който живее в дома ми (мъж) 11. Брат или сестра 12. Друго дете, което не е роднина 13. Никой у дома не ме е наранявал физически никога <p style="background-color: #ff0000; color: white; padding: 2px;">Ако отговорът ти е „13“, премини към въпрос Е5</p>		
E.2	<p>Колко често през последните 12 месеца някой възрастен у дома те е наранявал физически (напр. те е удрял, ритал или бил с предмет)?</p> <p><i>(отбележи най-подходящия отговор)</i></p>	<table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="width: 50%; vertical-align: top;"> <ol style="list-style-type: none"> 1 ☐ Всеки ден 2 ☐ Всяка седмица 3 ☐ Всеки месец 4 ☐ Веднъж или два пъти </td> <td style="width: 50%; vertical-align: top;"> <ol style="list-style-type: none"> 5 ☐ Това ми се случи, но преди повече от 12 месеца 6 ☐ Никога не ми се е случвало </td> </tr> </table>	<ol style="list-style-type: none"> 1 ☐ Всеки ден 2 ☐ Всяка седмица 3 ☐ Всеки месец 4 ☐ Веднъж или два пъти 	<ol style="list-style-type: none"> 5 ☐ Това ми се случи, но преди повече от 12 месеца 6 ☐ Никога не ми се е случвало
<ol style="list-style-type: none"> 1 ☐ Всеки ден 2 ☐ Всяка седмица 3 ☐ Всеки месец 4 ☐ Веднъж или два пъти 	<ol style="list-style-type: none"> 5 ☐ Това ми се случи, но преди повече от 12 месеца 6 ☐ Никога не ми се е случвало 			

E.3	<p>Колко често през последните 12 месеца друго дете те е наранявала физически у дома (напр. те е удряло, ритало или било с предмет)? (отбележи най-подходящия отговор)</p>	<p>1 ☐ Всеки ден 2 ☐ Всяка седмица 3 ☐ Всеки месец 4 ☐ Веднъж или два пъти</p>	<p>5 ☐ Това ми се случи, но преди повече от 12 месеца 6 ☐ Никога не ми се е случвало</p>
E.4	<p>Случвало ли се е някой от следните хора у дома да те е наранил толкова лошо, че си имал/а синини, кръв или счупване? (възможен е повече от един отговор)</p>	<p>1. Майка 2. Баща 3. Доведена майка 4. Доведен баща 5. Роднина (жена) 6. Роднина (мъж) 7. Друго полагащо грижи лице (жена) 8. Друго полагащо грижи лице (мъж) 9. Друг човек, който живее в дома ми (жена) 10. Друг човек, който живее в дома ми (мъж) 11. Брат или сестра 12. Друго дете, което не е роднина 13. Никой у дома не ме е наранявал физически никога</p>	
R1	<p>Ако някой възрастен в дома ти някога те е наранил, каза ли на някого за това?</p>	<p>1. Да 2. Не 99. Никога не съм нараняван/а от възрастен у дома.</p> <p>Ако отговорът ти е „1“, премини към въпрос R2 Ако отговорът ти е „2“, премини към въпрос R4 Ако отговорът ти е „99“, премини към въпрос R5</p>	
R2	<p>Ако си казал/а на някого, на кого каза? (възможен е повече от един отговор)</p>	<p>1. Учител 2. Педагогически съветник 3. Майка 4. Баща 5. Възрастен роднина (жена) 6. Възрастен роднина (мъж) 7. Полицай</p>	<p>8. Друг възрастен 9. Брат, сестра 10. Лекар 11. Социален работник 12. Приятел (дете) 13. Обадих се на телефонна линия за деца 14. Друго</p>

R3	Ако си казал/а на някого, той успя ли да помогне?	1. Да 2. Не Премини към въпрос R5
R4	Ако <u>не си казал/а</u> на никого, какво те спря? (отбележи най-подходящия отговор)	1. Не мисля, че беше важно 2. Притеснявах се/срамувах се 3. Страхувах се, че ще имам неприятности 4. Не исках извършителят да има неприятности 5. Не знаех на кого да кажа 6. Не мислех, че някой ще ми помогне 7. Не мислех, че някой ще ми повярва 8. Заплашиха ме да не казвам 9. Друго: Моля, поясни
R5	Ако някое дете в дома ти някога те е наранило, каза ли на някого за това?	1. Да 2. Не 99. Никога не съм нараняван/а от дете у дома. Ако отговорът ти е „1“, премини към въпрос R6 Ако отговорът ти е „2“, премини към въпрос R8 Ако отговорът ти е „99“, премини към въпрос E5
R6	Ако си казал/а на някого, на кого каза? (възможен е повече от един отговор)	1. Учител 2. Педагогически съветник 3. Майка 4. Баща 5. Възрастен роднина (жена) 6. Възрастен роднина (мъж) 7. Полицай 8. Друг възрастен 9. Брат, сестра 10. Лекар 11. Социален работник 12. Приятел (дете) 13. Обадох се на телефонна линия за деца 14. Друго
R7	Ако си казал/а на някого, той успя ли да помогне?	1. Да 2. Не Премини към въпрос E5
R8	Ако <u>не си казал/а</u> на никого, какво те спря? (отбележи най-подходящия отговор)	1. Не мисля, че беше важно 2. Притеснявах се/срамувах се 3. Страхувах се, че ще имам неприятности

		<p>4. Не исках извършителят да има неприятности</p> <p>5. Не знаех на кого да кажа</p> <p>6. Не мислех, че някой ще ми помогне</p> <p>7. Не мислех, че някой ще ми повярва</p> <p>8. Заплашиха ме да не казвам</p> <p>9. Друго: Моля, поясни</p>		
E5	<p>Случвало ли се е някой от следните хора да те нарани физически в училище (напр. да те е удрял, ритал или бил с предмет)?</p> <p>(възможен е повече от един отговор)</p>	<p>1. Учител</p> <p>2. Директор</p> <p>3. Възпитател</p> <p>4. Психолог/Педагогически съветник</p> <p>5. Друг работещ в училището възрастен</p> <p>6. Родител на друго дете</p> <p>7. Външни за училището хора</p> <p>8. Друг ученик под 18 г.</p> <p>9. Друг ученик над 18 г.</p> <p>10. Треньор</p> <p>11. Друг възрастен</p> <p>12. Никога не се е случвало</p> <p style="background-color: red; color: black; padding: 2px;">Ако отговорът ти е „12“, премини към въпрос E9</p>		
E6	<p>Колко често през последните 12 месеца някой възрастен в училище те е наранил физически (напр. те е удрял, ритал или бил с предмет)?</p> <p>(отбележи най-подходящия отговор)</p>	<table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="width: 50%; vertical-align: top;"> <p>1. Всеки ден</p> <p>2. Всяка седмица</p> <p>3. Всеки месец</p> <p>4. Веднъж или два пъти</p> </td> <td style="width: 50%; vertical-align: top;"> <p>5. Това ми се случи, но преди повече от 12 месеца</p> <p>6. Никога не ми се е случвало</p> </td> </tr> </table>	<p>1. Всеки ден</p> <p>2. Всяка седмица</p> <p>3. Всеки месец</p> <p>4. Веднъж или два пъти</p>	<p>5. Това ми се случи, но преди повече от 12 месеца</p> <p>6. Никога не ми се е случвало</p>
<p>1. Всеки ден</p> <p>2. Всяка седмица</p> <p>3. Всеки месец</p> <p>4. Веднъж или два пъти</p>	<p>5. Това ми се случи, но преди повече от 12 месеца</p> <p>6. Никога не ми се е случвало</p>			
E7	<p>Колко често през последните 12 месеца друг ученик под 18 години те е наранил физически в училище (напр. те е удрял, ритал или бил с предмет)?</p> <p>(отбележи най-подходящия отговор)</p>	<table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="width: 50%; vertical-align: top;"> <p>1. Всеки ден</p> <p>2. Всяка седмица</p> <p>3. Всеки месец</p> <p>4. Веднъж или два пъти</p> </td> <td style="width: 50%; vertical-align: top;"> <p>5. Това ми се случи, но преди повече от 12 месеца</p> <p>6. Никога не ми се е случвало</p> </td> </tr> </table>	<p>1. Всеки ден</p> <p>2. Всяка седмица</p> <p>3. Всеки месец</p> <p>4. Веднъж или два пъти</p>	<p>5. Това ми се случи, но преди повече от 12 месеца</p> <p>6. Никога не ми се е случвало</p>
<p>1. Всеки ден</p> <p>2. Всяка седмица</p> <p>3. Всеки месец</p> <p>4. Веднъж или два пъти</p>	<p>5. Това ми се случи, но преди повече от 12 месеца</p> <p>6. Никога не ми се е случвало</p>			
E8	<p>Случвало ли се е някой от следните хора в училище да те е наранил</p>	<p>1. Учител</p> <p>2. Директор</p>		

	<p>толкова лошо, че си имал/а синини или кръв или счупване?</p> <p>(възможен е повече от един отговор)</p>	<p>3. Възпитател</p> <p>4. Психолог/Педагогически съветник</p> <p>5. Друг работещ в училището възрастен</p> <p>6. Родител на друго дете</p> <p>7. Външни за училището хора</p> <p>8. Друг ученик под 18 г.</p> <p>9. Друг ученик над 18 г.</p> <p>10. Треньор</p> <p>11. Друг възрастен</p> <p>12. Никога не се е случвало</p>		
R9	<p>Ако си бил/а нараняван/а физически от учител или друг възрастен в училище — каза ли на някого за това?</p>	<p>1. Да</p> <p>2. Не</p> <p>99. Никога не съм нараняван/а от възрастен в училище.</p> <p>Ако отговорът ти е „1“, премини към въпрос R10</p> <p>Ако отговорът ти е „2“, премини към въпрос R12</p> <p>Ако отговорът ти е „99“, премини към R13</p>		
R10	<p>Ако си казал/а на някого, на кого?</p> <p>(възможен е повече от един отговор)</p>	<table border="1"> <tr> <td> <p>1. Учител</p> <p>2. Педагогически съветник</p> <p>3. Майка</p> <p>4. Баща</p> <p>5. Възрастен роднина (жена)</p> <p>6. Възрастен роднина (мъж)</p> <p>7. Полицай</p> </td> <td> <p>8. Друг възрастен</p> <p>9. Брат, сестра</p> <p>10. Лекар</p> <p>11. Социален работник</p> <p>12. Приятел (дете)</p> <p>13. Обадих се на телефонна линия за деца</p> <p>14. Друго</p> </td> </tr> </table>	<p>1. Учител</p> <p>2. Педагогически съветник</p> <p>3. Майка</p> <p>4. Баща</p> <p>5. Възрастен роднина (жена)</p> <p>6. Възрастен роднина (мъж)</p> <p>7. Полицай</p>	<p>8. Друг възрастен</p> <p>9. Брат, сестра</p> <p>10. Лекар</p> <p>11. Социален работник</p> <p>12. Приятел (дете)</p> <p>13. Обадих се на телефонна линия за деца</p> <p>14. Друго</p>
<p>1. Учител</p> <p>2. Педагогически съветник</p> <p>3. Майка</p> <p>4. Баща</p> <p>5. Възрастен роднина (жена)</p> <p>6. Възрастен роднина (мъж)</p> <p>7. Полицай</p>	<p>8. Друг възрастен</p> <p>9. Брат, сестра</p> <p>10. Лекар</p> <p>11. Социален работник</p> <p>12. Приятел (дете)</p> <p>13. Обадих се на телефонна линия за деца</p> <p>14. Друго</p>			
R11	<p>Ако си казал/а на някого, той успя ли да помогне?</p>	<p>1. Да</p> <p>2. Не</p> <p>Премини към въпрос R13</p>		
R12	<p>Ако не си казал/а на никого, какво те спря?</p> <p>(отбележи най-подходящия отговор)</p>	<p>1. Не мисля, че беше важно</p> <p>2. Притеснявах се/срамувах се</p> <p>3. Страхувах се, че ще имам неприятности</p> <p>4. Не исках извършителят да има неприятности</p> <p>5. Не знаех на кого да кажа</p>		

		<p>6. Не мислех, че някой ще ми помогне</p> <p>7. Не мислех, че някой ще ми повярва</p> <p>8. Заплашиха ме да не казвам</p> <p>9. Друго: Моля, поясни</p>
R13	<p>Ако си бил/а нараняван/а физически от друго дете в училище — каза ли на някого за това?</p>	<p>1. Да</p> <p>2. Не</p> <p>99. Никога не съм нараняван/а от дете в училище.</p> <p>Ако отговорът ти е „1“, премини към въпрос R14</p> <p>Ако отговорът ти е „2“, премини към въпрос R16</p> <p>Ако отговорът ти е „99“, премини към въпрос E9</p>
R14	<p>Ако си казал/а на някого, на кого? (възможен е повече от един отговор)</p>	<p>1. Учител</p> <p>2. Педагогически съветник</p> <p>3. Майка</p> <p>4. Баща</p> <p>5. Възрастен роднина (жена)</p> <p>6. Възрастен роднина (мъж)</p> <p>7. Полицай</p> <p>8. Друг възрастен</p> <p>9. Брат, сестра</p> <p>10. Лекар</p> <p>11. Социален работник</p> <p>12. Приятел (дете)</p> <p>13. Обадих се на телефонна линия за деца</p> <p>14. Друго</p>
R15	<p>Ако си казал/а на някого, той успя ли да помогне?</p>	<p>1. Да</p> <p>2. Не</p> <p>Премини към въпрос E9</p>
R16	<p>Ако не си казал/а на никого, какво те спря? (отбележи най-подходящия отговор)</p>	<p>1. Не мисля, че беше важно</p> <p>2. Притеснявах се/срамувах се</p> <p>3. Страхувах се, че ще имам неприятности</p> <p>4. Не исках извършителят да има неприятности</p> <p>5. Не знаех на кого да кажа</p>

		<p>6. Не мислех, че някой ще ми помогне</p> <p>7. Не мислех, че някой ще ми повярва</p> <p>8. Заплашиха ме да не казвам</p> <p>9. Друго: Моля, поясни</p>
E9	<p>Случвало ли се е някой от следните хора някога да те е наранявал физически (напр. да те е удрял, ритал или бил с предмет) на улицата, на места или в групи, които посещаваш?</p> <p>(възможен е повече от един отговор)</p>	<p>1. Роднина</p> <p>2. Съсед</p> <p>3. Друг познат (възрастен)</p> <p>4. Непознат (възрастен)</p> <p>5. Полицай</p> <p>6. Дете (роднина)</p> <p>7. Дете/група от деца, които познавам</p> <p>8. Дете/група от деца, които не познавам</p> <p>9. Никой</p> <p>Ако отговорът ти е „9“, премини към въпрос F1</p>
E10	<p>Колко често през последните 12 месеца възрастен те е наранявал физически (напр. те е удрял, ритал или бил с предмет) на улицата, на места или в групи, които посещаваш)?</p> <p>(отбележи най-подходящия отговор)</p>	<p>1. Всеки ден</p> <p>2. Всяка седмица</p> <p>3. Всеки месец</p> <p>4. Веднъж или два пъти</p> <p>5. Това ми се случи, но преди повече от 12 месеца</p> <p>6. Никога не ми се е случвало</p>
E11	<p>Колко често през последните 12 месеца друго дете те е наранявало физически (напр. те е удряло, ритало или било с предмет) на улицата, на места или в групи, които посещаваш?</p> <p>(отбележи най-подходящия отговор)</p>	<p>1. Всеки ден</p> <p>2. Всяка седмица</p> <p>3. Всеки месец</p> <p>4. Веднъж или два пъти</p> <p>5. Това ми се случи, но преди повече от 12 месеца</p> <p>6. Никога не ми се е случвало</p>
E12	<p>Случвало ли се е някога на улицата, на места или в групи, които посещаваш някой от следните хора да те е наранявал физически толкова лошо, че да си имал/а синини, кръв, счупване?</p> <p>(възможен е повече от един отговор)</p>	<p>1. Роднина</p> <p>2. Съсед</p> <p>3. Друг познат (възрастен)</p> <p>4. Непознат (възрастен)</p> <p>5. Полицай</p> <p>6. Дете (роднина)</p>

		<p>7. Дете/група от деца, които познавам</p> <p>8. Дете/група от деца, които не познавам</p> <p>9. Никой</p>
R17	<p>Ако си бил/а нараняван/а физически от човек на улицата, на места или в групи, които посещаваш — каза ли на някого за това?</p>	<p>1. Да</p> <p>2. Не</p> <p>99. Никога не съм нараняван/а от възрастен в общността.</p> <p>Ако отговорът ти е „1“, премини към въпрос R18</p> <p>Ако отговорът ти е „2“, премини към въпрос R20</p> <p>Ако отговорът ти е „99“, премини към F1</p>
R18	<p>Ако си казал/а на някого, на кого? (възможен е повече от един отговор)</p>	<p>1. Учител</p> <p>2. Педагогически съветник</p> <p>3. Майка</p> <p>4. Баща</p> <p>5. Възрастен роднина (жена)</p> <p>6. Възрастен роднина (мъж)</p> <p>7. Полицай</p> <p>8. Друг възрастен</p> <p>9. Брат, сестра</p> <p>10. Лекар</p> <p>11. Социален работник</p> <p>12. Приятел (дете)</p> <p>13. Обадих се на телефонна линия за деца</p> <p>14. Друго</p>
R19	<p>Ако си казал/а на някого, той успя ли да помогне?</p>	<p>1. Да</p> <p>2. Не</p> <p>Премини към въпрос F1</p>
R20	<p>Ако не си казал/а на никого, какво те спря? (отбележи най-подходящия отговор)</p>	<p>1. Не мисля, че беше важно</p> <p>2. Притеснявах се/срамувах се</p> <p>3. Страхувах се, че ще имам неприятности</p> <p>4. Не исках извършителят да има неприятности</p> <p>5. Не знаех на кого да кажа</p> <p>6. Не мислех, че някой ще ми помогне</p>

		7. Не мислех, че някой ще ми повярва	
		8. Заплашиха ме да не казвам	
		9. Друго: Моля, поясни	
		
Раздел F			
F1	<p>Случвало ли се е някой от следните хора у дома да те обижда, да ти се присмива или да те унижава?</p> <p>(възможен е повече от един отговор)</p>	<p>1. Майка</p> <p>2. Баща</p> <p>3. Доведена майка</p> <p>4. Доведен баща</p> <p>5. Роднина (жена)</p> <p>6. Роднина (мъж)</p> <p>7. Друго полагащо грижи лице (жена)</p> <p>8. Друго полагащо грижи лице (мъж)</p> <p>9. Друг човек, който живее в дома ми (жена)</p> <p>10. Друг човек, който живее в дома ми (мъж)</p> <p>11. Брат или сестра</p> <p>12. Друго дете, което не е роднина</p> <p>13. Никой у дома не ми се е присмивал, унижавал или обиждал</p>	
Ако отговорът ти е „13“, премини към въпрос F4			
F2	<p>Колкото често през последните 12 месеца възрастен в дома ти те е обиждал, ти се е присмивал или те е унижавал?</p> <p>(отбележи най-подходящия отговор)</p>	<p>1. Всеки ден</p> <p>2. Всяка седмица</p> <p>3. Всеки месец</p> <p>4. Веднъж или два пъти</p>	<p>5. Това ми се случи, но преди повече от 12 месеца</p> <p>6. Никога не ми се е случвало</p>
F3	<p>Колкото често през последните 12 месеца някое дете в дома ти те е обиждало, ти се е присмивало или те е унижавало (може да е както дете, с което живееш, така и друго дете)?</p> <p>(отбележи най-подходящия отговор)</p>	<p>1. Всеки ден</p> <p>2. Всяка седмица</p> <p>3. Всеки месец</p> <p>4. Веднъж или два пъти</p>	<p>5. Това ми се случи, но преди повече от 12 месеца</p> <p>6. Никога не ми се е случвало</p>
F4	<p>Колко често през последните 12 месеца родителите ти или хората, които се грижат за теб са ти крещели?</p>	<p>1. Всеки ден</p> <p>2. Всяка седмица</p>	<p>5. Това ми се случи, но преди повече от 12 месеца</p> <p>6. Никога не ми се е случвало</p>

	(отбележи най-подходящия отговор)	3. Всеки месец 4. Веднъж или два пъти	
F5	През последните 12 месеца случвало ли се е да си свидетел на това родителите ти или хората, които се грижат за теб да си крещят? (отбележи най-подходящия отговор)	1. Всеки ден 2. Всяка седмица 3. Всеки месец 4. Веднъж или два пъти	5. Това ми се случи, но преди повече от 12 месеца 6. Никога не ми се е случвало
F6	През последните 12 месеца случвало ли се е да си свидетел на това родителите ти или хората, които се грижат за теб да се удрят? (отбележи най-подходящия отговор)	1. Всеки ден 2. Всяка седмица 3. Всеки месец 4. Веднъж или два пъти	5. Това ми се случи, но преди повече от 12 месеца 6. Никога не ми се е случвало
F7	Случвало ли се е някой в училище да те обижда, да ти се присмива или да те унижава пред съучениците (например да те нарича глупав)? (възможен е повече от един отговор)	1. Учител 2. Директор 3. Възпитател 4. Психолог/Педагогически съветник 5. Друг работещ в училището възрастен 6. Родител на друго дете 7. Външни за училището хора 8. Друг ученик под 18 г. 9. Друг ученик над 18 г. 10. Треньор 11. Друг възрастен 12. Никога не се е случвало	
F8	Колкото често през последните 12 месеца учител в училище те е обиждал, ти се е присмивал или те е унижавал? (отбележи най-подходящия отговор)	1. Всеки ден 2. Всяка седмица 3. Всеки месец 4. Веднъж или два пъти	5. Това ми се случи, но преди повече от 12 месеца 6. Никога не ми се е случвало

F9	<p>Колкото често през последните 12 месеца друго дете в училище те е обиждало, ти се е присмивало или те е унижавало?</p> <p>(отбележи най-подходящия отговор)</p>	<p>1. Всеки ден</p> <p>2. Всяка седмица</p> <p>3. Всеки месец</p> <p>4. Веднъж или два пъти</p>	<p>5. Това ми се случи, но преди повече от 12 месеца</p> <p>6. Никога не ми се е случвало</p>
F10	<p>Колко често през последните 12 месеца учител в училище ти е крещял?</p> <p>(може да бъде индивидуално на теб или на целия ти клас)</p>	<p>1. Всеки ден</p> <p>2. Всяка седмица</p> <p>3. Всеки месец</p> <p>4. Веднъж или два пъти</p>	<p>5. Това ми се случи, но преди повече от 12 месеца</p> <p>6. Никога не ми се е случвало</p>
F11	<p>Колко често през последните 12 месеца други деца в училище са те заплашвали с насилие, че ще ти вземат парите, храната ти или други твои вещи? (отбележи най-подходящия отговор)</p>	<p>1. Всеки ден</p> <p>2. Всяка седмица</p> <p>3. Всеки месец</p> <p>4. Веднъж или два пъти</p>	<p>5. Това ми се случи, но преди повече от 12 месеца</p> <p>6. Никога не ми се е случвало</p>
F12	<p>Случвало ли се е някога на улицата, на места или в групи, които посещаваш някой от следните хора да те обижда, да ти се присмива или да те унижава?</p> <p>(възможен е повече от един отговор)</p>	<p>1. Роднина</p> <p>2. Съсед</p> <p>3. Друг познат (възрастен)</p> <p>4. Непознат (възрастен)</p> <p>5. Полицай</p> <p>6. Дете (роднина)</p> <p>7. Дете/група от деца, които познавам</p> <p>8. Дете/група от деца, които не познавам</p> <p>9. Никой</p>	
F13	<p>Колко често през последните 12 месеца възрастен на улицата, на места или в групи, които посещаваш те е обиждал, ти се е присмивал или те е унижавал?</p> <p>(отбележи най-подходящия отговор)</p>	<p>1. Всеки ден</p> <p>2. Всяка седмица</p> <p>3. Всеки месец</p> <p>4. Веднъж или два пъти</p>	<p>5. Това ми се случи, но преди повече от 12 месеца</p> <p>6. Никога не ми се е случвало</p>
F14	<p>Колко често през последните 12 месеца друго дете на улицата, на</p>	<p>1. Всеки ден</p> <p>2. Всяка седмица</p>	<p>5. Това ми се случи, но преди повече от 12 месеца</p>

	<p>места или в групи, които посещаваш те е обиждало, ти се е присмивало или те е унижавало?</p> <p>(отбележи най-подходящия отговор)</p>	<p>3. Всеки месец</p> <p>4. Веднъж или два пъти</p> <p>6. Никога не ми се е случвало</p>
F15	<p>Случвало си е някой да те дебне, следи или преследва?</p> <p>(възможен е повече от един отговор)</p>	<p>1. Възрастен, който познавам</p> <p>2. Възрастен, който не познавам</p> <p>3. Дете, което познавам</p> <p>4. Дете, което не познавам</p> <p>5. Никога не ми се е случвало</p>
F16	<p>Колко често през последните 12 месеца се е случвало някой да те дебне, следи или преследва?</p> <p>(отбележи най-подходящия отговор)</p>	<p>1. Всеки ден</p> <p>2. Всяка седмица</p> <p>3. Всеки месец</p> <p>4. Веднъж или два пъти</p> <p>5. Това ми се случи, но преди повече от 12 месеца</p> <p>6. Никога не ми се е случвало</p>
F17	<p>Случвало ли се е някой да те тормози или заплашвал, нагрубявал, обиждал или злепоставял онлайн?</p> <p>(възможен е повече от един отговор)</p>	<p>1. Възрастен/група възрастни, които познавам</p> <p>2. Възрастен/група възрастни, които не познавам</p> <p>3. Дете/група от деца, които познавам</p> <p>4. Дете/група от деца, които не познавам</p> <p>5. Непознат/група непознати</p> <p>6. Никой</p>
F18	<p>Колко често през последните 12 месеца някой те е тормозил или заплашвал, нагрубявал, обиждал или злепоставял онлайн?</p> <p>(отбележи най-подходящия отговор)</p>	<p>1. Всеки ден</p> <p>2. Всяка седмица</p> <p>3. Всеки месец</p> <p>4. Веднъж или два път</p> <p>5. Това ми се случи, но преди повече от 12 месеца</p> <p>6. Никога не ми се е случвало</p>
<p>Ако отбеляза отговор 6, премини към въпрос G1</p>		
F19	<p>Каква платформа използва човекът, който те е тормозил онлайн?</p> <p>(възможен е повече от един отговор)</p>	<p>1. Социална мрежа</p> <p>2. Приложение за съобщения</p> <p>3. Онлайн форум</p> <p>4. Онлайн игра</p> <p>5. Друго</p>

Раздел G			
G1	Случва ли се родителят/човекът, който се грижи за теб да не ти осигури храна или възможност да се нахраниш? (отбележи най-подходящия отговор)	1. Всеки ден 2. Всяка седмица 3. Всеки месец 4. Веднъж или два пъти през последните 12 месеца	5. Това ми се случи, но преди повече от 12 месеца 6. Никога не ми се е случвало
G2	Случва ли се родителят/човекът, който се грижи за теб, да не те контролира дали ходиш на училище? (отбележи най-подходящия отговор)	1. Всеки ден 2. Всяка седмица 3. Всеки месец 4. Веднъж или два пъти през последните 12 месеца	5. Това ми се случи, но преди повече от 12 месеца 6. Никога не ми се е случвало
G3	Случва ли се родителят/ човекът, който се грижи за теб, да не те заведе на лекар, когато си по-сериозно болен? (отбележи най-подходящия отговор)	1. Никога не ме води на лекар, когато съм болен 2. Понякога не ме води на лекар, когато съм болен 3. Всеки път ме води на лекар, когато съм болен	

Раздел H			
<p>СЕГА ЩЕ ЗАДАДЕМ НЯКОЛКО МНОГО ЛИЧНИ ВЪПРОСА. НА НЯКОИ ОТ ТЯХ МОЖЕ ДА ТИ Е ТРУДНО ДА ОТГОВОРИШ И МОЖЕ ДА НЕ ИСКАШ ДА МИСЛИШ ПО ТЯХ, НО МОЛЯ, ОПИТАЙ ДА ДАДЕШ ВЪЗМОЖНО НАЙ-ЧЕСТЕН ОТГОВОР НА ВСЕКИ ОТ ВЪПРОСИТЕ. АКО НЕ ИСКАШ ДА ОТГОВОРИШ НА НЯКОЙ ВЪПРОС, МОЖЕШ ДА ПОСТАВИШ ОТМЕТКА В КУТИЙКАТА ДО „ПРЕДПОЧИТАМ ДА НЕ ОТГОВАЯМ“.</p> <p>НЕ СЕ ПРИТЕСНЯВАЙ, НИКОЙ НЯМА ДА ЗНАЕ КАКВИ СА ОТГОВОРИТЕ ТИ НА ТЕЗИ ВЪПРОСИ.</p>			
H1	Случвало ли се е някой да ти говори за сексуални действия грубо или по начин, който те притеснява?	1. Да 2. Не	99 Предпочитам да не отговарям
		<p>Ако отговорът е „1“ премини на Н1</p> <p>Ако отговорът е „2“ или „99“ премини на въпрос Н4</p>	
H2	Ако отговорът е „Да“, кой е човекът? (възможен е повече от един отговор)	1. Гадже, момче 2. Гадже, момиче 3. Момче, което познавам 4. Момиче, което познавам	12. Сестра 13. Учител, мъж 14. Учител, жена 15. Непознат мъж

		<p>5. Момче, което не познавам</p> <p>6. Момиче, което не познавам</p> <p>7. Баща</p> <p>8. Майка</p> <p>9. Друг възрастен мъж, който живее в дома ми</p> <p>10. Друга възрастна жена, която живее в дома ми</p> <p>11. Брат</p>	<p>16. Непозната жена</p> <p>17. Възрастен, който познавам</p> <p>18. Възрастен, който не познавам</p> <p>19. Роднина, мъж</p> <p>20. Роднина, жена</p> <p>99. Предпочитам да не отговарям</p>
Н3	<p>Колко често през последните 12 месеца някой ти е говорил за сексуални действия грубо или по начин, който те притеснява?</p> <p>(отбележи най-подходящия отговор)</p>	<p>1. Всеки ден</p> <p>2. Всяка седмица</p> <p>3. Всеки месец</p> <p>4. Веднъж или два пъти през последните 12 месеца</p>	<p>5. Това ми се случи, но преди повече от 12 месеца</p> <p>6. Никога не ми се е случвало</p> <p>99. Предпочитам да не отговарям</p>
Н4	<p>Случвало ли се е някой да те е докосвал сексуално, когато не си искал/а да го направи (т.е. да е галил, хващал здраво или докосвал интимните ти части?)</p>	<p>1. Да</p> <p>2. Не</p> <p>99. Предпочитам да не отговарям</p>	<p>Ако отговорът е „1“ премини на Н5</p> <p>Ако отговорът е „2“ или „99“ премини на въпрос Н7</p>
Н5	<p>Ако отговорът е „Да“, кой е човекът?</p> <p>(възможен е повече от един отговор)</p>	<p>1. Гадже, момче</p> <p>2. Гадже, момиче</p> <p>3. Момче, което познавам</p> <p>4. Момиче, което познавам</p> <p>5. Момче, което не познавам</p> <p>6. Момиче, което не познавам</p> <p>7. Баща</p> <p>8. Майка</p> <p>9. Друг възрастен мъж, който живее в дома ми</p> <p>10. Друга възрастна жена, която живее в дома ми</p>	<p>12. Сестра</p> <p>13. Учител, мъж</p> <p>14. Учител, жена</p> <p>15. Непознат мъж</p> <p>16. Непозната жена</p> <p>17. Възрастен, който познавам</p> <p>18. Възрастен, който не познавам</p> <p>19. Роднина, мъж</p> <p>20. Роднина, жена</p> <p>99. Предпочитам да не отговарям</p>

		11. Брат	
Н6	<p>Колко често през последните 12 месеца се е случвало някой да те е докосвал сексуално, когато не си искал/а да го направи (т.е. да е галил, хващал здраво или докосвал интимните ти части?)</p> <p>(отбележи най-подходящия отговор)</p>	<p>1. Всеки ден</p> <p>2. Всяка седмица</p> <p>3. Всеки месец</p> <p>4. Веднъж или два пъти</p>	<p>5. Това ми се случи, но преди повече от 12 месеца</p> <p>6. Никога не ми се е случвало</p> <p>99. Предпочитам да не отговарям</p>
Н7	<p>Случвало ли се е някой да е правил секс с теб, когато не си искал?</p> <p>(например, като е използвал натиск, принуда, физическа сила, или защото не си можел/а да откажеш)</p>	<p>1. Да</p> <p>2. Не, никога не ми се е случвало</p> <p>99. Предпочитам да не отговарям</p>	<p>Ако отговорът ти е „1“, премини към въпрос Н8.</p> <p>Ако отговорът ти е „2“ или „99“, премини към въпрос Н9</p>
Н8	<p>Ако отговорът е „Да“, кой е човекът?</p> <p>(възможен е повече от един отговор)</p>	<p>1. Гадже, момче</p> <p>2. Гадже, момиче</p> <p>3. Момче, което познавам</p> <p>4. Момиче, което познавам</p> <p>5. Момче, което не познавам</p> <p>6. Момиче, което не познавам</p> <p>7. Баща</p> <p>8. Майка</p> <p>9. Друг възрастен мъж, който живее в дома ми</p> <p>10. Друга възрастна жена, която живее в дома ми</p> <p>11. Брат</p>	<p>12. Сестра</p> <p>13. Учител, мъж</p> <p>14. Учител, жена</p> <p>15. Непознат мъж</p> <p>16. Непозната жена</p> <p>17. Възрастен, който познавам</p> <p>18. Възрастен, който не познавам</p> <p>19. Роднина, мъж</p> <p>20. Роднина, жена</p> <p>99. Предпочитам да не отговарям</p>
Н9	<p>Случвало ли се е някой онлайн да ти е изпращал нежелани сексуални съобщения, коментари или снимки или да те карал да изпращаш сексуални снимки, или да извършваш сексуални актове, които са те карали да се чувстваш неудобно?</p>	<p>1. Да</p> <p>2. Не</p> <p>99. Предпочитам да не отговарям</p>	<p>Ако отговорът ти е „1“, премини към въпрос Н10.</p>

		Ако отговорът ти е „2“ или „99“, премини към Въпрос R21	
H10	Ако отговорът е „Да“, кой е човекът?	1. Гадже, момче 2. Гадже, момиче 3. Момче, което познавам 4. Момиче, което познавам 5. Момче, което не познавам 6. Момиче, което не познавам 7. Баща 8. Майка 9. Друг възрастен мъж, който живее в дома ми 10. Друга възрастна жена, която живее в дома ми 11. Брат	12. Сестра 13. Учител, мъж 14. Учител, жена 15. Непознат мъж 16. Непозната жена 17. Възрастен, който познавам 18. Възрастен, който не познавам 19. Роднина, мъж 20. Роднина, жена 99. Предпочитам да не отговарям
H11	Колко често през последните 12 месеца някой онлайн ти е изпращал нежелани сексуални съобщения, коментари или снимки или те карал да изпращаш сексуални снимки, или да извършваш сексуални актове, които са те карали да се чувстваш неудобно? (отбележи най-подходящия отговор)	1. Всеки ден 2. Всяка седмица 3. Всеки месец 4. Веднъж или два пъти	5. Това ми се случи, но преди повече от 12 месеца 6. Никога не ми се е случвало 99. Предпочитам да не отговарям
R21	Ако някое от посочените по-горе някога е ставало, каза ли на някого за това?	1. Да 2. Не 77. Нито едно от горните не ми се е случвало. 99. Предпочитам да не отговарям	Ако отговорът ти е „1“, премини към въпрос R22 Ако отговорът ти е „2“, премини към въпрос R24 Ако отговорът ти е „77“ или „99“, премини към въпрос I1
R22	Ако си казал/а на някого, на кого?	1. Учител	

	(възможен е повече от един отговор)	2. Педагогически съветник 3. Майка 4. Баща 5. Възрастен роднина (жена) 6. Възрастен роднина (мъж) 7. Полицай 8. Друг възрастен 9. Брат, сестра 10. Лекар 11. Социален работник 12. Приятел (дете) 13. Обадих се на телефонна линия за деца 14. Друго
R23	Ако си казал/а на някого, той успя ли да помогне?	1. Да 2. Не Премини към раздел I1
R24	Ако <u>не</u> си казал/а на никого, защо не го направи? (отбележи най-подходящия отговор)	1. Не мисля, че беше важно 2. Притеснявах се/срамувах се 3. Страхувах се, че ще имам неприятности 4. Не исках извършителят да има неприятности 5. Не знаех на кого да кажа 6. Не мислех, че някой ще ми помогне 8. Заплашиха ме да не казвам 9. Друго: Моля, поясни 10. Предпочитам да не отговарям

Раздел I					
	Напълно съгласен / на	Донякъде съгласен/ на	Нито съгласен / на, нито несъгласен/ на	Донякъде несъгласен /на	Напълно несъгласен/ на
I1. Имам поне един добър приятел/приятелка или повече от един	1	2	3	4	5

12. На мястото, където живея в момента има човек, който се грижи за мен или друг възрастен, който наистина го е грижа за мен	1	2	3	4	5
13. Като цяло се чувствам добре и уверен в себе си	1	2	3	4	5
14. Като цяло мисля, че съм способен да правя неща също толкова добре, колкото и другите деца на моята възраст	1	2	3	4	5
15. Чувствам/ чувствал съм се самотен / изолиран	1	2	3	4	5
16. Има кой да ме изслуша, когато имам нужда да споделя с някой	1	2	3	4	5
17. Има кой да се грижи за мен, когато не се чувствам добре	1	2	3	4	5
18. Имам някой, който ме обича и ме кара да се чувствам ценен	1	2	3	4	5
19. Имам някой, с когото да се забавлявам	1	2	3	4	5

Раздел J					
(отбележи най-подходящия отговор)	Всеки ден	През повечето дни	В някои дни	От време на време	Никога
J1. Колко често през последните 30 дни си изпитвал/а стрес или безпокойство?	1	2	3	4	5
J2. Колко често през последните 30 дни си се чувствал/а, че не можеш да контролираш гнева си?	1	2	3	4	5
J3. Колко често през последните 30 дни си избухвал физически срещу друго дете (удряне, ритане, блъскане на друго дете)?	1	2	3	4	5
J4. Колко често през последните 30 дни си избухвал физически срещу възрастен (удряне, ритане, блъскане на възрастен)?	1	2	3	4	5
J5. Колко често през последните 30 дни си избухвал срещу друго дете чрез викане, заплашителни думи или обиди?	1	2	3	4	5
J6. Колко често през последните 30 дни си подтиквавал или принуждавал друго лице да прави секс или да извършва сексуални действия с теб?	1	2	3	4	5

J7. Колко често през последните 30 дни си избухвал срещу възрастен чрез викане, заплашителни думи или обиди?	1	2	3	4	5
J8. Колко често през последните 30 дни си заплашвал, обиждал или злепоставял друго дете в училище или онлайн?	1	2	3	4	5
J9. През последните 12 месеца имал/а ли си мисли да се нараниш?	1	2	3	4	5
J10. През последните 12 месеца имал/а ли си мисли за самоубийство?	1	2	3	4	5
J11. Колко често пушиш тютюн?	1	2	3	4	5
J12. Колко често пиеш алкохол?	1	2	3	4	5
J13. Колко често ползваш наркотици за развлечение?	1	2	3	4	5
J14. Бягаш ли от училище или пропускаш ли часове?	1	2	3	4	5

Раздел К				
	(отбележи най-подходящия отговор)	Да	Не	Не знам
K1	Участвал/а ли си в дейности/занимания за предотвратяване на насилието?	1	2	3
K2	Участвал ли си в групови занимания за подобряване на общуването/разрешаване на конфликти?	1	2	3
K3	Ако пострадаш от насилие от страна на учител или ученик в училище, знаеш ли къде да потърсиш помощ?	1	2	3
K4	Ако бъдеш обект на насилие от страна на член на семейството у дома, знаеш ли къде да потърсиш помощ?	1	2	3
K5	Ако бъдеш обект на насилие от страна на член на общността, знаеш ли къде да потърсиш помощ?	1	2	3
K6	Ако бъдеш жертва на сексуално насилие или изнасилване, знаеш ли къде да потърсиш помощ?	1	2	3
K7	Мислиш ли, че в твоя район има достатъчно начини и форми за подкрепа на децата жертва на насилие?	1	2	3
K8	Имаш ли доверие на органите, които отговарят за закрилата на децата от насилие?	1	2	3

К9	<p>На кого имаш доверие, кой мислиш, че би ти помогнал?</p> <p>(възможен е повече от един отговор)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Майка 2. Баща 3. Учител 4. Педагогически съветник 5. Възрастен роднина (жена) 6. Възрастен роднина (мъж) 7. Полицай 8. Друг възрастен човек 9. Брат, сестра 	<ol style="list-style-type: none"> 10. Лекар 11. Социален работник 12. Приятел (дете) 13. Да се обадя на телефонна линия за деца 116 111 14. Да се обадя на телефонна за спешни случаи 112 15. Друго
К10	<p>Ако си наранен/наранена в училище, как би подал сигнал/на кого би казал/ кого би потърсил за помощ?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Майка 2. Баща 3. Учител 4. Педагогически съветник 5. Възрастен роднина (жена) 6. Възрастен роднина (мъж) 7. Полицай 8. Друг възрастен човек 9. Брат, сестра 	<ol style="list-style-type: none"> 10. Лекар 11. Социален работник 12. Приятел (дете) 13. Да се обадя на телефонна линия за деца 116 111 14. Да се обадя на телефонна за спешни случаи 112 15. Друго
К11	<p>Ако бъдеш наранен/наранена у дома или на друго място, как би подал сигнал/ на кого би казал/ как би потърсил помощ?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Майка 2. Баща 3. Учител 4. Педагогически съветник 5. Възрастен роднина (жена) 6. Възрастен роднина (мъж) 7. Полицай 8. Друг възрастен човек 	<ol style="list-style-type: none"> 10. Лекар 11. Социален работник 12. Приятел (дете) 13. Да се обадя на телефонна линия за деца 116 111 14. Да се обадя на телефонна за спешни случаи 112 15. Друго

		9. Брат, сестра	
K12	Как би искал/искала да подадеш сигнал или да потърсиш помощ?	11. Да кажа на някого 12. Да се обадя по телефон 13. Да пратя съобщение чрез имейл 14. Да пратя съобщение чрез SMS	15. Да пратя съобщение с Messenger през Facebook 16. Да пратя съобщение чрез Viber 17. Да пратя съобщение чрез WhatsApp 18. Да пратя съобщение чрез Snapchat 19. Да пратя съобщение през сайт на някоя организация

Благодарете на участниците за отделеното от тях време:

Това е краят на изследването. Благодарим ти за отделеното време и участието! Изключително благодарни сме, че сподели опита и мнението си с нас, особено по личните теми. Надяваме се, че това, което научихме от теб, ще ни помогне да подобрим подкрепата за децата в бъдеще

14.3 Проучване сред младите хора

ПРОУЧВАНЕ СРЕД МЛАДИТЕ ХОРА 2

Попълва се от хора на възраст от 18 до 24 години

Да се попълни от анкетъора преди началото на интервюто

Дата:	Община:
ДД / ММ / 2019 г.	
Име на анкетъора:	Населено място

Раздел А.				
A1	Вашият пол е:		
A2	Възраст в навършени години: (години)		
A3	Имате ли някакво увреждане или затруднение, удостоверено с документ от специалист? (възможен е повече от един отговор)	1. Физическо увреждане (със затруднения в придвижването) 2. Физическо увреждане (без затруднения в придвижването) 3. Нефизическо увреждане (умствено/интелектуално) 4. Повече от едно увреждане (физическо и интелектуално) 5. Други увреждания 6. Нямам увреждания		
A4	Какъв е етническият Ви произход? (отбележи най-подходящия отговор)	1. Български	2. Турски	3. Ромски 4. Друг
A5	На какъв език говорите в къщи? (възможен е повече от един отговор)	1. Български	2. Турски	3. Ромски 4. Друг
A6	Каква е религията Ви? (отбележи най-подходящия отговор)	1. Източно православие 2. Католицизъм 3. Ислям 4. Протестантство 5. Юдаизъм	6. Атеист 7. Агностик 8. Без религия 9. Друга	10. Не желая да отговоря

A7	Каква завършена степен на образование имате? (отбележете най-подходящия отговор)	<p>1. Без образование</p> <p>2. Начално образование</p> <p>3. Основно образование</p> <p>4. Средно образование</p> <p>5. Образование след средно, но не висше</p> <p>6. Висше образование</p> <p>7. Завършена степен след висше образование</p>
A8	Какво е трудовото Ви положение в момента (отбележете най-подходящия отговор)	<p>1 ☐ Работа на заплата (на пълен работен ден)</p> <p>2 ☐ Работа на заплата (на непълен работен ден)</p> <p>3 ☐ Самонаето лице</p> <p>4 ☐ Студент</p> <p>5 ☐ Безработен/ Търся работа</p> <p>6 ☐ Пенсионер</p> <p>7 ☐ Грижа се за домакинството</p> <p>8 ☐ Майчинство/ бащинство</p> <p>9 ☐ С трайно заболяване или увреждане</p>
A9	Кое от следните описва най-добре заеманата от вас позиция? (отбележете най-подходящия отговор)	<p>1/ Самонает/частен собственик</p> <p>2/ Студент</p> <p>3/ Квалифициран работник</p> <p>4/ Работник, изпълняващ неквалифициран труд</p> <p>5/ Машинен оператор и/или монтажник</p> <p>6/ Служител, с ръководни функции</p> <p>7/ Служител, специалист с експертни и/или изпълнителски функции</p> <p>8/ Квалифициран приложен специалист (учител, лекар, адвокат, архитект и др.)</p> <p>9/ Фермер</p> <p>10/ Учащ</p> <p>11/ Безработен</p> <p>12/ Домакиня</p> <p>13/ Сезонна работа</p> <p>14/ Занаятчия</p> <p>15/ Друго (Моля, посочете)</p> <p>16/ Пенсионер</p>

A10	Работили ли сте нещо срещу заплащане през последните 12 месеца?	1/ Да 2/ Не
A11	Какви са <u>Вашите</u> лични месечни доходи? (лева)
A12	Какви са общите месечни доходи на <u>домакинството Ви</u> ? (лева)
A13	<p>Колко деца под 18 години имате и каква е тяхната възраст?</p> <p>(изброяват се всички родни деца, независимо дали лицето полага грижи за тях или са настанени извън семейството с мярка за закрила; включват се също и деца, които се отглеждат от другия родител, както и осиновени деца)</p> <p>На пунктираната линия въведете възрастта на всяко дете, отделени със запетая, или поставете отметка до „Няма деца“, ако респондентът няма деца)</p>	<p>1/ Възраст на първо дете:</p> <p>2/ Възраст на второ дете:</p> <p>3/ Възраст на трето дете:</p> <p>4/ Възраст на четвърто дете:</p> <p>5/ Възраст на пето дете:</p> <p>6/ Възраст на шесто дете:</p> <p>7/ Възраст на седмо дете:</p> <p>8/ Възраст на осмо дете:</p> <p>99 ☐ Няма деца под 18 години</p>
A14	<p>За колко деца под 18 години полагате грижи*? (На пунктираната линия въведете възрастта на всяко дете, отделени със запетая, или поставете отметка до „Не полага грижи за деца“, ако респондентът не полага грижи за деца)</p> <p>*Включително доведени или осиновени деца, деца, настанени в приемното Ви семейство, или деца, над които имате законно попечителство.</p>	<p>1/ Възраст на първо дете:</p> <p>2/ Възраст на второ дете:</p> <p>3/ Възраст на трето дете:</p> <p>4/ Възраст на четвърто дете:</p> <p>5/ Възраст на пето дете:</p> <p>6/ Възраст на шесто дете:</p> <p>7/ Възраст на седмо дете:</p> <p>8/ Възраст на осмо дете:</p> <p>99 ☐ Не полагам грижи за деца под 18 г.</p>
A15	<p>Кое най-добре описва семейното Ви положение?</p> <p>(отбележете най-подходящия отговор)</p>	<p>1/ Семейно/В съвместно съжителство</p> <p>2/ Женен/Омъжена, но живеем разделени</p> <p>3/ Неженен/Неомъжена</p> <p>4/ Разведен/Разделен</p> <p>5/ Вдовец/вдовица</p>

A16	<p>С кои от посочените хора живеете ?</p> <p><i>(Ако е необходимо можеш да посочиш повече от един отговор)</i></p>	<p>1. С баща ми</p> <p>2. С майка ми</p> <p>3. С брат(я)</p> <p>4. Със сестра(и)</p> <p>5. С баба</p> <p>6. С дядо</p> <p>7. Съпруг/съпруга</p> <p>8. С партньор/партньорка</p>	<p>9. С други роднини (моля напишете)</p> <p>10. С друг възрастен (моля напишете)</p> <p>11. С приемни родители</p> <p>12. Живея предимно сам(а)</p>
-----	---	---	--

Раздел В.

B1	<p>Колко човека общо живеете заедно (под един покрив)?</p> <p><i>(Моля, посочи броя като включиш и себе си)</i></p>	<p>..... (Брой хора над 18 г.)</p> <p>..... (Брой хора под 18 г.)</p>	
B2	<p>С кои от посочените хора живееше през по-голямата част от времето преди да навършиш 18 г.?</p> <p><i>(отбележете най-подходящия отговор)</i></p>	<p>1.С двамата ми родители</p> <p>2.Основно с майка ми</p> <p>3.Основно с баща ми</p> <p>4. През част от времето в дома на майка ми, през част от времето в дома на баща ми</p> <p>5. С майка ми и доведен баща</p> <p>6.С баща ми и доведената ми майка</p> <p>7.С приемни родители</p> <p>8.С други роднини (например баба и дядо)</p> <p>9.С друг възрастен (моля напишете)</p> <p>10. Дом/център за настаняване на деца</p>	
B3	<p>С какво се занимаваше майка ти през по-голямата част от времето преди да навършиш 18 г.? <i>(отбележи най-подходящия отговор)</i></p>	<p>1.Работеше на пълен работен ден в България</p> <p>2. Работеше на непълен работен ден в България</p> <p>3. Работеше в чужбина</p> <p>4. Беше безработна</p>	<p>5. Беше пенсионер</p> <p>6. Домакиня</p> <p>7. Друго</p> <p>8. Не знам</p> <p>9. Беше по майчинство</p>
B4	<p>С какво се занимава баща ти през по-голямата част от времето преди да навършиш 18 г.? <i>(отбележи най-подходящия отговор)</i></p>	<p>1. Работеше на пълен работен ден в България</p> <p>2. Работеше на непълен работен ден в България</p>	<p>5. Беше пенсионер</p> <p>6. Грижеше се за домакинството</p> <p>7. Друго</p>

		3. Работеше в чужбина 4. Беше безработен	8. Не знам
B5	Кой се грижеше основно за теб преди да навършиш 18 г.? (отбележи най-подходящия отговор)	1. И двамата родители 2. Само майка ми 3. Само баща ми 4. Баба и/или дядо 5. Доведена майка 6. Доведен баща 7. Друго дете (напр. брат или сестра) 8. Приемно семейство 9. Грижех се сам/а за себе си 10. Други възрастни роднини 11. Други възрастни, които не са ми роднини 12. Друго	
B6	Кое най-добре описва взаимоотношенията между родителите ти през по-голямата част от времето преди да навършиш 18 г.? (отбележи най-подходящия отговор)	1. Семейни/живееха заедно 2. Женени, но живееха разделени 3. Бяха разведени/разделени 4. Имах един жив родител 5. Нямах живи родители	
B7	Колко често преди да навършиш 18 години семейството ти НЕ Е имало достатъчно пари за осигуряване на ХРАНА (Помисли за изминалата година) (отбележи най-подходящия отговор)	1. Всеки ден 2. През повечето дни 3. В някои дни 4. Рядко 5. Никога	

B8. Колко често, преди да навършиш 18 г., семейството ти НЕ Е имало достатъчно пари за осигуряване на: (отбележи най-подходящия за теб отговор на всеки ред)

		Никога не сме имали	Рядко сме имали	Понякога сме имали	В повечето случаи сме имали	Винаги сме имали
B8.A	Учебни пособия (напр. книги, материали и др.)	1	2	3	4	5
B8.B	Лекарства	1	2	3	4	5
B8.C	Дрехи	1	2	3	4	5

V8.D	Подаръци, ваканции, пътувания и забавление	1	2	3	4	5
V8.E	Компютърно оборудване (лаптоп или настолен компютър)	1	2	3	4	5
V8.F	Устройства, като смартфони и планшети	1	2	3	4	5

V9. С кои от следните разполагаше твоето домакинство през по-голяма част от времето преди да навършиш 18 г.? (отбележи всички, които сте имали в домакинството)

1. Лек автомобил	6. Компютър	11. Готварска печка на дърва и въглища
2. Телевизор	7. Интернет	12. Електрическа готварска печка
3. Хладилник	8. Пералня	13. Сателитна чиния или кабелна телевизия
4. Мобилен телефон	9. Съдомиялна	14. Климатик
5. Таблет	10. Смарт-фон	15. Собствено жилище/къща/апартамент

V10. С кои от следните разполагаше на мястото, на което живееше преди да навършиш 18 г.?: (отбележи всички, които важат)

1. Течаща вода	2. Електричество	3. Вътрешна тоалетна	4. Вътрешна баня	5. Отделно легло за всеки в жилището
----------------	------------------	----------------------	------------------	--------------------------------------

V11	Колко стаи имахте на основното място, на което живееше преди да навършиш 18 г.? (моля, напиши върху пунктираната линия) НЕ ВКЛЮЧВАЙТЕ В БРОЯ КУХНЯТА И САНИТАРНИТЕ ПОМЕЩЕНИЯ (брой стаи)
V12	Налагаше ли се да извършваш домакинска работа (готвене/чистене/грижи за деца и други) преди да навършиш 18 г.?	1/ Да 2/ Не
V14	Колко често си отсъствал от училище по неизвинителни причини, преди да навършиш 18 г.?	1/ Често 2/ Понякога 3/ Никога

Раздел С				
ПРЕДИ ДА НАВЪРШИШ 18 ГОДИНИ, СЛУЧВАЛО ЛИ ТИ СЕ Е НЯКОЕ ОТ СЛЕДНИТЕ:				
	(отбележи най-подходящия отговор)	През цялото време	Понякога	Никога

C1	Някой да те е карал да се чувстваш в опасност у дома преди да навършиш 18 г.?	1	2	3
C2	Някой да те е карал да се чувстваш в опасност в училище преди да навършиш 18 г.?	1	2	3
C3	Някой да те е карал да се чувстваш в опасност в общността преди да навършиш 18 г.? (в квартала, в който си живеел или около него)	1	2	3

Раздел D

Моля, прочети следните твърдения и оцени доколко си съгласен/на с всяко от тях!

		Напълно съгласен/на	Донякъде съгласен/на	Нито съгласен/на, нито несъгласен/на	Донякъде несъгласен/на	Напълно несъгласен/на
D1	Приемливо е родител или настойник да крещи на дете, когато то не се държи добре.	1	2	3	4	5
D2	Приемливо е учителите да крещат на учениците в училище, когато те не се държат добре	1	2	3	4	5
D3	Приемливо е дете да крещи на друго дете, когато то не се държи добре	1	2	3	4	5
D4	Когато се крещи на децата, това е за тяхно добро.	1	2	3	4	5
D5	Когато се крещи на децата, това им вреди.	1	2	3	4	5
D6	Приемливо е родител/настойник да използва обидни думи, да унижава дете или да го нарича с обидни имена	1	2	3	4	5
D7	Приемливо е учител да използва обидни думи, да унижава дете или да го нарича с обидни имена	1	2	3	4	5
D8	Приемливо е дете да използва обидни думи, да унижава	1	2	3	4	5

	друго дете или да го нарича с обидни имена					
D9	Приемливо е родител / настойник да плесне дете, когато то не се държи добре.	1	2	3	4	5
D10	Приемливо учител / член на персонала да удари дете в училище.	1	2	3	4	5
D11	Приемливо е дете да удари друго дете	1	2	3	4	5
D12	Пляскането на дете понякога е за негово добро.	1	2	3	4	5
D13	Удрянето, биенето или използването на предмети за биене на дете му вреди.	1	2	3	4	5
D14	По-приемливо е да се удря момче, отколкото момиче.	1	2	3	4	5
D15	По-приемливо е да се удря момиче, отколкото момче.	1	2	3	4	5
D16	Приемливо е да удариш дете с цел дисциплиниране, стига да не се причинят сериозни наранявания.	1	2	3	4	5
D17	Приемливо е момиче под 14 години да има сексуален контакт с човек над 18 години	1	2	3	4	5
D18	Приемливо е момче под 14 години да има сексуален контакт с човек над 18 години	1	2	3	4	5
D19	Всяко момче и момиче има право да откаже нежелано докосване по тялото	1	2	3	4	5

D20	Според закона на каква възраст едно дете може законно да даде съгласието си да прави секс? (отбележи най-подходящия отговор)	1. на която и да било възраст 10. 10 години 11. 11 години 12. 12 години 13. 13 години 14. 14 години	15. 15 години 16. 16 години 17. 17 години 18. 18 години 88. не знам
-----	--	--	---

D21	<p>Вината едно момиче да бъде изнасилено е отчасти негова, ако тя прави следното...</p> <p><i>(отбележи <u>всички</u>, които приемаш)</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Има много сексуални връзки 2. Облича се предизвикателно (например облича къси поли) 3. Пие алкохол или взема наркотици 4. Излиза късно нощем 5. Държи се предизвикателно 6. Нито едно от посочените — вината никога не е нейна по какъвто и да било начин
D22	<p>Ако момиче бъде изнасилено, трябва ли да направи следното:</p> <p><i>(отбележи <u>всички</u>, които приемаш)</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Да се омъжи за извършителя, за да избегне срам 2. Да понесе наказания, че е правила секс 3. Да промени поведението си 4. Да промени начина, по който се облича 5. Да си мълчи, за да се избегне срамът 6. Да напусне училище 7. Да избягва да се вижда с извършителя 8. Да каже на някого, за да получи помощ (напр. на лекар/социален работник/учител/родител) 9. Да съобщи на полицията

Скрипт, който да обясни на респондентите времевия период, който ни интересува: сега ще ви задам няколко въпроса за живота ви, преди да навършите 18 години. Някои от тези въпроси могат да се отнасят и за текущия ви живот, но не забравяйте, че за с това проучване искаме да научим какъв е бил вашият живот преди да навършите 18 години.

Раздел Е.

E1	<p>Преди да навършиш 18 г., случвало ли се е някой от следните хора у дома да те е наранявал физически (напр. да те е плясвал, удрял, ритал или бил с предмет)?</p> <p><i>(отбележи всички, които важат)</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Майка 2. Баща 3. Доведена майка 4. Доведен баща 5. Роднина (жена) 6. Роднина (мъж) 7. Друго полагащо грижи лице (жена)
----	--	---

		<p>8. Друго полагащо грижи лице (мъж)</p> <p>9. Друг човек, който живее в дома ми (жена)</p> <p>10. Друг човек, който живее в дома ми (мъж)</p> <p>11. Брат или сестра</p> <p>12. Друго дете, което не е роднина</p> <p>13. Никой у дома не ме е наранявал физически никога</p> <p>Ако отговорът ти е „13“, премини към въпрос E5</p>		
E4	<p>Преди да навършиш 18 г., случвало ли се е някой от следните хора у дома да те е наранил толкова лошо, че да си имал/а синини, кръв или счупване?</p> <p>(отбележи всички, които важат)</p>	<p>1. Майка</p> <p>2. Баща</p> <p>3. Доведена майка</p> <p>4. Доведен баща</p> <p>5. Роднина (жена)</p> <p>6. Роднина (мъж)</p> <p>7. Друго полагащо грижи лице (жена)</p> <p>8. Друго полагащо грижи лице (мъж)</p> <p>9. Друг човек, който живее в дома ми (жена)</p> <p>10. Друг човек, който живее в дома ми (мъж)</p> <p>11. Брат или сестра</p> <p>12. Друго дете, което не е роднина</p> <p>13. Никой у дома не ме е наранявал физически никога</p>		
R1	<p>Ако някой възрастен в дома ти някога те е наранил, каза ли на някого за това?</p> <p>(отбележи най-подходящия отговор)</p>	<p>1. Да</p> <p>2. Не</p> <p>99. Никога не съм нараняван/а от възрастен у дома.</p> <p>Ако отговорът ти е „1“, премини към въпрос R2</p> <p>Ако отговорът ти е „2“, премини към въпрос R4</p> <p>Ако отговорът ти е „99“, премини към въпрос R5</p>		
R2	<p>Ако си казал/а на някого, на кого каза?</p> <p>(възможен е повече от един отговор)</p>	<table border="1"> <tr> <td> <p>1. Учител</p> <p>2. Педагогически съветник</p> <p>3. Майка</p> <p>4. Баща</p> <p>5. Възрастен роднина (жена)</p> <p>6. Възрастен роднина (мъж)</p> </td> <td> <p>8. Друг възрастен</p> <p>9. Брат, сестра</p> <p>10. Лекар</p> <p>11. Социален работник</p> <p>12. Приятел (дете)</p> </td> </tr> </table>	<p>1. Учител</p> <p>2. Педагогически съветник</p> <p>3. Майка</p> <p>4. Баща</p> <p>5. Възрастен роднина (жена)</p> <p>6. Възрастен роднина (мъж)</p>	<p>8. Друг възрастен</p> <p>9. Брат, сестра</p> <p>10. Лекар</p> <p>11. Социален работник</p> <p>12. Приятел (дете)</p>
<p>1. Учител</p> <p>2. Педагогически съветник</p> <p>3. Майка</p> <p>4. Баща</p> <p>5. Възрастен роднина (жена)</p> <p>6. Възрастен роднина (мъж)</p>	<p>8. Друг възрастен</p> <p>9. Брат, сестра</p> <p>10. Лекар</p> <p>11. Социален работник</p> <p>12. Приятел (дете)</p>			

		7. Полицай	13. Обадих се на телефонна линия за деца 14. Друго
R3	Ако си казал/а на някого, той успя ли да помогне?	1. Да 2. Не Премини към въпрос R5	
R4	Ако <u>не си казал/а</u> на никого, какво те спря? (отбележи най-подходящия отговор)	1. Не мисля, че беше важно 2. Притеснявах се/срамувах се 3. Страхувах се, че ще имам неприятности 4. Не исках извършителят да има неприятности 5. Не знаех на кого да кажа 6. Не мислех, че някой ще ми помогне 7. Не мислех, че някой ще ми повярва 8. Заплашиха ме да не казвам 9. Друго: Моля, поясни	
R5	Ако някое дете в дома ти някога те е наранило, каза ли на някого за това?	1. Да 2. Не 99. Никога не съм нараняван/а от дете у дома. Ако отговорът ти е „1“, премини към въпрос R6 Ако отговорът ти е „2“, премини към въпрос R8 Ако отговорът ти е „99“, премини към въпрос E5	
R6	Ако си казал/а на някого, на кого каза? (възможен е повече от един отговор)	1. Учител 2. Педагогически съветник 3. Майка 4. Баща 5. Възрастен роднина (жена) 6. Възрастен роднина (мъж) 7. Полицай	8. Друг възрастен 9. Брат, сестра 10. Лекар 11. Социален работник 12. Приятел (дете) 13. Обадих се на телефонна линия за деца 14. Друго
R7	Ако си казал/а на някого, той успя ли да помогне?	1. Да 2. Не Премини към въпрос E5	

<p>R8</p>	<p>Ако не си казал/а на никого, какво те спря? (отбележи най-подходящия отговор)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Не мисля, че беше важно 2. Притеснявах се/срамувах се 3. Страхувах се, че ще имам неприятности 4. Не исках извършителят да има неприятности 5. Не знаех на кого да кажа 6. Не мислех, че някой ще ми помогне 7. Не мислех, че някой ще ми повярва 8. Заплашиха ме да не казвам 9. Друго: Моля, поясни
<p>E5</p>	<p>Преди да навършиш 18 г., случвало ли се е някой от следните хора да те нарани физически в училище (напр. да те е удрял, ритал или бил с предмет)? (отбележи всички, които важат)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Учител 2. Директор 3. Възпитател 4. Психолог/Педагогически съветник 5. Друг работещ в училището възрастен 6. Родител на друго дете 7. Външни за училището хора 8. Друг ученик под 18 г. 9. Друг ученик над 18 г. 10. Треньор 11. Друг възрастен 12. Никога не се е случвало <p>Ако отговорът ти е „12“, премини към въпрос E9</p>
<p>E8</p>	<p>Преди да навършиш 18 г., случвало ли се е някой от следните хора в училище да те е наранил толкова лошо, че да си имал/а синини или кръв или счупване? (отбележи всички, които важат)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Учител 2. Директор 3. Възпитател 4. Психолог/Педагогически съветник 5. Друг работещ в училището възрастен 6. Родител на друго дете 7. Външни за училището хора 8. Друг ученик под 18 г. 9. Друг ученик над 18 г. 10. Треньор 11. Друг възрастен 12. Никога не се е случвало

R9	Ако си бил/а нараняван/а физически от учител или друг възрастен в училище — каза ли на някого за това?	<p>1. Да 2. Не 99. Никога не съм нараняван/а от възрастен в училище.</p> <p>Ако отговорът ти е „1“, премини към въпрос R10 Ако отговорът ти е „2“, премини към въпрос R12 Ако отговорът ти е „99“, премини към въпрос R13</p>		
R10	Ако си казал/а на някого, на кого? (възможен е повече от един отговор)	<table border="0"> <tr> <td data-bbox="722 501 1102 943"> <p>1. Учител 2. Педагогически съветник 3. Майка 4. Баща 5. Възрастен роднина (жена) 6. Възрастен роднина (мъж) 7. Полицай</p> </td> <td data-bbox="1102 501 1492 943"> <p>8. Друг възрастен 9. Брат, сестра 10. Лекар 11. Социален работник 12. Приятел (дете) 13. Обадих се на телефонна линия за деца 14. Друго</p> </td> </tr> </table>	<p>1. Учител 2. Педагогически съветник 3. Майка 4. Баща 5. Възрастен роднина (жена) 6. Възрастен роднина (мъж) 7. Полицай</p>	<p>8. Друг възрастен 9. Брат, сестра 10. Лекар 11. Социален работник 12. Приятел (дете) 13. Обадих се на телефонна линия за деца 14. Друго</p>
<p>1. Учител 2. Педагогически съветник 3. Майка 4. Баща 5. Възрастен роднина (жена) 6. Възрастен роднина (мъж) 7. Полицай</p>	<p>8. Друг възрастен 9. Брат, сестра 10. Лекар 11. Социален работник 12. Приятел (дете) 13. Обадих се на телефонна линия за деца 14. Друго</p>			
R11	Ако си казал/а на някого, той успя ли да помогне?	<p>1. Да 2. Не</p> <p>Премини към въпрос R13</p>		
R12	Ако <u>не</u> си казал/а на никого, какво те спря? (отбележи най-подходящия отговор)	<p>1. Не мисля, че беше важно 2. Притеснявах се/срамувах се 3. Страхувах се, че ще имам неприятности 4. Не исках извършителят да има неприятности 5. Не знаех на кого да кажа 6. Не мислех, че някой ще ми помогне 7. Не мислех, че някой ще ми повярва 8. Заплашиха ме да не казвам 9. Друго: Моля, поясни</p> <p>.....</p>		
R13	Ако си бил/а нараняван/а физически от друго дете в училище — каза ли на някого за това?	<p>1. Да 2. Не 99. Никога не съм нараняван/а от дете в училище.</p> <p>Ако отговорът ти е „1“, премини към въпрос R14 Ако отговорът ти е „2“, премини към въпрос R16 Ако отговорът ти е „99“, премини към въпрос E9</p>		

R14	<p>Ако си казал/а на някого, на кого? (възможен е повече от един отговор)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Учител 2. Педагогически съветник 3. Майка 4. Баща 5. Възрастен роднина (жена) 6. Възрастен роднина (мъж) 7. Полицай 8. Друг възрастен 9. Брат, сестра 10. Лекар 11. Социален работник 12. Приятел (дете) 13. Обадих се на телефонна линия за деца 14. Друго
R15	<p>Ако си казал/а на някого, той успя ли да помогне?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Да 2. Не <p>Премини към въпрос E9</p>
R16	<p>Ако <u>не си казал/а</u> на никого, какво те спря? (отбележи най-подходящия отговор)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Не мисля, че беше важно 2. Притеснявах се/срамувах се 3. Страхувах се, че ще имам неприятности 4. Не исках извършителят да има неприятности 5. Не знаех на кого да кажа 6. Не мислех, че някой ще ми помогне 7. Не мислех, че някой ще ми повярва 8. Заплашиха ме да не казвам 9. Друго: Моля, поясни
E9	<p>Преди да навършиш 18 г., случвало ли се е някой от следните хора някога да те е наранявал физически (напр. да те е удрял, ритал или бил с предмет) <i>на улицата, на места или в групи, които посещаваш?</i> (отбележи всички, които важат)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Роднина 2. Съсед 3. Друг познат (възрастен) 4. Непознат (възрастен) 5. Полицай 6. Дете (роднина) 7. Дете/група от деца, които познавам

		<p>8. Дете/група от деца, които не познавам</p> <p>9. Никой</p> <p>Ако отговорът е „9“, премини на въпрос F1</p>
E12	<p>Преди да навършиш 18 г., случвало ли се е някога на улицата, на места или в групи, които посещаваш някой от следните хора да те е наранявал физически толкова лошо, че да си имал/а синини, кръв, счупване?</p> <p>(отбележи всички, които важат)</p>	<p>1. Роднина</p> <p>2. Съсед</p> <p>3. Друг познат (възрастен)</p> <p>4. Непознат (възрастен)</p> <p>5. Полицай</p> <p>6. Дете (роднина)</p> <p>7. Дете/група от деца, които познавам</p> <p>8. Дете/група от деца, които не познавам</p> <p>9. Никой</p>
R17	<p>Ако си бил/а нараняван/а физически от човек на улицата, на места или в групи, които посещаваш — каза ли на някого за това?</p>	<p>1. Да</p> <p>2. Не</p> <p>99. Никога не съм нараняван/а от възрастен в общността.</p> <p>Ако отговорът ти е „1“, премини към въпрос R18</p> <p>Ако отговорът ти е „2“, премини към въпрос R20</p> <p>Ако отговорът ти е „99“, премини към въпрос F1</p>
R18	<p>Ако си казал/а на някого, на кого?</p> <p>(възможен е повече от един отговор)</p>	<p>1. Учител</p> <p>2. Педагогически съветник</p> <p>3. Майка</p> <p>4. Баща</p> <p>5. Възрастен роднина (жена)</p> <p>6. Възрастен роднина (мъж)</p> <p>7. Полицай</p> <p>8. Друг възрастен</p> <p>9. Брат, сестра</p> <p>10. Лекар</p> <p>11. Социален работник</p> <p>12. Приятел (дете)</p> <p>13. Обадих се на телефонна линия за деца</p> <p>14. Друго</p>

R19	Ако си казал/а на някого, той успя ли да помогне?	<p>1. Да</p> <p>2. Не</p> <p>Премини към въпрос F1</p>
R20	Ако <u>не си казал/а</u> на никого, какво те спря? (отбележи най-подходящия отговор)	<p>1. Не мисля, че беше важно</p> <p>2. Притеснявах се/срамувах се</p> <p>3. Страхувах се, че ще имам неприятности</p> <p>4. Не исках извършителят да има неприятности</p> <p>5. Не знаех на кого да кажа</p> <p>6. Не мислех, че някой ще ми помогне</p> <p>7. Не мислех, че някой ще ми повярва</p> <p>8. Заплашиха ме да не казвам</p> <p>9. Друго: Моля, поясни</p> <p>.....</p>

Раздел F.

F1	<p>Преди да навършиш 18 г., случвало ли се е някой от следните хора у дома да те обижда, да ти се присмива или да те унижава?</p> <p>(отбележи всички, които важат)</p>	<p>1. Майка</p> <p>2. Баща</p> <p>3. Доведена майка</p> <p>4. Доведен баща</p> <p>5. Роднина (жена)</p> <p>6. Роднина (мъж)</p> <p>7. Друго полагащо грижи лице (жена)</p> <p>8. Друго полагащо грижи лице (мъж)</p> <p>9. Друг човек, който живее в дома ми (жена)</p> <p>10. Друг човек, който живее в дома ми (мъж)</p> <p>11. Брат или сестра</p> <p>12. Друго дете, което не е роднина</p> <p>13. Никой у дома не ме е обиждал</p>
F4	<p>Преди да навършиш 18 г., случвало ли се е някой от следните хора у дома да са ти крещели?</p> <p>(отбележи всички, които важат)</p>	<p>1. Майка</p> <p>2. Баща</p> <p>3. Доведена майка</p>

		<p>4. Доведен баща</p> <p>5. Роднина (жена)</p> <p>6. Роднина (мъж)</p> <p>7. Друго полагащо грижи лице (жена)</p> <p>8. Друго полагащо грижи лице (мъж)</p> <p>9. Друг човек, който живее в дома ми (жена)</p> <p>10. Друг човек, който живее в дома ми (мъж)</p> <p>11. Брат или сестра</p> <p>12. Друго дете, което не е роднина</p> <p>13. Никой у дома не ми е крещял</p>
F5	<p>Преди да навършиш 18 г., случвало ли се е да си свидетел на това родителите ти или хората, които се грижат за теб да си крещят? (отбележи най-подходящия отговор)</p>	<p>1. Да</p> <p>2. Не</p>
F6	<p>Преди да навършиш 18 г., случвало ли се е да си свидетел на това родителите ти или хората, които се грижат за теб да се удрят? (отбележи най-подходящия отговор)</p>	<p>1. Да</p> <p>2. Не</p>
F7	<p>Преди да навършиш 18 г., случвало ли се е някой в училище да те обижда, да ти се присмива или да те унижава пред съучениците (например да те нарича глупав)?</p> <p>(отбележи всички, които важат)</p>	<p>1. Учител</p> <p>2. Директор</p> <p>3. Възпитател</p> <p>4. Психолог/Педагогически съветник</p> <p>5. Друг работещ в училището възрастен</p> <p>6. Родител на друго дете</p> <p>7. Външни хора</p> <p>8. Друг ученик под 18 г.</p> <p>9. Друг ученик над 18 г.</p> <p>10. Треньор</p> <p>11. Друг възрастен</p> <p>12. Никога не се е случвало</p>
F10	<p>Преди да навършиш 18 г., случвало ли се е някой учител в училище ти крещи?</p>	<p>1. Да</p> <p>2. Не</p>

	(може да крещи индивидуално на теб или на целия ти клас)	
F12	<p>Преди да навършиш 18 г., случвало ли се е някога на улицата, на места или в групи, които посещаваш някой от следните хора да те обижда, да ти се присмива или да те унижава?</p> <p>(отбележи всички, които важат)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Роднина 2. Съсед 3. Друг познат (възрастен) 4. Непознат (възрастен) 5. Полицай 6. Дете (роднина) 7. Дете/група от деца, които познавам 8. Дете/група от деца, които не познавам 9. Никой
F14	<p>Преди да навършиш 18 г., случвало ли се е някога друго дете да те обижда, да ти се присмива или да те унижава?</p> <p>(отбележи всички, които важат)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Брат или сестра 2. Друг роднина под 18 години 3. Дете в моето училище 4. Дете, което познава от друго място 5. Дете, което не познавам (непознат) 6. Не ми се е случвало
F15	<p>Преди да навършиш 18 г., случвало ли се е някой да те дебне, следи или преследва?</p> <p>(можеш да отбележиш повече от един отговор)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Възрастен, който познавам 2. Възрастен, който не познавам 3. Дете, което познавам 4. Дете, което не познавам 5. Никой
F17	<p>Преди да навършиш 18 г., случвало ли се е някой да те тормози или заплашвал, нагрубявал, обиждал или злепоставял онлайн?</p> <p>(можеш да отбележиш повече от един отговор)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Възрастен/група възрастни, които познавам 2. Възрастен/група възрастни, които не познавам 3. Дете/група от деца, които познавам 4. Дете/група от деца, които не познавам 5. Непознат/група непознати 6. Никой
F19	<p>Каква платформа използва човекът, който те е тормозил онлайн?</p> <p>(отбележи всички, които важат)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Социална мрежа 2. Приложение за съобщения 3. Онлайн форум

		4. Онлайн игра 5. Друго
--	--	----------------------------

Раздел G.		
G1	Преди да навършиш 18 г., случвало ли се е родителят/човекът, който се грижи за теб да не ти осигури храна или възможност да се нахраниш? (отбележи най-подходящия отговор)	1. Да 2. Не
G2	Преди да навършиш 18 г., случвало ли се е родителят/човекът, който се грижи за теб, да не те контролира дали ходиш на училище? (отбележи най-подходящия отговор)	1. Да 2. Не
G3	Преди да навършиш 18 г., случвало ли се е родителят/ човекът, който се грижи за теб, да не те заведе на лекар, когато си по-сериозно болен? (отбележи най-подходящия отговор)	1. Да 2. Не

Раздел 8										
СЕГА ЩЕ ВИ ЗАДАДЕМ НЯКОЛКО МНОГО ЛИЧНИ ВЪПРОСА.										
НА НЯКОИ ОТ ТЯХ МОЖЕ ДА ВИ Е ТРУДНО ДА ОТГОВОРИТЕ И МОЖЕ ДА НЕ ИСКАТЕ ДА МИСЛИТЕ ПО ТЯХ, НО МОЛЯ, ОПИТАЙТЕ ДА ДАДЕТЕ ВЪЗМОЖНО НАЙ-ЧЕСТЕН ОТГОВОР НА ВСЕКИ ОТ ВЪПРОСИТЕ. АКО НЕ ИСКАТЕ ДА ОТГОВОРИТЕ НА НЯКОЙ ВЪПРОС, МОЖЕ ДА ПОСТАВИТЕ ОТМЕТКА В КУТИЙКАТА ДО „ПРЕДПОЧИТАМ ДА НЕ ОТГОВАЯМ“.										
НЕ СЕ ПРИТЕСНЯВАЙТЕ, НИКОЙ НЯМА ДА ЗНАЕ КАКВИ СА ОТГОВОРИТЕ ВИ НА ТЕЗИ ВЪПРОСИ.										
N1	Преди да навършиш 18 г., случвало ли се е някой да ти говори за сексуални действия грубо или по начин, който те притеснява? <i>(отбележи най-подходящия отговор)</i>	1. Да 2. Не 99 Предпочитам да не отговарям Ако отговорът е „2“ или „99“, премини на въпрос N4								
N2	Ако отговорът е „Да“, кой беше човекът? <i>(отбележи всички, които важат)</i>	<table border="1"> <tr> <td>1. Гадже, момче</td> <td>12. Сестра</td> </tr> <tr> <td>2. Гадже, момиче</td> <td>13. Учител, мъж</td> </tr> <tr> <td>3. Момче, което познавам</td> <td>14. Учител, жена</td> </tr> <tr> <td>4. Момиче, което познавам</td> <td>15. Непознат мъж</td> </tr> </table>	1. Гадже, момче	12. Сестра	2. Гадже, момиче	13. Учител, мъж	3. Момче, което познавам	14. Учител, жена	4. Момиче, което познавам	15. Непознат мъж
1. Гадже, момче	12. Сестра									
2. Гадже, момиче	13. Учител, мъж									
3. Момче, което познавам	14. Учител, жена									
4. Момиче, което познавам	15. Непознат мъж									

		<p>5. Момче, което не познавам</p> <p>6. Момиче, което не познавам</p> <p>7. Баща</p> <p>8. Майка</p> <p>9. Друг възрастен мъж, който живее в дома ми</p> <p>10. Друга възрастна жена, която живее в дома ми</p> <p>11. Брат</p>	<p>16. Непозната жена</p> <p>17. Възрастен, който познавам</p> <p>18. Възрастен, който не познавам</p> <p>19. Роднина, мъж</p> <p>20. Роднина, жена</p> <p>99. Предпочитам да не отговарям</p>
H4	<p>Преди да навършиш 18 г., случвало ли се е някой да те е докосвал сексуално, когато не си искал/а да го направи (т.е. да е галил, хващал здраво или докосвал интимните ти части?) (отбележи най-подходящия отговор)</p>	<p>1. Да</p> <p>2. Не</p> <p>99. Предпочитам да не отговарям</p>	<p>Ако отговорът е „2“ или „99“, премини на въпрос H7</p>
H5	<p>Ако отговорът е „Да“, кой беше човекът? (отбележи всички, които важат)</p>	<p>1. Гадже, момче</p> <p>2. Гадже, момиче</p> <p>3. Момче, което познавам</p> <p>4. Момиче, което познавам</p> <p>5. Момче, което не познавам</p> <p>6. Момиче, което не познавам</p> <p>7. Баща</p> <p>8. Майка</p> <p>9. Друг възрастен мъж, който живее в дома ми</p> <p>10. Друга възрастна жена, която живее в дома ми</p> <p>11. Брат</p>	<p>12. Сестра</p> <p>13. Учител, мъж</p> <p>14. Учител, жена</p> <p>15. Непознат мъж</p> <p>16. Непозната жена</p> <p>17. Възрастен, който познавам</p> <p>18. Възрастен, който не познавам</p> <p>19. Роднина, мъж</p> <p>20. Роднина, жена</p> <p>99. Предпочитам да не отговарям</p>
H7	<p>Преди да навършиш 18 г., случвало ли се е някой да е правил секс с теб, когато не си искал? (например, като е използвал натиск, принуда, физическа сила, или защото не си можел/а да откажеш)</p>	<p>1. Да</p> <p>2. Не, никога не ми се е случвало</p> <p>99. Предпочитам да не отговарям</p>	<p>Ако отговорът ти е „2“ или „99“, премини към въпрос H9</p>
H8	<p>Ако отговорът е „Да“, кой беше човекът?</p>	<p>1. Гадже, момче</p> <p>2. Гадже, момиче</p>	<p>12. Сестра</p> <p>13. Учител, мъж</p>

	(отбележи всички, които важат)	<p>3. Момче, което познавам</p> <p>4. Момиче, което познавам</p> <p>5. Момче, което не познавам</p> <p>6. Момиче, което не познавам</p> <p>7. Баща</p> <p>8. Майка</p> <p>9. Друг възрастен мъж, който живее в дома ми</p> <p>10. Друга възрастна жена, която живее в дома ми</p> <p>11. Брат</p>	<p>14. Учител, жена</p> <p>15. Непознат мъж</p> <p>16. Непозната жена</p> <p>17. Възрастен, който познавам</p> <p>18. Възрастен, който не познавам</p> <p>19. Роднина, мъж</p> <p>20. Роднина, жена</p> <p>99. Предпочитам да не отговарям</p>
Н9	<p>Преди да навършиш 18 г., случвало ли се е някой онлайн да ти е изпращал нежелани сексуални съобщения, коментари или снимки или да те карал да изпращаш сексуални снимки, или да извършваш сексуални актове, които са те карали да се чувстваш неудобно? (отбележи всички, които важат)</p>	<p>1. Да</p> <p>2. Не</p> <p>99. Предпочитам да не отговарям</p>	<p>Ако отговорът ти е „2“ или „99“, премини към R21</p>
Н10	<p>Ако отговорът е „Да“, кой беше човекът? (отбележи всички, които важат)</p>	<p>1. Гадже, момче</p> <p>2. Гадже, момиче</p> <p>3. Момче, което познавам</p> <p>4. Момиче, което познавам</p> <p>5. Момче, което не познавам</p> <p>6. Момиче, което не познавам</p> <p>7. Баща</p> <p>8. Майка</p> <p>9. Друг възрастен мъж, който живее в дома ми</p> <p>10. Друга възрастна жена, която живее в дома ми</p> <p>11. Брат</p>	<p>12. Сестра</p> <p>13. Учител, мъж</p> <p>14. Учител, жена</p> <p>15. Непознат мъж</p> <p>16. Непозната жена</p> <p>17. Възрастен, който познавам</p> <p>18. Възрастен, който не познавам</p> <p>19. Роднина, мъж</p> <p>20. Роднина, жена</p> <p>99. Предпочитам да не отговарям</p>
R21	<p>Ако някое от горните (от въпроси Н1-Н10) ти се е случвало преди да</p>	<p>1. Да</p> <p>2. Не</p> <p>77. Нито едно от посочените не ми се е случвало</p>	

	навършиш 18 години, каза ли на някого за това?	99. Никога не съм нараняван/а от възрастен у дома.													
		Ако отговорът ти е „1“, премини към въпрос R22 Ако отговорът ти е „2“, премини към въпрос R24 Ако отговорът ти е „77“ или „99“, премини към въпрос I1													
R22	Ако си казал/а на някого, на кого каза? (отбележи всички, които важат)	1. Учител	2. Педагогически съветник	3. Майка	4. Баща	5. Възрастен роднина (жена)	6. Възрастен роднина (мъж)	7. Полицай	8. Друг възрастен	9. Брат, сестра	10. Лекар	11. Социален работник	12. Приятел (дете)	13. Обадох се на телефонна линия за деца	14. Друго
R23	Ако си казал/а на някого, той успя ли да помогне?	1. Да 2. Не Премини към въпрос I1													
R24	Ако не си казал/а на никого, какво те спря? (отбележи най-подходящия отговор)	1. Не мисля, че беше важно 2. Притеснявах се/срамувах се 3. Страхувах се, че ще имам неприятности 4. Не исках извършителят да има неприятности 5. Не знаех на кого да кажа 6. Не мислех, че някой ще ми помогне 7. Не мислех, че някой ще ми повярва 8. Заплашиха ме да не казвам 9. Друго: Моля, поясни 10. Предпочитам да не отговоря													

Раздел I

	Напълно съгласен / на	Донякъде съгласен / на	Нито съгласен / на, нито несъгласен / на	Донякъде несъгласен / на	Напълно несъгласен / на
--	-----------------------	------------------------	--	--------------------------	-------------------------

I1. Имам поне един добър приятел/приятелка или повече от един	1	2	3	4	5
I2. На мястото, където живея в момента има човек, който се грижи за мен или друг възрастен, който наистина го е грижа за мен	1	2	3	4	5
I3. На мястото, където живея в момента има човек, който се грижи за мен или друг възрастен, който ме изслушва, когато искам да споделя нещо	1	2	3	4	5
I4. Като цяло се чувствам добре и уверен в себе си	1	2	3	4	5
I5. Като цяло мисля, че съм способен да правя неща също толкова добре, колкото и другите хора на моята възраст	1	2	3	4	5
I6. Чувствам/ чувствал съм се самотен / изолиран	1	2	3	4	5
I7. Има кой да ме изслуша, когато имам нужда да споделя с някой	1	2	3	4	5
I8. Има кой да се грижи за мен, когато не се чувствам добре	1	2	3	4	5
I9. Имам някой, който ме обича и ме кара да се чувствам ценен	1	2	3	4	5
I10. Имам някой, с когото да се забавлявам.	1	2	3	4	5

Раздел J					
(отбележи най-подходящия отговор)	Всеки ден	През повечето дни	В някои дни	От време на време	Никога
J1. Колко често през последните 30 дни си изпитвал/а стрес или безпокойство?	1	2	3	4	5
J2. Колко често през последните 30 дни си се чувствал/а, че не можеш да контролираш гнева си?	1	2	3	4	5
J3. Колко често през последните 30 дни си избухвал физически срещу дете (удряне, ритане, блъскане на дете)? (отбележи най-подходящия отговор)	1	2	3	4	5

Раздел J					
(отбележи най-подходящия отговор)	Всеки ден	През повечето дни	В някои дни	От време на време	Никога
J4. Колко често през последните 30 дни си избухвал физически срещу възрастен (удряне, ритане, блъскане на възрастен)?	1	2	3	4	5
J5. Колко често през последните 30 дни си избухвал срещу дете чрез викане, заплашителни думи или обиди?	1	2	3	4	5
J6. Колко често през последните 30 дни си подтиквавал или принуждавал друго лице да прави секс или да извършва сексуални действия?	1	2	3	4	5
J7. Колко често през последните 30 дни си избухвал срещу възрастен чрез викане, заплашителни думи или обиди?	1	2	3	4	5
J8. Колко често през последните 30 дни си тормозил, заплашвал, нагрубявал или обиждавал друго дете в училище или онлайн?	1	2	3	4	5
J9. През последните 12 месеца имал/а ли си мисли да се нараниш?	1	2	3	4	5
J10. През последните 12 месеца имал/а ли си мисли за самоубийство?	1	2	3	4	5
J11. Колко често пушиш тютюн?	1	2	3	4	5
J12. Колко често пиеш алкохол?	1	2	3	4	5
J13. Колко често ползваш наркотици за развлечение?	1	2	3	4	5
J14. Колко често си пропускаш училище или час?	1	2	3	4	5

Раздел K				
		Да	Не	Не знам
K1	Участвал/а ли си в програми/занимания за предотвратяване на насилието?	1	2	3
K2	Участвал ли си в групови занимания за подобряване на общуването/разрешаване на конфликти?	1	2	3
K3	Ако бъдеш обект на насилие от страна на член на семейството у дома, знаеш ли къде да потърсиш помощ? (отбележи най-подходящия отговор)	1	2	3

K4	Ако бъдеш обект на насилие от страна на член на общността, знаеш ли къде да потърсиш помощ?	1	2	3
K5	Ако бъдеш жертва на сексуално насилие или изнасилване, знаеш ли къде да потърсиш помощ? (отбележи най-подходящия отговор)	1	2	3
K6	Мислиш ли, че в този район има достатъчно услуги за подкрепа на децата жертва на насилие? (отбележи най-подходящия отговор)	1	2	3
K7	Имаш ли доверие на органите, които отговарят за закрилата на децата от насилие?	1	2	3

Благодарете на участниците за отделеното от тях време.

Това е краят на изследването. Благодарим ти за отделеното време и участието!

Изключително благодарни сме, че сподели опита и мнението си с нас, особено по личните теми. Надяваме се, че това, което научихме от теб, ще ни помогне да подобрим подкрепата за децата в бъдеще.

14.4 Формуляри за информирано съгласие

Информирано съгласие – възрастни

Изследване за отглеждането на деца и детската сигурност в България

Здравейте, казвам се.....и провеждам изследване за Корам. Корам е организация от изследователи, базирана в Обединеното Кралство, която извършва изследвания за благосъстоянието на подрастващите навсякъде по света. В момента Корам извършва изследване заедно с УНИЦЕФ, за да научи овече за практиките и нагласите при отглеждането на деца и кои според възрастните са най-добрите методи, гарантиращи сигурността на децата и подрастващите. Не е необходимо да сте родител, за да участвате в изследването, тъй като ни интересува мнението на възрастните по тези въпроси.

Бихме искали да Ви поканим да участвате в изследването, но преди да решите дали сте съгласен/съгласна ще Ви разкажа малко повече за него.

Информацията, събрана по време на изследването ще бъде използвана от УНИЦЕФ и правителството, за да се подобрят условията и подкрепят услугите, които помагат да се гарантира, че семейството, училището и местните общности предоставят сигурна среда за децата и подрастващите.

Важно е да знаете, че участието Ви в това изследване е доброволно. Решението за това е напълно във Вашите ръце. Нежеланието да вземете участие няма да доведе до каквито и да били негативни последици.

Ако се съгласите да участвате в изследването, може да решите да спрете да отговаряте на въпросите по всяко време след като анкетаторът започне да Ви задава въпроси като му кажете, че не желаете да продължавате да отговаряте.

Няма да получите никаква директна полза от участието си, но може да сте доволни да знаете, че отговорите Ви ще помогнат на УНИЦЕФ да разбере какво може да се направи, за да се подпомогнат децата и семействата в България.

Ако се съгласите да участвате, анкетаторът ще Ви зададе въпроси, свързани с мнението Ви относно отглеждането на деца и какъв е най-добрият начин за предпазването им от опасности. Цялото интервю ще отнеме около 45 минути.

Възможно е участието в изследването да Ви напомни за неприятни или болезнени спомени. Ако участието Ви в него Ви разстрои, можете да ползвате услуги за консултиране и подкрепа от материала с информация, който ще получите.

Трябва също да знаете, че ако решите да участвате, отговорите Ви ще бъдат анонимни, което означава, че няма да запиша името и адреса Ви днес или има друг начин, по който информацията може да послужи за идентифицирането Ви. Когато всички въпросници са попълнени, Корам ще напише доклад, който ще бъде публикуван от УНИЦЕФ. Докладът ще анализира как групи от хора са отговорили на въпросите и в него няма да се съдържат индивидуалните отговори на нито един от участниците.

Например, докладът може да ползва следните изрази: „50% от жените в Бургас са съгласни с това твърдение“.

Каквото и да кажете по време на интервюто ще бъде конфиденциално и анонимно, освен ако не споделите с анкетъора, че Вие самите или някой друг е в непосредствен риск от сериозно нараняване. Ако това се случи, ще Ви окуража да потърсите подкрепа от съответните институции, за да бъдете в безопасност. Ако след като разговарям с Вас, все още не съм уверен, че ще потърсите подкрепа, ще поговорим каква подкрепа може да ползвате и какво може да се случи, ако докладвате. В изключителни случаи, ако ми кажете, че дете е в непосредствен риск и изборът Ви е да не потърсите съвет или подкрепа имам задължението да съобща за дете в риск на съответните институции.

Информирано съгласие

За попълване от анкетъора

Декларирам, че предоставих информацията на участника и дадох възможност да ми зададе въпроси за изследването.

Дата _____ Подпис _____

За попълване от участника в изследването

IC1. Съгласен/съгласна ли сте да вземете участие в изследването? (отбележете един от отговорите)

1. **Да**, искам да взема участие в изследването
2. **Не**, не искам да взема участие в изследването

Информация за услуги за подкрепа

Услуги за подкрепа:

Възможно е участието Ви в изследването да Ви напомни за неприятни или болезнени спомени. Ако участието Ви в него Ви разстрои, можете да ползвате подкрепа и услуги за консултиране на следните телефони:

0800 1 86 76 Безплатен телефон за обаждане от цялата страна към Национална Гореща телефонна линия за подкрепа и насочване на хора, пострадали от насилие. Осигурява достъп до помощ, като насочва пострадалите към социални услуги в цялата страна. Услугата е насочена към жени, мъже и деца, и техните близки, които са станали жертва на насилие и експлоатация.

Как да се свържете с изследователите:

Ако имате въпроси за изследването, моля изпратете съобщение на:

international@coramclc.org.uk

Ще се радваме да обсъдим с Вас всякакви въпроси, които имате. Ще Ви бъдем много благодарни, ако попълните формуляра и го върнете на анкетъора .

Информирано съгласие – деца и младежи

Изследване за живота на децата и младите хора в България

Здравей, казвам се.....и провеждам изследване за детска организация с име Корам. Корам е организация от изследователи, базирана в Обединеното Кралство, която работи за защита на правата на децата по целия свят. В момента Корам извършва изследване заедно с УНИЦЕФ, за да научи повече за живота на децата и младите хора и за това как са защитени правата им в България.

Бихме искали да те поканим да участваш в това проучване, но преди да решиш дали искаш да участваш, ще ти разкажа малко повече за изследването.

Каним теб и над 2 000 други деца и младежи на възраст от 13 до 24 години да участват в това изследване, за да може УНИЦЕФ България да разбере кои видове услуги са необходими на децата и младите хора в България, за да им помагат да се чувстват подкрепени и безопасни.

Важно е да знаеш, че участието в това изследване е доброволно. Това означава, че зависи изцяло от теб дали ще участваш или не. Никой не те принуждава да участваш и не е необходимо да го правиш, ако не искаш. Нищо лошо няма да се случи, ако решиш, че не искаш да участваш. Никой няма да ти се ядоса.

Ако се съ согласиш да участваш, можеш да решиш да спреш да отговаряш на въпроси по всяко време, след като анкетаторът е започнал да задава въпроси, като просто кажеш на анкетатора, че не искаш да продължиш.

За теб няма пряка полза от участието ти, но може и да си доволен/а да знаеш, че с участието си, твоите отговори ще помогнат на УНИЦЕФ България да разбере какво може да направи, за да гарантира, че децата и младите хора в България получават помощ и подкрепа, когато им е необходима.

Ако се съ согласиш да вземеш участие, анкетаторът ще ти зададе няколко въпроса за твоето здраве, живота ти вкъщи, в училище или на работа и в твоята местна общност. Някои от тези въпроси ще бъдат за това как другите деца и младежи се държат към теб, както и как възрастните се отнасят с теб.

За нас е много важно ти да се чувстваш сигурен/а и щастлив/а. Някои от въпросите в въпросника са за неща, които могат да те накарат да се почувстваш разстроен/а, объркан/а или притеснен/а. Ако се почувстваш така в някакъв момент, има отделен документ, който ще ти дам с информация за това с кого можеш да говориш.

Също така трябва да знаеш, че ако решиш да вземеш участие, всичките ти отговори ще бъдат напълно анонимни, което означава, че **няма** да си запиша твоето име или адрес, или нещо друго, което може да се използва за твоята идентификация.

Когато приключат всички анкети, ние ще можем да говорим за това, което сме научили от изследването с други хора и ще го опишем в доклад, така че и други хора могат да прочетат за резултатите от изследването. Но ние винаги ще говорим за това как групи от деца и млади хора отговарят на въпросите, ниии индивидуалните отговори няма да бъдат включени в доклада.

Твоето щастие и безопасност са най-важните неща за нас. Ето защо, ще трябва да кажа името ти на някой друг, единствено в случай, че ми споделиш нещо, което ме накара да се разтревожа силно за

настоящата ти безопасност или ако ми кажеш, че някой друг е в непосредствена опасност от нещо лошо, което може да се случва с него/нея.

Ако ми кажеш нещо подобно, тогава може да се наложи да дам твоето име и съответните лични данни на някой, който може да ти помогне, но този човек също би защитил личните ти данни. Ще го направя само, ако това е в най-добрия ти интерес и ако първо сме обсъдили заедно тази възможност.

Отговорите ти ще продължат да остават лични и анонимни, дори ако трябва да ти помогна, тъй като все пак аз няма да отбележа името ти над отговорите ти.

IC. ИНФОРМИРАНО СЪГЛАСИЕ

ЗА ПОПЪЛВАНЕ ОТ

Декларирам, че предоставих информацията на участника и дадох възможност да ми зададе въпроси за изследването.

Име на анкетъора _____ Дата _____

ЗА ПОПЪЛВАНЕ ОТ УЧАСТНИКА В ИЗСЛЕДВАНЕТО

IC1. Би ли желал/а да вземеш участие в изследването? (отбележи един от отговорите)

1. **Да**, искам да взема участие в изследването
2. **Не**, не искам да взема участие в изследването

Вземи този документ с теб, когато си тръгваш

Да бъдеш щастлив/а и в безопасност!

За нас е много важно ти да си в безопасност и щастлив/а.

Някои от въпросите бяха за неща, които могат да те накарат да се почувстваш разстроен/а или объркан/а.

Ако се чувстваш разстроен/а, тъжен/а или притеснен/а за нещо, в полето по-долу има информация за това с кого можеш да поговориш.

Телефонна линия за помощ на детето: 116 111

Телефонната линия за помощ за деца е телефонен номер за деца и млади хора, които биха искали някой да разговаря или желаят да получат помощ или подкрепа.

Възрастните, които работят на линията за помощ са обучени да разговарят с деца и младежи и да им помагат, а също така могат да помогнат за получаването на допълнителна подкрепа, ако е необходимо.

Телефонът за помощ е безплатен, така че можеш да го избереш от всеки телефон и никой няма да знае, че си използвал линията.

Как да се свържете с изследователите:

Ако имаш някакви въпроси относно изследването, моля изпрати ни имейл на:

international@coramclc.org.uk

Ще се радваме да обсъдим всички изникнали въпроси с теб. Ще бъдем изключително благодарни, ако можеш да попълниш приложената форма и да я върнеш на анкетъора, който ти даде този документ.

15 Приложение В: Етичен протокол

Етичните стандарти са разработени в съответствие с Етичните стандарти на УНИЦЕФ и Насоките относно етичните аспекти на „Coram International“, и бяха предмет на вътрешен и външен преглед и утвърждаване.

В това приложение е поместен общ преглед на Насоките относно етичните аспекти на „Coram International“.

1. Прилагане на Насоките относно етичните аспекти

Деце: За целите на настоящите Насоки дете е всяко лице до 18-год. възраст в съответствие с Конвенцията на ООН за правата на детето (член 1).

Насоките относно етичните аспекти се прилагат към всички изследователски дейности на терен, осъществявани от „Coram International“ и от организации и физически лица, извършващи изследователски дейности от името на „Coram International“. Насоките не се прилагат по отношение на дейностите по оценяване и подбор на изследователски проекти.¹⁵³ Те се прилагат по отношение на: подбора и разработването на методология; мерките за оценка и ограничаване на риска и разработването на етични протоколи и инструменти; разработването на инструменти за събиране на данни; събирането, съхранението, обобщаването и анализа на данни и публикуването на резултати от изследователски дейности.

Бележка относно изследователските дейности в условията на COVID-19: Настоящите Насоки относно етичните аспекти се прилагат и в условията на пандемията от COVID-19, но всички изследователски дейности на терен трябва да бъдат съобразени със специфичните рискове и съображения от етично естество, произтичащи от пандемията от COVID-19. Това включва рисковете и етичните съображения, свързани с пътуването и различните форми на събиране на данни. Приоритетните съображения в това отношение включват риска от предаване на инфекцията, възможността децата да бъдат предпазени при провеждане на виртуални интервюта, психичното здраве и благосъстояние на анкетьорите и участниците в изследването, и произтичащите от горните аспекти последици по отношение на надеждността на данните (които могат да поставят под въпрос обосновката за провеждане на изследването).

Информация и съвети в това отношение са обобщени от няколко агенции, между които УНИЦЕФ и академични институции:

УНИЦЕФ, „Ethical Considerations for Evidence Generation Involving Children on the COVID-19 Pandemic“ (Етични съображения, свързани със събирането на данни с участието на деца в условията на пандемията от COVID-19), април 2020 г., <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/DP%202020-01%20CL.pdf>.

UCL, „Guidance for research and ethical approval in light of the COVID-19 pandemic“ (Насоки за изследователски дейности и етично одобряване в условията на пандемията от COVID-19), март 2020 г.,

¹⁵³ Причината за това е, че в качеството си на консултантско дружество, обикновено „Coram International“ започва участието си в изследователски проекти на етап, когато съответният изследователски проект, включително неговият обхват, фокус и основни методи, са вече оценени и необходимите одобрения са получени от възложителя на съответната дейност. По отношение на проектите, предприети от „Coram International“ обаче, се счита за необходимо като елемент от процеса на преглед на етичните аспекти да се извърши анализ на вредите и ползите, свързани с дейността.

<https://www.ucl.ac.uk/research/integrity/ethics/research-human-participants/guidance-research-and-ethical-approval-light-covid-19-pandemic>.

Старши ръководителят/екипът на изследователския проект следва да се запознаят с цитираните по-горе документи, както и с предоставените от нашите местни партньори насоки относно ситуацията и контекста, когато изготвят протоколите за изследователските дейности в рамките на всяко изследване.

2. Преглед на етичните аспекти

Всички методологии и инструменти за събиране, обобщаване и анализ на данни, използвани в рамките на изследователския проект, трябва да бъдат одобрени от директора на „Coram International“, ръководителя на изследователските дейности или от друг отговорен изследовател, преди да бъдат използвани на терен. Директорът, ръководителят на изследването или отговорният изследовател извършва преглед на изследователските методологии и инструменти въз основа на настоящите Насоки и най-добрата практика, и внася необходимите изменения, които се отразяват в актуализираните методологии и инструменти.

Наред с горното преглед на етичните аспекти може да се извършва при искане от страна на възложителя и/или когато е необходимо във връзка с конкретния изследователски проект.

3. Подбор на анкетъори

„Coram International“ предприема необходимите стъпки, за да гарантира, че всички външни анкетъори разполагат с необходимия опит за изпълнение на предвидените изследователски дейности. Когато е необходимо, служители на „Coram International“ провеждат за външните анкетъори обучение относно обосновката и методите за изпълнение на дейността по събиране на данни, предоставят им насоки за добра практика по отношение на методите за събиране на данни и прилагането и администрирането на етични протоколи и инструменти.

4. Ръководни принципи

По отношение на всички изследователски проекти се прилагат следните етични принципи.

4.1 Недопускане на причиняване на вреди и най-добър интерес на детето

От решаващо значение е анкетъорите да защитават физическото, социалното и психологическото благосъстояние, както и правата, интересите и личната неприкосновеност на участниците в изследването. Благосъстоянието и най-добрият интерес на участниците са първостепенно съображение в процесите на разработване на методологията и събиране на данни. Това се отнася както до възрастните, така и до децата, участващи в изследването.

По отношение на децата, участващи в изследването, всички изследователски дейности се ръководят от Конвенцията на ООН за правата на детето, и по-специално от разпоредбата на член 3, точка 1 от нея, която гласи следното: „Висшите интереси на детето са първостепенно съображение във всички действия, отнасящи се до децата, независимо дали са предприети от обществени или частни институции за социално подпомагане, от съдилищата, административните или законодателните органи“.

Принципът на „недопускане на причиняване на вреди“ се прилага на всички етапи на изследователските дейности, включително по отношение на подбора и набирането на участниците в изследването, разработването на изследователската методология и инструменти и анализа, докладването и публикуването на данните и констатациите.

Задължение на анкетъора е да установи и избегне вредни въздействия. В случай, че анкетъорът установи, че с действията си причинява вреда на участник или участници в изследването,

изследователската дейност преустановява и се уведомява съответният ръководител или компетентният старши ръководител.

Полагат се особени усилия, за да се гарантира, че въпросите се задават внимателно и по начин, щадящ детето и съобразен с възрастта, пола, етническия и социалния произход на участниците. Използва се разбираем език, който избягва виктимизиране, обвиняване или осъждане. В случаите, когато е очевидно, че участието в интервюто има отрицателно отражение върху участник в изследването, интервюто се спира. Всички поводи за загриженост или други съображения, свързани със закрилата на детето, се идентифицират и се предприемат необходимите мерки (вж. точка 4.8 по-долу).

Децата имат възможност да участват в дейността по събиране на данни в присъствието на доверен възрастен или на приятел, ако това ще им помогне да се чувстват по-спокойни. Анкетьорите следва да се свържат с членове на персонала на институции (например училища, групи в общността, служители на центрове за задържане), които при нужда могат да придружават участниците.

Интервютата могат да засегнат особено чувствителни или травматизиращи теми и е важно да се направи необходимото участниците да чувстват, че са защитени, а не са просто жертви. Интервютата следва да приключват с „положително или овластяващо заключение“ (например като се зададат въпроси за това какви мерки биха подобрили положението на децата, включени в извадката по проучването). По този начин след края на интервюто вниманието на децата няма да е насочено към преживяното от тях насилие. Когато децата съобщават за свои минали преживявания на насилие или злоупотреба, анкетьорите изразяват съчувствие, но не демонстрират, че са шокирани или разгневени, тъй като това може да навреди на децата, които са преживели насилие. Съобщената информация следва да бъде обсъдена с определения ръководител или старши ръководител по проекта.

Може да са необходими специални мерки, когато събирането на данни се осъществява дистанционно или виртуално (например чрез Zoom, WhatsApp, Skype и т.н.). В тези случаи, особено когато участниците в изследването са деца, може да е необходимо взаимодействието да се осъществява в присъствието на възрастен, с когото детето има отношения на доверие (например родител, когато е уместно, или социален работник), с цел да се ограничи потенциалната травма, причинена от взаимодействието, и на участника да бъде осигурена незабавна подкрепа при необходимост.

4.2 Приобщаване и недискриминация

Дизайнът и процесът за изпълнението на изследването отговарят на принципа на недискриминация в съответствие с изискването на член 2 от Конвенцията на ООН за правата на детето. Това означава, че всички деца имат еднакво право на участие в изследването, без дискриминация или предпочитания. В много случаи конкретни изследователски дейности са насочени към определени групи деца; това обаче се прави, само когато и доколкото е необходимо за целите на изследването.

Дейностите по подбор и набиране на участници в изследването се осъществяват по приобщаващ начин, така че да се избегне задълбочаване на съществуваща уязвимост, неравенство или маргинализация на определени групи. Изследователските методи и инструменти трябва да обезпечават възможност за участие на многообразни групи респонденти.

4.3 Дейността по събиране на данни трябва да е необходима

Важно е да се избягва ненужна намеса в живота на участниците. Анкетьорите трябва да гарантират, че събираните данни са необходими за получаване на отговори на въпросите, поставени в рамките на конкретния изследователски проект. Събиране на данни за цели, които не са свързани с проекта, трябва да се избягва.

4.4 Анкетьорите не трябва да създават неоправдани очаквания у участниците

Анкетьорите трябва да разясняват грижливо характера и целта на изследването на участниците, както и ролята на предоставените от тях данни в рамките на изследователския проект. Също така участниците следва да бъдат информирани, че целта на посещението на анкетьора не е да предложи пряка помощ. Това е необходимо, за да се избегне създаването у участниците на очаквания, които анкетьорът не може да удовлетвори.

4.5 Зачитане на културния контекст

Анкетьорите трябва да се уверят, че използваните методи и инструменти за събиране на данни са съобразени с културния контекст в съответната държава, както и с контекста във връзка с етническия произход, пола и религиозната принадлежност, в който те се прилагат. Когато е възможно, авторите на изследването следва да осигурят инструментите за събиране на данни да бъдат прегледани от специалист, който живее и познава условията в страната, където се осъществява изследването. При възможност инструментите за събиране на данни следва да бъдат приложени пилотно с участието на ограничена по численост извадка от участници, с цел да се идентифицира съдържание, което не е съобразено с културния контекст, и да бъдат внесени необходимите корекции.

4.6 Доброволно участие

Анкетьорите трябва да осигурят спазване на принципа на доброволно участие в изследването. Това се отнася и до отделните въпроси, като анкетьорите трябва да се уверят, че участниците разбират, че не са задължени да отговарят на въпроси, на които не желаят да дадат отговор. Анкетьорите обясняват на участниците на разбираем и съобразен с възрастта им език, че те не са длъжни да участват в изследването, че не е задължително да отговорят на всички зададени въпроси и че могат да прекратят участието си по всяко време. Анкетьорите обясняват грижливо, че отказът от участие няма да доведе до никакви негативни последици.

Когато е възможно и уместно, на участниците може да бъде предоставено материално възнаграждение и/или компенсация за отделеното от тях време за участие в изследването. Предоставянето на материално възнаграждение/компенсация (дали, как и в каква форма се предоставя) зависи обаче от културния контекст, в който се провежда изследването. Решението в това отношение следва да се основава на консултации със заинтересованите страни и преценка на подходящите мерки в конкретния контекст. Анкетьорите трябва да подхождат внимателно, за да гарантират, че предоставената компенсация/възнаграждение не е източник на неуместно влияние, натиск или принуда за децата да участват в изследването, както и че тяхното съгласие е свободно предоставено.

4.7 Информирано съгласие

Анкетьорите трябва да гарантират, че всички участници са предоставили своето съгласие за участието си в изследването. Съгласието трябва да бъде информирано, доброволно предоставено и да може да бъде оттеглено на всички етапи на изследването. Дали децата ще могат да дадат своето съгласие самостоятелно (т.е. без необходимост участието им да бъде одобрено от възрастен), ще зависи от контекста и дееспособността на детето (вж. следващия параграф).

В началото на всички дейности по събиране на данни на участниците в изследването се предоставя информация за целта и характера на изследването, за техния принос и за начина, по който ще се използват събраните от тях данни в рамките на изследването. Необходимо е да бъдат положени специални усилия да се гарантира предоставянето и искането на информирано съгласие, по-специално от уязвимите деца. За целите на тази дейност уязвимите деца включват децата с увреждания и децата с обучителни трудности или психични проблеми. Информирано съгласие да бъде получено чрез използване на алтернативни адаптирани инструменти за комуникация и/или с помощта на възрастни, които работят с участниците.

Съгласието трябва да бъде изразено чрез изрични действия — това може да бъде направено устно и съгласието да бъде документирано от анкетъорите, или чрез формуляр за информация и съгласие. Формата, в която се изразява даването на съгласие, зависи от контекста и се определя в консултации със заинтересованите страни. Формуляри за информация и съгласие се използват, когато тяхното използване е уместно и не смущава участниците. Формулярът за информация и съгласие следва да съдържа формулирана на разбираем и съобразен с възрастта език информация за характера на изследването, очаквания принос на участника и факта, че участието е изцяло доброволно. Анкетъорите следва да разясняват на участниците съдържанието на формуляра за съгласие и да се уверяват, че участниците разбират това съдържание.

В определени видове културен контекст е възможно обаче предоставянето на писмено съгласие да е неуместно, смущаващо или силно проблематично, когато практиките на изготвяне на писмени документи се различават или се свързват с различни видове последствия, като например измама, доминиране или злоупотреба. Използването на гъвкави начини за предоставяне на информация и изразяване на съгласие е от определящо значение за участниците, които не могат или не желаят да направят това в писмена форма. Подписването на формуляри за съгласие може да е проблематично и/или смущаващо за лица, които физически не могат да направят това, или за групи, които не са грамотни или са особено уязвими. В случаи, когато деца или техните родители не предоставят писмено съгласие, е важно да бъде предвиден процес за документиране или, където е възможно, за засвидетелстване/удостоверяване, че детето видимо е предоставило свободно своето съгласие. Анкетъорите обясняват характера и целта на изследването, очаквания принос на участника и начина, по който ще се използват предоставените от него или нея данни, и искат устно съгласие от участниците за събирането на данни, след което документират обстоятелството, че съгласието е дадено. Трябва да бъдат положени специални усилия за разясняване на характера и целта на изследването и приноса на участника на разбираем и съобразен с неговата възраст език. Анкетъорите искат от участниците да повтарят основната информация, за да се уверят, че те са я разбрали. Наред с това участниците се уведомяват, че предоставената от тях информация ще бъде третирана строго поверително (вж. точка 4.7 по-долу).

По отношение на участниците, които са деца, въпросът **дали съгласието трябва да бъде дадено също и от родител или настойник**, се решава с оглед на контекста на изследването и дееспособността на детето. Способността на децата да дават самостоятелно съгласие може да е регламентирана от законодателството, което може да съдържа изискване за получаване на съгласието на родител или полагащо грижа лице, когато детето не е достигнало определена възраст. В случаи и ситуации, които не са законодателно регламентирани, необходимостта от получаване на съгласието на родителите/полагащите грижа лица се преценява при отчитане на обстоятелствата в конкретния случай, в зависимост от характера и контекста на изследването и възрастта и дееспособността на участниците, както и от приложимата нормативна уредба в страната, където се провежда изследването.

4.8 Анонимност и поверителност

Осигуряването на поверителност и анонимност е от определящо значение. Поверителността на данните за самоличността на всички участници в изследването се обезпечава на всички етапи на процесите на събиране и анализ на данни и на изготвянето на изложението на резултатите от изследването. Предприемат се следните мерки за гарантиране на анонимността:

- интервютата се провеждат в безопасни места, осигуряващи поверителност (например в отделна стая или кът, или на открито), с което се гарантира, че отговорите на участника няма да бъдат чути от други лица;

- анкетъорите не документират имената на участниците и се грижат да не се записват имена в никакви документи, съдържащи събрани в рамките на изследването данни, включително в протоколите от интервютата и дискусиите във фокусните групи;
- когато се налага да се използват персонални компютри, анкетъорите изтриват електронните записи на данните, непосредствено след като те бъдат прехвърлени за съхранение в центъра на „Coram International“ по правни въпроси, свързани с децата;
- центърът на „Coram International“ по правни въпроси, свързани с децата, съхранява всички данни на защитен сървър, до който нямат достъп лица, които не са служители на Центъра; и
- резултатите от изследването се представят по такъв начин, че да се гарантира, че взелите участие физически лица не могат да бъдат идентифицирани.

На всички участници се предоставя информация за техните права на анонимност и поверителност на всички етапи от процеса на провеждане на изследването. Когато е възникне възможност поверителността на участниците да бъде нарушена, те следва да бъдат съответно информирани. Това може да се случи, когато са представени данни за участници във връзка с информация за конкретно място, което е идентифицирано; в такъв случай контекстната информация, свързана с участника, може да направи възможно неговото идентифициране, дори при положение че неговото или нейното име не е посочено.

Анкетъорите осигуряват съответствието на използваните изследователски методологии и подходи с Общия регламент относно защитата на данните и при необходимост попълват оценки на въздействието върху защитата на данните. Когато е необходимо, анкетъорите могат да се обръщат за насоки към отговорниците за ОРЗД в „Coram“.

4.9 Предприемане на мерки в случаи на загриженост за закрилата на детето във вътрешноорганизационен и/или общ аспект

В процеса на събиране на данни (например при провеждане на индивидуално или, според случая, на групово интервю) участниците могат да предоставят информация, която е повод за загриженост за закрилата на детето във вътрешноорганизационен или общ аспект (т.е. информация, че към този момент децата са застрашени или подложени на насилие, експлоатация или злоупотреба). В такива случаи е необходимо анкетъорите да извършат подготовка и съгласуване, както и да предприемат незабавни и щадящи детето действия за реакция и уведомяване на компетентни служби за подкрепа и подаване на сигнал.

Преди предприемането на дейността по събиране на данни на анкетъорите следва да бъде предоставен текстът на политиките и процедурите за закрила на детето на всяка институция, от която са набрани участници в изследването (т.е. училища, групи в общността, центрове за задържане), и те следва да се запознаят с механизмите за подаване на сигнал и лицата за контакт по въпросите на закрилата на детето.¹⁵⁴ Случаите следва да се обсъждат с ръководител или старши ръководител по политиката за закрила на детето в организацията, с оглед да бъде взето решение за необходимостта от подаване на сигнал. На този етап следва да се изпълняват политиката и процедурите на организацията за закрила на детето.

В случай, че интервюирано дете съобщи, че е изложено на висок риск от причиняване на текуща или непосредствена вреда или че други деца са изложени на висок риск от такава вреда, анкетъорът полага приоритетно усилия да получи информираното съгласие на детето да докладва тази информация на компетентния специалист съгласно предвиденото в политиката за закрила на детето или, когато липсва

¹⁵⁴В контекста на изследователски дейности, изпълнявани в Обединеното кралство, екипът ще се консултира с политиките на „Coram Group“ за закрила на детето и за управление на изследователските дейности и етика, а също така ще изготви специално адаптирани за конкретния проект политики и процедури за закрила на детето.

такава политика, на лицето, което има съответните правомощия и професионална компетентност да предприеме мерки за реакция. Ако детето откаже да предостави своето съгласие, анкетьорът следва да се консултира с компетентното определено лице за контакт, както и с водещия изследовател и други ключови членове на изследователския екип (при съблюдаване на принципа „необходимост да се знае“) относно подходящите мерки, отговарящи на най-добрия интерес на детето. Ако бъде взето решение тази информация да бъде докладвана на компетентния специалист, интервюираното дете се уведомява по щадящ начин за това решение и се информира текущо за всички други ключови етапи от процедурата за подаване на сигнал и реакция.

В някои случаи е по-вероятно да бъде изразена загриженост за закрилата на детето във връзка с дейността на организацията. В такива случаи анкетьорите следва да осигурят изготвяне на оценка на риска и/или провеждане на интервюто в присъствието на социален работник или специалист, квалифициран да предостави подкрепа и съвети на участника при необходимост.

4.10 Обезпечаване на безопасността и благосъстоянието на анкетьорите и участниците

Необходимо е да се предприемат мерки, гарантиращи, че дейността по събиране на данни се извършва в безопасна среда. Рисковете трябва да бъдат оценени като част от дейността по разработване на етични протоколи и преглед на етичните аспекти, като успоредно с това се предприемат мерки за тяхното ограничаване. Когато е възможно, интервютата с участниците следва да се провеждат в присъствието на поне две лица (двама анкетьори; анкетьор и устен преводач; анкетьор и социален работник или анкетьор и водещ записки) или, когато интервюто се провежда в присъствието на само един анкетьор, следва да се предприемат всички разумни стъпки, за да се гарантира провеждането му в безопасно пространство, позволяващо разговорът да е поверителен и да не може да бъде чуто от други лица, и гарантиращо, че детето и анкетьорът не са изложени на риск, например в резултат на провеждане на интервюто в затворено помещение.

Анкетьорите подписват кодекс за поведение като част от договора за консултантски услуги или договора за наемане с „Coram International“.

„Coram International“ предприема мерки в подкрепа на психичното благосъстояние на анкетьорите. Анкетьорите, работещи на терен, ще получат възможност да се консултират с ръководителя на изследователския проект или член на персонала, отговарящ за осъществяването на супервизия върху дейността по събиране на данни. В рамките на дейността по разработване на етичния протокол „Coram“ се консултира с възложителя и други ключови заинтересовани страни, с цел да бъдат идентифицирани доставчици на услуги (например консултанти), които могат при необходимост да предоставят подкрепа на анкетьорите.

16 Приложение Г: Регресионни таблици

Таблица 2: Логистични регресионни модели на съобщените от децата и младите хора преживявания на физическо насилие у дома

Преживявания някога през живота на физическо насилие у дома		
	Всички форми на физическо насилие	Физическо насилие, довело до нараняване
Женски пол	0,7***	0,9
Възраст	1,0	1,0
Има увреждане	1,0	2,4*
Български етнически произход	0,9	0,6
Живее с поне един родител	0,6**	0,4**
Показател за активите на домакинството	0,8***	0,8***
Вид на проучването ¹⁵⁵	1,8*	2,1

Таблица 3: Логистични регресионни модели на извършването от родителите физическо насилие у дома

Извършване на насилие от родителите през последната година		
	Всички форми на физическо насилие	Физическо насилие, довело до нараняване
Женски пол	1,8**	2,0**
Възраст	1,0	1,0
Български етнически произход	1,5	1,0

¹⁵⁵ Тази променлива обозначава дали респондентът е участник в проучването сред децата или в проучването сред младите хора. Младите хора съобщават по-често от децата за преживявания на всички форми на физическо насилие; не е установена значима корелация между вида на проучването и съобщените преживявания на физическо насилие, довело до наранявания.

Показател за активите		0,8**	1,1
Няма пари за задоволяване на основни потребности		2,8**	2,2**
Няма пари за люксови покупки		0,8	1,4
Има завършено висше образование		0,6*	0,7
Доход на домакинството		1,0	1,0
Преживявания на насилие в детството	Рядко	1,6*	0,9
	Често	3,8***	2,2**

Таблица 4: Логистична регресия на преживяванията на децата на физическо насилие в училище

	Преживявания на физическо насилие
Женски пол	0,5***
Възраст	1,1
Има увреждане	2,3**
Български етнически произход	0,7*
Живее с поне един родител	0,6*
Показател за активите на домакинството	0,9***
Вид на проучването	1,1

Таблица 5: Логистична регресия на преживяванията на децата на емоционално насилие у дома

	Преживявания на емоционално насилие
Женски пол	1,1
Възраст	1,0
Има увреждане	2,2**
Български етнически произход	1,0
Живее с поне един родител	0,6*
Показател за активите на домакинството	0,9***
Вид на проучването	1,6*

Таблица 6: Логистични регресионни модели на извършването от родителите емоционално насилие у дома

Извършените на всички форми на емоционално насилие през последните 12 месеца	
Женски пол	2,5***
Възраст	1,0*
Български етнически произход	0,7
Показател за активите	0,7**
Няма пари за задоволяване на основни потребности	1,4
Няма пари за луксозни покупки	1,4
Има завършено висше образование	1,0
Рядко	2,8***

Преживявания на насилие в детството	Често	19,3***
-------------------------------------	-------	---------

Таблица 7: Логистична регресия на преживяванията на децата на емоционално насилие в училище

	Преживявания на емоционално насилие
Женски пол	0,8***
Възраст	1,0
Има увреждане	0,4**
Български етнически произход	0,8
Живее с поне един родител	1,0
Показател за активите на домакинството	0,9***
Вид на проучването	1,4*

Таблица 8: Логистични регресионни модели на преживяванията на сексуално насилие някога през живота

Логистични регресионни модели на преживяванията на сексуално насилие някога през живота			
	Сексуален тормоз (офлайн)	Сексуален тормоз (онлайн)	Сексуална злоупотреба
Женски пол	3,2***	2,0***	2,7***
Възраст	1,1	1,0	1,0
Има увреждане	2,7	2,2*	8,0***
Български етнически произход	1,8	1,5	2,0
Живее с поне един родител	0,7	0,3***	0,3**

Показател за активите на домакинството	1,1	0,9*	0,9**
Вид на проучването ¹⁵⁶	2,3**	2,2	2,4

Таблица 9: Преживявания на negliжиране, съобщени от децата и младите хора

Логистични регресионни модели на преживяванията на negliжиране някога през живота					
		Забрави да ме нахрани	Забрави да ме заведе на училище	Забрави да ме заведе на лекар, когато бях болен/болна	Всички преживявания на negliжиране
Женски пол		1,2	1,1	0,8	1,0
Възраст		0,9	1,0	0,9	1,0
Има увреждане		5,5***	1,6	5,2***	1,9*
Етнически произход	турски	0,8	0,8	0,8	0,9
	ромски	4,0***	3,1***	2,8*	2,6**
	друг	3,4	4,0*	0	2,6
Живее с поне един родител		0,4**	0,4***	0,7	0,4**
Показател за активите на домакинството		1,9***	1,4***	1,5***	1,4***
Вид на проучването ¹⁵⁷		1,0	1,0	0,3	0,6

¹⁵⁶ Тази променлива обозначава дали респондентът е участник в проучването сред децата или в проучването сред младите хора. Младите хора съобщават по-често от децата за преживявания на всички форми на физическо насилие; не е установена значима корелация между вида на проучването и съобщените преживявания на физическо насилие, довело до наранявания.

¹⁵⁷ Тази променлива обозначава дали респондентът е участник в проучването сред децата или в проучването сред младите хора. Младите хора съобщават по-често от децата за преживявания на всички форми на физическо насилие; не е установена значима корелация между вида на проучването и съобщените преживявания на физическо насилие, довело до наранявания.

unicef | за всяко дете